

80.67 22 JULI 1980

### Waar waren we gebleven...?

U hebt het zestien maal zonder een regio-brievensbus moeten doen, als ik goed geteld heb en als het me lukt, déze er dinsdag in te krijgen. De brief, die ik een week of drie geleden ontving van **Mevr. S.M.R.-M. te DELDEN** begint als volgt:

„Al jaren lezen we uw Regio-bus. En zo vaak nam ik me voor om ook eens te schrijven. Al een dag of wat mis ik uw rubriek. Toch niet ziek, hoop ik. Mijn man zegt: „misschien wel in 't Sauerland". Daar waren wij n.l. vorig jaar ook. Prachtig, he? Je raakt er niet uitgekeken, vindt u ook niet?"

Met het antwoord, dat ik deze briefschrijfster wil geven, zullen meteen ook andere lezers, die naar het uitblijven van de regio-brievensbus informeerden, uit de droom geholpen worden. Welnu dan: als gevolg van een toch wel even angstige storing in het functioneren van mijn hart heb ik even wat kalmer aan moeten doen, zodat mijn vrouw meteen de redactie waarschuwde dat ik uit de running was. Een verder bijkomend gevolg was, dat de huisdokter ons adviseerde, onze voorgenomen vakantie van een traditionele maand Sauerland maar af te zeggen. Ook al vanwege de gezondheidstoestand van mijn vrouw, die nogal te wensen over laat. Wat mijzelf betreft blijkt het infarct toch nog méé te vallen, al heb ik nog een nieuw onderzoek voor de boeg. Toch heb ik me twee dingen vast voorgenomen. Ten eerste wil ik trachten, de regio-brievensbus zo snel mogelijk weer op volle toeren te krijgen. Ten tweede wil ik trachten van onze Sauerland-vakantie geen afstel te maken maar deze als nog in de nazomer te houden.

## Maar nu de Regiobus...

„Maar nu de Regiobus", zo vervolgt **Mevr. S.M.R.-M.** haar brief, die ik hier nu maar verder ga behandelen om weer wat schot in de zaak te krijgen.

„Al een maal of wat overkomt me", zo gaat de brief verder, „dat ik door uw rubriek te lezen, mijn Moeder ineens weer hoor praten, hoewel ze al in '51 overleden is. Vader stierf al in '27, toen ik zeven jaar was.

Het schijnt, dat die gezegden toch overal wel zitten. Mijn ouders waren Friezen, al woonden ze van 1912 tot 1916 (de vorige oorlog) in Duitsland. Vader Wollega, Moeder Leeuwarden. Thuis praatten we stadsfries (?) maar het Twents leerde ik wel buiten de deur. Al vind ik het moeilijk om het te schrijven, lezen doe ik het graag. Al kost het me wel eens „stude-ren", maar daar zijn we toch nooit te oud voor! Ik bedoel maar over die gezegden: toen u het eens had over het schijthuis van Keu-

len... Als ik als kind wel eens iets wilde wat niet mocht en ik vroeg: „Warum niet?" antwoordde mijn Moeder stevast: „Om het schiethuis van Tsjum niet!!!"

Laatst had u het over Kindervraag... Als ik iets vroeg en Moeder wilde geen uitleg geven, dan was het: „Kiendervraag... Olde wieven weten het!"

„Allemaal wat van het stokvisnat", dat hoorde ik ook geregeld thuis, maar Moeder sprak geen Twents.

Omdat ik de „nakomer" was thuis, kreeg ik altijd, als het eten verdeeld werd - armoe troef vroeger - „de rest van 't Schützenfest!" Maar ze kon me nooit uitleg geven, wat dat eigenlijk was. Daar kwam ik vijf jaar na haar dood pas achter. We woonden toen net een maand in Delden, en er een schuttersfeest kwam. Naast ons hadden ze 'n vierjarig jongetje opgenomen van zo'n Duits kindertransport uit die jaren; dat waren van die bleekneusjes. Kleine Josef mocht er mee naar toe. Toen ze terug kwamen, praatte hij aan één stuk door over dat Schützenfest, en toen ging me een licht op. In Hengelo, waar we voordien gewoond hadden, hadden ze immers geen schuttersfeest.

Laatst liet mijn buurvrouw het woord „éénleupsgezel" vallen. Dat is een vrijgezel. Kent u dat woord?

Mijn buurvrouw komt uit Enschede. Ze is bijna achtenzeventig jaar. Ik mag haar zo graag horen vertellen over de tijd van vroeger, die ons, geloof ik, hoe ouder we worden hoe langer zo meer gaat interesseren".

Tot zover deze prettige brief, die eindigt met de hartelijke groeten, ook voor mijn vrouw, waaraan nog de vraag wordt toegevoegd: „Als ik het goed heb gelezen komen haar ouders ook uit Friesland?"

**MIJN ANTWOORD:** Als ik het wél heb, hebben we elkaar vorig jaar ontmoet bij het pension, waar dhr. en mevr. R.-M. logeerden? Inderdaad zijn er altijd dingen, waardoor we ons tot elkaar aangetrokken voelen, zoals de Friese afkomst van mijn vrouw en die van mevr. R.-M. Als ik mij goed herinner uit een fragment van mijn vrouws stamboom van vaderszijde is die familie tot in de achttiende eeuw na te wijzen als afkomstig uit Lippenhuizen; haar moeders familie resideerde voorheen (volgens mondelinge overlevering) in Leeuwarderadeel of Tietjerksteradeel. Met andere woorden: Frysk bloed! Nou, ik kan dáárover meepraten. Ik kom zelf ja maar uit Buurse- radeel, gemeente Haaksbergeradeel. Maar in elk geval: Als ik jou staar in 't Friese oog, o, Tina, Tina mijn, dan krimpt (nòg) mijn ouwe Twentse hart, inéén van minnepijn...

Brieven voor de Regio-Brievensbus bij voorkeur rechtstreeks aan de samensteller: **Johan Buursink - Javestraat 79**  
7512 ZD - ENSCHEDE  
Telefoon 053-317902  
Ontvangen brieven worden niet teruggezonden noch aan onbevoegden ter inzage verstrekt. Geen contactbemiddeling.

Dat een éénleupsgezel een vrijgezel is, wist ik toevallig, maar niet uit eigen spraakgeving. Een vrijgezellenmeisje is 'n éénleupsgezellenwicht, een jongen: nen éénleupsgezellenjong.

- En als mevr. R.-M. nu nòg niet geweten had, wat een Schützenfest voorstelt, dan had ze het stellig vorig jaar aan de weet kunnen komen, zo niet in Benolpe, waar het juist achter de rug was, dan toch wel in Rahrbach of in Silbach of daaromtrent.

## En hier nog wat van 't stokvisnat...

**Dhr. JOH. B. uit GLANERBRUG** liet een briefje bij me achter met een aantal gekke woorden en uitdrukkingen, zoals we die vroeger gebruikten. Ik kan er nog niet te veel tijd aan besteden, zodat ik er hier maar enkele van de gemakkelijkste uit haal.

- **KAR** wordt gezegd van brood, als het erg droog en stug is.

Ik ken het woord niet en kan het ook niet thuis brengen, zonder er de boeken op na te pluizen. Ik heb wel eens gehoord van **KAS**, in de spreuk:

*Kearl as Kas  
Hoar as vlas  
Kuutn an de been  
As dobbelsteen!*

- **PAPKÖPPE** is een woord, dat ze in **HASSELO** graag schijnen te gebruiken, als ik dhr. B. kan geloven. Daarmee zouden de Hasselers **PIOENROZEN** aanduiden.

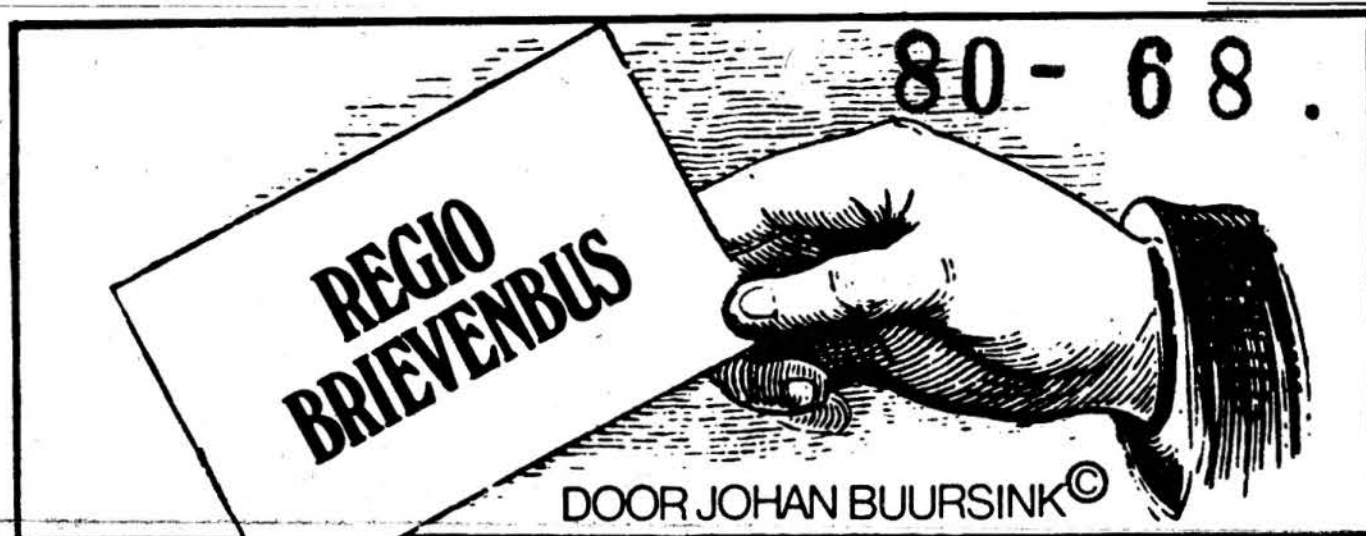
In dit verband moet ik denken aan iemand met nen **pafferrigen kop**.

- **ZEUTE MELK EN VLEUTE MELK** zijn ook weer van die vergeten woorden. Gewone volle melk noemden we vroeger **zeute melk**, zulks in tegenstelling tot **keernemelk**, die immers **zoer** was. En **vleute melk** was afgeroomde melk oftewel **oondermelk**.

- **DE BROODSPEEN** werd vroeger gezegd als een kast bedoeld werd (**broodspinde**) waarin het brood en andere **etbare waren** bewaard werden. Smalend werd er wel gezegd van mensen, die zich groot vóórdeden maar waar het armoe troef was: doar hebt ze de muuze dood vuur de speen ligg'n! En als iemand een streepje vóór had bij moeder-de-vrouw dan heette het: hee hef 't meske boaven in de speen ligg'n. - Een gezegde, dat me nog steeds niet erg duidelijk is wat oorspronkelijke betekenis betreft.

- 'n **BEREURSELPOT** is letterlijk in 't Nederlands: beroerselpot. Met bereursel wordt bedoeld het beslag voor pannekoek.





80.68 24 JULI 1980

## Kar, karre, karig...

Nauweliks zijn we herbegonnen of we hebben daar alweer een woord „biej 'n kop", waarover misschien wel het een en ander te zeggen valt. We zullen zien.

- **KAR** wordt gezegd van brood, als het erg droog en stug is. Dat vertelde mij **dhr JOH. B. uit GLANERBRUG**, wiens dialektkennis er niet om liegt.

Ik kreeg er al onmiddellijk enkele reacties van lezers op, maar alvorens die lezers aan het woord te laten wil ik eerst eens kijken, wat onze woordenboeken ervan zeggen.

Omdat het mij een woord lijkt, dat (nog slechts) weinig bekendheid geniet en dat bovendien weinig (meer) gebruikt wordt, ben ik maar eerst TWENTS IN WOORD EN GEBRUIK van DIJKHUIS gaan raadplegen. De frekwentie, waarmee **dhr Dijkhuis** namelijk woorden en uitdrukkingen opgenomen heeft, is al min of meer een aanwijzing voor het al dan niet veelvuldige voorkomen ervan in het (geboekstaafde) spraakgebruik. Welnu, DIJKHUIS vermeldt het woord slechts éénmaal, en wel als **KARRE**, met als voorbeeld uit de literatuur:

**KARRE - te karre = te erg.** „Dan nem iej n stukkn spek en dat broa'j oet, neet te karre...". (Citaat uit Schönfeld Wichers, Rijssen, met als vertaling van Dijkhuis): „Dan neem je een stukje spek en dat braad je uit, niet te erg..."

Vrij vertaald zou **dhr DIJKHUIS** gelijk kunnen hebben, maar het gaat ons om de feitelijke, konkrete woordbetekenis. Maar Schönfeld Wichers geeft zelf wél de juiste betekenis in zijn woordenboek van het Rijssens dialect:

**KARRE - erg uitgebraden, van spek; schraal.**

Maar **KAR, KARRE** kan nog méér betekenissen hebben, zoals we uit het voorbeeld van **dhr B.** al zagen, die het gebruikt voor de stugge eigenschap van uitgedroogd brood.

**Mevr. W.S. te HENGELO**, trouw lezeres van deze rubriek doch die hiermee voor de eerste maal reageert, vertrouwt mij toe, dat zij het woord **KAR** goed kent uit het taalgebruik van vroeger, van haar Hengelose Moeder. Haar uit Delden geboortige Vader heeft het woord nooit gebruikt. Welnu, **KAR heeft in 't algemeen de betekenis van SCHRAAL**, aldus **mevr. S.** Zoals bij schoenen, die niet goed onderhouden zijn en die te stug zijn geworden, zodat ze soepel gemaakt moeten worden. Een ander voorbeeld van **mevr. S.**: eten, zoals kool, wordt **KAR** genoemd als er te

weinig vet in zit, en te schraal is. Zie Schönfeld Wichers.

**Mevr. W.S.** wilde meteen ook nog wel een andere uitdrukking kwijt. Als we als kinderen minder op konden dan we op het bord hadden, kon Moeder vragen: „he'j de möl **slee?**" - Inderdaad een veel voorkomende uitdrukking uit onze kinderjaren. Dat kon een gevolg zijn van het feit, dat we ons teveel op lieten doen of dat we zelf ons bord te vol hadden gedaan, zodat Moeder kon vragen: „he'j de oogn te groot had"? of: „was ow de begeerigheid de baas?" of: „is ow 't geneugen bössen"? En daarmee zult u dan wel weer opgemerkt hebben, dat je 't ene nooit zonder het andere kunt zien.

Maar terug naar **KAR**. **Dhr A.W.P. te ENSCHEDE** kent het woord van zijn uit DEURNINGEN afkomstige schoonmoeder, die het woord bijvoorbeeld gebruikte in de uitdrukking: „wat is dat ofwaskewater **KAR**", als het water voor de afwas te schraal was uitgevallen.

Dus wéér: **KAR** is schraal. Maar, zegt **dhr P.**: ook het **WEER** kan **KAR** zijn, zoals hij eens een boer in BORNEBROEK heeft horen zeggen: „'t is knap **KAR** in de loch", wat we letterlijk zouden kunnen vertalen met: „Het is best schraal in de lucht". Wat die boer er precies mee bedoelde vereist enigszins een nadere omschrijving. Dat begint al met dat in dit geval prachtige woordgebruik van **KNAP**, waarop we later maar eens terug moeten komen. De boer zegt hier veel met heel weinig woorden. Hij duidt er, dunkt me, meer de algemene toestand van de atmosfeer mee aan dan alleen maar de schrale droogte van het weer. Alweer een bewijs voor mijn stelling dat onze platpratere graag een bloemrijke taal gebruiken en dat er op dat gebied echte kunstenaars rondlopen, die niet om een uitdrukking verlegen zitten.

## Waar komt dat KAR vandaan?

Het zal moeilijk te achterhalen zijn, waar dat woord **KAR** vandaan komt, wat de oorspronkelijke betekenis ervan is en hoe het komt dat het hier nog zo lang is blijven hangen, zij het dat het niet algemeen bekend meer is. In het Nederlands hoeven we, dunkt me niet te zoeken want zelfs de grote Van Dale vermeldt het woord niet. Misschien dat het woord **KARIG** er nog mee in verband staat?

Onwillekeurig moet ik denken aan het Duitse **KAR-FREITAG** voor stille vrijdag of goede vrijdag, welk woord al van middeleeuwse oorsprong is, oorspronkelijk als **KARTAG**. Maar ook daar is de betekenis van dat **KAR** in vergetelheid geraakt. Het oud-gothische woord

Brieven voor de Regio-Brievenbus bij voorkeur rechtstreeks aan de samensteller: Johan Buursink - Javastraat 79

7512 ZD - ENSCHEDE

Telefoon 053-317902

Ontvangen brieven worden niet teruggezonden noch aan onbevoegden ter inzage verstrekt. Geen contactbemiddeling.

**KARA** wordt ermee in verband genoemd en dat had de betekenis van leed, kommer, klagen. Ik haal dit alleen maar aan als gedachten-sprongetje.

Met een kar (op wielen) heeft ons **KAR** overigens niets te maken.

## Uit het Bisdóm Münster

Een ware verrassing, waarvoor ik nog niet heb kunnen bedanken, was een brief van Pater Hermann Luttkhuis, O. Carm., uit het Karmeliterklooster Kamp in Kamp-Litfort. Doch niet alleen de brief deed het hem: pater L. had d'r 'n mooi stuk oet 'n Duuts book bie j doan, oawernomn met ne oawerdrukmesien, acht volle bladziedn. 't Is toch leefhebberiej. Daarvoor dan nu hierbij mijn hartelijke dank. Ik hoop er nogeens wat uit te kunnen verwerken in de Regio Brievenbus.

**Pater L. schrijft o.a.:** „Nog steeds lees ik graag de regio brievenbus en af en toe krijg ik een beetje een slecht geweten, dat ik mijn ontdekkingen niet heb doorgestuurd. Het was weer 'n oald book oet de kloosterbibliotheek, woa'j mangs het gekste kunt vindn. Misschien is het voor u helemaal geen nieuws, dan kunt u de hele zaak in de prullemand gooien. Maar gezien het onzalige jaar 1933 durf ik bijna aan te nemen, dat het boek over het bisdom Münster niet naar Nederland is gekomen. Bij het lezen zal het u wel opvallen, dat er nog wel iets van de gebruiken is overgebleven en misschien ook een beetje kan helpen het donkere verleden iets helder te maken".

**Hierop wil ik meteen antwoorden:** Dat het betreffende boek uit het onzalige jaar 1933 niet naar Nederland zou zijn gekomen, is voor mij nog niet zo zeker, al ben ikzelf nooit in het bezit ervan gekomen. Maar tot enkele jaren nog in de Hitlertijd waren er nog zeer nauwe grenskontakten, waarvan ook het grenskontaktblad Noaberschupp uit die jaren getuigt. Folkloristen en streekhistorici uit Twente zagen er geen been in, samen met de Duitsers onder hun hakenkruisvlag te feesten en te vergaderen.

Maar ik had toen nog geen entree bij die happy few van het folkloristische establishment van die hier nog vrij gezapige jaren...

Maar alles goed en wel: het betreffende artikel over Religiöses Brauchtum im Bistum is bijzonder interessant, dat ik, na het een paar maal gelezen te hebben, graag verder zal bestuderen, als ik de tijd er nog voor krijg.

Mijn hartelijke dank en graag nóg eens wat, als u wéér wat vindt! Wat zou ik graag eens met u in dat kloosterarchief duiken. Zo'n kloosterleven was eigenlijk ook wel wat voor mij geweest. Af en toe.





Brieven voor de Regio-Brievenbus  
bij voorkeur rechtstreeks aan de  
samensteller: Johan Buursink - Ja-  
vastraat 79  
7512 ZD - ENSCHEDE  
Telefoon 053-317902  
Ontvangen brieven worden niet te-  
ruggezonden noch aan onbevoeg-  
den ter inzage verstrekt. Geen con-  
tactbemiddeling.

80.69 26 JULI 1980

Ook dhr. G.J.K. te HENGELO, van wie we al menige brief hebben opgenomen, heeft zich al weer gemeld met een fantastisch verhaal, gelardeerd met woorden en uitdrukkingen, die de moeite van het onthouden waard zijn. Met dank voor zijn beste wensen voor m'n vrouw en mij ga ik meteen maar over tot de zakelijke inhoud.

## Hasseler marketaal

„Inhakende op r.b.b. 80.67”, aldus dhr. G.J.K., „krijg ik weer bevestigd dat zelfs in zeer kleine leefgemeenschappen in onze regio voor sommige dingen totaal verschillende benamingen voorkomen. Om over de uitspraak maar helemaal geen twistpunt te maken.

Dhr. B. te GLANERBRUG schrijft dat ze in HASSELO PIOENROZEN benamen met PAKKÖPPE. Daar ikzelf een geboren Hasseloër ben en ook wel een klein beetje van onze marketaal, zegswijzen en gebruiken afweet, ben ik dank zij dhr. B. er weer iets bij geleerd. En dat is mooi meegenomen. Wij noemden die prachtige junibloeier **KRÖNKROOS**.

Maar een geboren Hasseloër zou nooit zeggen Papköppe maar Papköp. Hij zou net als de Fransen de laatste letters niet laten horen, maar (in tegenstelling tot de Fransen) ook niet schrijven.

Vleutemelk en zeutemelk: volkomen met hem eens; ook over de broodspeen en dat zich daar wal ees mangs de muuze bloarn an de been leupn um nog nen krömmel te veendn. Het gezegde: Hee hef 't meske doar hoog (boawn) in de speen ligg'n heb ik vaak gehoord en het betekent precies wat dhr. B. schrijft: dan kan hee nog wal 'n pötke brekkn! Hoe of op watvoor gronden dit gezegde ontstaan is zou ik echt niet weten”.

Eerst tot zo ver dhr. K.

## MIJN ANTWOORD:

Wat Papköppe of Papköp betreft: ik weet niet meer welke van die twee dhr. B. uit Glanerbrug gebruikt heeft, omdat ik het woord uit zijn mond optekende en ik mij in dit geval best vergist kan hebben. Als Enschedeërs zullen zowel dhr. B. als ik ook Papköp zeggen, evenals de Hasseloërs. Ik moet mij echter zo vaak met die -öppe-köppe-uitgangen bezig houden, dat een vluchtigheidsfoutje snel gemaakt is. Als Almelse gebruikt mijn vrouw die uitgang dikwels, zoals ik ook geleerd heb uit het kinderrimpje uit haar Almelse jeugd: „öppe-de-öppe die dooie vent, vangt de vlooiën uit z'n hemd...” en wat daar zo al verder volgt.

Wat die mooie naam **Krönkroos** betreft: ik heb die nooit eerder gehoord. Ik kan het woord niet thuisbrengen en heb het ook nog niet in een van de woordenboeken gevonden. Ik weet dat Krönk-nog niet onder te brengen. Knönke - kroontje (?) - kroontjesroos?

## Jenske wol nich rëch broan....

„'t Is nog nich helemaal bergoanstied”, zo vervolgt dhr. G.J.K. zijn brief, „en now wil ik nog efkes wat weur, dee nich aldaags meer broekt wödt, ansniedn”. - En van het nu volgende verhaal kan ik voor vandaag maar een deel opnemen en eventueel behandelen, waarbij ik in de dialektspelling enkele wijzigingen in de spelling van dhr. K. wil aanbrengen, niet alleen omdat ik meen, daarmee de duidelijkheid van het geschrevene wat te verbeteren, maar ook om wat eenheid in de r.b.b.-spelling te brengen.

Dhr K. is nu aan het woord:

„'k Was kortns (= kortelings, onlangs) met de vrouw op vesiet bieje boernleu en ik zat al gauw met de oale baas zölf an 'n kuierbörrelken.

De vrouwleu wassen d'r ok wal bieje, mär dee haddn 't oawer dinge dee oons beedn nich völ niejdn.

Wat wieje zo al terechte kuierd hebt za'k ow nich met verveeln, mär zo as ik al zegd heb, 't geet now oawer dee weur en 't verbaand woar as ze in broekt wördn.

Wieje hebt nog wal 'n luk wiedlöftig in 't roond west, mär hee mos mij ok nog effn vertelln van Diek Jaan ziene jong, wat eern noaber was. Dat was Jenske, 'n jeungkn van 'n joar of twaalf.

Dat was ja wal zó ondöggend en straampheurig en 't wol nich rëchbroadn. Now was zien mooder 'n luk 'n seepnsaartje en doarbije 'n noffelgat. Ze kon an de jong niks meer zeggn en hee lachtn eer gewoon oet. Mär zien vaar leut hem wal ees mangs met de peerzwöp de kuutnflikkers daansn”.

Eerst tot zo ver dit relaas, waarover al heel wat te zeggen valt.

## NADER BEKEKEN

Een uitstervend woord is dat **kortns**, een samentrekking van het ndl. **kortelings**, dat ook al opsterven na doöd is. In dialekt komt er hoe langer zo meer voor in de plaats: **laetst**, en zelfs **onderlaetst**. Want ook het mooie dialektwoord **leest**, **leestn**, **leestns** is al bijna in het vergeetboek terecht gekomen. Jammer...! Dat dhr. K. zijn taal goed verstaat en goed weet te gebruiken, kunnen we vaak in elke zin

lezen. Daarmee bedoel ik nog niet eens dat hij goed stilist is, wat hij dan ook wel is. Dát blijkt alleen al uit die eerste zin, waarmee hij ons meteen in de situatie plaatst van zijn praatmilieu.

„Mijn vrouw en ik waren kortelings op visite bij boerenmensen...” zou ik in het nederlands zeggen, maar daarmee zou ik net precies de plank mis slaan. Want als Twentenaren gaan niet „mijn vrouw en ik” op visite. Welnee man, IK ga op visite en ik neem m'n vrouw mee. en IK zit al gauw aan de borrel. Onze vrouwen waren er ook wel bij, maar...

En nu moet u niet denken, dat ik m'n vrouw maar op de tweede rang zet of haar maar als aanhangsel beschouw. Nee, want als wij mannen het over onze vrouw hebben, dan zeggen we niet „miene vrouw”, nee, het is geen stuk eigendomsbezit of een onderhorige het is altijd nog **DE** vrouw. **DE** vrouw, dat kan er voor elke man maar één zijn: zijn eigen vrouw. En tòch zeggen we niet: de vrouw en ik, maar - en, mannen, vergeet dat nooit - **wij hebben onbetwist: IK en de vrouw, wieje gungn op vesiet.** Maar beter is het, zoals dhr K. schrijft: „Ik was, met de vrouw, op vesiet...”

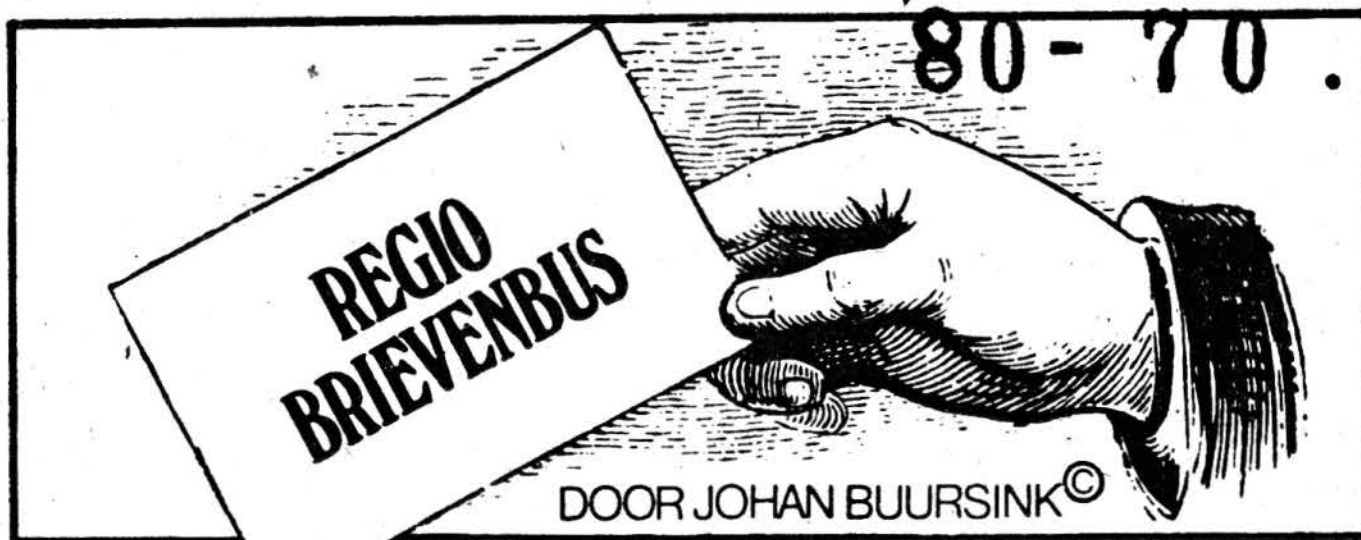
„En ik zat al gauw - met de oale baas zölf - an 'n kuierbörrelke...” zegt dhr K. Ook hier weer: IK en de oale baas... nota bene: de oale baas **zölf**. Die eer, dat de ouwe de baas zölf is, mag hem niet onthouden worden, dat weet dhr K. heel goed en het vloeit hem eigenlijk automatisch uit de pen, omdat zo iets vanzelf spreekt!

De dinge oet 't gesprek van de vrouwleu **niejdn oons nich**, zegt dhr K. en dat is ook weer goed gezegd. Hij had ook kunnen zeggen: **doar haddn wieje gin nieje an!** Maar goed: die dingen benieuwden ons niet. Wij waren er niet nieuwsgierig naar. Dat kan ook gezegd worden als men niet veel op heeft met bijv. een nieuwigheid of een onbekend iets. Een veel voorkomende zinswending is een zin als: „Wat wieje zo al terechte kuierd hebt za'k ow nich met verveeln”, wat ik liever nog aangevuld zag met **oons**: wat wieje oons terechte kuierd hebt. Ook weer zo'n mooie uitdrukking: wieje hebt oons wat terechte kuierd: wij hebben samen heel wat aan elkaar gepraat. U ziet al wel, dat het hier om heel wat meer gaat dan alleen maar om woorden.

„Wieje hebt wiedlöftig in 't roond west” is ook al weer zo'n mooie plastische uitdrukkingwijze. Goed dat dhr K. hier de ig vergetelheid rakende verbuiging van **west met hebt** in plaats van met **bint**, gebruikt. **Wiedlöftig** is: **ver weg**, zegt dhr K. en dat kan in dit geval wel zo zijn. Maar het woord kan veel meer betekenen: **wijd en lucht** zit er in. 't Kan ook breedspakig zijn, en overdreven uitvoerig verklarend, enz.

was onderwaker in elms





80.70

29 JULI 1980

## Oonder 't kuierbörrelke

Er resteren ons nog een paar dingen te bespreken uit het eerste fragment uit de brief van **thr. G.J.K. te HENGELO**, waarvoor in de vorige regio-brievenbus geen plaatsruimte meer was.

Oonder 'n kuierbörrelke **hebt** dee beidn nog wal 'n luk wiedlöftig in 't roond **west** en hebt ze zich heel wat terecht kuierd... Onder een praatborreltje zijn die twee nogal een beetje... tja... wät...? ... hebben ze nogal een uitgebreide rondgang gemaakt.

Beeldender kun je zo iets haast niet uitdrukken. In 't Nederlands zou je het, maar dan veel fantasielozter, nog het best kunnen vertalen met: ... hebben ze veel, nogal uitvoerig, de revue laten passeren.

En doarbij hebt ze zich heel wat terechte kuierd... ze hebben zich heel wat... zo iets als aan-elkaar-gepraat. Maar dat is ook al weer zo'n matte en vrijblijvende uitdrukking. Ze hebben niet zómaar-wat gepraat. Ze hebben iets terecht gepraat. Als m'n vrouw 's middags het eten opschept en ik heb niet onder de deksels gekeken, dan zal 't mij niejn wat ze terecht hef maakt. En als m'n vrouw vanavond de krant opslaat, dan is ze misschien wel nieuwsgierig, wat ik nu weer van m'n regio-brievenbus terecht heb gebracht. Terecht is niet zómaar-wat, terecht moet iets zinnigs zijn. En die beiden hebben dus bij het praatborreltje een zinvol gesprek gehad.

Diek-Jan, wat eern noaber was: Diek-Jaan, wat hun buurman was.

En daar hebben we weer zo'n uitstervende uitdrukkingwijze, die nadere aandacht vraagt. Als mijn Moeder vroeger aan mensen, waar we niet al te veel mee omgingen, eens wat meende te moeten vertellen van mijn overleden Vader, dan drukte ze zich weleens zó uit: wat de wichter eer Vaa was = wat de kinderen hun Vader was. Een enkele keer ook wel: wat mienen man was. Daarmee werd uitdrukkelijk vermeden te vermelden, dat man en/of vader overleden was. Ik kan me niet herinneren of ook wel gezegd werd - als de vader er niet bij was - wat de wichter eer vaa is.

In het voorliggende geval zou de boer best tegen thr. K. gezegd kunnen hebben: Diek-Jaan, wat mienen noaber is. Maar heel erg zeker ben ik niet of dit een gangbaar spraakgebruik is.

## Straampheurig

is, volgens thr. G.J.K.: ongezeggelik. Alles

goed en wel, en ik ben het er wel mee eens, maar wat is de letterlike betekenis van het woord? Ik heb er jaren geleden al eens over geschreven, en wil er nu niet verder op ingaan. Ook hebben we nog niet zo lang geleden uit en te na geschreven en gesproken over 'n **straampn**, en wat daar zo al mee samenhangt. Nen **straampn** is een ongezeggelik mens. Halbertsma vermeldt in zijn Overijselsch Woordenboekje (1836):

**Strank** = een onhandelbaar mensch, die niets meer doet dan hij verplicht is, maar zelf onbescheiden bits is op het vermeende onbescheid eens anders. - En H. verwijst daarbij naar het IJslands **strákr** = deugniet.

Achteraf heb ik nog een andere veronderstelling dan die, welke ik al eens eerder verkondigd heb. Onder 'n **straampn** wordt ook wel het zitvlak verstaan. Welnu, als een kwajongen niet luisteren wilde, ongezeggelik was, dan werd hem nogal vlot 'n **straampn bezeen**: hij kreeg dan doodgewoon een pak voor z'n kont. En offe dän **heurn** (= horen, d.w.z. luisteren en gehoorzamen) wol! Hij was dan wel **(ge)heurig met 'n straampn** oftewel **straampheurig**. Of vindt u dat te ver gezocht?

Wat 'n **seepnsaartje** is, heb ik vroeger ook al eens uiteengezet. Thr. K. zegt ervan: een traag mensje. DIJKHUIS vertaalt 'n zeepnsaartje met: sullig meisje. Ik zou het in één woord een trutje willen noemen. Zou het niet een verbastering kunnen zijn van **seempel saartje**? Een onnozele hals. Een Sara of Saartje werd ook wel gezegd van een meisje, dat niet al te vlug van begrip was, kort van memorrie, een preuts ding.

**Noffelgat** is een meisje of vrouw, die onduidelik, binnensmonds praat. Nen **noffelkloas** of **noffelbreur** is zo'n man. Noffeln is zo iets als mompelen.

**Zien vaar leut hem waleens mänge met de peerzwöp de kuitnflikkers daansen**: z'n vader liet hem wel eens met de paardzweep (= ook wel de **piets** of **pietske**) de kuitnflikkers dansen. Wat dat voor een dans is, lezen we bij DIJKHUIS: 1) een dans, waarbij de hielen tegen de billen geslagen worden: 2) dansen, waarbij het onderbeen naar achter geslagen wordt.

Waarom wordt die dans de kuiten-FLIKKERS genoemd? Ik moet onwillekeurig denken aan de vroeger gebruikelijke wijze van zitten van de kleermakers, „met de onderbenen naar achteren en met de hielen tegen de billen” (Dijkhuis). Zo ging hij aan het kleren **flikken**. En merkwaardig genoeg haalt Dijkhuis een gebruiksvoorbeeld van het woord aan van Vloedveld: „Oop kattenkërmsen dansen 't **sniederken** (= het kleermakertje) de kuitnflikkers zo vluw as nen kateeker”.

De zin van de vader met de zweep hoeft nu

geen verdere verklaring meer, denk ik.

En dan heb ik met de moeilijkste kuif nog tot het laatst gewacht: Jenske wol nich **rèchbroan**, of **rèchbroadn**, zoals ik het gespeeld heb in de vorige r.b.b.

Over het algemeen zit men met de verklaring van het woord niet verlegen. DIJKHUIS haalt het woord aan met de volgende verklaring: **RECHBRAON** = (nich) rechbraon - **niet recht braden**, niet gehoorzamen, niet in het gareel lopen.

Het blijkt dat **braden** in de volksmond ook een figuurlike betekenis kan hebben, en **wel nich recht wil broadn** wil niet (iets) braden zoals dat hoort, zoals dat **recht** is. Ik heb ook nog even gedacht of het hier ook iets met **beraden** te maken kan hebben.

Wie het weet mag het zeggen.

En now is 't er vandaag weer luk deep duur gaan, zoda'w 't mär ees weer efkes op ne andere waagn wilt pakkn.

Alleen dit nog. Mijn vrouw maakte me op een drukfout attent in de vorige r.b.b., eerste kolom, derde regel van onderen. Haar Almelse kinderrimpje moet namelijk luiden: „öppe-de-döppe die dooie vent...” - Wilt u het even verbeteren?

## Wat is labben?

Van **thr. G.L. te DELDEN** de volgende brief ontvangen:

„In Gigengack's Twentse Woorden en Gezegden kwam ik op pag. 45 het woord **labben** tegen. Dit woord herinnerde mij aan een kindliedje en wel:

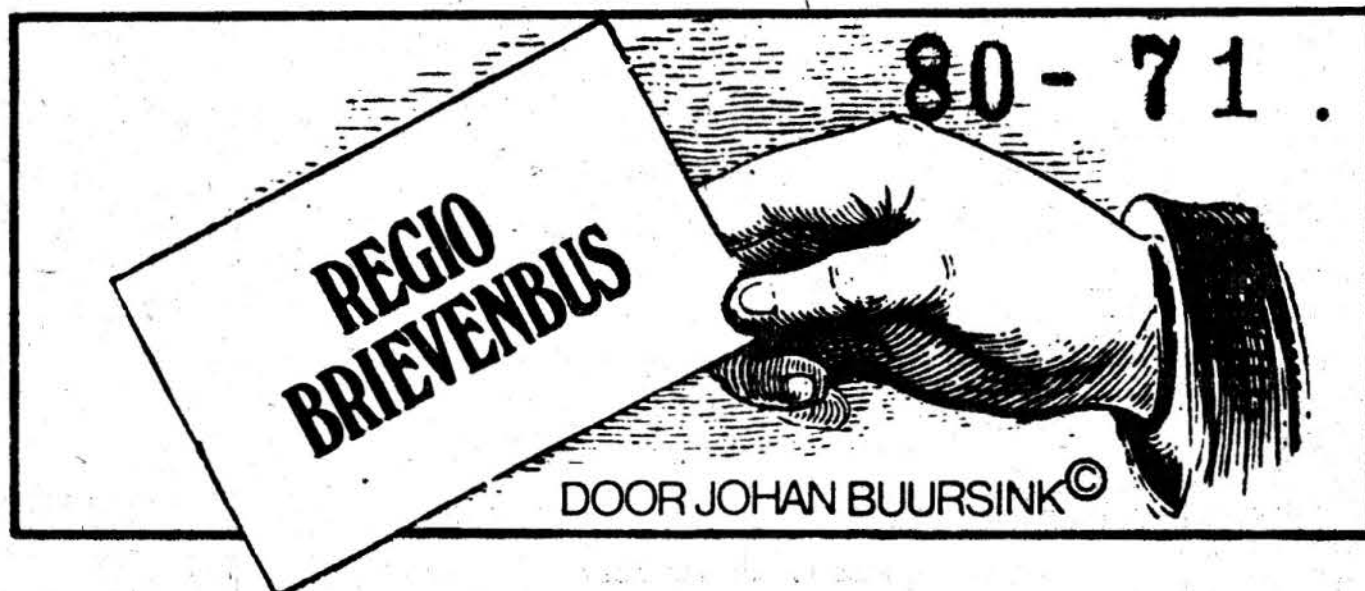
*Klikspaan, lèvertroan,  
Döf nich oawer 't strötje gaan,  
't Hundje zal hem bieten,  
't Katje zal hem krabbn,  
Dat kump van al dat labbn.*

Op pag. 52/53 kwam ik later dit liedje tegen, edoch met als laatste regel: „dat komt van al dat klappen”.

Behalve dat deze zin geen Twents lijkt, rijmt hij ook niet. Ik denk dat de versie van mijn moeder juist is, hoewel ik het woord **labben** niet kon thuisbrengen, totdat ik de betekenis op pag. 45 las”.

**MIJN OPMERKING**: Inderdaad is dat klappen niet juist, dunkt mij. Over dat **labben** zou ik een hele regio-brief vol kunnen schrijven maar dat zit er voor vandaag niet meer in en voor de hele komende week nog niet. Dat vindt u misschien wel **be-labberd**, maar ik kan het echt niet helpen. Van **labberen via labbern tot labben** kan nog een heel verhaal worden. En dat kon dan wel eens op labberdepoepie uitdraaien. Eerpelschelln, nich verder vertellen, snotterbelln!





31 JULI 1980

## 80.71 Jenske en de kir van Beukn-Manns

Als ik nu hier het verhaal van **dhr G.J.K. te Hengelo** ga vervolgen, wil ik er wel een opmerking aan vooraf laten gaan. Dhr. K. besluit zijn brief met de opmerking: „En zo zee iej mär wier, Johan, waar as papköppe of krönkroosn mie ien de pen hebt hölpn!“. Hij bedoelt daarmee, dat een paar praktisch in onbruik geraakte woorden, in dit geval uit de Hasseler marke, herinneringen hebben opgeroepen aan meer van die woorden, die voor de moderne Twentenaren nagenoeg onbegrijpelijk zijn. Nu gaat dhr. K. een aantal van die woorden uit z'n geheugen opdiepen en hij zet ze in relatie tot elkaar in een verzonnen verhaaltje over Jenske en de kir van Beukn-Manns. Dat is zo de beproefde methode van dhr. K. en die kunst verstaat hij wel goed.

Nou hou ik hélemaal niet van een geforceerde en gekunstelde toepassing van sterk verouderde woorden en begrippen in het taalgebruik van de in onze tijd passende schriftelijke of mondelinge gespreksvormen. Wie tegenwoordig nog doodernstig voor een serieus mens door wil gaan en een doodgewone vergadering zo iets als een höltink noemt, werkt onherroepelijk op m'n lachspieren. Om maar een voorbeeld te noemen. Zulk taalgebruik is er met de haren bij gesleept. Zeg dat 't nich waar is! En K's verhaal van Jenske en de kir gaat wel min of meer die richting uit. En tòch heb ik voor die poging van dhr. K. om z'n dialektkennis aan de man te brengen veel waardering. Omdat het oude woord wel past in het verhaal dat gister gebeurd kon zijn.

Daar gaan we dan met de woorden van dhr. K.:

„Zo har **lestn** dat **oas** de **kir** van Beukn-Manns oet de **wear** haald en harre 't deer duur 'n **voort** jacht en ton oawer de bek (= beek) in 'n **wigbold** van Haanen-Bets.

't Was 'n **mennig** peerdke, mär Jenske har nen (= hem) wal oonder 't gat kreegn, en hee har d'r den heeln **goonsdagnoameddag** op rond reedn, al wat 't haaln kon.

Dat was Haanen-Bets gewaar wördn en umdat den **g'heels nich** met Diek-Jaan oawerweg kon, har hee 'n **könningesjager bod schikt** en den ees good ienlicht oawer dat **steenkoas** van Diek-Jaan.

Eigenlijk was 't nog meer op **duurdrammn** van Bets ziene **hoesheister** gebuurd. Dee har Jenske ók al nich hoog en dee mos van ziene

**flantuutn** niks hebbn. 't Was 'n náá **spitvinnig** wiefke en dee kon nich völ feeln van den jong.

'n Könningesjager hef Jenske de twaalf artiekeln good oetleg, mär hee zag wal in dat d'r 'n luk méér gebuurn mos met dat **oasbalg** en hef hem doarum metnömnen en nen heeln dag opslöttn op water en brood. Mär doar hef Jenske nich àn west, want het is náá fien op 'n taand.

Mär ton Jenske wier in 't hoes was kömmn en 't oale Diek-Jaan d'r wier baas oawer was, mos de jong nõg wier nen dag vastn. En dan moch he nog blij tòó wean dat 't doarmet òfdoan was.

Diek-Jaan was tòch al naa **verkeerd** in 'n **kop** west. Hee har ne koo koft en zich leeik verzeen. 't Deer **kappn**, of a'j wilt **kapliemn**. En of dat nog nich genoeg was, kwam doar nog bie dat Sientje, zien kleen wiche, oet 'n **bungel** valln was en 't ärmke brokkn har". Tot zo ver de brief van dhr K.

## Wat zijn dat voor woorden?

Zonder wat woordverklaringen zal bovenstaand stukje bij menigeen wel moeilijkheden opleveren. Ziehier:

- **Lestn** = onlangs. Dit woord mag gerust weer eens wat meer gebruikt worden, als u goed dialekt wilt blijven spreken. Die **t** moogt u wel wegs�okkelen: **lessn** is ook goed.

- **Oas, steenkoas, oasbalg, oaspèens** = variatiemogelijkheden voor **aas**, in de betekenis ondeugend iemand, ook bedrieger. Ook vaak als gemoedelijk scheldwoord gebruikt. Geen „salontaal“.

- **Kir, kidde** = klein paard, ponnie, hit.

- **Wear** = weide. In mijn omgeving werd vroeger meer gesproken van **de moat**, de koomoat = de koeweide, enz.

- **Voort** = doorwaadbare laagte in beken, zegt dhr K. De betekenis van het woord is wel algemeen bekend, maar ik geloof niet dat het woord in die betekenis nog ergens tot het dagelijkse spraakgebruik hoort.

- **Wigbold** = een begrensd territorium, zegt dhr K. Dat kan best waar zijn, maar het ge-

bruik van dit woord in dit verhaal gaat me toch wel een beetje te ver. Als ik grappig zou willen zijn, zou ik kunnen zeggen: laten we rechtervoort eens zo'n höltink in de wigbold van de regio-bus organiseren. Niet overdrijven, jongens! Dan zou de könningesjager (= Rijksveldwachter) eens met z'n sabel kunnen kletteren. Toe-nou!

- 'n **Mennig peerdke** = een flink, sterk paardje, zegt dhr K. Dan zou dat mennig (of männig) iets manliks kunnen betekenen. Ik had gedacht, met een paardje te doen te hebben dat goed te mensen is. Maar waar komt dan dat woord vandaan? Het belangrijkste is echter, dat Jenske hem wal oonder 't gat hef kreggn. Hoe zeg je dat nou weer in goed en fatsoenlijk Nederlands?

- **Goonsdagnoameddag** = woensdagmiddag. Hier is nu eens weer gelegenheid om op dat **noa-meddag** te wijzen. Hier weer een voorbeeld van de voortreffelijke dialektbeheersing van dhr K. Want wij maken uitdrukkelijk onderscheid tussen middag en namiddag. Middagettn eet je om twaalf uur. Na 't middag-ettn neem je 't middag-slöäpke, het middagslaapje, en wat daarna komt is de namiddag, de noameddag. Nodig me niet uit om zondagmiddag te komen, want dan veronderstel ik dat ik te eten wordt genodigd, maar vraag me 's noameddaags. Vanmiddag, vemiddag, vmerrag is om etenstijd, maar daarna is het venoameddag, vnoamirrag, zo u wilt.

- **Al wat 't haaln kon** = op top-prestatie. In veel toepassingen te gebruiken.

- **Gils nich, geels nich, g'heels nich** = geheel niet, in het geheel niet, helemaal niet.

- **Drammn, duurdrammn** = zeuren, doorzeuren.

- **Hoeshelster** = huishoudster. Sterk verouderd. Naar de höltink ermee.

- **Spitvinnig** = fel, onverdraagzaam, aldus dhr K.

- **Flantuutn** = streken, kuren, eigenaardigheden.

- **Fien op 'n taand** = kieskeurig.

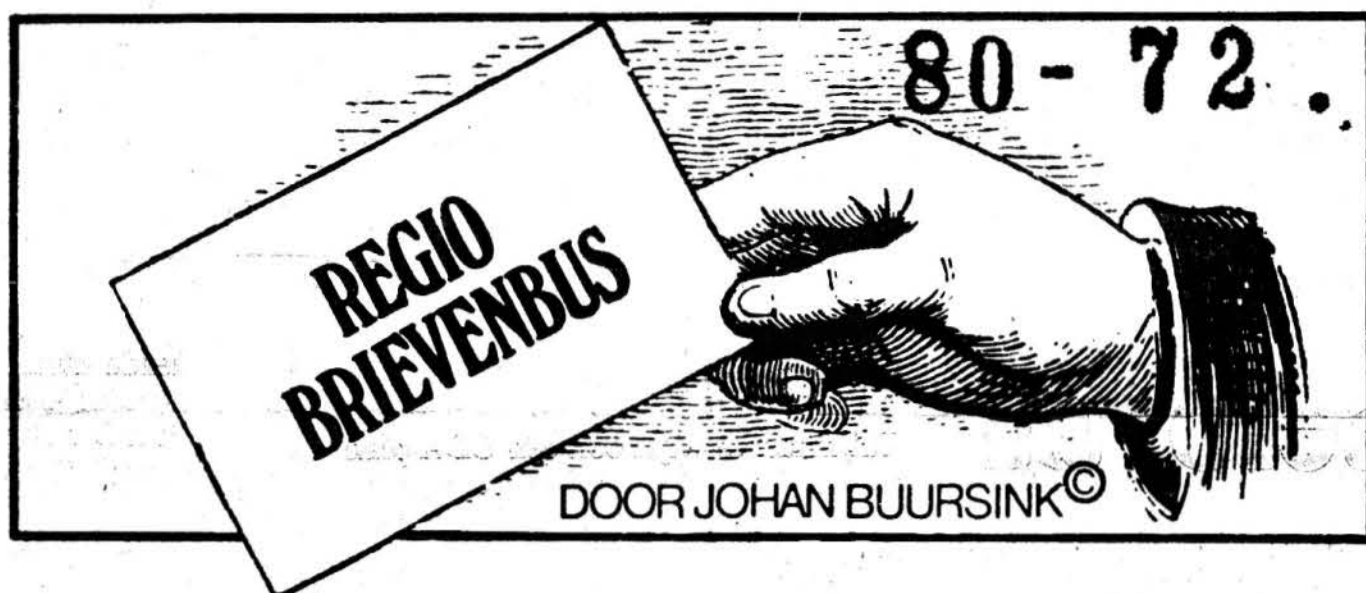
- **Jaan was d'r wier de baas oawer** = ook weer zo'n prachtige uitdrukking om te onthouden. Toen Jenske opgesloten was, had Jaan er geen gezag over, was hij er geen baas over.

- **Jaan was verkeerd in 'n kop** = hij had het hoofd er niet naar staan.

- **Kappn of kapliemn bij een koe** = een verzakking, zegt dhr K.

- **Ne bungel** = een schommel.





80.72 · 2 AUG. 1980

## 't Ene woord haalt 't andere an

De woordenstroom van **dhr. G.J.K. te HENGELO** was weer de gelukkige aanleiding voor een uitvoerig gesprek met **dhr. J.O. te HAAKSBERGEN** en dat gesprek noopte mij weer tot de navolgende verduideliking van de woorden die we de vorige keer bij de kop hadden.

- **Kir of kidde** was in het verhaal van Jenske een klein paard, ponnie of hit. Dat zal heus wel waar zijn, zegt dhr. J.O., maar ik ken het woord **kir**, of zo je wilt **kidde**, alleen als term bij het hooien. At 't heui nog nich oawerste dreug is, dan wordt het at 't schod is, in lange dreuge sliertn in de wei legd um noa te dreugn. Met de haake döt men dat dan, eerst de ene kaante oet en dan de andere kaante oet.

Nu wilde ik er tòch nog wel wat méér van weten, zo at ze dat in de beuke oet de deuke doan hebt, en ziehier:

- Gigengack in zijn Twentse Woorden en Gezegden: „Doorgaans twee dagen na het maaien van het gras kon het hooi worden binnengehaald. Daartoe werd het samengeharkt tot **nen heuigeen**, ook wel **ne kidde**, **ne rille** of (in De Lutte) **'n welter** genoemd (een hooiwal), waarvan de omvang ongeveer overeenkwam met drie of vier **grösgeans**, zodat men met paard en wagen tussen de hooiwallen kon doorrijden. Men zei dan: wiej goat hen heui halen, wiej hebt 't in **kidden** maakt”.

- En wat ne **grösgean** is, beschrijft Gigengack aldus: „Een regel afgemaaid gras, zoals een maaier die, al voortgaande, aan zijn linkerhand vormt, wordt **ne grösgeen** of **-gean** genoemd. Zij is opgebouwd uit slagen (kleinere eenheden), n.l. de hoeveelheden gras die een maaier met een enkele slag (zwaai) van zijn zeis velt”.

Gigengack maakt wel duidelijk (hoewel misschien niet systematisch) onderscheid tussen een **kidde** (zie boven) en **ne kir**, waarvan hij niet méér vermeldt dan dat het een **hit** of **pony** is.

- Dat een **kidde** niet zó maar een klein paard of een klein soort paard, een hit of een pony is, is óók alweer een weet, en dát kunnen we weer aan de weet komen via Twents in Woord en Gebruik van meester Dijkhuis, die onder

KIDDE of KIRRE de omschrijving vermeldt van J.H. Scholten te Delden: „**een bijzonder soort hit, bruin van kleur en zwaar en breed gebouwd. Groelde in halfwilde staat op in de bossen van Anhlt. Later door de Russische pony's vervangen**”.

Toch mår mooi datter beuk bint, dee ow wat klooker maakn könt. En dhr. G.J.K. had wel gelijk dat dee kir 'n **mennig** peerd was. Maar dhr. J.O. had eerst wel wat bedenken tegen de beschrijving, dat dee kir 'n **mennig** peerdke was. Hoe kan een klein paardje **mennig** zijn? Zit daar geen tegenstelling in? Maar toen ik tegenwierp, dat een **kir** niet een klein paard is in die zin, dat het een klein uitgevallen paard is maar een **klein** soort paard, bedacht hij dat ook wel gezegd kan worden een **mennig keukn**, een **flinke big**.

Verder piekerend over dat **mennig** (of **männig**?) bedacht ik, dat het wel iets met **manachtig** uit te staan moet hebben, zij het niet direkt met **manlik**. Man-achtig, mannig? En... zou wat we in 't Nederlands een **manwif** noemen, niet 'n **männig wief** kunnen zijn? Dhr. J.O. stond wel wat vreemd tegen die vraag aan te kijken, hij kon zich niet herinneren het ooit gehoord te hebben, al was hij het wel met me eens dat bij de boeren vroeger de uitdrukking **kearl** en **wief** voor een man en een vrouw volkomen normaal was. En dat ook heel gewoon gesproken werd van nen **werrekearl** en 'n **werrewief**, weduwnaar en weduwwrouw.

- Met wat ik geschreven heb over **meddag** en **noa-meddag** is dhr. J.O. het volkomen eens, waarbij dat **noa-meddag** de klemtoon op **noa** krijgt, terwijl de tweede lettergreep half ingeslikt wordt: **nòà-mmdag** luidt het dan ongeveer. Maar... wat is dan **vóormiddag**, is zijn vraag. En dat ligt niet meer zó in mijn spraakgebruik, omdat we eigenlijk in 't algemeen **morgen** zeggen.

Tòch klinkt mij dat **veurmeddag** gewoon bekend in de oren, ook weer met de klemtoon op de eerste lettergreep. Maar bij het woord: **vanmorgen** dat heel gewoon **vanveurmeddag** in dialekt is, nu met de klemtoon op de tweede lettergreep, dus ook weer op **veur-**, daar ontdek ik toch dat het in mijn stadsplat niet meer in roulatie is. Toch wil ik er onmiddellijk aan toevoegen dat ik dit woord, nu ik het her-ontdekt heb, helemaal niet als een af-dankertje wens te beschouwen. Integendeel. Ik kan zo'n machtig mooi woord koesteren, al zal ik het niet te pas en te onpas kunnen gebruiken of weer geforceerd in mijn spraakge-

bruik opnemen. Maar toch een woord om op je tong te nemen, om te proeven.... „**ton ik vanveurmeddag met de vrouw an de kof-fie zat...**” Wat kun je toch oprecht blij zijn met een enkel woord. Kinderachtig, vindt u? Kòm-nou!

- **Bod schikkn**, zegt dhr. G.J.K. oet **Hassel**. **Bod doon**, zegt dhr. J.O. uit Haaksbergen, en zo zeggen wij dat ook in Enschede. Echte platpratere hebben daar wel eens moeite mee, als ze het in 't Nederlands willen zeggen. Historisch is dan ook het volgende afge-luisterde gesprek; een kennis mocht van mijn telefoon gebruik maken om de dokter te waarschuwen: „Dokter, ik wou u even **bod doon** dat mijn man weer ziek is en of u maar even langs wilt komen...”

**Bod doon** is zoveel als iemand ergens van in kennis stellen, berichten. Meester, ik zou u even bod doen dat Jantje niet op school kan komen. Maar, zegt dhr. J.O., a'k één bod wil doen da'k **nich** kommn kan, da'k iets **óp** mot zegg'n of iets **óf** mot zegg'n, dan is dat **op-bod doon**. „Ik har vanaavend zölln kommn, mår ik mot ow **óp**bod doon!” - Ik ken dat woord niet en ik vind het nogal vreemd, maar **op** gezag van dhr. J.O. moet ik wel aannemen dat het zó gezegd kan worden.

- 'n **Hoesheisterke** is een woord dat ik niet ken, zegt dhr. J.O. Wij zeggen gewoon **hoes-höldster**. En ik zeg hem dat precies zo na. Wel heb ik eens gelezen, ik meen bij **Vloed-beld**: **hoesheierske**. Misschien kan iemand me dat woord eens nader verklaren.

- Wel kennen dhr. J.O. en ik het woord **heistern**, **geheister**. En dhr. J.O. voegt daar nog een mooi woord aan toe: **heisterbokse**. **Heistern** is ook weer moeilik te vertalen en nog moeiliker te verklaren. Als ik nog eens ga verhuizen, dan gif dat heel wat te heistern, heel wat geheister. Of als de vrouwen aan de voorjaars-schoonmaak gaan, dan goat ze an 't **todden** en an 't **vertoasken** en **verheistern** dat 't leefebrije is.

- **Verkeerd in 'n kop is krange in 'n kop**, zegt dhr. J.O., dat is saggerijning en zo. En krange is **krengerig**. Ook: **leelik** in 't kop. Wanneer iemand boos op mij is dan zegt men dat hee **leelik** op mij is.

- **Kar**, of op z'n Haaksbergens **karre** zegt dhr. J.O., is **wreed**, maar niet in de betekenis van hardvochtig. Een weefsel kan karre aanvoelen, dat is stroef, niet soepel.





80.73 = 5 AUG. 1980

## Mangs wa, aait nich...

Dat wiej mangs smangs zegt vuur mangs en ók walees smangs mangs vuur smangs, dat heeft dhr Th.W.B. te ENSCHEDE kennelik danig parten gespeeld, getuige een nogal **wiedlöfftig** „humoristisch“ „verdichtsel“, dat hij me toestuurt om het eventueel te corrigeren en - als ik het zou willen of zou kunnen - „in te lassen“ in de regio-brievenbus. - Welnu: ik wil het niet en ik kan het niet opnemen. Ik wil het niet omdat dhr B. van een scheet een donderslag maakt en ik kan het niet omdat ik er de plaatsruimte niet voor kan missen. Bovendien is de zinspeling al zó lang gemeengoed geweest, dat dhr B. met zijn humor het mosterd na de maaltijd zou komen, zodat zijn „verdichtsel“ niet tot zijn recht zou komen. Ik bedoel dit echt niet onaardig, doch het lijkt me verstandiger dit en andere „problemen“, waar dhr B. mee zit, zonder humor en zonder gerijm bij de kop te pakken. Mangs geet dat wà, mår aait nich!

- Er is een oude anekdote, die ik meer dan vijftig jaar geleden al eens gehoord heb, en die een nog veel oudere Twentse textielabrikant in de mond gelegd werd. Toen hem eens gevraagd werd naar het verschil tussen mangs en smangs zou hij zo iets geantwoord hebben als: **oonderscheid later rech nich, mangs zeg wiej smangs en smangs zeg wiej mangs**. En zó is het inderdaad! WANINK vermeldt dit gezegde dan ook al in zijn Twents-Achterhoeks Woordenboek (1948). Het moge dan al geen overbekend geveugeld gezegde zijn, als „mop“ heeft het toch al wel een baard van hier tot gunter.

## Verheugend...

De brief, waarbij dhr Th.W.B. te ENSCHEDE bovenbedoeld „humoristisch verdichtsel“ insloot, bevat overigens nog een aantal „taalproblemen“ méér, die ik zo goed mogelijk hoop te kunnen behandelen. Maar eerst, ter kennismaking, de inleiding van de brief:

„Tot op hedén hadden wij geen krant omdat wij aan een onverharde weg wonen en men daar niet bezorgen wilde. Wij kwamen door een toeval in contact met iemand van de Twentsche Courant die ons abonneerde. Wij zijn verheugd dat deze krant zoveel op cultureel gebied doet en vooral op het gebied der Twentse spraak of dialect.

Verheugend voor ons was het, uw naam in dit blad te lezen, want daaraan verbonden zijn immers vele echt Twentse geschreven stukken in romanvorm en leerrijke beschrijvingen zoals o.a. in het Ledenorgaan van de Ormet. Wij herinneren ons nog de roman „Nig een van oons“ dat naar wij ons goed herinneren, in Huis aan Huis heeft gestaan“.

Eerst tot zover dhr Th.W.B., waaruit ik opmaak dat althans de Twentsche Courant er niet tegen opziet, de krant ook in de rimboe te bezor-

gen. Ik viel bijna van m'n stoel van verbazing, dat nog iemand zich één van m'n publikaties herinnert, die ik zo'n dertig jaar geleden of daaromtrent gepubliceerd heb: „Nig één van oons“, verhaal van een liefdesverhouding tussen een Twentse boerenjongen en een zigeunermeisje, dat „nig één van óns was“, wshalve de liefde op een akelige wijze moest stranden. Ik weet het eind niet eens meer; misschien heb ik er nooit een goed slot aan kunnen bedenken, want zó vindingrijk ben ik op dat gebied niet en bovendien had ik in die jaren wel heel wat anders aan m'n hoofd dan sentimentaliseren over àndermans mislukte liefde... Ik weet niet eens of ik het manuscript nog heb en knipsels bewaarde ik in die jaren niet systematisch. Verheugend voor óns (pluralis modestatis) is het in elk geval dat een stadgenoot zich althans de titel herinnert van een van onze literaire zonden uit onze begintijd als krantjutter... ofwel free lance journalist.

## Twente-gek in hart en nieren...

Interessanter dan het lange gedicht over mangs en smangs zijn zeker de probleempjes, die dhr Th.W.B. aansnijdt in de rest van zijn brief, die ik hier ook weer onverkort opneem:

„De studie die ik maakte van de Twentse bevolking“, aldus dhr Th.W.B., „in het bijzonder van de plattelands bevolking en hun gewoonte van nu en vroeger en de jaren-lange directe omgang met hen, maakten mij tot een Twente-gek in hart en nieren.

Voor de Twentse humor was iets dat ons enorm boeide en mij er altijd weer toe aanzet om dergelijk humoristisch gebeuren in dichtvorm om te zetten.

Het moeilijkste van de Twentse spraak vinden wij de verschillende uitspraken die er in de regio te vinden zijn.

Zegt men hier **boontjes**, dan heet dat in Hengelo reeds **beuntjes**. Zegt men in de omgeving van Oost-Twente **duur en vuur** voor (huis-deur) én voor vuurzichtèg, zo weet men dan niet wat men zal schrijven.

Als wij ik weet 't nig schrijven, dan zegt de Needenaar reeds **neet good**, dat mót ik wet 't neet wez'n.

Zo zegt de een dat de oale oetspraak vuur nen **vleender bottervogel** mót wèèn en weer aander'n ze'jt en kuiert van **nen skemom**.

Nu mag **nen skemom een nachtuil** zijn, die inderdaad de naam van **doodkopuul** heeft (in de kinderjaren werd dit in onze omgeving gebezigd) maar er is inderdaad een nachtuil die er op zijn rug een tekening als van een doodskop heeft zitten.

Het woord **mom** wordt naar sommige taalkenners met **doodskop** vertaald en ook geassocieerd met **mombakkes of -baksel** en het **mommenriet** bij Coevorden“.

Hier was dhr Th.W.B. aan het woord.

## Het moeilijkste?

Dhr Th.W.B. vindt het moeilijkste van ons dialect de plaatselijke verschillen. Maar dat is toch nu eenmaal een verschijnsel waar we rekening mee moeten houden en waar we mee moeten leven. Men kan niet alles weten en begapen, zelfs niet als men zijn leven lang „studie heeft gemaakt van de Twentse bevolking“, zoals dhr Th.W.B. dat gedaan heeft, zoals hij zègt. Want zelfs een taal-atlas van bijvoorbeeld de Oostnederlandse dialekten, waarin nauwkeurig de taalgebieden en taalgrenzen van allerlei woorden, namen en begrippen worden vastgelegd, zal geen student van het Nedersaksisch in Groningen ooit geheel van buiten kunnen leren, dunkt mij, en in zo'n mate tot zijn intellectuele eigendom maken, dat hij er het volle profijt van kan hebben in zijn omgang met de bevolking van de gehele regio. Niemand hoeft zich ooit te laten ontmoedigen als hij niet méér weet dan hij kan en hoeft te begapen.

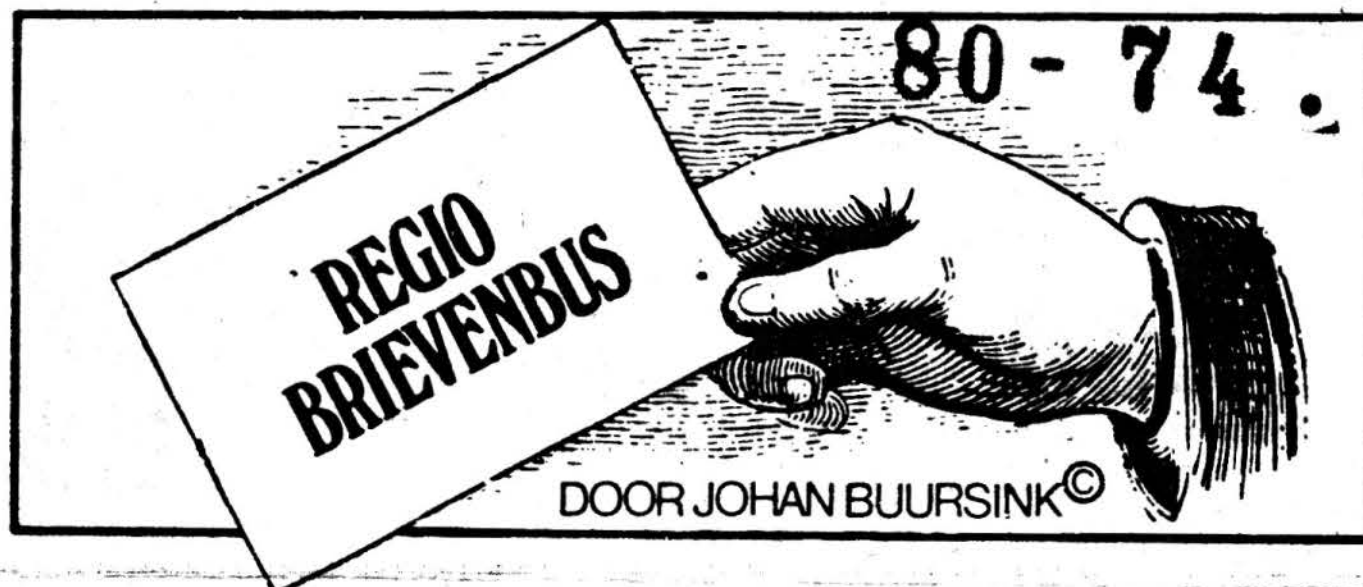
Als ik als Enscheder weet, dat men hier (d.i. in Enschede) **beunkes** zegt (en niet **boontjes**, zoals dhr Th.W.B. het schrijft) en in Hengelo **beuntjes**, dan is dat een gegeven, waar ik rekening mee kan houden. Maar als ik niet weet hoe ze in 't Langvèn **jóddenbonen** noemen, dan kan ik daar heus wel om slapen. De moeilijkheden, waarvan dhr Th.W.B. gewaagt, hoeven niet door hem en niet door mij opgelost te worden, omdat wij dat nu eenmaal toch niet zouden kunnen en omdat het niet eens wenselijk zou zijn. We hoeven alieen maar ons best te doen er zoveel mogelijk van op te steken. We praten toch niet allemaal volgens één-en-hetzelfde woordenboekje?

Om nog even iets te zeggen van die **skemom**. Pardon, het is m.i. niet **nen skemom**, maar **ne skemom**, want het woord is **vrouwelijk** en daarmee houden we nog altijd nauwkeurig rekening en we houden er stipt de hand aan als we een goed dialectgebruik in ere willen houden. Voor mij tellen zulke „kleinigheden“ als teken van een goed taalgevoel en een korrekt taalgebruik.

In mijn Enscheder dialectgebruik, zoals ik dat als kind volgens de toen geldende regels in mij heb opgenomen, is elke dagvlinder een **vliender** en nooit wordt gesproken van **vleender**. Dat woord kan ook al gelden als proefwoord voor al dan niet spontaan taalgebruik. Wie **vleender** zegt valt al door de mand omdat het een teken is van geremd platpraten: bang dat hij het niet plat genoeg doet. Zo zijn er meer van die testwoorden, waarvan ik mij privé weleens bedien. Bijvoorbeeld Twente. Men hoort dat **kort** uit te spreken en niet **langgerekt** als **Twèente**. Wel kan **Twèens** er bij door als 't moet. Wat de **nachtvlinders** betreft, daarin onderscheiden we vroeger twee soorten: **oelen** en **uulkes** (uilen en uitljes) en **schamommen** en **schamumkes**.

Ik hoop een volgend maal verder op deze brief in te gaan.





80.74 - 7 AUG. 1980

## Mangs wa, aait nich (2)

Er zijn van die bekende flauwe grapjes, waar je maar éénmaal om lachen kunt. Zoals:

- 't Begeent met ne t en 't steet in de keark. Wat is dat?

- Antwoord: Taltoar. (= 't altoar, het altaar).

-t Begeent met ne t en d'r koomp meziek oet.

- Antwoord: Törgel. (= 't örgel, het orgel).

't Begeent met ne n en 't koomp mangs in de pannkook.

- Antwoord: Nei. (= 'n ei).

-t Begeent met ne t e' iej könt d'r op zittn.

- Antwoord: Tuuske. (= 't huiske = het huisje = ouderwetse plee).

- 't Begeent met ne n en 't lig in elke boerschop.

- Antwoord: Nes. (= 'n es, de es).

- 't Begeent met ne s, mär dee köj better wegloatn.

- Antwoord: Smangs.

Deze laatste heb ik er net zelf bij bedacht, om zo op ons sjapieter te komen. Want naar mijn stellige mening is smangs een nep-woord, dat hier en daar in ons dialectgebied ingeslopen is en voor vol wordt aangezien. En omdat het nergens volwaardig burgerrecht heeft verkregen, wordt het maar uiterst mangs gebruikt. Doch omdat het als probleem kwam opduiken in de brief van **dh. Th.W.B. te Enschede wil ik er ook enige aandacht aan besteden.**

**Een van de meest geheide dialectwoorden is mangs (als bijwoord van tijd)** in de betekenis van **soms**. (Vergelijk het Duitse **manchmal** = Ndl. soms en niet menigmaal). Als bijwoord van modaliteit wordt het Nederlandse **soms** (in de betekenis van **misschien**) in het dialect ook als **söms** gebruikt: Weet iej doar söms méér van? Maar als een doorgewinterde dialectspreker **soms** als bijwoord van tijd moet gebruiken als hij Nederlands spreekt **zegt hij in negen van de tien gevallen mangs**: toen wij in de hoogste klas zaten gingen wij 's woensdagmiddags mangs met de meester heen fietsen! - Ik moet eerlijk bekennen dat ik nu nóg **wel eens mangs** die fout maak. Mangs wa, aait nich!

De enige vrij uitvoerige bespreking van het woord **mangs** (en in verband daarmee **smangs**) vond ik tot nog toe bij **Dr. H.L. Bezoen in zijn Taal en Volk van Twente** (Assen, 1948, helaas uitverkocht). Blz. 41: **MANGS**. Het artikelje luidt:

**Mangs**. Er wordt ook wel eens **smangs** gezegd, maar dat is een kruisingsproduct van het Hollandse „soms” en het Twentse mangs. Over het algemeen kan men **mangs** vertalen met „soms”; bijvoorbeeld: mangs wal, aait nich (soms wel, altijd niet). De grondbetekenis is **gemengd, door elkaar**. Evenals „langs” afstamt van „lank”, zo stamt „mangs” af van „mank” (= gemengd). In allerlei plaatsen heet gemengd zaad nog mankzaad of maankzaad. Dus **mangs** betekent eigenlijk gemengd, of: nu eens wel en dan weer niet. En mank staat naast mengen evenals lank naast verlengen. Mangs is verder hetzelfde als het Ergelse **amongst**. - Tot zover Bezoen, waarbij ik wel graag een opmerking wil maken, omdat ik het **niet** met hem eens ben wat het ontstaan van het nevenproduct **smangs** betreft. Toegegeven dat veel woorden verminkt of verbasterd worden in het dagelijkse gebruik en er kan niet genoeg op gewezen worden dat dit vooral te wijten is aan slordig of onzorgvuldig praten, slecht luisteren en nóg slechter na-praten. Woorden, die maar half verstaanbaar zijn worden vaak verkeerd verstaan en dan is de mishandeling van de taal in volle gang. Nu zegt dr. Bezoen dat **smangs** een kruisingsproduct is tussen **soms** en **mangs**, doch dat is te enenmale onmogelijk. De traditionele platprater zal zich nooit vergissen door **soms** te zeggen en zichzelf te corrigeren als hij de s al op de tong heeft om er dan gauw **mangs** van te maken: **s...mangs...smangs**. Dat kàn niet, omdat de platprater nóóit dat **soms** zal willen corrigeren in **mangs**. Omgekeerd zal hij - zoals we reeds zagen - tot op z'n ouwe dag last hebben met dat **mangs**, dat hij volkomen argeloos (maar dan alleen als **tijdsaanduiding** gebruikt) in zijn poging om goed Nederlands te praten zal blijven gebruiken. Omgekeerd zal hij dan wel dat **mangs** willen corrigeren in **soms**. Van een kruisingsproduct soms/mangs kàn geen sprake zijn.

Hoe dat **bastaardwoord smangs** dan wèl kan zijn ontstaan? Ik geef hier een mogelijkheid, zonder dat ik wil zeggen: zo is het! Maar zó zou het wel kunnen zijn. Welnu: iemand zegt: (als voorbeeld) „dat hef wal **ees mangs** plaats voondn” en anderen zeggen zo iets óók **wal ees mangs**. Langzaam wordt zo'n uitdrukking dan **wal ees mangs** te vlog uitgesproken: **walles-mangs ... wals-mangs ... es-mangs ... s-mangs ... smangs!** Voilà.

Zullen we er dan maar geen spelletje **swelles-nietes** van maken? Zulke samen-

treksels (van: **da's wel en da's niet**) willen we toch niet voor „goed Nederlands” slijten? Wel, laten we dan ook een bastaard als **smangs** niet voor goed dialect slijten! Dat **mangs** hetzelfde is als het Engelse **among(st)**, zoals Bezoen schrijft, mag strikt taalkundig wel waar zijn maar in het praktisch taalgebruik, waarin het dialectwoord **mangs** de beperkte betekenis heeft van **af en toe, nu en dan**, gaat die vlieger **niet** op. Geen Engelsman zal **amongst** zeggen als hij **soms** bedoelt, maar **sometimes**. Wil men **among(st)** op één lijn stellen met het in dialect nog wel gebruikte woord **mank** dan zou dat dichterbij de waarheid zijn. Wat mij persoonlijk betreft: het dialectwoord **mank** ken ik niet uit eigen taalervaring, zoals dat bijvoorbeeld nog gebruikt schijnt te worden in het woord **mankzaad = gemengd zaad**.

**Dat het woord mank** slechts sporadisch gebruikt schijnt te worden meen ik te mogen afleiden uit het feit, dat DIJKHUIS: het slechts éénmaal vermeldt in zijn Twents in Woord en Gebruik, en wel met de vertaling: **bij, tussen**, en als gebruiksvoorbeeld van Vloedbeeld, Almelo: „**Doaveur zin ik ter zölfs mank**” = daarvoor ben ik er zelf bij.

Interessanter is het woordenboekje van Het Dialect van Winterswijk van Deunk en Entjes. Zonder vermelding van het woord **mank** zonder meer, geeft dit woordenboek:

**MANKEPOT = stampot**. Gebruiksvoorbeeld: „**Ik holle meer van dööreene, mi-] lus 't leefste mankepot**”.

- **MANKMOOS = rommel, allerlei prullen bij elkaar**.

**MANKZÖÖD = GEMENGD ZAAD, slecht zaad**.

- Tenslotte kijken we nog even wat HALBERTSMA ervan zegt in zijn OVERIJS-SELSCHE Woordenboekje (1836):

- **MANGES = ondertusschen, middelerwjl**. „Hoal y de boom, ik zal **manges** 't gat groaven”. A.S. (1y- Angelsaxisch): **gemang** tusschen. Eig.: onder gemengd.

- **MANK y- er onder geroerd of gestoken**. **MANKZAAD** = twee soorten van graan onder elkander tot beestenvoer.

Wanneer we dit dan allemaal zo'n klein beetje „bestudeerd” hebben, zien we dat het **verschil tussen mangs en smangs** (dat helemaal geen verschil is, anders dan van een ingesmokkelde overbodige s) bijkomstig en betrekkelijk on-interessant is en dat dat **smangs** feitelijk een falsifikatie is zonder vaste woon- of verblijfplaats.

- Over **vlianders, schilwippen** en **schemommen** een volgend maal.





Vervolg van rbb 80.74. - 9 AUG. 1980

## Stiggelbreur - snotterlip - snotterkös

Van de typische dialektwoorden, die **dh. Joh. B. te GLANERBRUG** mij af en toe toespeelt wil ik ditmaal deze meenemen:

- **Stiggelbreur** wordt gezegd van iemand, die graag **stiggelt**. Dat is **twist zoeken, twist zaaien, twisten**. Ook: **disseln**. Daarom is ne **stiggelbreur** ook wel nen **disselpot**. De grote Van Dale vermeldt het als een gewestelijk woord **steggelen** = elkaar steken onder water geven, harrewarren. Ook: **stechelen**. Zou het in verband kunnen staan met **steigeren**?

- **Snotterlip** wordt wel gezegd van iemand, die te pas en te onpas **snottert**, dat is onbeheerst huilt, zodat hem/haar de snotter over de lip komt, zodat hij **de lip löt hangen**. Vergelijk: **drietlip**.

- **Snotterkös** = lett. snotterkorst. Ook wel afgekort tot **kös**. Misschien nog het best te vertalen met **snotneus**. Maar dat **kös** is nog 'n beetje verachtender. Daarmee wordt iemand getypeerd, dee völ verbeelding op de hoed hef, zo áán van 't zal wat wean en 't is nich wat. **Snottern** = huilend klagen, overdreven verdrietig doen. Ne **snotterdoek** is een zakdoek. Ook: **snotterlap**. Veel pittiger dan het steriele ndl. zakdoek, wat? Maar: snuiten is niet snottern maar snuutn. **Snotterd** is neus, maar kan ook dienen als vervanging voor **snotterkös**. Of had u dat al in 't snotje?

80.75

## Over vlinders en schamommen

Een van de woorden, waarmee **dh. Th.W.B.**

te Enschede nogal moeilijkheden zegt te hebben is het woord skemom voor vlinder of nachtuil, en omdat dhr. B. de enige niet is, zullen we er ons nu eens mee bezig houden. Daarbij wil ik opmerken, dat ik er ook niet uit kan komen omdat ik er onvoldoende literatuur over onder ogen heb gehad. Nu wil ik u wel vragen, met mij uw fantasie een beetje te laten werken, en dan zullen we wel zien, hoe ver we komen. Voorlopig vind ik weer bij Dr. H.L. Bezoen in zijn Taal en Volk van Twente (Assen 1948), blz. 137 e.v., de uitvoerigste beschrijving. Het zou te veel plaatsruimte vergen als ik Bezoen uitvoerig zou citeren en daarom zal ik mij sterk moeten beperken.

„Lieve kinderen hebben veel namen” zegt Bezoen en hij vervolgt: „Dat geldt ook voor de meikever en ook voor de vlinder. Zo wonderlijk als de indruk is, die de vlinder op de kinderfantasie maakt, zo wonderlijk zijn de namen van dat diertje”.

Tot zover eerst Bezoen, bij welke uitspraak ik weer een bedenkelijk gezicht moet zetten. Want ik geloof niet dat we die veelheid en wonderlijkheid van namen voor i.c. de vlinder aan de kinderfantasie toe moeten dichten. In al zijn doen en laten en ook in zijn praten en in zijn woordkeus begint een kind altijd grote mensen te imiteren. Waar haalt een kind de fantasie vandaan om een vlinder een **bottervogel** te noemen?

## Bottervogel - Buttervogel - Butterfliege - Butterfly

Merkwaardig dat het **Nederlands** geen fantasiewoorden voor de vlinder heeft als **botervlieg** of **botervogel**, terwijl in een deel van ons **dialektgebied** de naam **bottervogel** wel voorkomt. Merkwaardig dat het **Neder-**

**lands** het af laat weten, terwijl het **Engels** de vlinder betitelt als **butterfly**, en het **Duits** naast **Schmetterling** (en dat woord moeten we eens goed in de gaten houden) ook **Buttervogel** en **Butterfliege** kent.

- Tussen haakjes wil ik terloops op een bijkomstige merkwaardigheid wijzen: het dwarsstrikje dat de heren wel in plaats van een stropdas dragen en dat in het Duits **Fliege** genoemd wordt, heet in het Engels **Butterfly** en in het Nederlands weleens **vlindertje**.

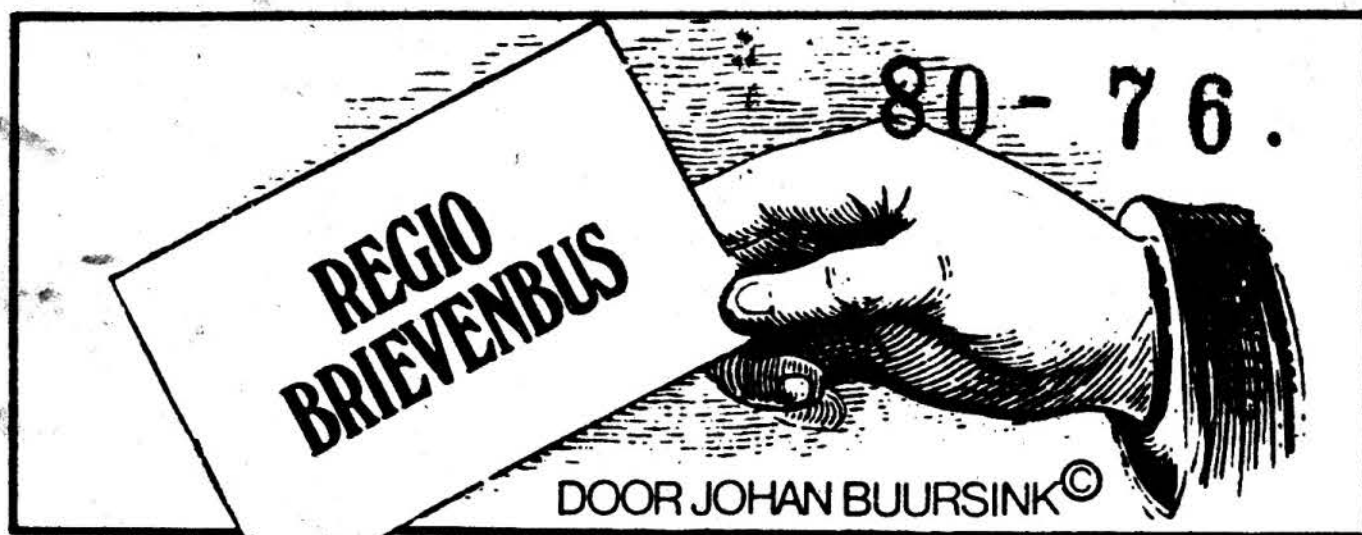
Uit het Middelnederlands Woordenboek van Verdam blijkt dat **Botervliege** het gebruikte woord voor **vlinder** was in het middeleeuwse **Nederlands**, terwijl het woord **vlinder** of **vliender** een van de gebruikswaarden was voor **vlier**, evenals **vlieder**, **vleder**, en **vle(e)r**. **Botervlieg** heeft het dus moeten afleggen tegen het merkwaardige woord **vlinder**, en heeft slechts hier en daar in onze regio het veege lijf kunnen redden.

## De Schmetterling op het spoor

Van het Engelse Butterfly (= botervlieg) hebben we al kunnen leren, dat een vlinder toch niet **zó-maar** in ons dialektgebied - zij het slechts hier en daar - Bottervogel wordt genoemd. Het beestje zal dus op de een of andere wijze met boter in verband gebracht zijn toen men het die vreemde naam gaf. Het officiële **Duitse** woord voor **vlinder** lijkt op het eerste gezicht wel helemaal ondoorzichtig: **Schmetterling**... Doch wat zoudt u ervan zeggen als juist dat gekke woord ons dichter bij het geheim bracht, waarom een vlinder juist Bottervogel of Botervlieg werd (en hier en daar nog wordt) genoemd? (Het Duitse **Flinder** zullen we hier maar buiten beschouwing laten, voorlopig). Mijn bron voor de volgende uiteenzetting is het reeds vaker door mij genoemde Deutsches Wörterbuch van **Prof. Dr. Moriz Heyne**, 2e oplaag, Leipzig 1906.

(wordt vervolgd)





Doz's (vervolg) 12 AUG. 1980

De naam **Schmetterling** voor Vlinder is sedert 1504 geboekstaafd (als **schmetterlinck**) en is een nevenvorm, ontstaan naast vergelijkbare aanduidingen als **butterfliege**, **buttervogel**, **milchdieb**. Het is een oostmiddelduits woord, te oordelen naar de kennelijke afleiding van het in die streek gebruikelijke woord **SCHMETTEN = Melkroom** of het woord **SMETANA** in dezelfde betekenis, zoals dat in **Bohemen** inheems was. Verwezen wordt voorts naar het eveneens Boheemse woord **SCHMANT** voor room (Rahm, Sahne), dat in het 15e eeuwse hoog- en nederduits als leenwoord voorkwam.

De naam is aan het middeleeuwse volksgeloof te danken, dat heksen zich in een vlinder veranderden om de koeien hun melk te ontselen. Vandaar ook de bijnaam Melkdief, Duits: **Molkendieb**, = zuiveldief.

## Nog meer namen voor vlinders

„Lieve kinders hebben veel namen“, schreef Dr. H.L. Bezoen, en zoals ik al opmerkte, kan ik het **niet** met hem eens zijn, als hij stelt dat zulke vlindernamen ontsproten zouden zijn aan de kinderfantasie. Dat heb ik nu, meen ik, aan de hand van de uiteenzetting van Prof. Dr. Moriz Heyne, toch ook wel duidelijk aangetoond. Met Dr. Bezoen ben ik altijd goed bevriend geweest, zodat ik er nooit aan zou denken hem op eigen gezag tegen te spreken, want wie ben ik? Maar ook met de volgende uiteenzetting van Dr. Bezoen, waarin hij zijn opvatting nog eens onderstreept, staat hij wetenschappelijk toch wel erg zwak; ook al zou hij in enkele gevallen gelijk kunnen hebben. „Al praten de meeste kinderen echter al van **vlinder** (in Westfalen praten de kinderen tegenwoordig van **schmetterling**, dat is de Hoogduitse benaming), toch zullen het juist wel de kinderen zijn geweest die vroeger die oude **Twentse namen** hebben uitgevonden en later weer hebben veranderd. Het zijn immers de jonge en niet de oude mensen die vlinders achterna zitten, die vlinders bekijken en over vlinders praten. En juist daardoor zijn de meeste Twentse vlindernamen zo onverklaarbaar; het gewone logische menserverstand heeft ze niet uitgedacht, maar de grillige kinderfantasie. Wat het woord **scharmmon** nu eigenlijk betekent weet niemand. Waarom de vlinder soms **pennevogel** heet of **botervogel** is ook niet duidelijk“. - Einde citaat Dr. Bezoen.

Maar dat we hier niet zózeer met „oude Twentse namen“ te doen hebben, zal uit allerlei nasporingen wel eens kunnen blijken.

Om één voorbeeld te noemen. De vlinder als **Pennenvogel** vinden we bij VERDAM vermeld met verklaring: Hetzelfde als **PELLENVOGEL**. Aldaar is de verklaring: **vlinder**. Maar de Teuthonista (**Gelders-Kleefs of Nederrijns 15e eeuwse woordenboek**) is duidelijker: **Pennenvogel: zie Capelle**. En bovendien: **Pennenvogel: (eyn pennenvogel of vyvalter of die des avends na den kertzzen vlieden. papillo)**. En VERDAM geeft dan weer voor Vivalter(e): vlinder, kapel, en voor Viveltere: vlinder. Ook vinden we bij VERDAM een drietal verklaringen voor **PELLEN**: (ook pellijs, pellijs, pelle, peller, pelre, pelder) = (o.a.) staatsiekleed, met figuren doorwerkt linnengoed in verschillende kleuren, ook: puper, en doodkleed, baarkleed. En: **pelm** = tapijtwerk bij feestelijke gelegenheden, alsmede **pellenlijc** = purperkleurig.

Ik meen, hieruit te kunnen konkluderen, dat een **PENNEVOGEL** als **nachtvlinder** werd beschouwd en als **KAPEL** (maar wat verstaan wij onder Kapel?), als kleurige vlinder (ook purperkleurig) en bovendien als doodskleed-(baarkleed)-vlinder. Vraag: waren de doodskleden in die tijd zwart of wit?

Een volgend maal hoop ik op zoek te gaan naar een schakel tussen **scharminkel** en **scharmom**.

## 80.76 Wat is snoadhakken?

Mevr. I.-N. te HENGELO vond het wel leuk om mij een moeilijk woord voor te leggen, dat we maar zelden tegenkomen: **snoadhakken**. Ja, dat is, op klompen lopende, met de hakken van de klompen tegen de enkels slaan. Ik meen dat dat ook wel van **paarden** gezegd wordt **dee slungelt met de vuurbeen?** Een kantklare vertaling van dat woord ken ik niet. DIJKHUIS geeft er in zijn TWENTS IN WOORD EN GEBRUIK verschillende voorbeelden van, ook verschillende in schrijfwijze: **snoadhakken**, **snoat**-, **snoadhakken** met als vertaling: lopend in klompen de enkels stuk slaan (d.w.z. met de klompen, als gevolg van het slungelig lopen, zouden we eraan toe moeten voegen).

Omdat men die manier van lopen alleen **snoadhakken** noemt als men op klompen loopt, zal dat **snoad** betrekking moeten hebben op de **gevolgen** van dat slungelig lopen op klompen: de kapotte enkels. (Immers, lopende op schoenen, kan men óók wel met de

hakken van de schoenen tegen de enkels slaan, maar dat zal niet zo pijnlijk en niet verwondend zijn). Ik kom daarop omdat ik in het platduits (Walter Born) het woord **Snoat** tegenkom met de vertaling: **Risz** (= scheur, breuk, schram) en **Furche** (= groef, rimpel), hetgeen dus ook zou kunnen duiden op kleine blessures aan de enkels. En als we er van uitgaan, dat hakken ook kan betekenen: met de **hakken** slaan, dan zijn we wel ongeveer waar we willen wezen.

Maar ... DIJKHUIS heeft voor ons in zijn genoemd verzamelwerk TWENTS IN WOORD EN GEBRUIK nog méér nagespeurd. Van **J.M. Legtenberg** in Hengelo de volgende verklaring voor **SNAOTHAKKEN**: iemand, die nog niet goed kan maaien, die het gras niet vlak afsnijdt maar met trapjes, is aan het „**snoathakken**“. Legtenberg, met wie ik goed bevriend was, was zeer goed op de hoogte van het boerenleven, zodat ik aan zijn verklaring niet twijfel. Ik meen het woord ongeveer zó te moeten begrijpen, dat een maaiër, die zijn zels niet beheerst, de **snoat** (= steel van de zeis) nich de baas kan bliuwn en daarom maar wat **hakt** in plaats van maait.

Maar ..... hoe is dan het ontstaan van twee **enigszins te verklaren** gelijke woorden denkbaar voor twee geheel verschillende handelingen?

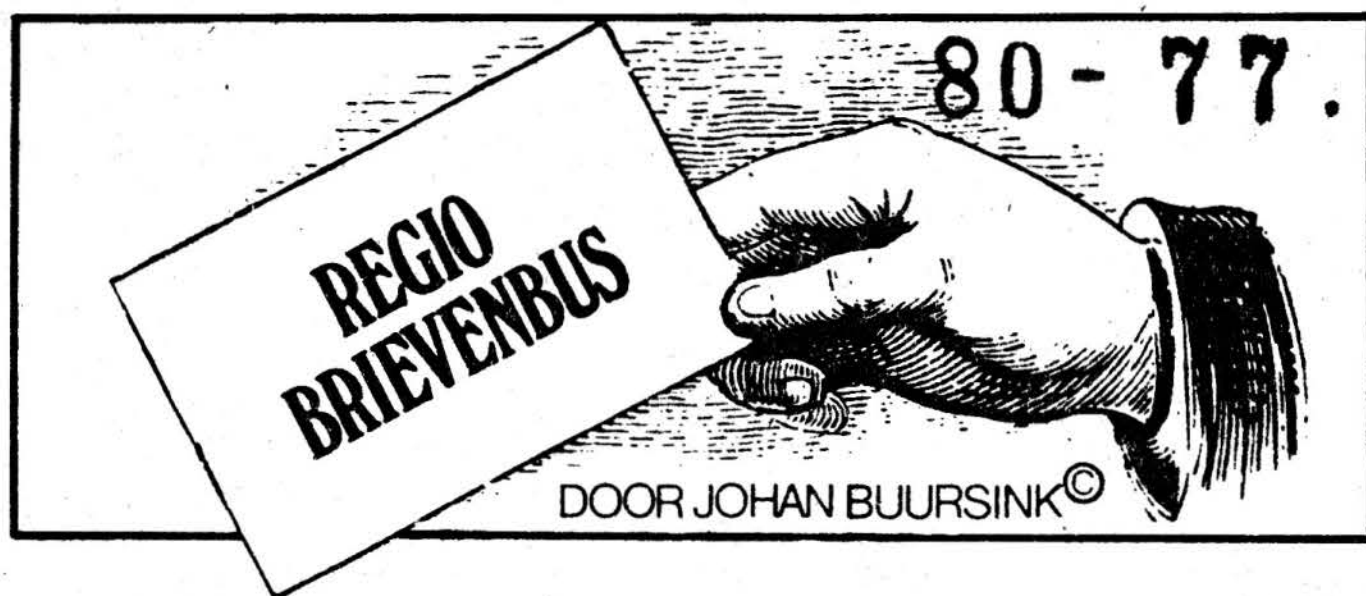
Een moeilijkheid op zichzelf lijkt mij de vraag: wat is nou precies het **snoat**? Enkele verklaringen luiden: **handvat** van een zicht. DIJKHUIS geeft weer: **steel** van een zicht, verduidelikt door Scholten, Usselo: **'n helen stellen**. Maar nu lezen we bij **GIGENGACK (Twentse Woorden en Gezegden)** wat **'n snoad** is bij de **plaggenzich**, en dat zal toch geen verschil maken met de gewone zicht voor het gras maaien, (blz. 164/1):

„Het ijzeren blad van genoemde zicht zat met een hoek van plm. 75 graden aan een houten steel en had een vorm, die wel enigszins doet denken aan een halve maan met **één afgestompte, rechtopstaande punt'n snoad genaamd**, waaraan met behulp van **'m dul** de steel wasbevestigd“.

Als ik het voor het kiezen heb, houd ik het onbetwist op Gigengack, die met grote precisie te werk placht te gaan. Bovendien, vraag ik mij af, waarom uitgerekend de hele houten steel van een zicht 'n **snoad** genoemd zou worden, terwijl die naam voor steel bij geen enkel ander steeldragen stuk gereedschap voorkomt.

Maar dan ga ik ook de verklaring van **Legtenberg** preciseren: de slechte maaiër die het gras niet vlak afsnijdt, maar met trapjes, **hakt** meer met 'n **snoad** in het gras dan dat hij met het blad **snijdt**.





80.77

14 AUG. 1980

Van **dh. J.L.K. te HENGELO** eens weer een mooie brief gekregen en daarbij moet ik alweer denken aan een oud gezegde, dat hierop neerkomt: at de bukke 't op mekaar an loat kommn dan blieuvt de sikke guste. Want, schrijft dhr. K., „zo as ik a heb zeg, ha'k wa éér willn schrievn, mear vaak deudn dat aandern a oawer iets, woar ik ook wa wat van har wiln zegn. En dus bleef 't d'r dan wier bie. 't Gef ja mangs 'n heel geheister, a'j 't een en aander oet de deuk wilt doon”.

Laat mij daarop meteen antwoorden: 't is mij vól leewer atter tien leu bint dee't oawer één ding wat te zeggn hebt, as datter tien dingen zolln wean woarat genéén wat oawer zeg umdat ze 't op mekaar an loat kommn... En 't döt mij ók aait bepoald plezeer at men mij tèggndöt want zó komme wiej achter de waarheid. **Oet wieheld!** En daar ontglipt me meteen alweer een uitdrukking, die de jongere platprater misschien niet eens meer kent. Maar dat is een verhaal apart, dat ik nog even wil bewaren omdat ik eerst de brief van dhr. J.L.K. wil behandelen.

## Mangs of smangs opbod doon

Met mijn verklaring in r.b.b. 80.64 is dhr. J.L.K. het niet eens, mår doar wil he 't wieder nich oawer hebbn. Maar ik wèll! Het ging over het gebruik van de **aanspreekvorm lej en ow** door jonge mensen tegenover ouderen. Naar mijn gevoel als Enscheder platprater is zo'n aanspreekvorm nogal ongepast. „Ik deank nich”, aldus dhr. K., da'w 't doar oawer eens wodt. Hij zal daarmee wel bedoelen, dat hij zo'n aanspreekvorm **niet** ongepast vindt. Maar daar hóéven we het immers niet over eens te worden. Het is gewoon een kwestie van plaatselijk gebruik. En daarbij moeten we begrip kunnen hebben voor de gewoonte van spreken van die anderen. In die zin zal dhr. K. het ongetwijfeld wèl met mij eens zijn dat wij 't niet altijd met elkaar eens hoeven te zijn omdat we beide gelijk hebben, ook al staan onze meningen lijnrecht tegenover elkaar.

Interessanter is wat dhr. K. schrijft over de mededeling van **dh. J.O. te HAAKSBERGEN** in rbb 80.72, die zegt: „A'k één bod wil doon da'k nich kommn kan, da'k iets óp mot zeggn of iets òf mot zeggn, dan is dat **op-bod doon**: Ik har vanoavend zölln kommn, mår ik mot ow 'ópbod doon!”

**Dhr. J.L.K.** zegt daarop: „Van oons moo he'k vaak heurd van **op-n-bod doon**, as d'r iets

ofzegd mós wodn. Nich opbod, met of zoonder streepke, mear as **opbod**, met heel duudlik ne **-n-** d'r tusschen, den meer kleunk as ne **-m-**. 't Wödn bie. oons in 't hoes vaak gebroekt en dat doo'k nog wa mangs”.

Ook over mangs of smangs (rbb 80.73) wil dhr. J.L.K. nog wel wat zeggen. Aldus: „Ik heb dat **smangs** 't eerste maal heurd as gräpke, zo as iej dat nön ook hebt doan naar aanleiding van nen breek. Dat is a meer as dettig jaar leedn, dus zo origineel is 't nön ok wier nich. Ik gebroek 't nooit. Ik zei aait mangs. Wat dat **smangs** anbetreft, ik geleuf ook dat dit vótkoomp van „waleesmangs”, min of meer ne contaminatie dus”.

MIJN OPMERKING:

Zowel dat „opbod doon” van dhr. J.O. als dat „op-m-bod” doon van dhr. J.L.K. klinken mij zó verschrikkelijk vreemd en onwennig in de oren, dat ik me er geen raad mee weet. Zouden beide heren me het genoeg willen doen, me eens een paar goeie zinnen te geven waarin die uitdrukking gebruikt wordt, zó als dat voor hen gesneden koek is. Ik kan er met de beste wil maar niet aan wennen. 't Is mij te gortig...

## Biej oons op 'n köttelkaamp...

„Mear ik wol 't eagelik oawer wat aandern hebn”, schrijft dhr. J.L.K., en dan volgt hier wáár hij 't dan wel over wil hebben.

„Van de oetdrukking **van een scheid een donderslag maken** (rbb 80.73) heb ik joarn leedn ees 'n mooi Twents equivalent heurd. Ik weet nich of oew dat ook bekend is. Ik heb 't later nooit meer heurd. Het was ne nichte van oons moo, as dee nog leavn, was ze a wa 100 jaar wes. Dee zea ees 'n maal toen dat zo te pas kwam: Den, den maakt aait **van nen köttelkaamp ne koeweaj!**

Toen 't meansche vót was, heb ik oons moo vroagn, wat nen köttelkaamp was. Dat zól 'n klean stuk schroale grond weazn, dat 'n luk verleurn tusschen de weaj en 't bouwlaand lag. Doar gungn ze mangs **oet de boks** as dat neudig was, zodöanig den naam. Wat d'r nön van an is, wee'k nich, mear 't is mij aait biebleevn. Ik heb disse oetdrukking ook wa ees gebroekt, meer um te heurn hoo de leu zölln reageern. Dat was verschilnd, mangs begreepn ze 't voort en mangs vreugn ze d'r op noa”. - Tot zo ver dhr. J.L.K.

MIJN REAKTIE:

Ik heb die uitdrukking nooit gehoord maar zou hem toch wel direkt begrepen hebben. Doar is dan ók nog gin woord Fraans bie! Maar ik

veronderstel dat het een eenmalig gebruikte uitdrukking is geweest of 'n anwensel van één wel dat zo bie. zichzölvn oet har dach. Zo kan men ja wa van nen wreuthoop nen Lönkerbeerg maakn.

Nog 'n maal oawer woo 't met mij geet en met de vrouw. Dat vrög 'n heer J.L.K. töt besloet an hee hopt van good noa dat zeekwean van kortns. Ik help 't hem hoppn, en 't wordt wa met 'n dag 'n luk better. En ik bedaanke mij ok vuur de vrouw vuur ziene beste weansen en da'k heanig-an mot doon. Kiek-ees: ik dóó ja heanig-an, mår misschien nich heanig genug. Ik kan 't ja nich loatn, want de regio-breevenbusse is mien kontakt met zo vól leu dee met mij zo vól hoald van sproak en gebroek van oonze regio. En doarvuur zo'k nog wa naa geern luk an 't schriewen willn blieuw, wat wo'j toch...

## Snoadhakken

**Mevr. W. oet Boom** ha'k a voort an de tilfoon doo de kraant d'r was. Ze wilde wel even verduideliken, dat **snoadhakken**, **niet** is zoals ik schreef, met de hakken van de klompen tegen de enkel slaan onder het lopen, mår met 'n **peunt**, 'n **tip** van de kloomp, en dat gebeurt als men met de voeten naar binnen loopt. De meeste kinderen doen dat wel, zegt zij en dat ben ik wel met haar eens. Want uit eigen ervaring weet ik, dat dat erg zeer doet. Waarom ze dat snoadhakken noemen weet mevr. W. net zo min als ik. Want daar zijn we nog niet uit, ondanks al mijn veronderstellingen, die ikzelf ook maar vrijblijvend neem.

Op haar opmerkingen over zicht en zeis kom ik nog nader terug, want dat moet ik wel eerst nog goed nagaan.

Een veronderstelling van **dh. Joh. ter D. te HENGELO**, geboortig uit Losser, is de moeite van het overwegen dubbel en dwars waard, al zegt hij zelf: 'k weet nich of ik geliek heb, mår d'r kón ees wat inzitten. Welnu, aldus dhr. Ter D.: an gereedschap zit ok vaak **nen snoetn**. En één wel nich good mäejn kan, slöt vaak met 'n snoetn van de zeis in de grond, hee hakt d'r met in 't grös. Kan dat snoadhakkn of snoadhakkn nich ofleid wean van dat **met den snoetn hakkn?**

MIJN MENING: se non e vero e ben trovato (ik hoop dat ik het uit het blote hoofd een beetje goed gespeld heb) wat vrij te vertalen is als: ook al zou het niet waar zijn, het is toch goed bedacht.





80.78 18 AUG. 1980

**Oet Wiesheid!** Daar liet ik me de vorige keer argeloos een uitdrukking ontvallen, waarop ik nu éérst terug wil komen om de regiobus niet al te eentonig te maken.

Er zijn van die oude gezegden, woordspelingen, aanduidingen en staande uitdrukkingen, die ik graag tot de klassieke volkspraak wil rekenen, die nauwelijks nog verstaan en begrepen worden, terwijl ze voor platpratere van mijn generatie nog volkomen gaaf in de herinnering liggen.

Als moeder ons vroeger eens wat vertelde dat ons hoogst ongeloofwaardig in de oren klonk, dan kon ze de waarheid van haar woorden onderstrepen met de uitdrukking: „oet wiesheid”. Met dát gezegde nam ze onze laatste twijfel weg. Of als in een gesprek met anderen, met grote mensen, een of ander verrassend bericht of een ongeloofwaardig voorval de ronde deed, dan kon de verteller of vertelster hetzelfde zeggen.

Letterlik is dat in het Nederlands - en we proberen immers altijd ons dialect te verduidelijken of te verdedigen met het Nederlands als een soort maatstaf - zo iets als „uit wijsheid” - maar dat klinkt nu eenmaal niet en de bedoeling daarvan is helemaal niet doorzichtig. In dialect is het voor de goede verstaander niet alleen glashelder maar ook indringend door een enigermate emotionele geladenheid. En of het met een lach gezegd wordt of met gefronste wenkbrauwen, een goed verstaander heeft ook hierbij maar „een half woord” nodig. Hier wordt véél gezegd met maar twee woorden: „ik meen echt wat ik zeg” - „wat dacht je dat ik je wat wijs zit te maken” - „je ziet me toch wel voor vól aan” - „t is de wisse waarheid” en er zou nog ter meerdere overtuiging aan toegevoegd kunnen worden: „ik mag hier nich gezond zittn” - of: „mag mij 'n kop vuur de veut valln!”

Kent u ze nog, die uitdrukkingen? Kunt u ze nog aanvullen? Wis en werachtig” mochten wij thuis niet zeggen vanwege onze christelijke levensnormen: alleen GOD is waarachtig! Overigens waren die levensnormen van de blijmoedige soort. Oet wiesheid! En moeder inspireerde ons met de blijmoedigheid van haar geloof.

## Oonz Moo zear aait...

Het kan nu eenmaal niet anders of iej komt van 't één op 't aander en ik ben er van overtuigd, dat er lezers en lezeressen zijn die onwillekeurig denken: dat zear ónze Moo ók aait... en oonz' Moo zear ók aait... en dan komen de herinneringen weer boven drijven op de rusteloze gang van onze gedachten. En dikwels hebben onze herinneringen méér waarde dan geld en goed.

Kinderen kunnen zich gauw bezeren en om de haverklap zat Moeder dan met de nare gevolgen, die in de regel bestonden uit een onmenselijk gehuil en geschreeuw van: „Moo... 'k heb mij zo zeer doen...” en dan ging het maar van huul-iej-nich zo heb-iej-nich... en dan hing het er maar van af hoe Moeder gemutst was. In de regel was haar eerste reactie: „Oooh... at 't áanders nich is... dat geet wat weer oawer vuurda'j nen oaldn kearl bint... goa mår gauw weer hen spöln...!”

Maar als dat geen uitwerking had dan moest ze het wel op een andere manier aanpakken. Dan bekeek ze de schram of de knoest of de buil een armpje of beentje of köpke nog eens goed en zei dan met bezorgde stem: „oooh... jóng toch... doar koos walees met noa 'n kearkhofken gaan...!” - Maar dan was Leiden eerst recht in last en dan werd het huilen en bleern van wonder en geweld. Gelukkig wördn de noabers doar nich duur ópschrikt, wánt wiej weunen appat met nen grootn hof um 't hoes. En tot overmaat van ramp kon Moeder daar dan óók nog op laten volgen: „oet wiesheid!” - Dan gilden we stampvoetend: „ik wil nich noar 'n kearkhof...!” en mår nich óphoaldn met huilen en àngoan töt oonz Moo zear: „och dommen jong toch... zöndagmiddag goa'w toch weer noar 'n kearkhof...” Tegen die tijd was het ergste verdriet al weer over.

Ik moet daar enige toelichting bij geven.

„Noar 'n kearkhof hen gaan” wilde zoveel zeggen als begraven worden. En Moeder bedoelde een bezoek brengen aan het kerkhof. Dat deden we regelmatig op zondagmiddag, om naar het graf van Vader te gaan. Dan plukte Moeder daar wat bloempjes die in het gras stonden, vergeetmijnetjes en madeliefjes, al naar de tijd van het jaar en die kwamen thuis dan op een vaasje of flesje te staan. Moeder had al vroeg „eern man in 't graf zittn”, zoals andere mensen het naar het spraakgebruik van die tijd zeiden, want oons Vaa was jong gestorven.

„Zee hef eern man in 't graf zittn”... en als kind dacht ik dan: hoe kan dat nou... een dode ligt toch in een kist, hoe kan hij dan zitten. Maar alles wat in de grond is, zit in de grond, zegt men. En een dode komt in een graf in de grond; daarom zei men toen dan ook: „zee hef eern man in 't graf zittn”.

Maar een dode „lig op 'n kearkhof” en als we als kind eens geen zin hadden - en dat kwam heel vaak voor - om iets te doen wat moeder ons zei, dan klaagden we al gauw: „aaah-gat... dat káán'k nich...” en dan zear oonz Moo: „kan-nich lig op 'n kearkhof... en wil-nich lig d'r nōäst!” - Want ze begreep natuurlijk wel, dat we wel kónden maar geen zin hadden, niet wilden.

Toen onze dochter nog erg klein was, en ik haar die wijsheid van oonz Moo voorhield, vatte zij dat ook weer letterlik op, zoals kinderen dat altijd doen. En later vertelde ze ons, dat ze altijd begrepen had, dat „kan nich” op 'n kearkhof lei en „wil nich” er naast, niet naast „kan-nich” maar naast 'n kearkhof.

## Oet gekheid of oet eernst?

Ook al weer zo'n uitdrukking, die het in het Nederlands absoluut niet doet, denk ik. „Oet gekheid of oet eernst”, letterlik: „uit gekheid of uit ernst” - en ook deze uitdrukking vereist weer een korte verklaring.

Spelen om geld werd vroeger, d.w.z. in onze geloofskringen, als een zware zonde beschouwd en bovendien was kaartspelen zonde. Een spel kaarten was het prentenboek des duivels. Ook spelen in de loterij zou daar wel toe behoren, maar dat weet ik niet, want onze soort mensen hadden tóch geen geld om te gokken en daarom werd er niet over gepraat. Nú waag ik wel elke maand wat geld in de Duitse Lotto en af en toe haal ik er een paar Mark uit. Mår... éénmaal snoewn en dan he'j 't an 'n nös hangn... zó weinig heeft dat tot nu toe voorgesteld. Ook kaarten doe ik graag, 's ochtends bij de koffie, met m'n vrouw. We houden het maar gewoon op jokersen, al ben ik gek op kruusjassen, hoewel ik onvoldoende intelligentie bezit om een uitgeslagen speler te zijn. En voor het elite „bgidsjen” ben ik ja veel te stom... Welnu, kaartn kö'j vuur geald en iej könt kaartn um Suntekloas zienen board, zo at men dat walees zeg. Kaartn - of wát dan ok - zoonder dat ow dat wat kan kostn dat is kaartn „oet gekheid” en at ow dat geald kan kostn, dan is dat kaartn „oet eernst”.

As keender vreugn wiej dat walees vantevuurn. Atter één vuurstealdn: doo'j mèt, dobbeln (met de dobbelpreant of domino of knikern of wát dan ok), dan ko'j vuur de zekerheid vroagn: „oet gekheid of oet eernst?”

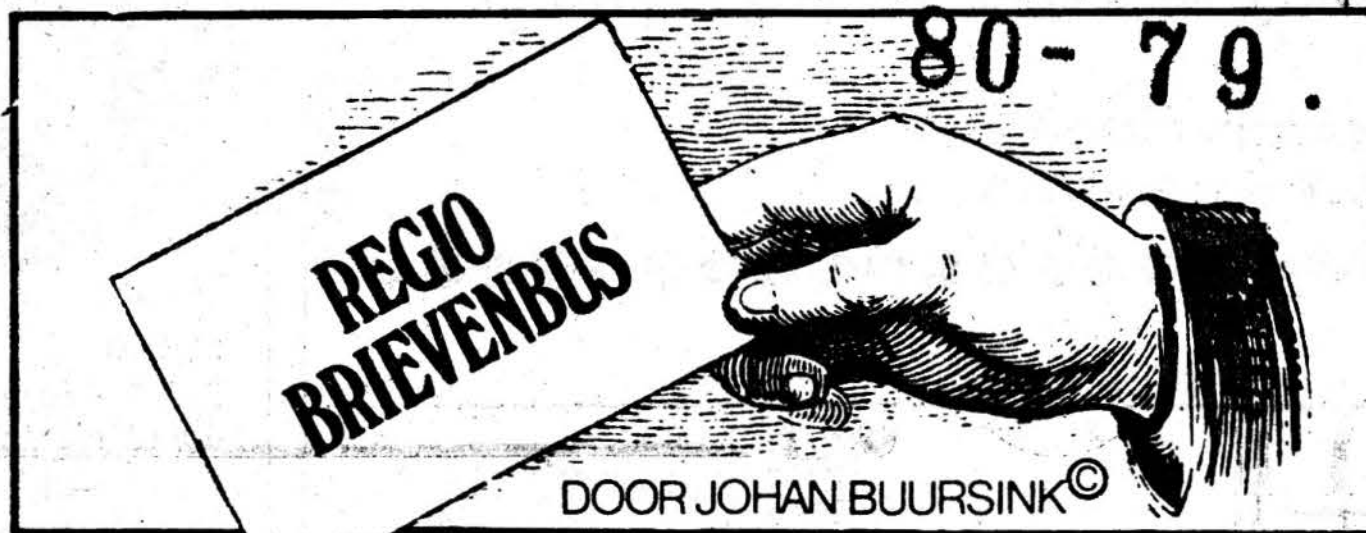
En zoals je kunt zeggen: „ik meen dat oet eernst!” kun je ook zonder méér zeggen: „oet wiesheid!” Ik zal iets vertellen dat mij gister is overkomen, en dat klinkt mijn maat ongeloofwaardig in de oren, dan kan hij vragen: „eerlik waar?” of duideliker: „is dat eerlikwaar gebuurd?” Maar hij kan ook vragen: „oet wiesheid?”

Ik zear ja a da'j oongemearkt van 't één op 't aander komt...

**En dan nog een goede raad voor de volgende week:**

Iej mot nooit met 'n vinger willn veuln of 't water kocht. En iej mot nooit met 'n vinger in 'n haals gaan a'j 'n glásken tevól hebt had want dan bí'j beide kwiet: 'n draank en 't geald.





80.79

19 AUG. 1980

Zo'n aflevering van de regio-brievenbus komt vaak hortend en stotend en moeizaam tot stand. Desondanks is het schrijven ervan een dankbaar en vaak genoeglijk werk voor mij, omdat ik zo vaak de opgaven als een uitdaging beschouw. Er zijn onderwerpen, die mij niet met rust laten, omdat een brief of een telefoontje mijn nieuwsgierigheid dikwels dusdanig prikkelen dat ik er voortdurend door geboeid word. Er zijn vragen en problemen, waar ik vaak nogal gemakkelijk overheen kan dansen, omdat ze niet zo moeilijk zijn als ze wel lijken. Maar meestal vereist een enkel woord of een ondoorzichtige uitdrukking toch heel wat naslawerk. Dat wil zeggen dat ik er dan allerlei boeken op na moet slaan, als mijn parate kennis mij in de steek laat of die kennis helemaal ontbreekt. Ik doe dit werk nog steeds met veel animo omdat ik daarmee mijn hersenkronkels in functie houd. Want als die niet of niet meer gebruikt worden, of als die te weinig gebruikt worden, hoeven ze niet meer en leggen ze het bijltje erbij neer. Dan suft de mens daarheen. En dat zou wel het laatste zijn dat mij mag overkomen. Van vragen wordt men wijs, ook al krijgt men nooit een afdoend antwoord op de meeste vragen. Ik wil dat proberen aan te tonen aan de hand van een verhaaltje, dat ik eens bedacht heb om mijzelf te troosten dat ik mij niet hoeft te schamen als ik op een vraag eerlijk moet antwoorden: „ik weet het niet!”

## Van vroagn wordt men wies. Of nich!

*Vaar en moor leupn te waandel'n; de jong hup-peldn an de haan tusken er in. Doar vung de jong an te vroagn, zo at keender dat dan doon könt.*

- Vaar, wat is waarheid?
- = Dat wee'k nich, mien jong.
- Vaar, wat is geleuven?
- = Dat wee'k nich, mien jong.
- Vaar, wat is 'n woonder?
- = Dat wee'k nich, mien jong.
- Vaar, wat is 'n hemmel?
- = Dat wee'k nich, mien jong.

*Doar kwam de moor tuskenbeide: Och jong toch, dow met dien gevraag. Dow zos nog vraag-eers heet.. Mär de jong heul an met vroagn:*

- Vaar, wat is zeun (= zonde)
- = Dat wee'k nich, mien jong.
- Vaar, wat is dood?
- = Dat wee'k nich, mien jong.
- Vaar, wat is de hel?
- = Dat wee'k nich, mien jong.

*De moor probeerdn den jong eindelijk op andere gedachtn te brengn en zear: Oooh... mos dóár ees kiekn... wat nen mooin auto...! Mär de jong leut zich nich van zienen teks of brengn en vreug verdän...*

- Vaar, wat is het mooiste in 't leaven?
- = Dat wee'k nich, mien jong.
- Vaar, wat is dan de leefde?

*Mär dóárop vuurkwam de moor de vaar met: Woo zol de vaar dát dan wà können wettn, mien jong? En zo at keender van gen op-hoaldn weet, vreug de jong weer:*

- Vaar, wat is dan 't noodlot?

*Doo kon de moor 't ten langn leste nich meer hardn en ze begun den jong terecht te wiesn van: Hoal dow now eindelijk mär ees op met dien gevraag! Waarop de vaar vergoelekd zear:*

- = Och-wát... loa den jong toch vroagn. Van vroagn wordt men ja wies!

*Doo te oavend de jong noa 't pap ettn noa berhen was brach, zear de vaar teggn de moor:*

- = An de vroagn dee 'n keend stelt löj zienen anleg vuur de wiesheid ofmettn. Zo zit et wies wordn inderdoad méér in de vroagn as in de antwoordn, dee'j tòch nooit op de meeste vroagn kriegt. De woare wiesheid höld op woarat gen vroagn steld wordt.

- Mär wóárum köj zo'n keend dan schein met dat domme „wéé'k nich"? wol de moor wettn.

= Umdat he doar méér van leert as van antwoorden, dee't gen antwoorden bint, umdatte ze tòch nich begriepn kan en ok zó weer vergettn is.

- Heb iej vuur owzölwn dan ók gen antwoorden op zukke vroagn? wol de moor wettn.

= Joawà! Mär dee geald alleen vuur miej-zölwn en dan nog könt ze van 'n eenen dag op 'n aandern wer anders oetvalln, umdat de

woare wiesheid méér is as ofgepaste antwoorden dee éés en vuur àl vuur jan en àlman gealdt!

- Loat miej dan ees heurn, zear de moor woo wied of owwe wiesheid dan wal geet:
- Wat is waarheid?
- = Dat is ne zwatte kat in ne keark woar 't vol-slagen duuster is.
- Wat is geleuven?
- = Owzölf wiesmaakn da'j dee kat vangn könt.
- Wat is 'n woonder?
- = Da'j dee kat inderdoad vangt.
- Wat is 'n hemmel?
- = 't Woonder var geleuven.
- Wat is zeun?
- = 't Gat met botter insmeern en dreug brood ettn.
- Wat is dood?
- = Gin geleuf meer hebben in 't woonder van de waarheid.
- Wat is de hel?
- = De waarheid zeen at 't te laat is.

*'s Aanderndaagns mos de jong de vaar en de moor dan mär ees loatn heurn woo wied ziene wiesheid wal gung en vreug de vaar hem bóds op de man of:*

- Now vertel oons ees, mien jong, wat die d'r zölwn van duch: wat is waarheid?
- = Wat de kaploan oons vertealt op de keen-derleer! was 't bescheed van de jong, zonder datte noa hoovn te deankn.

- Wat is geleuven, mien jong?
- = Deankn dat de kaploan geliek hef.
- Wat is 'n woonder, mien jong?
- Dát de kaploan geliek hef.
- Wat is 'n hemmel, mien jong?
- = Woar a'j gen zeun meer könt doon.
- Wát is dan zeun, mien jong?
- = Doon, wat Adam en Eva ók doan hebt, woarum at ze oet 't pardies vot bint jagd wordn.

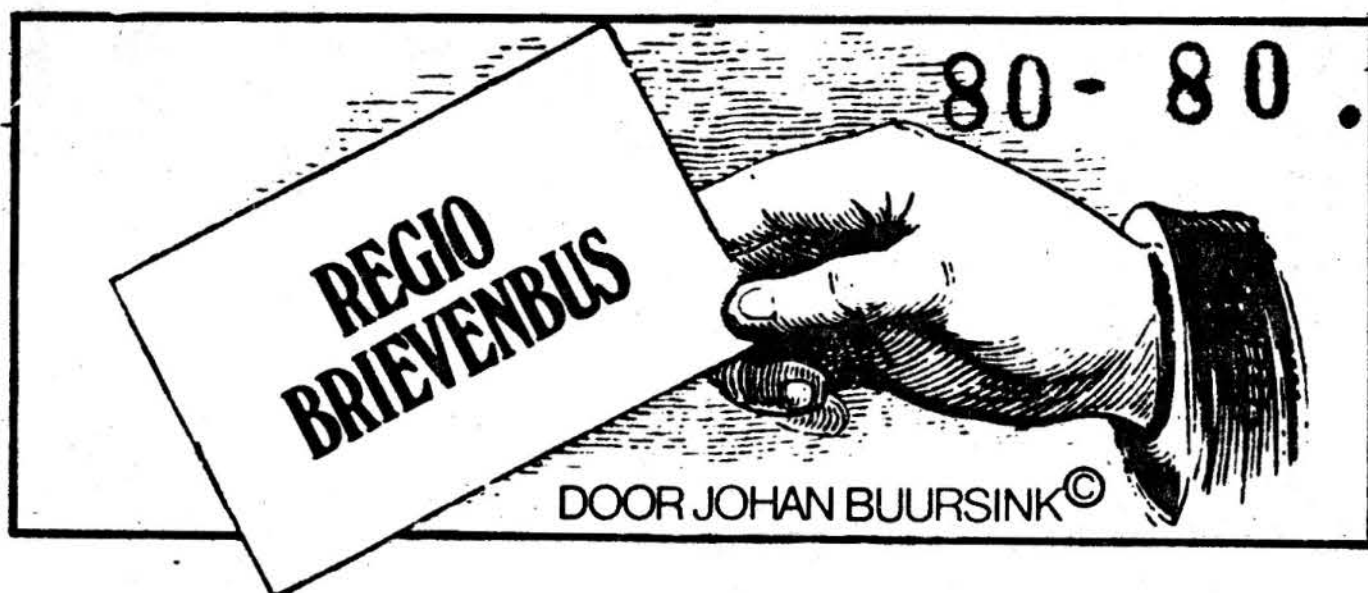
- Wat haddn dee beide dan wal doan? wol de vaar nog wa wettn.

Doarop gaf de jong, met 'n keenderlik eerlik gezicht, waarop de ernst te leasn stun, töt bescheed:

- = Ze haddn Oons Leewn Heer bie de appel zett'n...

*Doo wus de vaar dat de anleg vuur de wiesheid bie 'n keend nich alleen of te mettn is an ziene vroagn, mär ók wal ees an ziene antwoordn, loat dee dan alleen vuur hemzölf gealdn.*





21 AUG. 1980

**80.80**

Een brief van een nieuwe deelnemer aan onze regio-brievenbus heeft me een beetje in verlegenheid gebracht. Hij is afkomstig van ene heer B., die ik, om verwarring met andere B-initialen te voorkomen, hier dhr 2 B zal noemen, **dhr. 2 B te ENSCHEDE**.

Die verlegenheid is veroorzaakt door de brief van genoemde lezer, die zó'n grote samenvatting is van dialektwoorden in een vertelling uit het dagelijkse leven, dat ik niet zou weten waar te beginnen en waar te eindigen.

Bovendien zou ik zó veel aantekeningen willen maken bij allerlei woorden en vooral bij de schrijfwijze, dat ik er wel een aantal regio-brievenbussen mee zou kunnen vullen. En dan komt mijn „verlegenheid“, waarmee ik te kampen heb: ik zou zo gauw de indruk kunnen wekken dat ik weer eens de schoolmeester wil spelen. Ik bedoel daarmee dat mijn kritiek wel eens weer sterker naar voren zou kunnen komen dan mijn waardering voor de bijzonder grote dialektkennis van de man. En dan zou ik weer te horen kunnen krijgen dat ik het weer beter wil weten (wat echt niet waar is, in de banale betekenis van die uitdrukking) en dat men van mij tòch nooit gen geliek krig, wat helemáál niet waar is.

Naast die „verlegenheid“ sta ik bloot aan de „verleiding“ om allerlei opvattingen ten beste te geven, die ik heb over de spelling (d.i. schrijfwijze) van het dialekt en over mijn praktische ervaringen inzake het „niet zó maar zó!“ Die opvattingen en ervaringen ben ik bezig te verzamelen om er te gelegener tijd - als die nog komt - een aparte publikatie aan te wijden.

Welnu, ik wil de hele inhoud van die mooie brief nog even laten rusten - ook al omdat er nog een aantal onderwerpen op de wachtlijst staan die nu langzamerhand eerst eens aan de beurt moeten komen - en er alleen enkele specialiteiten uit wippen, die wat uitvoeriger behandeling nodig hebben.

**Woordafleiding**

Voor de zoveelste keer wil ik nog eens herhalen, dat ik geen taaldeskundige ben, geen gestudeerde taalwetenschapper en helemaal geen etymoloog, dat is: ik heb voor nog geen cent autoriteit om mijn verklaring van een woord als juiste te doen gelden.

Als amateur mag ik natuurlijk zeggen wat ik wil en ik wil weleens graag zeggen wat ik meen te weten en voor mij bestaat er geen belemmering omdat ik geen wetenschap verkondig en geen naam van wetenschapsman verliezen kan.

Dat zulk werk wel eens een hachelijke onderneming is, voel ik meestal wel bijtijds aan en zodra ik het gevoel krijg as nen ossen op ne glatte glierbaan, draai ik er wel een punt aan zonder dat het al te zeer opvalt. Dat doen „echte“ geleerden ook vaak genoeg, maar of dáár de hanen onder elkaar naar kraaien dat worden wij toch nooit gewaar.

Nu blijkt dat de lezers van deze rubriek ook weleens aan het „etymologiseren“ gaan, d.w.z. aan het woordverklaren, maar daartegen wil ik toch waarschuwen. Waarschuwen namelijk om daar niet te ver mee te gaan. Waarschuwen uit eigen ervaringen, omdat ik ook wel eens duur heb slaagn as ne bleende veenk, za'k hier nich gezond zittn at 't nich woar is! Nu wil ik natuurlijk niet zeggen: dat moet u niet doen! Doch u moet er wel om denken dat u op tegenspraak kunt stuiten, die er niet om liegt.

**Wat is belmeundig?**

Om nu op de brief van **dhr. 2 B te ENSCHEDE** te komen, daarin komt het nogal verouderde woord **belmeundig** voor. De gangbare verklaring is: **vervallen, verwaarloosd**, wat gezegd werd van een boerenbedrijf, een boerenvoortvaring. Mij beperkende tot DIJKHUIS: Twents in Woord en Gebruik, citeer ik de (foutieve) spelling van Gigengack: **belmeudig**, = vervallen, verwaarloosd, versleten; **belmeundig** of **belmeunig** (Plegt) = rommelig, onverzorgd, slordig; **belmondig** (Vloedbeeld) = wanordelijk, niet op zijn plaats; **belmuendig** = wanordelijk; **belmundig** (Klaassen) = vervallen, versleten, stuk, slordig, verwaarloosd; en tenslotte, in een geheel andere betekenis, helaas zonder vermelding van auteur: **belmundig** = balorig (hoe kan dat nou, mundig is toch niet orig?), balsturig, gemelijk, misnoegd, kwaad. Deze laatste vermelding zullen we maar buiten beschouwing laten; ik geloof niet dat de auteur gelijk heeft. U wel? Wat **belmeundig** betekent, weten we nu wel. Maar de woordverklaring? Waar komt dat

woord vandaan en uit welke betekenissen is het oorspronkelijk samengesteld?

**Dhr. 2 B te ENSCHEDE** verklaart het als volgt:

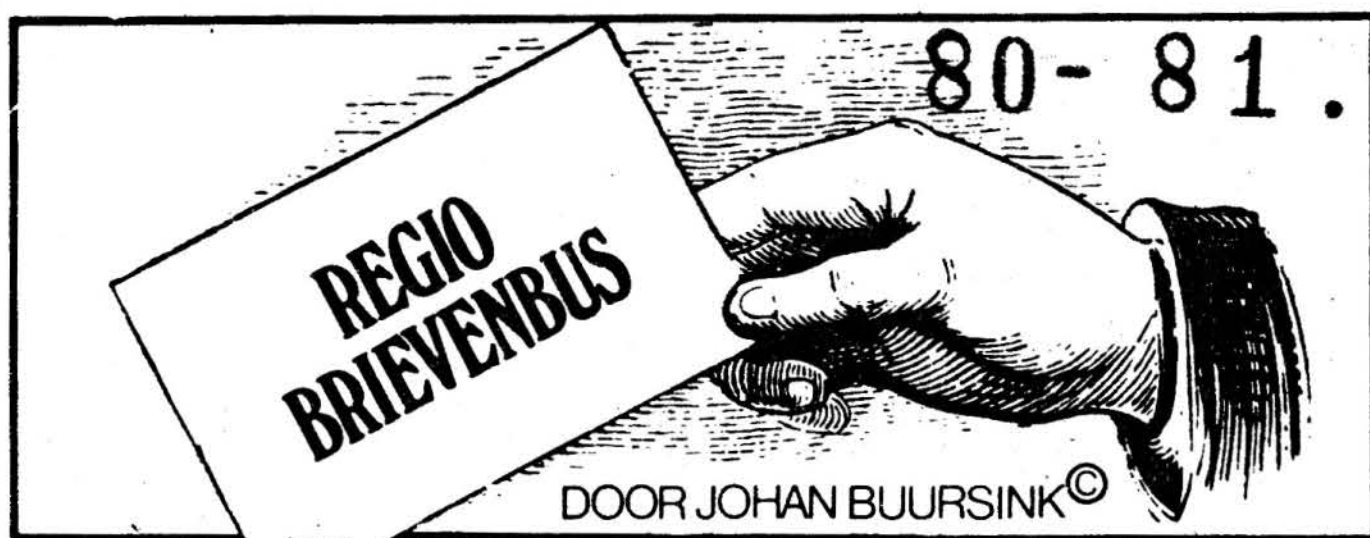
„van **belmonde** = deftig; precies het tegengestelde van **belmeundig**, dat we echter dikwijls aantreffen, zoals het woord **kerel**, dat nu voor flink, moedig, edel, sterk en financieel sterk als betiteling gegeven wordt en vroeger een scheldnaam was voor de laagsten en nietsbezittenden in de maatschappij“. - Tot zover dhr. 2 B.

**MIJN MENING:**

Ik begin hier al een beetje glad ijs te voelen, waar ik me niet graag op waag. Ik weet niet, aan welke taal het woord **belmonde** is ontleend, en wel in de betekenis van deftig. Het lijkt me Italiaans, maar jammer genoeg heb ik jaren geleden m'n Italiaanse woordenboek eens aan een scharrelaar verkocht voor twee kwartjes, omdat ik luk court d'argent was (oet wiesheid!), zodat ik het nu niet kan naslaan. Maar de verklaring, dat de betekenis van het woord in de loop der tijden in het tegengestelde zou zijn omgeslagen, kan ik niet en hoef ik niet te aanvaarden, als die verklaring niet gestaafd wordt met bijv. een bewijs uit de historische literatuur. Verder dan dhr. 2 B het recht van de twijfel te gunnen kan ik dan ook niet gaan. Frans kan het woord **belmonde** in geen geval zijn. En dat met dat woord **kerel** klopt ook niet helemaal. Want zó flink en moedig en zo is een kerel lang niet altijd in ons spraakgebruik, vooral niet dat **kearl** in ons dialekt. Maar waarom een verklaring zoeken als die al tot en met uitgekend vóór ons ligt?

Zie Dr. H.L. Bezoen: Taal en Volk van Twente, blz. 25 e.v., waaruit ik een stukje citeer en waarbij ik opmerk, dat Bezoen er op wijst dat de klemtoon op de eerste lettergreep ligt: „Reeds in de middeleeuwen was **balmondigh** of **belmundig** een veel gebruikt woord in heel Oost-Nederland. Het eerste deel ervan **bel** of **bal** betekent **slecht** (het zit ook in **baldadig** en **balorig**) en **mondig** betekent **beschermd**. Heette in vroeger eeuwen een man **balmondig** dan wilde dat zeggen dat hij zijn hofrecht verloren had en dat al zijn bezit aan den heer vervallen was. ( - ) Wat wonder dan, dat zo'n **belmundig man** er armzalig uitzag en dat het woord nu alleen nog maar bekend is in de betekenis van haveloos of vervallen“. - Einde citaat uit Dr. Bezoen. En ik wil het dáár maar op houden.





80.81 23 AUG. 1980

Nu moet ik maar eerst weer de Hasseloër **G.J.K. te Hengelo** aan het woord laten, omdat die onmiddellijk heeft ingehaakt op mijn vraag (rbb 80.78): Kent u ze nog (die vaststaande uitdrukkingen) en kunt u ze nog aanvullen?

„Om dan maar niet de uitdrukking **wis en waarachtig** te gebruiken”, aldus dhr. G.J.K., „zal ik dan maar zeggen: **zeker well**” en daarop wil ik meteen weer terugkaatsen met mijn opmerking: U had 't ook **wis en zeker** of **wis en drie** kunnen zeggen... Doch dáár betrap ik mezelf weer op een onzorgvuldigheid, want met dat **dree** of **drie** moet je wel weer zó voorzichtig zijn. Bij de duivel (waar je te biecht bent als je m'n mening vraagt) moet je namelijk nooit tot drie tellen! Drie is een heilig getal, zodat dat **wis en drie** ook weer een ontoelaatbare bezwering is. Vergismiej wà weer oawer! Neem het wisse maar voor het ongewisse en zeg alleen maar in 't vervolg: **wisse wal** Maar... verwar dat nou ook weer niet met bijv. **weeste was= weet je wel**, of met **wiste wa= wil je well** Wiste wal ees... wieser wean! En denken aan **waste wa= was je wel**, of **wuste wa= wist je wel**? Dat was even een lesje in associatief denken, waarmee men in de regio-brievenbus promotie kan maken.

De door mij gebruikte uitdrukking „oet wiesheid” is dhr. G.J.K. welbekend, zeer wel bekend zelfs, zie ik nu. Toe dan maar. En ook dat „oet gekheid of oet ernst” was en is nog in Hassel **krek allees** as in Eansche, zegt dhr. G.J.K. - En daarbij valt me nu ineens weer op, dat ik die kwalifikaties ook gebruiken kan in mijn brieven, want ik ben weleens bang dat een zin of uitdrukking of een bewering, die ik in mijn brieven gebruik en die ik „oet gekheid” (= als scherts, as gräpke) bedoel, „oet ernst” opgevat worden, al heb ik daar nog nooit klachten over gehad. Ik kan toch niet overal bij zetten: dit was mār 'n gräpken of: dit meen ik oet ernst. Snappie?

Doch nu laat ik toch eindelijk dhr. **G.J.K.** zelf aan het woord, waarbij ik het weer niet kan leten enkele dialektverbeteringen of woordverklaringen tussen haakjes in te lassen, waar dhr. K. wà geen bezwaar tegen zal hebben.

## D'r um hèn dräejn...

„As iej bieje oons Twentse volk in 't hoes komt...” (aldus dhr. G.J.K. en daar brengt hij me meteen aan het wijfelen, want ik zou liever zeggen: **in hoes** komt, maar daarover later) „en iej hebt iets (= wat) op de leaver woar as iej (= woar a'j) ees gearn oawer kuiern wilt, dan mut iej (= mu'j) nich zó (= voort) met de duur in 't hoes (in hoes) valln, mār d'r eerst iets (= 'n luk) umhèn

dräejn, leefs **met nen bakslag** en as oew dan duch(t) now heb ik (= he'k) 't wal zo'n luk terecht, dan zeg iej, leefs as iej (= a'j) de leu 'n luk an 't lachen hebt brach(t), want dan geet 't völ better: mār now in (of oet?) wiesheid” Eerst tot zover dhr. K.

Hier wil ik graag even een tussenopmerking maken met een vraag aan dhr. K.: het maakt toch wel enig verschil of je als goeie bekende bieje ow Twentse volk in hoes komt of als minder goede bekende of zelfs als vreemde streekgenoot. Je moet toch wel gewend zijn, **mekaar de duur plat te loopen** om met een bakslag **de leu op de hoed te valln**, want aans dan val iej dóármèt tòch nog met de duur in hoes. Ik vind het wel een leuk idee om eens uitvoerig een poging weer te geven um bieje oons Twentse volk 't zó wíed te kriegn, da'j langs nen umweg op own teks könt kommn.

Doch luisteren we verder naar dhr. G.J.K., die na de inleiding de leu oet wiesheid wat te zeggn hef.

„En dan mos 't d'r liek op hooldn. Dan heur iej meespats nog wal” (nl van de baas zelf): „'t **mag wa können**, of: 't **kon waleens wean**, of „(tegen de vrouw)” **wat has dow dach, Jenneke?** Jenneke hoold ók 'n vlakkn” (= höld zich ok op de vlakte) „en zeg: Ja, Manns, wat duch oew zölf? - As iej 't zo wíed hebt, heb iej ja boer, nel en 't oas” (d.w.z. de boer, die zeven en het aas, uithet kaartspel) „en kan oew nich völ meer **oet de pan springn**”.

Tot zover weer dhr. G.J.K.

### MIJN OPMERKING:

Ik kan het niet laten om hier te wijzen op zo'n knap detail, zoals we die van dhr. G.J.K. gewend zijn. Hij geeft weliswaar enkele mooie uitdrukkingen in een gesprek, maar intussen is het korte gesprek tussen de boer en de vrouw zo'n voortreffelijke weergave van de situatie, dat het mij niet eens meer in de eerste plaats om die uitdrukkingen gaat. Maar datte te truuw al in haan hef dee'r em doch, dat woag ik toch te betwiefeln. Eerst wil ik proberen de situatie te reconstrueren. Gaitjan keump langs nen umdräej met 'n vuurstel, 'n anbod, 'n vuurnemmen, 'n verzeuk of wát dan ok en de beide leukes (= luitjes) nemt dat in beroad. Now is 't mār de vraag, wel van dee beidn 't vuur 't zeggn en vuur 't beslissen hef. Vuur 't oog van de leu (in dit geval van Gaitjan) wilt ze samen beslissen. Dat is de ene möggelijkheid. 't Mag ok wean dat de boer alleen beslist en vjur 't fesoen de vrouw d'r in betreft. De andere möggelijkheid is, dat de vrouw beslist en de eer an de man löt. In alle geval mot ze van mekaar weetn wat ze wilt of de een mot weetn wat de aander wil.

At de boer zeg: 't mag wa können, of: 't kon walees wean! dan mot de vrouw doarot können opmaakn, woo hee d'r oawer dech. Zo gauw at nen boer zeg: 't kon walees wean, of: doar ko'j walees geliek an hebbn! dan mo'j oppassen, want dan kon 't walees wean datte bedoelt: iej hebt miej zo gauw nog nich op 'n pot! Hoal dan in alle geval owwe truuw nog mār 'n luk achter de haand. Zo gauw at de boer zó wat zeg, dan weet de vrouw wa, woo laat of 't is. Want vrouwleu bint slimmer, venemstiger a'j mangs deankt. Gew acht op miene weur!

Jenneke kaatst de bal niet terug naar haar man, maar ze geeft hem alleen te kennen dat ze 't met hem eens is: niet doen, niet op ingaan, niet verder over praten, stuur die man maar met een kluitje in 't riet. Anders zou ze wel gezegd hebben: Joa, 't kon wis wal ees wean! -

Ik geef toe, dat ik hier maar één mogelijkheid geef. 't Hangt er maar van af, welk karakter die luitjes hebben, hoe hun onderlinge verhouding is, hoe hun verhouding is tot hun bezoeker, hoe hun zakelijk inzicht is en hoe hun manier van gesprek voeren is.

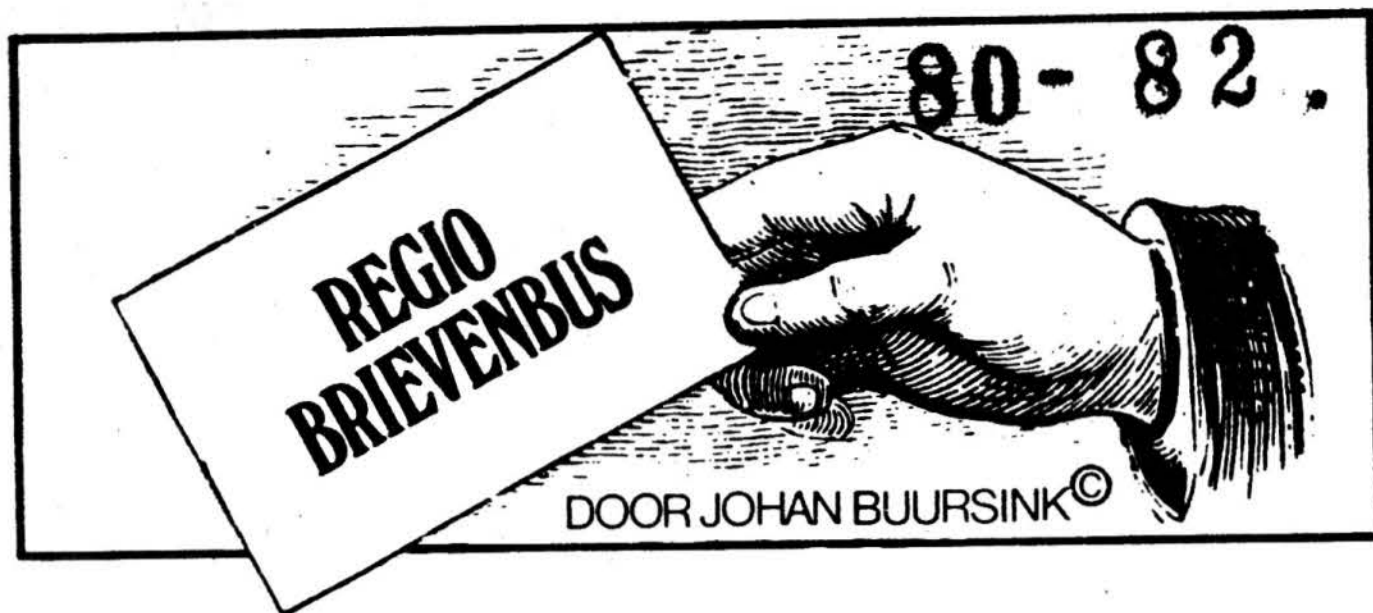
## Nog meer uitdrukkingen

Van dhr. G.J.K. nog een paar uitdrukkingen „**Dat is ja vuur nummendal** = kan zijn voor niets of bijna niets”, en die uitdrukking kan ik ook nog wel van vroeger. Ook wel: „**da's ja schänkoop**”, wat weleens verklaard wordt als schandelijk goedkoop. Ik durf dat zo gauw niet te beamen. Er zou weleens een heel andere verklaring aan vast kunnen zitten. Uit eigen spraakgebruik ken ik dat woord echter niet.

En verder nog van dhr. G.J.K.: „'k **Heul miej 'n luk an de kookaant** = 'k Stond niet met de neus vooraan”.

Mag ik ook hiervan nog iets zeggen? Welnu, de hele uitdrukking luidt: „Hoal ow an de kookaant, dan he'j van 'n bolln gin last!” d.w.z.: „Hou je aan de kant van de koeien, dan heb je van de stier geen last”. - Ik zou de betekenis niet direct willen zien als „niet met de neus vooraan” gaan staan. Beter lijkt me: bemoei je niet met zaken, die je niet direkt aangaan! of: kies geen partij, want dat zou je wel eens duur kunnen komen te staan. Een stier zal nooit an de kookaant gestald worden. Zo lang je maar aan de kant blijft, waar de koeien gestald worden, heb je nergens hinder van. Ik heb éénmaal voor m'n leven gerend toen ik bieje nen bolln in de wei kwam, om hem eens van dichtbij te bekijken. Mār dàt wil miej heugn! In de figuurlike betekenis ligt me die waarschuwing echter niet zo.





80.82 26 AUG. 1980

## Loa'w 't ofkloppn!

„Now ja, loa'w 't ofkloppn“, schrijft **dh. G.J.K. te HENGELO** vervolgens in zijn brief, nadat hij zich 'n luk an de kookaant har hoaldn, zoals wij in de vorige regio-brievenbus al gelezen hebben. En nadat hij de vraag gesteld heeft: „Hoo is dat woord ontstoan?“ geeft hijzelf daarop als volgt een antwoord: „As d'r **vrogger** (of de vroggerdag) ne boerenbrulfte was en 't feest wördn in hoes heuldn dan was doar 'n begin, mär ok 'n **eand**.

As 't dan ofloopn was, dan mos d'r nen noaber **ofkloppn!** Dee sleug dan 'n **moal-of-wat** met nen stok teggn 't **hielkleedsel**, zodat alleman 't heurn kon. Dan wassn d'r walees wat dee nog lang nich an 'n eand too wassen (= warn, waren) en dee wat töt (an) 't **lech wordn** duur wolln doon. En zodeunig is 't wal meermoaln gebuurd dat 'n ofklopper op 'n **moal klep** tracteerd wördn.

Dat gebuurdn meestieds alleen as d'r ne brulfte was, woar as de bruugom of broed oet ne luk **wiedlöftige maarke** kwam en 't **volk** mekaar nich zo good lag.

Dat kon 's moargens bij 't broed haaln al wal ees mangs beginnen te **frarn**, as d'r 'n luk **hoonder** wördn vangn, duur de **haalnoabers**. As ze dee hoonder dan in 'n koarf haddn prebeerdn de noabers van de aandere kaant dee wier los te loatn. En vuural (= benaamd) as d'r dan al 'n börrleke drunkn was, gaf dat al mangs nen heeln toostaand. „odöänig kon 't dan ók gebuurn dat 's oavends met 't ofkloppn de vlam in de pan sleug.

Mär misschien (= welich) is 't woord wal op ne heel aandere **maneer** ontstoan? Wel zal 't wettn?...“ - Tot zover deze informatie van **dh. G.J.K.** Voordat ik nu verder op het eigenlike onderwerp inga geef ik eerst enkele opmerkingen bij de hierboven vetgedrukte woorden.

- **Vrogger en de vroggerdag of vroogerdag**: zoals ik het woordgebruik aanvoel, is er wel een weinig verschil tussen beide woorden. **Vrogger** = vroeger, wordt meer gezegd van voorvallen uit een min of meer recent verleden; **de vroogerdag** is stabiel en duidt op een periode, die afgesloten is, ook al kan die afsluiting nog binnen mensenheugenis liggen. „**Vrogger** wolln de hanens nog walees kräejn“, zear 't oole buerken dat 'n luk doof worden was, „rechtevoort gáapt ze alleen mär!“ Maar: de **vroogerdag** har elken boer wal nen toom Twentse Griezen (= hoonder, kippensoort), rechtevoort zeej dee neargns meer, ze bint oet 'n aard.

- 'n **Eand** = het einde, het eind. De bru'fte lög an 'n eand = de bruiloft loopt ten einde. 'n Elk trekt geern an 'n langst eand = iedereen trekt graag aan het langste eind. An nen wos zitt twee eandns = aan een worst zitten twee einden. Van hier töt gunter is nen heeln eand = van hier tot ginds is een heel eind. Let ook op dat ten einde, ook dat woord verschilt nogal met teneinde, zoals we dat liefst aan één woord schrijven. Teneinde het dialekt verstaanbaarder te maken, geef ik allerlei woordverklaringen. Hoe zeg ik dat „**teneinde**“ in 'n goed dialekt? (Voegwoord i.d.b.v. opdat.)

- **Ofkloppn** = afkloppen, aftikken. Op de eigenlike betekenis van dit woord, waarmee een bijgelovig gebruik wordt aangeduid, hoop ik hierna terug te komen.

- 'n **Moal-of-wat** = enkele malen. Deze oude maar nog zeer goed bruikbare uitdrukking in ons dagelijks dialektgebruik wordt helaas hoe langer zo meer verdrongen door bijv.: 'n paar moal, en, erger nog: 'n paar keer. Ik heb al eerder gewezen op het gebruik van 'n paar, wanneer enkele stuks bedoeld worden. Beter is dan: 'n **stuk-of-wat**. Enkele dagen, weken, maanden, jaren = 'n **dag-of-wat**, 'n **wek-of-wat**, 'n **moand-of-wat**, 'n **joar-of-wat**. Ook met geld gaat het: 'n **geuldn-of-wat**, enz. Maar... je moet wel aanvoelen, wanneer zo'n spraakgebruik op z'n plaats is. Dreenk daags mär ees 'n moal-of-wat ne komvol melk. En nem oew ok geröst 'n stuk-of-wat eier bij de boteram. Hoal dat ees 'n wrek-of-wat vol. Mär dan mo'j nich op 'n geuldn-of-wat kieknl!

- **Tot an 't lech wordn** = tot aan de ochtendschemering. Je kunt ook zeggen: **tot 't an 't lech wordn too is** = tot de ochtendschemering begint.

- **Hielkleedsel** = betimmering (bekleedsel) van de hilde, d.i. de zolder boven de koeienstalling. De grotere boeren hebben de voorkant afgetimmerd, met een luik te bereiken.

- 'n **Moal klep** = letterlik een maal klappen. Ook: 'n **moal kläppe**. Bedoeld wordt een flink pak slaag. 't Dräejt umsgelieks op houwen en kläppe oet: het draait al gauw op slaande ruzie uit. Met 'n moal wordt hier bedoeld: een portie.

- 't **Volk oet ne wiedlöftige maarke** = het (feest)volk uit een verafgelegen marke. Persoonlik zet ik bij deze uitdrukking een klein vraagteken. Ik kan moeilijk dat **wiedlöftig** plaatsn in de betekenis van verafgelegen. Maar ik kan me vergissen. Ik zal DIJKHUIS er eens op naslaan, maar nu niet, um 't stuk nich te wiedlöftig te maakn. En

met het gebruik van dat woord **marke**, waarmee **dh. G.J.K.** in de regel noag royaal omspringt, wil ik ook erg voorzichtig zijn. Het is een woord uit de tijd van de **holtinke**, dat waren de markebijeenkomsten. Ik vind zulke woorden nog moeilijk te doen accepteren door de mensen in mijn omgeving, waarmee ik nog immer plat pleeg te praten.

- **Frarren, ne frar, frarre** = zoiets als nijdig doen, nijdig uithalen naar iemand, en ne frar is een nijdas, vooral gezegd van een hond.

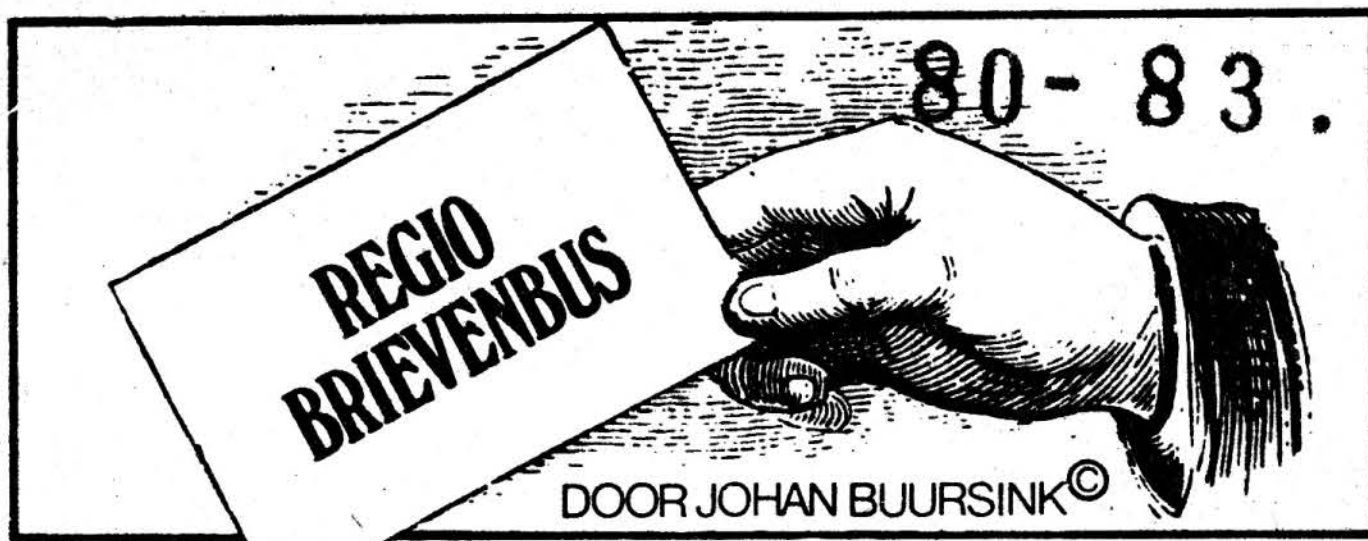
- **Hoonder = kippen**. Alweer een woord dat het nog best zou doen in ons tegenwoordig dialektgebruik, maar dat helaas ook volkomen in onbruik aan het raken is. Als u wilt kunt u het nog van buiten leren: een toom kippen = **nen toom hoonder**; het enkelvoud is nu niet hoon maar **hen**; verouderd Nederlands is **hoen**, meervoud **hoenders**. Dus: nen toom hoonder besteet oet nich éne hen mär zes hoonder en nen hanen. Hoewel de haan ook tot de hoenders hoort zeggen wij: wiej hebt énen hanen bij de hoonder. D'r warn de vroggerdag boeren dee dachtn dat nen hanen d'r vuurnamelik vuur 't kräejn was en dat de hoonder wa wolln leggn atter mär nen duftigen kräejhanen bij was. Denk aan: 't hoonderhok, 'n hoonderloop. 't hoondergat (in deeldeer), 't hoonderopvleegn.

- **Maneer** = manier. Ik spel liever maneer dan meneer, om geen verwarring in de tekst te krijgen.

## Afkloppen of aftikken

En nu nog iets over dat afkloppen of aftikken als oud volksgebruik, en heus nog levende folklore. Wanneer men iets zegt, dat men niet goed verantwoord kan, zijn nu nog vee mensen geneigd, het af te kloppen of af te tikken. Men doet dit dan door driemaal te kloppen of te tikken tegen de onderkant van bijvoorbeeld een tafelblad. Die onderkant wordt geacht ongeschilderd te zijn, en als het goed zal zijn moet hij ook ongeschaafd zijn. Driemaal tikken duidt alweer op een soort van oorsprong magische handeling, ook in verband gebracht met de goddelike Drie-eenheid. Een mengeling van voor-christelijke magie en een christelijk vernisje. Met het aftikken beoogt men de gevolgen van een ondoordachte bewering, verklaring, bezwering of dergelijke, van zich af te tikken en over te dragen op... nou-ja, in dit geval een tafel, bij gebrek aan een levende boom. Oudtijds werden ziekten en kwaaltjes overgedragen op een boom met levend hout. Maar omdat de ruimte vandaag alweer te klein is geworden voor een wat uitvoeriger uiteenzetting wil ik hiervan een volgend maal nog wel wat méer zeggen.





80.83

28 AUG. 1980

**Zo zijn onze manieren**

Nog is de brief van **dhr G.J.K. te HENGELO** niet ten einde en ik wil nog een paar gesprekken van hem opnemen, om daarmee niet alleen nog enkele uitdrukkingwijzen te boekstaven maar ook om de daarin vervatte levenswijzen, onze „manieren” en onze omgangsvormen te demonstreren.

1. Marietje van oons noaber hef ne nieje fietse kreggn. Now wol óóns wicht d'r ók een hebbn. „Dat has dacht”, zeg oons moeder, „as d'r éne koo bizzt dan hoold 'n aander 'n stet op. Dow hás nog ne goo fietse”. - Aldus dhr G.J.K.

**MIJN OPMERKINGEN:**

Het kan zijn omdat ik een stadsmens ben, maar in mijn prille jeugd zouden wij al zeggen Marietje van de buurn. Zou men tegenwoordig, ook op het platteland, nog wel veel spreken van „noabers” en niet veel meer van „buuren” of „buurleu”? - Wat het bizzen van de keers betreft, daarover heb ik nog niet zo lang geleden nog vrij uitvoerig geschreven. Ik had de indruk, dat het bewuste spreekwoord nog nooit zó van toepassing is geweest op al van jonge Marietjes en wichkes en ok Jenskes en Gerrädkes en zo als juist in onze tijd **er één** sub-tiener of tiener met wat nieuws op school komt, dan bizzt voort de hele school. En of de rechtevoortse moeders dan al zeggen: dow hès nog wat goods! helpen doet hè tòch niet. Maar de moeders zeggen het niet meer, òf ze durven niet òf ze willen niet, want oonze Marietje en Jenske en Gerrädke hoowt nich achter te staan bieje aanderen.

II. „Och-wàt, Jannöäkn, dat is ja kwaakbellerie. Dow kaans 't ja nog better wochtn es ne leggende hen van de del”.

„Joa-joa... dow kaans good kuiern, mär dow wees wal better”.

„Ik hool mij mär stil, want ik kan ja nog better teggn nen heetn oaven gaapn as tegen diej kuiern”. - Zo luidt het tweede voorbeeld van dhr. G.J.K.

**MIJN OPMERKINGEN:**

Over de hier gebruikte voorbeelden van beeldspraak wil ik hier niets zeggen. Ik kan 't niet maar ik kan wel begrijpen wat ermee gezegd wil zijn. Kwaakbellerie lijkt me weer een spontaan ontstaan woord voor kletskoekeriej, welk woord me ineens door het hoofd gaat. Kwaak is kletsen, een kwakebel is een klets-kous en kwaakbellerie is klets-kouserije. Woorden die misschien niet eens tot de algemene spreektaal behoren, maar toch wel lekker in het gehoor liggen.

Persoonlijk heb ik even moeilijkheid met dat **kuiern**, dat in verschillende delen van onze regio praten, babbelen betekent. Maar in het voorbeeld van dhr. G.J.K. zou ik liever gewoon **proatn** gebruiken. Naar mijn gevoel is **kuiern**

meer genoeglijk babbelen en het aangehaalde gesprek is meer een weergave van een kleine twist. Doch, als altijd: mijn mening hoeft nog niet een algemene opvatting te zijn.

III. „Now heurt oonze vrouwleu toch ees. Jens, wat hebt ze 't wier gangs!”

- „Alles jong loa'k d'r ook nog 'n hälfken in-door, dan köw nen nog, moal wier opsokkern”.

„Zo a'j 't zegt, Wilm, 'n Hälfken dan nog en dan gauw noa hoes en achter de klap!”

En daaraan voegt dhr. G.J.K. tot besluit nog toe: Dat leste wil ik ok doen, Johan, de klok löp net los voor twaalf uur en oonsen hanen is morgenvrou op tied wakker en dat löt he heurn ok!

**Mijn opmerkingen:**

Weer een voortreffelijke weergave van het Twentse spraakgebruik. „Wat hebt oonze vrouwleu 't wier gangs (ook gängs)” wil zeggen dat de vrouwen in een druk gebabbel, 'n droge gekuier, gewikkeld zijn. Wilm wil d'r nog 'n hälfken (een halfje) in doen, bijschenken zodat ze nog kunnen opsokkern, opsuikeren. Het is anders weinig gebruikelijk onder echte drinkers dat de mannen nen kloarn of 'n braandewienken met sokker gebruiken. Opsokkern is de suiker goed door de drank roeren. 'n Hälfken dan nog zou ik een stereotiep antwoord op zo'n voorstel willen noemen. Het is eigenlijk het enige passende antwoord. Maar bij een halfje zal het wel niet blijven, a'j mekaar geern mögt. D'r zal ok nog wal nen kop op kommn, at 't an mie lea teminste. En dan noa hoes en achter de klap... naar huis en in bed. Achter de klap, achter de gediene, spottend ook wel achter de vatlap (want die beddegordijnen zullen er altijd wel niet even proper hebben uitgezien, denk ik).

Voor zichzelf maakt dhr. G.J.K. helemaal het aan het eind van z'n brief nog duidelijker. Hij was wel van plan te stoppen na het derde verhaaltje, maar... o'ja... daar schoot hem nog wat te binnen, ook na de klok van twaalf. En nadat hij nog geschreven heeft wat hem daar te binnen was geschoten, komt het tweede slot van zijn brief: „Mär now schei ik d'r dan toch met oet, johan, de vrouw dee slöp al, wal 'n half uur en ik mot d'r nog wal 'n luk hènig achter schoevn...”

En daar heb je 't nou... Gait-Jan schof achter de vrouw en dat zeg mij genog. At 't good zal ween, steet de man 's moargns 't eerste op, want nen goeien hanen geet 't eerste van 't rek. De man heurt dan ok vuur-àn te sloapn. Mär woarat de vrouw in 'n zelln löp en de lakens oetdeelt, waar de man dan ok de tweede vioel spölt, um 't luk zacht oet te drukkn, doar slöp de man achter de vrouw... 't Bedroowt mij da'k 't zeggen möt, mör ik mot de leu

now eenmaal 't geval oet de deuk doan, Gait-Jan.

Een prachtige uitdrukking van dhr. G.J.K. is weer deze: de klok löp lös voor twalf uur. Daarbij stel ik me zo'n ouderwetse boerenklok voor, die wil slaan. Dan begint een geratel, dat enige tellen aanhoudt en dan volgen de slagen. De klok löp los... nooit eerder zo mooi horen zeggen. Bedankt, Gait-Jan! Het verhaal dat Gait-Jan daar nog „inscheut” is echter te lang voor vandaag en daarom moet dat nog maar een tijdje overstaan.

## Nog meer scheld- of schimpnamen

Het bijzonder gezellige en interessante gesprek, dat ik had met **mevrouw H.M. te Nijverd** heeft mij stof gegeven, waarop ik eerst nog wat moet „studer” om die hier te kunnen uitmeten. Maar wel wil ik hier nog enkele scheld- of schimpnamen noemen, waarmee we ons lijstje, dat ik enige tijd geleden gaf, kunnen aanvullen. Hier volgen ze:

- de Nijverdallers worden als Kötterboertjes betiteld, Nijverdalse Kötterboertjes dus.

- De Rijssenaren worden Bollenpeters gescholden: Riessense bollenpeters.

Bollenpeters zegt men in Rijssen tegen de bruine verdikkingen bovenaan de dikke rietstengels. In Nijverdalen noemen ze die dingen „rietsigaarn”, aldus mevrouw M. En ik meen dat wij in Enschede er vroeger gewoon „reetpluum” tegen zeiden.

En dan die van Enter nog. Dat zijn, aldus mevr. M.: Enterse Boorköttels. Maar wat dat zijn?

- Van **dhr. J.G. ter A. te Beckum** noteerde ik nog dat de Beckumers (naar Pastoor **Usse**) zich sieren met de bijnaam: Beckumer Ossens.

Naar die bijnamen zijn zowel in Beckum als in Nijverdalen ook de plaatselijke Karnavalsverenigingen genoemd. In dat verband wil ik nog wel kwijt, dat de slagzin van de Enschedese Karnavalsvereniging luidt: Kreckelstad, iej doot mij wat! De scheldnaam van die van Enschede is namelijk Enscheder Kreckel - Enschedese krakelingen.

- En van **dhr. H.L. (of Joop L?) te Nijmegen**, op wiens gesprek ik nog terugkom noteerde ik: Tubberger schoapnböllekes, Vasser Spekscheeters, Reutmer Pinnen en maanderse gruppndrieters.

Bij deze laatste had ik een vraagtekentje geplaatst. Maar ik moet die schimpnamen nog eens weer goed doornemen. Bij gelegenheid dan maar.





80.84 30 AUG. 1980

## Opbod kriegn en opbod doon

„Nõn mot ik oew wa voort wierum schrievn, want iej hebt miej de waagn kort vuur de duur schöavn“, zo begint de brief van **dhr. J.L.K. te HENGELO**, waarin hij me het preciese antwoord geeft op mijn onlangs geuite vraag over het voor mij nog steeds onwennige gebruik van opbod op op-n-bod doon, dat is een afspraak afzeggen. Ik begrijp nog steeds de aard en herkomst van dit woord niet. Mijn vraag, waarop ik een konkreet antwoord verlangde, kwam erop neer of men bij het doen (of geven) van 'n op-n-bod, ook werkelijk zei: ik mot ow op-n-bod doon. Het verlangde antwoord, waarmee ik voldoende ben ingelicht en volkomen tevreden ben, luidt van genoemde **heer J.L.K.** aldus:

„Opbod, zo za'k 't dan mär schrievn, heur iej inderdoad nich zo völ. 't Was eagelik zo, **iej kreegn opbod of iej deudn opbod**. 't Gung nich zo, dat d'r wee (of wel? Bsk) kwam en zea: Ik wol oew opbod doon, doar of doar oawer!

Oons moo dee gung de vroogerdag wal ees waar hen met vrouw Trös (ter Horst), wat kunnigheid van oons was. As ze dan hadn ofsprökn en d'r kwam wat tusschen, dan deudn ze mekaar opbod. Oons moo zea dan teegn oons vaar b.v.: Ik heb van vrouw Trös opbod had. Dat heuld in, dat dee nich kon. Aansum kon 't ok weazn, dat 't oons moo nich oetkwam. Dan kreeg vrouw Trös opbod. Dat gung dan zo. Een van oonze jongs mäs d'r dan hen en den zea netjes: Vrouw Trös, ik mäs vrouw Trös zegn van oons moo, asdat oons moo tookn wek nich met kon.

't Bewuste woord Opbod gebroekn wiej dan geels nich“. - Tot zo ver dhr. J.L.K.

### MIJN OPMERKINGEN:

Wat is dat weer 'n prachtig stukje Twents, waaraan je de echte platproater kunt kennen. En ik kan het niet laten, weer op een paar onderdelen met nadruk te wijzen. Juist omdat dhr. J.L.K. nog een flink stuk jonger is dan ik ben ik zo blij met zo'n gaaf stukje dialect. Ik hoop nog vaak wat van hem te horen. Daarom za'k em de waagn vanniejs 'n luk kort vuur de duur schoewn.

- **Dat d'r wee kwam**, schrijft dhr. J.L.K. en omdat ik die uitdrukking alleen ken als: dat d'r **wel** kwam, heb ik daar **wel?** tussen haakjes bijgevoegd. In dit verband wordt ermee bedoeld: **iemand**. Voorbeeld: ik zit 's avonds rustig met mijn vrouw aan tafel te kaarten en opeens verbeeld ik me, dat ik wat hoor. Dan vraag ik aan m'n vrouw: Zol doar wel wean?

(= Zou daar iemand zijn?) - Mo'j goan kiekn! zeg de vrouw dan, ik heur niks! - Joa, toch, oet wiesheid! zeg ik dan weer, ik meendn da'k doar wel op de duur heurdn trommen. (= Ja toch, ik méén het, ik meende dat ik daar iemand op de deur hoorde kloppen). - Dan verman ik mij en ga naar de deur, zonder die te openen en vraag: Is doar wel? (= Is daar iemand?) - Ik krijg geen antwoord, en gerustgesteld ga ik naar m'n kaarten en mompel nog tegen de vrouw: Ik heur niks, doar zal wa numms wean, been'k vuur nummdal in de been kommn!

Maar nu zegt dhr. J.L.K.: dat d'r **wee** kwam... Mijn vraag: is dat een tikfout en moet dat **wel** zijn, of moet ik dat **wee** opvatten als een vrouwlik iemand terwijl die **wel** een man is? - **Oons moo dee gung wal ees waar hen...** is de volgende uitdrukking van dhr. J.L.K., waar ik wel om juichen kan, omdat dit **wéer** zo'n mooi woord bevat dat al bezig is, in het vergeetboek terecht te komen bij de tegenwoordige dialectsprekers.

**Waar hen** = ergens heen, **woar** = ergens. Ik zal het weer met een voorbeeld verduideliken. Beens dow mienen almenak ok **woar** teggenkommn bij de schoonmaak? wil ik van de vrouw wettn. (- Woar teggnkommn = ergens tegengekomen). - Dan vraagt mijn vrouw: Bin iej dan nich **woar** hèn wes, da'j hem doar hebt loatn liggn? (=Ben je dan niet **ergens** heen geweest?)

In mijn kinderjaren maakten we ons al schuldig aan een merkwaardige contaminatie, een samentrekking van dat dialectwoord **woar** met het Nederlandse ergens, vertwentst tot **eargns**. Voorbeeld: Moo, hes dow mien potlood ok **woareargns** (bovendien nog ingekort tot **wreargns**) zeen? - Antwoord: Wee'j dan nich **woar** a'j 't **eargns** hèn hebt leg?

Of: Oons moo is **woareargns** hèn, mär ze hef nich zeg wòar hen!

Prachtig zijn ook de woorden, waarmee een van de jongens de boodschap moest overbrengen, en zo was het dan ook precies bij ons. En als oons moo dacht, dat vrouw Trös ons niet zou kennen, voegde ze aan de opdracht toe: Zeg mär da'j van Buuësunk bint. - As oons moo **nich kon...** =als moeder niet kon. Over kunnen en niet kunnen zou een hoofdstukje apart te schrijven zijn. Zullen we dat later eens doen?

## Luk of 'n luk, drukfouten?

„Nõn a'k toch an 't schrievn bin“, zo vervolgt **dhr. J.L.K.** zijn brief, „in rbb 80.77, dearde kolom, tweede alinea, he'j eenmaal schreevn

van 'n luk en efn wieder wier van luk. Ook doar heb wiej beajdn 't tehoop a ees oawer had. Of zòl dit nen drukfout wean? Dee wilt ja nog wa ees mangs vuurkomn in de regio-breevnbus...!”

### MIJN ANTWOORD:

Inderdaad hebben we 't daar wel eens onder elkaar over gehad, dhr. K. en ik. U zult zich herinneren (of niet) dat ik me vroeger verzette tegen dat 'n luk, en dat ik altijd gewend was aan luk, zonder lidwoord. Door mijn ervaring met andere lezers heb ik me er mee verzoend, dat ook veel gezegd wordt 'n luk. U weet, dat luk een samentrekking is van **lutke** of **luttike** = weinig, ook wel: **klein**. 'n **Lutkevinger** = de kleine vinger, pink.

Dat ik tegenwoordig luk en 'n luk beide gebruik, hebt u in rbb 80.77 kunnen lezen. Van een „drukfout“ (juister is: „zefout“, want zo'n fout zou niet gedrukt worden als hij niet gezet was) is in genoemde r.b.b. en elders dan ook geen sprake.

Wel wil ik erop wijzen, dat er - (als puntje bij paaltje komt) - een reëel verschil is tussen luk (= weinig) en 'n luk (= een weinig). (Vergelijk Engels: **few** en **a few**). Aldus is luk niet noemenswaard, maar 'n luk, dat kunnen er wel heel wat zijn, al blijft het totaal relatief (ook weer zo'n te pas en te onpas misbruikt woord) weinig. Ik heb luk geald, mär de burgemeester hef nog a 'n luk. - Maar aan dit hele verhaal over het verschil tussen **luk** en 'n luk moet u vooral niet te zwaar tillen, want het is wel 'n luk 'n geteoretiseer. In de praktijk wordt er toch geen rekening mee gehouden, denk ik.

### CORRIGENDA

Nu we het toch over zefouten hebben, wil ik erop wijzen, dat in een krant deze niet te vermijden blijken te zijn. Zefouten, die het woordbeeld geen geweld aan doen, zal ik achteraf niet corrigeren. Ernstige zefouten, die een passage of een woord onbegrijpelijk maken of die vooral het dialect foutief weergeven, moet ik echter wel recht zetten. Zo wil ik de volgende zefouten in de vorige regio-brievenbus hier verbeteren:

Eerste kolom, regel 21/22 van boven, moet zijn: Wat het bizzen van de **koelen** betreft... - regel 37 v.b. moet luiden: **Dow** kaans 't ja nog better wochtn **as...**

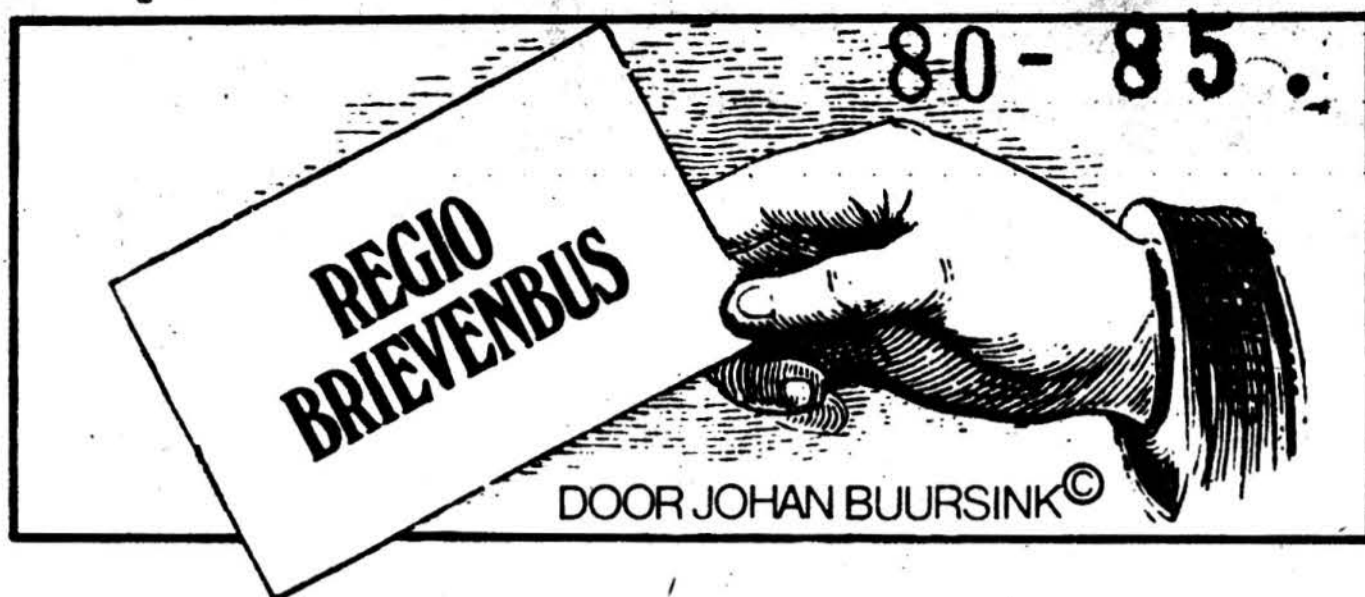
- regel 47 v.b. moet luiden: Ik **ken** 't niet.. Tweede kolom, regel 11 v.b. moet luiden:.. achter de **klapl**

- regel 15 v.b. moet zijn: ... **morgenvroo**.. - regel 21 v.b. moet zijn:... **drok** gekuier... - regel 36 v.b. moet luiden: ... ook wel achter de **vetlap**...

Derde kolom, regel 25 van onderen, moet zijn: **reetpluumn** (= plummen, m.v.)

- regel 19 v.o. moet zijn: **Osse**.





80.85

= 2 SEP. 1980

## Eerst deze dan maar....

Ik heb er weer 'n stuk-of-wat opscharreld oet mien archief en wil doar now dan mår vóórt dissen van opnemmen:

- De kaploan vertealdn op de keenderleer oawer 'n oordeelsdag, at de wearld vergeet: dan zal 't oaweral duuster wordn oawerdag, de zun zal nich meer schienen, d'r zal storm en bliksem en doonder wean dat ow heurn en zeen vergeet, en nog zo völ van al dee beroerde dingen meer.

Doar stek Jenske 'n vinger in de heugte: Me-near Kaploan... he'w den dag dan 'n hééln dag ok vriej van 't school...?

.....  
'n Apteeker har ruzie met 'n dokter. Doowverdan schreef 'n dokter de kraanke leu allennig nog mår melk en friske locht vuur.

.....  
Meester: Jenske, wat was d'r eerder: 't ei of de hen?

Jenske: Ja, meester, now iej miej dat zo vraagt, maak iej miej echt an 't twiefelh.

.....

Diekske kwam 'n luk te laat op school. „Waarom ben jij zo laat?” wol de juffrouw wettn. „Ik mos met 'n sik noar 'n bok”, zear Diekske eerlik.

„Kon je vader dat dan niet doen?” vreug de juffrouw.

„Nee, juffrouw”, zear Diekske, „dat mos de bok doen!”

### Dat moet u toch wel weten:

1) Ik neem wel eens mooie passages uit ontvangen brieven onder de loep, om op een goeie uitdrukking te wijzen of tòch, op goed dialektgebruik. Dat wil niet zeggen, dat u zich daardoor moet laten afschrikken, als u niet zulk mooi dialekt kunt schrijven. Elke brief krijgt mijn volle belangstelling en aandacht, ook al kan ik er niet direkt op ingaan.

2) Er wordt mij weleens voor de telefoon gevraagd: mag ik wa plat proatn? Dat mag vanzelfsprekend. Ik doo ja zölf ok völ leewer plat as Hollaans.

3) Waarom ik zo veel Hollands schrijf in de regio-brievenbus en waarom ik deze rubriek niet de Regio-breevenbusse noem? werd mij gevraagd. Omdat ik graag ook die mensen wil bereiken, die geen dialekt spreken, schrijven

en lezen. En dat aantal is groter dan u misschien wel denkt.

## Dorsvlegel aan de wilgen...

In deze krant van j.l. zaterdag stond een heel mooi artikel over de drie Sallandse broers

Bats, Mans en Johan Brinkhuis, die ermee ophouden, met het dorsen met de **dorsknuppel**. Ik heb genoten van het stukje en van de prachtige foto kon'k 't kiekn nich loatn! Maar ik heb me wel even gestoten (om niet te zeggen: ge-ergerd) aan dat woord **dorsvlegels**. Wéér een man, die dat schrijft, en die het verschil niet weet tussen een vlegel en een knuppel.

Prompt kreeg ik al een hoogst verontwaardigde r.b.b.-lezer aan de telefoon, **dhr. H.B. te DENEKAMP**, die me daarop (ten overvloed) attendeerde en die me vroeg, of ik daar niet eens wat van zeggen (of schrijven) wou.

Dat heb ik hier dan meteen gedaan. Hoewel ik niet kompetent ben er wat aan te „doen”. En daar IS ook niets aan te doen. Maar ik begrijp de verontwaardiging van dhr. B. wel, al til ik er niet zó zwaar aan. Ik zal hier ook niet het verschil uitleggen tussen een dorsvlegel en een dorsknuppel.

Wel wil ik er iets anders van zeggen.

Jaren geleden, toen ik nog met nu wijlen de heren Klaas Jassies en D.J. van de Ven de jury vormde voor de praalwagens op de Raalter Stöppelhaene, heb ik die Raalter dorsers aan het werk gezien en ik vermoed dat dat dezelfde broers zijn geweest. Het was nog in de beginjaren van die feesten. En ik herinner me die prachtige dorspartij op de Markt in Raalte, met dat gehoorstrelende ritmische geroffel: Vakmanschap is Meesterschap! 't Is net as met fietsen leern, heeft Bats gezegd, a'j 't eenmaal könt dan verleer iej 't nooit weer!

En daar heb je 't nou: vroeger kon je nog wel eens op een zondag of op een mooie zomeravond iemand zien, die fietsen mos leern. Zó-wat zee'j ja rechtevoort nich meer. As keend leert ze 't ja al spöllenderwieze. En zo stel ik me voor dat je vroeger in de boerschop ook wel hier en daar een jonge boer kon horen, die dorsen moest leren, met de vlegel of met de knuppel, al noar 't gebroek was. Mår rechtevoort?

Ik weet het niet en toch zou ik het graag weten: worden er tegenwoordig nog wel jonge mannen „opgeleid” om eenmaal het knuppel-dorsen net zo goed te kunnen uitoefenen als die Bats, Mans en Johan het nu voor het laatst samen hebben gedaan? Dat lijkt me veel belangrijker nog dan dat geen onderscheid gemaakt wordt tussen een dorsvlegel en een dorsknuppel.

Gaat het dorsen met de hand er helemaal uit, omdat er tòch geen rogge meer verbouwd gaat worden en niemand er aardigheid aan zal hebben um op leuge öärn te dösken? Ik wil geen heimwee naar het verleden hebben, maar één ding hoop ik: dat al die mais nog eens weer plaats gaat maken voor die echte korenvelden van vroeger op onze mooie hoge essen.

Tegenwoordig worden weer allerlei korenmolens gerestaureerd en jonge molenaars opgeleid. Doch om rogge te kunnen malen moet er eerst rogge verbouwd worden en gedorst worden. Daar misschien maak ik me nodeloos ongerust?

## Enterse boorköttel

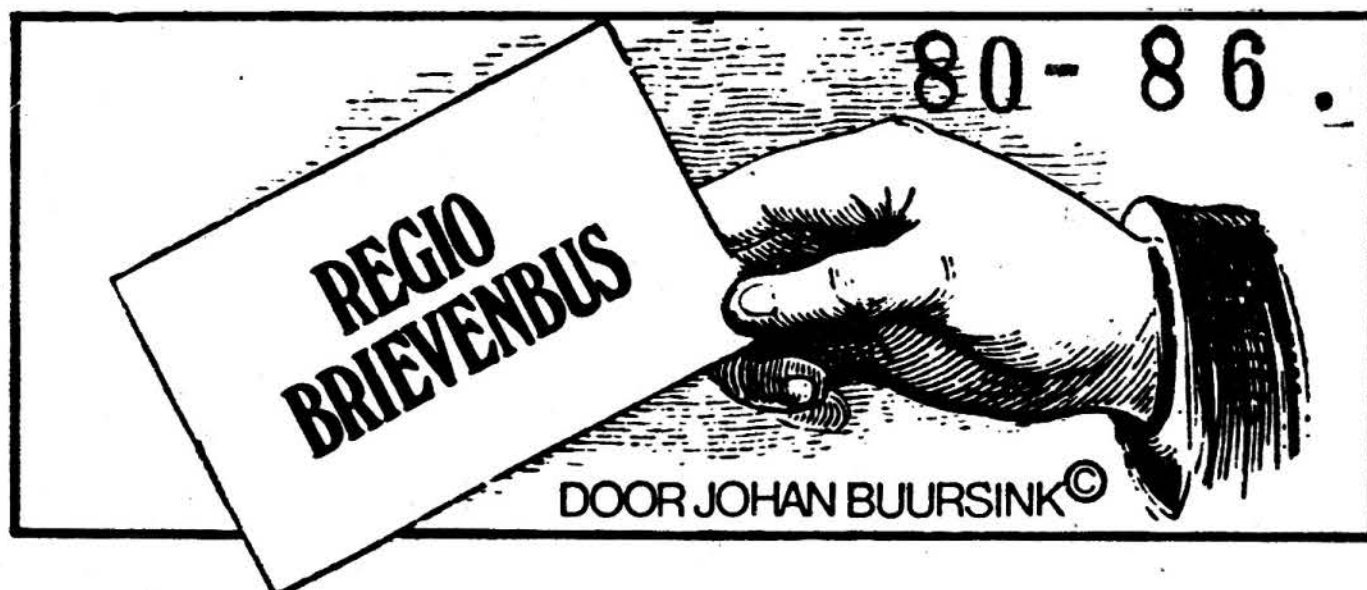
Ik heb me afgevraagd, waar die naam toch vandaan mocht komen: **Enterse boorköttel?** (Men zegt ook wel **boorköttels met meervouds-s**, maar die -s vind ik overbodig, omdat in dialect de meeste woorden op -el in enkelvoud en meervoud gelijk zijn, en wel zonder -s.)

„Wel”, zegt **Mevr. R. de W. te GOOR**, wier vader vroeger zelf ook wel klompen heeft gemaakt, „Enter is bekend om zijn klompenmakers”. Toen de klompen nog niet met machines werden gemaakt, werden ze met de handboor van binnen uitgeboord, nadat op 'n hakkepoal er de uiterlijke vorm aan gegeven was. Daar kwamen dan van die ronde krullen uit, die men de boorköttel noemde. En daaraan hebben de Enternaren hun bijnaam te danken en daar is ook hun Karnavalsvereniging naar genoemd.

Ook **dhr. J.H.D. te WIERDEN** vertelde mij dat, toen er nog met de hand werd geboord, er van die gedraaide drollen uitkwamen, terwijl het nu, met het mechanische boren, alleen maar kleine stukjes zijn. Die drollen dat waren dan de zogenaamde **boorköttel**, door Mevr. De W. betiteld als ronde krullen of kromme spaandertjes.

Dat weten we dan al weer. Bedankt!





80.86 • SEP. 1980

## Eerst deze maar...

„Dat biejeleuf...“ preakde de pestoor van Reutum, „...dat biejeleuf dat beschrijf wat. De leu hoeft mār van 'n paar getallen te dreumn of ze goat voort hen en kruust dee àn op 't breekke van de Lotto in de verwachting dat ze doarmet de hoonderddoezend zölt winnen!“ En zo deu-r hee nog luk verdàn.

Noa de preak keump doar 'n oald meuderke noar de pestoor too en vrög: „Heerroom, ik heb dat in diene preak nich al te best können verstaan, mār waver getallen warn dat dee's zeg hes da'w dee vandewekke op 't breekke van de lotto ankrusn mosn?“

## Ne hielnsleet van ne dearn

Mevr. J.H. oet HENGEL wilde bij mij haar gelijk halen. Dat heeft ze dan ook meteen en volmondig gekregen. Wat betekent „ne hielnsleet van ne dearn“ wilde ze weten, en of ik het met haar eens was dat dat een lang en mager meisje is. Natuurlijk wordt dat ermee bedoeld, was mijn antwoord, en je kunt het ongeveer vergelijken met „ne lange lèempe“.

Mār 't wör eer òfstrèn. Dee aandern zeadn dat ne hielnsleet nich lang en dun was mār kort en dik, en dat met zonne hielnsleet, nen poal of nen kluppel de wei of wör slöottn. Dan zol met „hielnsleet van ne dearn“ wal heel wat aandern bedoeld können wean.

Niks heur, dee aandern vergist zich liik. Iej könt ja ok wa zeggn van één dee at slim mager is: den (of dee) is wa zo mager, den (dee) kan zich wal achter ne hielnsleet verscheunen!

En nu heb ik meteen gelegenheid, weer eens een woord uit te pluizen, waarmee meteen een oud onderdeel van het boerenbedrijf uitgelegd kan worden. Welnu, het woord **hielnsleet** bestaat uit twee delen: hiel en sleet. Men moet dat **hiel** niet verwarren met het Nederlandse **hiel**, dat is indialekt **hak**. Het dialektwoord **hiel** (met langgerekte ie) wordt wel in 't ndl. vertaald met **hilde**. De **hiel** in een boerderij is de bergruimte boven de koeienstalling. Voornamelijk in oudere en wat armoediger behuizingen werd zo'n zolder niet met planken bevoerd maar met **dannensleetn**. Soms werd ook zelfs wel 'n **balken**, dat is de grote hooizolder boven de deel, daarmee bevoerd. Bij de hiel sprak men dan van **hielnsleetn** en bij de grote zolder zouden we dan van **balknsleetn** kunnen spreken. Die **dannensleetn** zijn niet al te dunne maar

ook niet al te dikke stammen van dennen, die dan op de hiel met een kleine tussenruimte werden gelegd.

Zo'n **dannensleet** kan natuurlijk ook gebruikt worden als afsluiting van de doorgang door de afrastering van de koeweide (koewei of koomoat), maar dan is het geen hielnsleet. Een sleet wordt pas hielnsleet als hij op de hiel komt te liggen, strikt genomen. Nu kan in het dagelijkse spraakgebruik ook al een nog op stam staande den al wel als hielnsleet bestempeld worden, en als hij dan niet voor de hiel maar voor afrastering gebruikt wordt, behoudt hij die naam.

Ik vind dat **sleet** moeilijk te vertalen in het Nederlands. En nog moeilijker is het, de herkomst van het woord te bepalen. WANINK, die als enige in zijn Twents-Achterhoeks Woordenboek ook in veel gevallen een woordverklaring tracht te geven, wil het woord **sleet** in verband brengen met **sluiten**, al zet hij er voorzichtigheidshalve wel „misschien“ bij, terwijl hij verwijst naar het Hoogduitse **schliessen**, en het middelnederlands **sliet** = lange dunne paal. Verder brengt hij er het werkwoord **sliejen** mee in verband, dat afrasteren betekent, ook wel **vruchten** (of vruchtn) genoemd. De volledige omschrijving van WANINK voor **sleet** is: lange dunne stam, gebruikt op de balken, en als afsluiting van weiden, enz., voor het vee.

En als de mensen, die het beter willen weten, Mevr. J.H. oet HENGEL nóg niet willen geloven, dan mag ze hen van mij om de oren slaan met de volgende verklaringen, die ik nog even voor haar heb opgezocht:

- WANINK, in zijn Twents-Achterhoeks Woordenboek: **hielnsleet** = spottend voor dunne, magere vrouw.

- DEUNK en ENTJES in Het Dialekt van Winterswijk: 'n **Lank sleet** = een lang en mager persoon.

- DIJKHUIS in Twents in Woord en Gebruik: **hielnsleet** = een lange en magere vrouw.

## Enterse Boorköttel

Ik dacht dat we erover uitgepraat waren en dat het me nu toch wel duidelijk was, wat we onder een (Enterse) **boorköttel** hebben te verstaan. Wel vond ik het jammer, dat ik niet echt uit Enter zelf een reactie had gekregen. Maar ik ben te voorbarig geweest.

Een prettig telefoongesprek met dhr G.J. a.d. S. te ENTER heeft mij nóg weer een stuk wijzer gemaakt en ik haast mij, die wijsheid nu ook aan de lezers door te geven.

Wat Mevr. R. de W. en dhr J.H.D. verteld hebben, aldus dhr a.d. S. is wel waar, maar niet helemaal. Het zijn niet al die krullen, die uit een klomp geboord worden, die **boorköttel** worden genoemd, maar het eerste stukje

hout (geen krul); het eerste stukje massief hout-uitwerpsel van de boor dat uit de nog massieve houtklomp wordt geboord, dat is de **boorköttel**. De rest dat zijn krullen en snippers.

Het löp al aardig weer op 'n elfdn van 'n elfdn an, aldus dhr a.d. S., die daarom dan ook op de Enterse Karnavalsvereniging De Boorköttels wilde attenderen. Die Enterse Boorköttels verdienen de rechtzetting, want dat zijn geen losse nietige krullen en snippers, maar die zijn van de massieve köttelaard, ook als zij Karneval vieren.

Dhr a.d. S. is het wel met mij eens, ook op gezag van een Nijmeegse hoogleraar Neerlandicus, dat het meervoud van köttel gelijk is aan het enkelvoud: eenen köttel en honderd köttel (zonder -s), zovöl a'j d'r mār hebbn wilt. Maar die Enterse Karnavals-boorköttel, die zich de Boorköttels noemen, mèt een meervouds-s, die liggen van die éne s vast niet wakker, aldus dhr a.d. S.

Ik ja ók nich, mār ik har hem d'r dan toch mār leewer achter hèn! Al is 't gin doodzunde. Het deed me intussen wel goed, weer eens een karnavalsman gehoord te hebben en ik dacht: het zou wel goed zijn dat we eens een overzicht kregen van al die namen van onze Karnavalsverenigingen, want ook dáarin zit een mooi stukje streekeigen. Wie stuurt me eens wat namen, met vermelding waaraan die namen zijn ontleend?

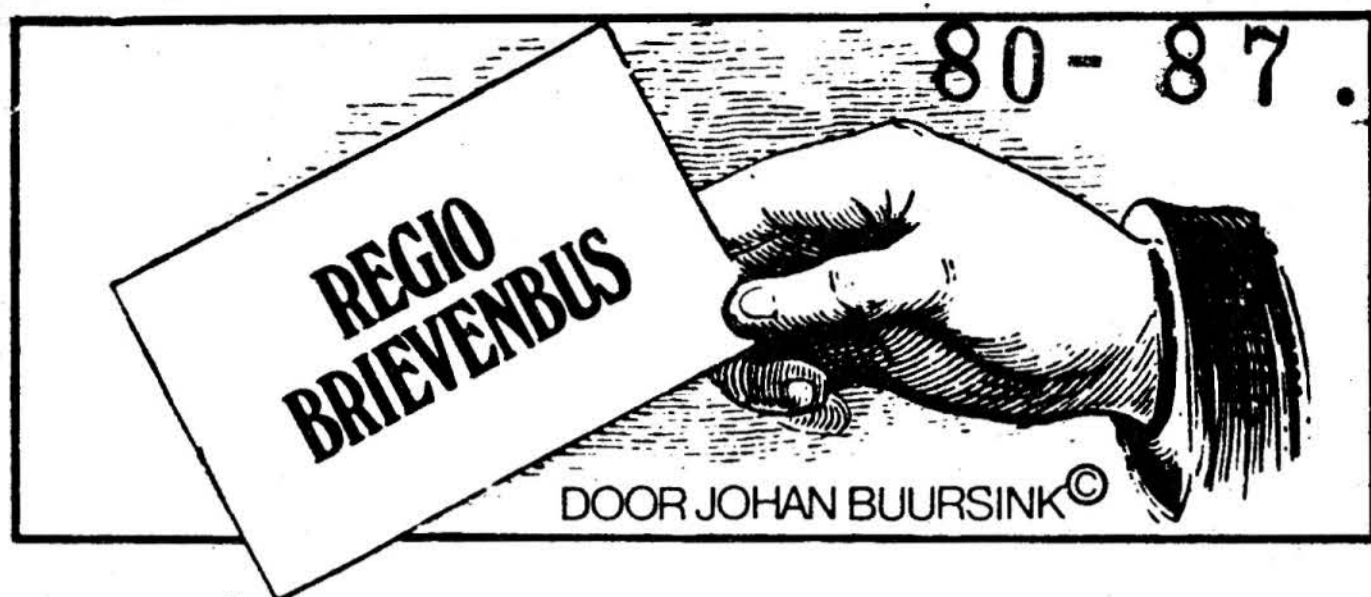
## Men zegt wel eens...

Men zegt wel eens: „Iej könt klook wean deur ow dom te hooldn“, en dhr J.H.D. te WIERDEN heeft dat ergens gelezen, op een braderie, als ik goed begrepen heb. En hij vindt dat daar een grote waarheid in steekt.

Ik vind dat óók wel, maar het is toch een spreekwoord met een gebruiksaanwijzing. Ik ben niet zo gesteld op dat slag mensen, dat zich aait van 'n dommen höld en die erop uit zijn om anderen uit te horen om er zelf wijzer van te worden en toch buiten schot te blijven. Doch bedoeld spreekwoord zal wel op hetzelfde neerkomen als dat andere Twentse gezegde: Heuren, zeen en zwiegen, döt verstaand verkriegen! - Van mensen, die je uit willen horen zonder zichzelf te uiten, denk ik altijd: da's d'r wéér een dee 't achter 'n elboagn hef! Aan de andere kant heb je mensen, die zo dom bint as bonenstro en dee bang bint um zich dom te hooldn, zodat ze ow aait könt verbeteren en dee aait oaweral oawer mèt denkt te können proatn.

Mār... wat is better: at men van ow zeg „Iej bint nich zo dom a'j ow wal hooldt“ of „Iej bint nich zo dom a'j d'r wal oetzeet“ of... „Iej liekt nog nich zo dom a'j wa bint“?





80.87

5 SEP. 1980

## Ook deze maar eerst...

Jaan van 't Loar har slim last van zwilknobels an de been en an 't lange leste gung he doar mär ees met noar 'n sniedokter.

- Ik kan ze d'r wal ofhaaln, zear den, mär dat kost ow tweehonderd geuldn, en doar he'j niks op te zeggn, duch miej. Dat mot 't ow wa weerd wean.

- Kan dat nich van 't kraankvonnis? wol Jaan wetn.

- Dat zo'j wa willn, zear 'n dokter. Nee man, dat neum wiej plastische sjierurgie en doar döt in 'n geval as dit 't fonds niks bie. Iej hebt ja de boksepiepn d'r oawerhen en doar zut num wat van.

- Kan 't dan nich vuur de helft, heul Jaan an. Ik heb ja nich zo völ geald. 't Mot ja tòch 'n moal gebuurn, mär twee hoonderd geuldn, nee déé heb ik nich. Kan 't vuur éénmoal dan nich vuur hoonderdzestig a'k ow vuuroet betaal?

- Mär 'n dokter wol van gin wiekn wetn. Hee wol Jaan wal voorthelpn, mär dan mos he dee veertig geuldn mär zeen te lenen. At 't nich aans wol, moch he dee ók wal achternoa betaaln.

- Doar stemdn Jaan in too. Wat mosse ok al aans? Hee betaaldn dee hoonderdzestig geuldn en kwam in 't zeeknhoes te ligg'n met ziene been, woarop he nog veertig geuldn in 't schoold was.

- 's Aanderndaags koomp hem zienen buurman opzeukn, want dat heurdn zo bie de noarberplichtn.

- Kiek, Jaan, da'j doar zo ligt. Ik heb d'r eerlik woar van ópkekkn doo 'k 't heurdn.

- Mär... woarvuur lig iej hier eigenluk?

- Vuur tweehonderd geuldn! zeg Jaan.

- Nee, dat bedoel ik nich. Wat heb iej eigenluk?

- Hoonderdzestig geuldn! zeg Jaan.

- Och wat, iej begriep miej wéér verkeerd... wat mankeert ow eigenluk?

- Veertig geuldn! zeg Jaan.

## Damals...

U zult zich herinneren dat er nog een aantal onderwerpen zijn, die ik niet direkt af kon werken, of omdat ik nog reacties van lezers verwachtte of omdat ik er nog heel wat voor na

moest kijken en uit moest pluizen. Dat neemt in de regel meer tijd in beslag dan ik vooruit kon vermoeden. Nu wil ik maar eerst weer wat korte notities afwerken.

Maar ik kreeg juist vandaag een notitieboekje in handen uit de oorlogsjaren, waarin ik een aantal aantekeningen gemaakt heb, die mijn gedachten weer een ogenblik bepaald hebben bij „damals”. U hebt weleens van de „zwarte handel” gehoord? Welnu, enkele gezegden uit vermoedelijk 1944, die ik toen noteerde:

- Jaan van 't Vat, döt ók in 't zwat. (In 't zwat doon = zwarte handel doon.)

- A'j nich doot in 't zwat, krig 't ow gauw vuur 't gat ! (Als je niet in 't zwart koopt of ruilt - ga je er ongemerkt onder door.)

- 't Is wal nich zwat, mär dan he'j 't ok nèt had. (Het is wel niet zwart gekocht, maar daar is dan ook alles mee gezegd. D.w.z. goederen, voornamelijk levensmiddelen, die je vaak nog zwart kon kopen, waren doorgaans beter dan die van de distributie.)

- Eerlijk is eerlijk: zwat is zwat.

- Ik hoal nich van zwat, mär ja, iej dóót a wat !

- Ik doo wa nich in 't zwat, mär mott'n is ók wat !

- Zwat of nich zwat, iej mó't wa wat !

En verder vond ik enkele notities over de razzia in Enschede op 24 oktober 1944. Ik zal er hier één van vertellen, die ik me herinner van een jonge, pas getrouwde kollega. Die dag werden alle mannen tussen een bepaalde leeftijd opgehaald, meestal uit hun huizen waar ze zich op de meest ingenieuze wijzen verborgen hielden. Die mannen werden bijeen gedreven op een weide bij de fabriek de Ramie Union aan de Gronausestraat, op de plaats waar nu de parkeerplaats van de Miro is. Vandaar vertrokken die zonder „Ausweis” in de maanheldere vroege avond over de grens.

Bedoelde jongeman voelde er niet veel voor om naar de „Grosse Heimat” vervoerd te worden onder militaire begeleiding en hij vond een schuilplaats in de ouderwetse „plee”, die zich toen nog bij zijn huis, in de nabijheid van de fabriek bevond. Het tonnetje werd er zo lang uitgehaald, en toen Duitse soldaten zijn huis naderden op hun speurtocht naar verborgen mannen, kroop Willem in de „doos” en beval hij Geertje op de plee te gaan zitten, wat ze prompt deed. Want ook een Duits soldaat op mannenjacht is wel zo korrekt, dat hij een vrouw op zo'n diskrete plaats met rust laat. Of ze daar wel zo erg rustig gezeten heeft met zo'n deugniet onder zich, waag ik te betwijfelen. Hoe dan ook, Wilm wör d'r luk al te keun op toen hij dacht dat het gevaar geweken was, dat hij het niet kon laten om even later belangstellend te gaan staan toekijken, hoe die razzia wel zou verlopen. Maar daar had hem al gauw zo'n soldaat bij de kraag zodat hij toch nog de pineut was. Dank zij z'n „Ausweis” ontsprong hij de dans.

Ik heb destijds de meeste korte notities in steno opgeschreven, zodat nu het teruglezen wat tijdrovend is. Gelukkig heb ik het steno de jaren door goed onderhouden, zodat er geen woord verloren gaat.

Dat is dan nu zo'n zesendertig jaar geleden gebeurd. Misschien vertel ik er nog wel eens wat méér van.

## Allerhande

Nu wil ik weer eens allerhande korte notities van telefoontjes afwerken, voorzover het op zichzelf staande mededelingen zijn.

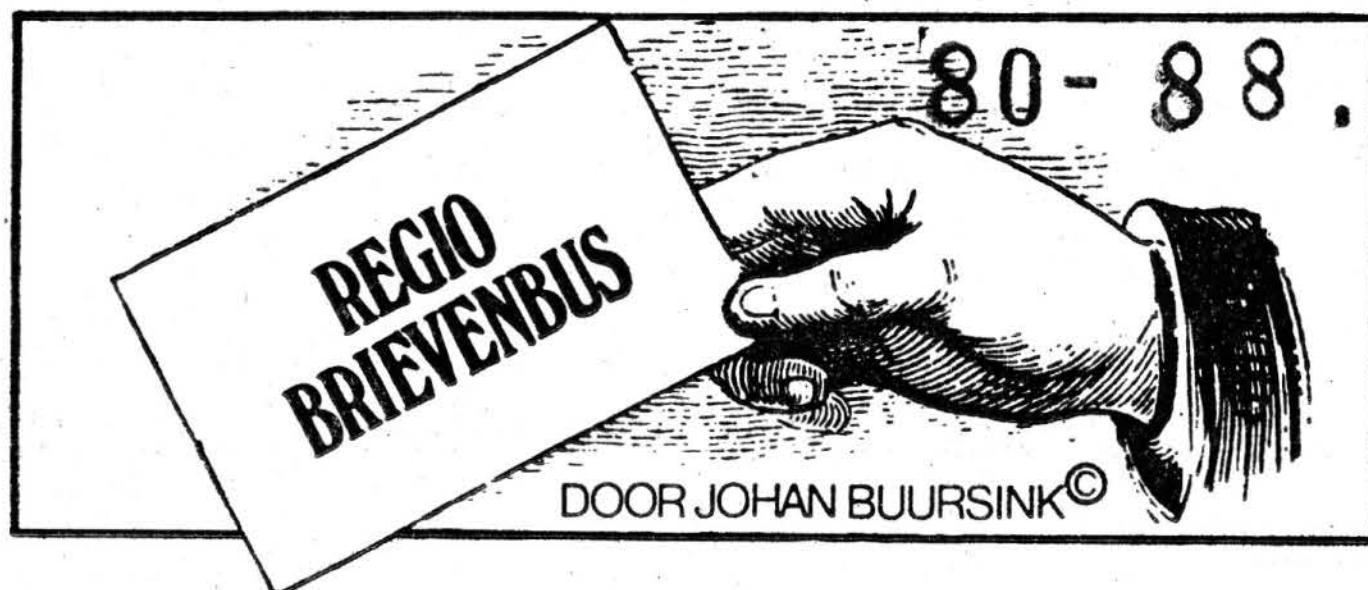
- **An kaante maakn. Dhr J.H.D. te Wierden:** Als het vroeger kinderbedtijd was, dan werd tegen de kinderen gezegd: Allo, ópscheetn! Dan zö'w oe ees gauw an kaante maakn ! Daarmee werd dan bedoeld: naar bed brengen. Dat kon dan nog wel heel wat voeten in de aarde hebben. Dat **an kaante maakn** moet je natuurlijk niet verwarren met **van kaante maakn**, zegt dhr D. ten overvloede, want dat wil zoveel zeggen als vermoorden. Aan kaante maakn doet de huisvrouw ook haar huishouden, en daarmee wordt letterlijk bedoeld dat de boel op z'n plaats gebracht wordt, zodat de kamer vrij is voor de gezelligheid. 't Werk is dan an de kaant en 't zut 'r almoal weer kaant oet.

**Dhr Joh. B. te Glanerbrug** heeft natuurlijk al met ongeduld zitten kijken of zijn gegevens nog niet in de bus zijn gekomen, en daarom wil ik er weer 'n stuk-of-wat van meenemen. Bij hem thuis in Enschede was het vroeger heel gewoon dat er gezegd werd: **op 'n stobbn opbod doon**, als er op stel en sprong iets afgezegd moest worden. - Op deze uitdrukking kom ik nog nader terug met wat andere lezers ervan gezegd hebben, maar er is nog niemand geweest, die mij dit ondoorzichtige gezegde heeft kunnen verklaren. Wat is dat **opbod** eigenlijk? Hoe verklaar ik dat woord? En nu probeer ik echt niet, um klook te willn wordn duur miej dom te hoaldn. Ik zie er geen gat in.

Van dat opbod doon = **ofzeggn**, komt dhr B op **opzeggn** en het volgende woordspelletje: iej könt de werkvrouw ofzeggn at ze 'n moal nich hoof te kommn en iej könt eer opzeggn at ze nich wéér hoof te kommn; iej könt de kraant ofzeggn en iej könt hem opzeggn, en in beide gevalln wil iej d'r òf wean!

En daar wil ik nog aan toevoegen: als een arbeider het werk werd opgezegd, dan har he dòn kreggn ! Letterlik: gedaan gekregen. Een arbeider werd achter de tów hen doan, achter de mesien hen doan, hee kon 'n jas antrekkn; een boekhouder wör achter de beuk hen doan; een bouwvakker wör van 'n bouw of doan; een ongewenste gast wör achter de duur hen doan; een arbeider kon zien loontuutke wa ophaaln.





80.88 - 8 SEP. 1980

## Dat mot zien moo-r mär breudn...

Ik ga verder met het uitwerken van telefoon-gesprekken met lezers, van oude notities die weer wat zijn blijven liggen, ook al omdat ik ja weer enige tijd uit de running ben geweest. Maar eerst nog weer een vriendelijk verzoek. Dezer dagen zei weer eens een lezer tegen mij: „ik ben het ook wel eens/niet met u eens, maar dan komt het er niet van om u daarover te bellen of te schrijven”.

Mijn verzoek is nu: ik zou wel graag van mijn lezers horen, wanneer ze het NIET met mij eens zijn. Dat weegt voor mij even zwaar als het tegenovergestelde. Zonder kritiek vaart geen schrijver wèl. Een ieder, die denkt dat HIJ gelijk heeft en dat IK het mis heb, zal van mij ook gelijk krijgen als hij mij dat maar overtuigend aantoon. Het gaat er niet om, WIE gelijk heeft. Het gaat er alleen maar om, om SAMEN tot de juiste konklusies te komen, voorzover dat mogelijk is.

In r.b.b. 80.49 (en niet 20.49 zoals er foutief boven staat) van 24 april 1980, schreef **KNOLLEBOL**: „Ze vroegen me dezer dagen iets, ik weet niet meer wát. Ik antwoordde: **dat moet zien maor mer breun (broeden).**”

Op de vraag, die ik daarop stelde: „Wie kan dit gezegde verklaren?” kreeg ik wel een telefoontje van **dhr J.G.F. Oude W. te OLDENZAAL** met de volgende verklaringen: „**Dat mot zien moo-r mär breudn**” betekent zoveel als: iej mott 't er mär op àn loatn kommn; dat mo'j zienen gaank mär loatn goan; woar 't um geet is tòch nich op te lossen; wiej könt d'r now eenmoal tòch niks an doen; dat mot zich mär oetbreudn. Kortom: het is een gezegde met zeer ruime interpretatiemogelijkheden”. - Aldus in grote trekken de uiteenzetting van dhr Oude W., waarvoor mijn dank!

Maar... ik wilde graag ook een antwoord op de vraag: waar komt dat ondoorzichtige gezegde vandaan? Ik bedoel natuurlijk niet: komt het uit Losser of Oldenzaal of Weerselo, maar waaraan is die beeldspraak ontleend? Waarom wordt hier uitgerekend **de moo-r** (= moeder), of moaf, erbij gehaald om „dat” (d.w.z. dat geval, die moeilijkheid) „oet te breudn”, en wat wordt met dat oetbreudn bedoeld!: uitbroeden, uitbraden of wat anders?

Als ik de eenvoudige weg van de volksetymologie gá bewandelen, dan zou ik zeggen: „dat moet zijn moeder maar uitbroeden”, d.w.z. uitdenken. En dan denk ik aan het andere ge-

zegde in zulke gevallen; loat ze 't mär oetzeukn! Dat mot zien moo mär oetzeukn! Maar dan nóg is de vraag: waarom juist dat breudn, oetbreudn? Ik wéét het niet!

## Nog meer snipsnoarderiejkes

Ik ga weer even verder met de woorden, die **dhr Joh. B. te Glanerbrug** mij regelmatig pleegt toe te schuiven, kennelijk met de gedachte: loat de regiobus dat mär breudn! Dat wil die wel graag proberen.

- **Wat is nen onbach van nen kearl?** vraagt hij, om mij uit de tent te lokken. Welnu, dat woord werd vroeger heel veel gebruikt om daarmee een onverschillige, lompe, ruwe, onbeholpen man aan te duiden. Maar... hoe is dat woord ontstaan?

Het voorvoegsel **on-** duidt altijd het negatieve, het tegenovergestelde aan: on-weer is slecht weer, on-land is slecht land, on-trouw is slechte trouw, en zodoende is **on-bach** een slechte .... wat? Ik meen, de betekenis van dat **-bach** in het Middelnederlands te moeten zoeken.

**WANINK** (Twents-Achterhoeks Woordenboek) maar eens eerst geraadpleegd. Die vermeldt bij **on-** het voorvoegsel **on-** is soms een versterking van de betekenis van het woord: ondeer, onkosten, onhōabel, **onbōch**, onneu, enz. (Ik kan het met deze stelling van dhr Wanink **niet** eens zijn, maar daar ga ik hier niet verder op in.)

Bij **WANINK** vinden we dan **onbōch** in plaats van **onbach**, en dat is wel interessant, althans om tot een aanvaardbare woordverklaring te komen. Maar of het woord ook inderdaad als zodanig normaal spraakgebruik is, zal nog moeten blijken.

Onder **bōch** vinden we dan bij Wanink als verklaring: **bocht, uitschot. Prof. De Vries** houdt zich in zijn etymologie op de vlakte: „Misschien is (dus ook) in het nl. de oudste vorm **bacht**, maar dit blijft verder onverklaarbaar”.

Bij **VERDAM** (Middelned. Wb.) stuit ik op **bucht**, het 16e eeuwse woord voor **geld**. **On-bucht** zou dan zoveel als vals geld kunnen zijn. En **boch** is **bluf**. Ik ga nog even verder spelen omdat ik bij **VERDAM** nog het woord **baffen** vind en **baf**. Onwillekeurig denk ik aan de mogelijkheid van letterverwisseling **f** wordt **g**, zodat **baf bach** zou kunnen worden. **Baffen** staat vermeld in de betekenis van blaffen, en van mensen: bassen, kwaadspreken, schimpen. En bij **baf** wordt als betekenis gegeven **boe noch ba**, geen blaf.

Komt u hierin het woord **boe-ba** niet bekend voor als een „hond van een vent”?

Spelen met woorden, heb ik het genoemd. Ik kan dan ook geen duidelijke verklaring vinden voor een **onbach** en u moet vooral geen verklaring verwachten; die is niet meer te achterhalen. Alleen het zoeken ernaar vind ik al een opwindende bezigheid.

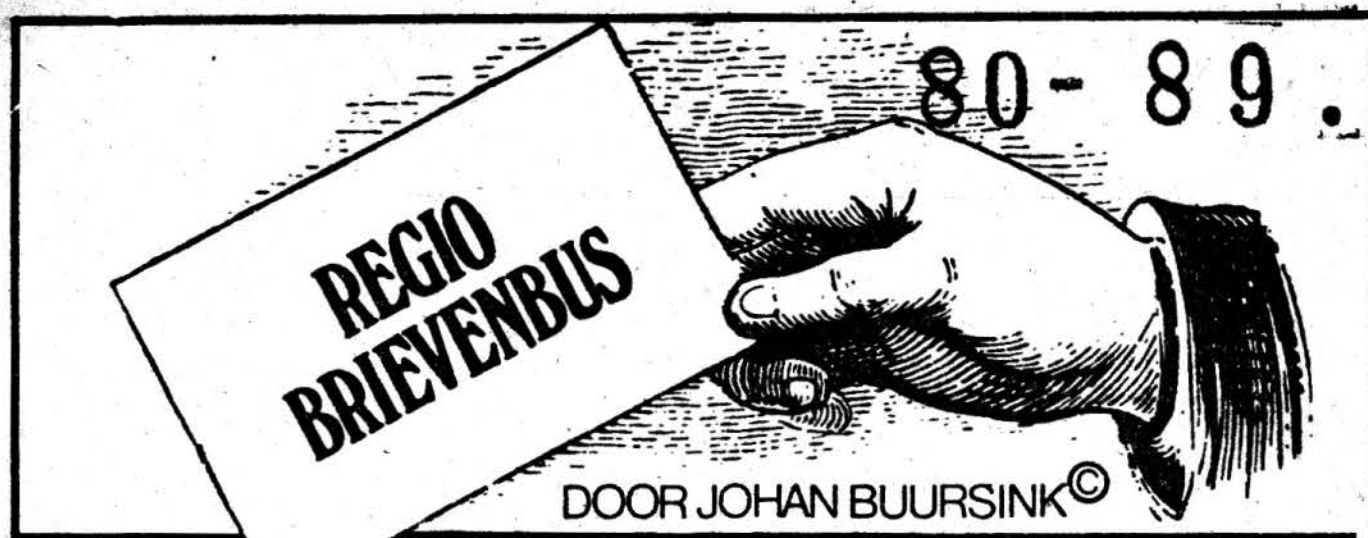
- **Opbod doen.** Deze mij volkomen onbekende uitdrukking komt toch veel meer voor dan ik gedacht had. Bij ons was het gebruikelijk iemand **bod te doen**, zonder meer. **Bod doen de'j van plan** bint um te kommn, **bod doen a'j nich ow ofspraak** noa könt kommn **bod doen woo 't met 'n kraankn hanen geet**, **bod doen a'j 't één nich en da'j 't aandre wa könt**, en al zukke dingen méér. De klemtoon ligt bij dat opbod of opn bod op de eerste lettergreep: óp.

**Dhr A.O. te ZENDEREN** (geboortig oet Soasel) zegt, dat het bij hun de gewoonste zaak van de wereld is um **op-n-bod** te doen. Bijvoorbeeld: hij zal zijn broer moeten bezoeken, maar hij is op die bepaalde dag verhinderd. Dan zal hij z'n broer opbellen en zeggen: ik wil ow effen op-n-bod doen da'k nich kommn kan.

**Dhr J.O. te HAAKSBERGEN** zegt, „dat **opbod doen** (zonder -n-, zoals het ook bij **DIEKHOES** voorkomt) zowel in Haaksbergen als in Buurse tot het gewone spraakgebruik hoort”.

- **Schimpnamen.** Over de betekenis van de bijnaam **Tukker** voor de Twentenaren wordt zoveel geschreven omdat er blijkbaar zo veel en zo vaak naar gevraagd wordt, dat je er wel eens tureluurs van wordt. Nu zijn er altijd mensen, die niet van wikken en wegen houden, maar die willen weten: **àn of vån**. Nou-ja, als het voor u voldoende is te weten dat een komeet ne steam is met nen stet, is het ook voor hem voldoende te weten dat een Twentenaar een Tukker is omdat die altijd met de handen in z'n tuk loopt. (Maar dan is bijv. onze eigen Prins Bernhard wel een rasechte doorgewinterde Tukker, want woo vaak of ik dèn wal nich met de haan in 'n tuk heb zeen loopn, op de tilvisie en in de kraant, dat is met de vinger van beide haan nich òf te telln. Hee zal wa deankn: Haan in 'n tuk en keender groot, wat kan mij nog oawerkommn?) Nu noteerde ik een goeie inval, die onze **KNOLLEBOL** had en ik hoop dat ik hem goed in m'n telefoonboekje genoteerd heb. Wat? vraagt ze, de Twentenaren Tukkers omdat ze altijd met de haan in 'n tuk loopt, of omdat ze zo geem 'n tukje doot, of omdat ze oaweral zo geem met hèn tukkert? Geleuf doar mär niks van. **Wiej bint Tukkers, umdat wiej d'r al zo vól tuk hebt nōmmn**, dee oons vuur nich vól an hebt zeen...





80.89

10 SEP. 1980

## Over dorsstok en dorsvlegel

Mijn ontboezeming over de **dorsvlegel aan de wilgen** (rbb 80.85) heeft meteen al een mooie reactie opgeleverd van **dhr J.G.F. Oude W. te Oldenzaal**, lang geen onbekende in deze kolommen, en een deskundige op het gebied van het oude Twentse boerenleven en boerenbedrijf.

„Ik wol dan wa luk schriewwn oawer den dorschvlegel en döschestok“, zo begint **dhr Oude W.** zijn brief, „mär zo as ie ok schreevvn, d'r sind heel völ leu dee nich plat könt proatn of lezen, za'k mär Hollands probeern te schriewwn, zo good a'k 't nog kan van miene schooljoarn. Doar geet 't dan hen...“

*De beschrijving die hier dan nu volgt en die geheel in de schrijfrant van dhr Oude W. wordt weergegeven, bevat veel interessante gegevens. Leest u maar:*

Een **dorsstok** is als regel een stok die er al naar is gewassen. Het beste was een stok ter dikte van een arm en waar dan een tak was uitgewassen (wassen = groeien), die ongeveer zo dik was als een stevige duim. Het beste was als je zo'n stok plm. 10 cm uit de grond kon rooien net wat wortels er aan, dan barst hij niet. Daarom werden ook vroeger de bomen gerooid en niet afgezaagd boven de grond, maar met een zogenaamde voet eraan, welke dan uit de grond was gehaald. Zo'n stok werd verder gebogen, en men sloeg een paar houten pennen in de grond, waarna men hem minstens een half jaar in die klem liet zitten, zodat het een goede dorsstok werd. Nadat men dan wat had glad gemaakt was het model voor de dorsstok gereed en werd hij afgezaagd. Dan ging men ermee naar de smid en liet men onder aan de dikke kluppel een platte ijzeren ring bevestigen, dan barstte hij in het geheel niet.

Ja... een **dorsvlegel** was toch wel heel iets anders. Dat was een gewone, wat lange stok en daar was onder een zgn. kluppel aan gebonden, meestal met leer, of als men dat had met een aalenvel (palingvel). Dit was, naar men wel beweerde, nog sterker dan leer (of goedkoper). En wat de flexibiliteit aangaat was m.i. een aalenvel soepeler. Het woord dorsvlegel werd toen wel gebezigd, maar waar mijn taalkennis op school niet zo'n hoog cijfer kreeg, wil ik mij omtrent taalgebruik niet positief uitlaten, wat niet wegneemt dat ik een en ander toch graag in uw rubriek volg...“

*Tussenvraag:*

*Op dit gedeelte uit genoemde brief wil ik even een tussenvraag stellen, omdat me iets niet duidelijk is. Dhr. Oude W. zegt dat het woord **dorsvlegel** vroeger wel werd gebruikt.*

Vraag: óók voor de dorsstok of dorskluppel? Tweede vraag: werden dorsknuppel en dorsvlegel ook wel door en met elkaar gebruikt of dorste de ene boer met dorsstokken en de andere met dorsvlegels?

## Techniek van het dorsen

*Dhr. Oude W. vervolgt zijn brief:*

„Tja, en dan nog uw vraag: zal men het dorsen met de stok helemaal niet meer leren?“ (Tussen haakjes wil ik dhr Oude W. erop wijzen dat mijn bedoeling het dorsen als zodanig was, dus zowel met de stok als met de vlegel.)

„Dat is“, aldus dhr. Oude W. „voor mij ook een vraag, want toen ik deze zomer op de laatste **slepelmarkt** was in **Ootmarsum**, heb ik daar die dorsdemonstratie ook wel gezien en ik heb me toen ook al dezelfde vraag gesteld, en ik dacht: ze leert 't nig meer! Dat dorsen was meer een zwaaien dan echt met de stok dorsen. Och ja, ik kan mij heel goed begrijpen dat ze het niet meer kunnen, zo als de nog weinig ouderen onder ons het vroeger geleerd hebben door het geregeld te doen. Ik heb daar in Ootmarsum de stok nog wel even hanteerd, maar omdat ik in mijn schouder nog wat pijn had, kon ik het niet lang genoeg meer volhouden...“

*Na deze ontboezeming zegt dhr. Oude W. hoe het precies moet:*

„De stok netjes aan je dijbenen voorbij laten gaan en dan echt vertikaal weer naar beneden slaan... nee, dat heb ik in Ootmarsum niet meer gezien. Overigens heb ik alle respect voor de jongere generatie, die hiervoor hun best nog doen om de oude gebruiken toch nog in ere te houden. Ja, uw suggestie wat betreft het leren van het malen op de oude weer gerepareerde windmolens, om nu ook het leren van het dorsen met de stok weer systematisch in te voeren, dat zou wel leuk zijn. En daarbij zou dan ook het dorsen op de maat van het slaan met de stok geoefend en geleerd moeten worden, bijvoorbeeld met drie personen een driekwarts maat dorsen, zoals een wals, dat houdt de slag er ook beter in! Ook eventueel tweekwarts en vierkwarts maat, daar zou dan ook aan gedacht moeten worden“.

## De boer moet blijven!

*Het slot van deze brief van dhr. J.G.F. Oude W. toont hem weer in z'n ware boerenaard, en ik zou hem niet durven tegen te spreken, omdat wij moeten leven met de mogelijkheden van de nieuwe tijd. Aldus:*

„Nee, veel roggevelen zie je hier in Twente niet meer. Allemaal mais. Maar ja, voor de boer moet wat het zwaarst is ook het zwaarst wegen, en al is het jammer dat al die korenessen er niet meer zijn, de boer moet blijven, en we moeten het aan hem overlaten hoe hij zich het best in deze moeilijke tijden staande kan houden en daar dienen wij begrip voor te hebben! Hoewel een compromis ook wel tot de mogelijkheden zal kunnen behoren“.

*En dan, met de beste wensen aan alle rubrie-*

*klezers besluit de brief:*

„Leu, deankt d'r ees oawer. En a'j dan nog ees 'n moal luk met 'n stok wilt döschen, dan op de del op de rogge die j zölf hebt zäejd en mäejd! Ziezo, dat was 't dan wier en ik zee oe almoal a wier met 'n stok in de haan lustig d'r op los sloan. Leu, het geet oe good! Nen stoffigen poot van mie an oe almoal!“

## Wonen vóór zo'n zestig jaar

*Van onze trouwe HEIDEVRIEND weer eens een mooie brief gekregen die me goed bevat, en die ik hier opneem, zoals die geschreven is. Aldus:*

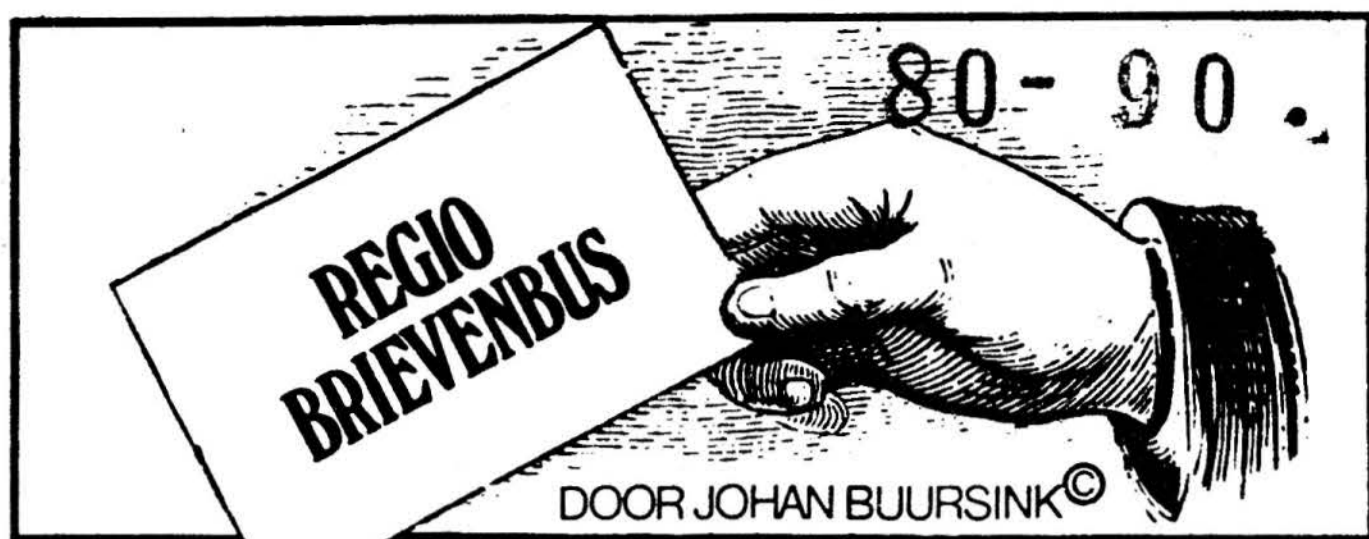
„Weer eens 'n levensteken uit **OVERDINKEL**, Johan. Ben je de zomer goed doorgekomen? Ik wou het vanavond eens hebben over de behuizing van vroeger. Hoe wij voor 'n zestig jaar woonden. Wij woonden onder 'n boer. Dat was in die tijd wel zo veilig. We hadden 'n koe en een paar varkens. Als wij 't **windhoe** (de portiek) in kwamen moesten we de klompen uit trekken want moeder wou de boel net houden. De deuren werden vaak afgesloten met **spoolpinnen** (garenpinnen voor de spoelmachines) en **spinhaken** want grendels en sloten kenden we niet. Alleen in de keukens zaten van die kleine houten deurkrukken. Je moest met zo'n kleinigheid als 'n kapotte deurkruk bij de boer niet aankomen, die had wel andere zorgen. Als er eens een raam uitwaaide werd 't wel anders, dan kwam hij wel. Ons huis had vroeger bedsteden gehad. Die waren omgebouwd tot kleine smalle slaapkamers. Van de ene muur tot de andere lange planken. Daar lagen we achter. Vader had bij 't timmeren geen schaaft nodig gehad. Dat was 'n tijd! We kregen drie keer 's jaars nieuw stro onder. We waren met vijf broers. De meisjes hadden 'n kamertje apart. Die waren met z'n tweeën.

Maar we sliepen altijd heerlijk. Dat kon ook niet anders, want we moesten hard werken, toen we de school verlieten. Toen we aan 't verdienen waren kwamen er wel heuse ledikanten, daar niet van. Maar de mooiste tijd was toch wel toen we op 't stro lagen.

De glazenkast en de broodspinde zaten van die kleine krappen voor, die werden in die tijd ook veel gebruikt. De mensen kenden dat wel: buiten grote en binnen kleine krappen. Ik kom nog wel terug met 'n nieuwe brief als 't je bevalt. Johan, het allerbeste en ook je vrouw. Goed hooldn!“

*En dat was dan weer de brief van Heidevriend uit Overdinkel. Ja, m'n waarde Heidevriend. Ik ken dat allemaal: bedsteden en op stro slapen of op stromatrasen. En wat zo'n krap betreft: Ik heb ze nog op de kastdeur zitten in m'n huis, dat al zo'n zeventig jaar oud is. Aan de ene kant een houten kruk, aan de andere kant een krap.*





309 80.90

12 SEP. 1980

## Wat is nen onbach?

Wij hebben ons afgevraagd wat **nen onbach van nen kearl** toch wel is. Over de herkomst van dat woord hebben we een beetje met allerlei mogelijkheden gespeeld. En daar komt nu een verhelderende brief van **dhr. T.B. te ENSCHEDE** met de volgende inhoud:

„Gaarne zou ik iets willen toevoegen aan uw woordenschat der Twentse spraakkunst, in verband met het woord ONBACH.

Een BACH is het Duitse woord voor een **wild-vrouwjtjes-varken** en BACHER voor een **wild zwijn (man of ever)**.

Ik heb dit woord herhaaldelijk door Duitse boeren gebezigd gehoord, als een varken of een beer **metwelleg** was.

Ook de Duitse jager kent het woord UNBACH(ER) en gebruikt het als er een **woesteling van een oude beer** (zum Beispiel) gejaagd moet worden.

Men gebruikt het geslachte varken en de daarbij gaande benamingen dezer dieren dikwijls om iets met nadruk te verklaren of aan te duiden. Bij voorbeeld: SAU (**tam vrouwjtjes varken**): SAUBANDE, SAUEREI, SAUDRECKIG en UNTER ALLER SAU = beneden alle peil.

Een ONBACH is een lompe, onbehouden en woeste kerel, maar... dat woord wordt zo nu en dan ook wel voor 'n **vrommèns** broekt! En als Post Scriptum voegt dhr. B. eraan toe: „Har ie toch môt'n weet'n”.

waarop ik het mijne nog wel antwoorden zal  
MIJN REAKTIE:

Uit het Duitse woordenboek had ik al enkele gegevens opgediept, maar nu **dhr. T.B.** een en ander verduidelikt aan de hand van zijn gesprekservaringen met o.a. Duitse boeren en blijkbaar ook jagers, wordt mij het verband met ons woord ONBACH heel wat duidelijker. In het uitstekende PRISMA Duits-Nederlands woordenboek trof ik aan: BACHE = vrouwelijk wild zwijn; BACHER = wild zwijn. - KRAMERS' Duits woordenboek vermeldt: BACHE = wilde zeug, zijde spek, ham; BACHER = tweejarig mannelijk wild zwijn. - Maar een UNBACH staat nergens vermeld. (Wel in KRAMERS' W.b.: UNBAND = wilde jongen of meisje, wildzang, rakker. Maar dat zij hier alleen maar in de marge vermeld).

In het Duitse Etymologisch Woordenboek van Prof. Dr. Moriz Heyne vinden we eveneens: BACHE = vrouwjtje van de ever; ook manlijk voor tam zwijn; BACHER = bij de jagers manlijk tweejarig wild zwijn; ook KEILER. (Dat mensen inderdaad als zwijnen te keer kunnen gaan, en dat ONBACH dus inderdaad van de BACHER = wild zwijn kan zijn afgeleid, kunnen we nu ook weer konstateren uit het van KEILER afgeleide Duitse woord KEILEREI = gekijf. (Maar misschien ga ik u nu weer te ver in mijn uitpluizerij).

## IK KAN NIET ALLES WETEN

Het ongetwijfeld als grap bedoelde Post

Scriptum van bovenstaande brief geeft mij tóch aanleiding er even op te reageren: „Har ie toch môt'n weet'n!” - Welverduld, ik ben altijd blij als een kind, met inzendingen als die van dhr. T.B., omdat een mens nooit alles alléén kan weten.

Ik schrijf deze rubriek niet, omdat ik nu eenmaal „de wiesheid in pacht heb” en de mensen nu eens zal laten lezen wát ik allemaal weet. Ik schrijf om de mensen deelgenoot te maken van mijn liefde voor onze taal en om ze uit de tent te lokken met wat zij allemaal weten, wat ik NIET weet. Daarom is deze rubriek van ons allemaal. En ik zal mij heus niet schamen om wat ik NIET weet, en om wat ik fout heb. Wie het beter weet en het niet zegt, die doet onze gezamenlijke kennis te kort. Er zijn veel dingen, die wij nu nog wel weten of aan de weet kunnen komen maar die over tien jaar niet meer te achterhalen zijn.

Daarom doe ik altijd weer een beroep op u, lezer en lezeres, om uw steentje bij te dragen aan het gebouw van onze taal en van onze volksgebruiken, ook aan onze volkshumor! En daarom ben ik ook zo blij met reacties als die van genoemde heer T.B. te ENSCHEDE. Ik heb gezegd.

## Hee hef al zo völ kringn in de heurn...

„Johan” - zo schrijft mij een trouwe lezer, „ik kwam kortns bij nen boer en den vreug mij: den Buursinks Johan doar heur iej ja niks meer van, woe zol dat zittn? - Ik zear teggen hem: dan zal wa met de vrouw in 't Sauerlaand zittn! - Wat...? zear den boer, in 't Sauerlaand? Hee hef toch al zo völ kringn in de heurn... hee mos toch wieser wean... lötte zich dóár 't vrettn veur zett'n...! Ik zear: lej vergett dat iejzölf in 't mooiste deel van Twente wont en hij in de Javastroat! O zol”

MIJN REAKTIE:

Ik bedank mij voor dit breefke. Toch wa goed dat wátleu nog vuur mij ópkomt.

Maar... dit jaar hebben mijn vrouw en ik ons 't eten niet voor laten zetten in 't Sauerland. Het vakantiefeest is op advies van de huisarts niet doorgegaan. Ik wilde namelijk blijkbaar niet achter blijven bij de aktuele ziekte van deze tijd: ik heb een hartinfarkt gehad, zodat ik een paar weken de regio-brievenbus niet heb kunnen verzorgen. Het blijkt dat ik taaier ben dan onze huisarts uit m'n kinderjaren vreesde. Die had mij zóveel ring in de heurn niet durven voorspellen. En nu heeft onze huidige huisarts mij al een spoedig einde voorspeld vanwege mijn roken. Maar ik gok altijd nog op een VOOR-spoedig levenseinde, al heb ik het roken wel erg geminimaliseerd, doch nog niet afgeschapt. Mijn vrouw is bang dat het tóch onverwachts met mij misgaat, omdat ik, volgens haar, ook nog zo veel eet. Maar vrouwen kunnen zo overdrijven. Ik et ja nooit méér a'k óp kan! Ja, de Javastraat is lang geen Sauerland, al woon ik er nu al vijfenveertig jaar zonder er ook maar één dag spijt van te hebben gehad.

Tussen haakjes: u kent die uitdrukking toch wel: hee hef al zo völ kringn in de heurn? De leeftijd van een rund wordt namelijk getelt aan de kringen in zijn horens. Nou-ja rund of geen rund, ik wil er best nog wat kringen bij en daarom zoeken wij altijd een maand ons vertier in 't Sauerland, waar 't eten goed is en de mensen onze vrienden zijn.

## Dat mot de moor mär breudn!

„Goede dag Johan”, zo begint de brief van de nieuwkomer in de regio-brievenbus, **dhr. A.J.W. oet HOKSEBARGE** en prompt daarop is m'n wedergroet: „G'ndag ók, Aomt-Jan”.

Dhr. A.J.W. leest altijd met interesse mijn stukjes, schrijft hij, en nu wil hij proberen, mij iets te helpen.

Zulke brieven geven de schrijver altijd weer moed, want ik schrijf omdat ik graag gelezen wil worden en ik ontvang graag brieven en telefoontjes, omdat ik dan zeker weet dat ik niet voor lege banken sta te preken, bij wieze van sprekn. En omdat ik dan aan het schrijven kan blijven. Dus ook weer voor deze brief m'n hartelijke dank.

De mening van dhr A.J.W. komt hierop neer: „Dat mot zien moor mär breudn” spreekt ja vanzelf. Als er wat te broeden is, dan doet de hen dat en niet de haan, en dan mot ók de moor dat mär doon want de vaar kån nich breudn!

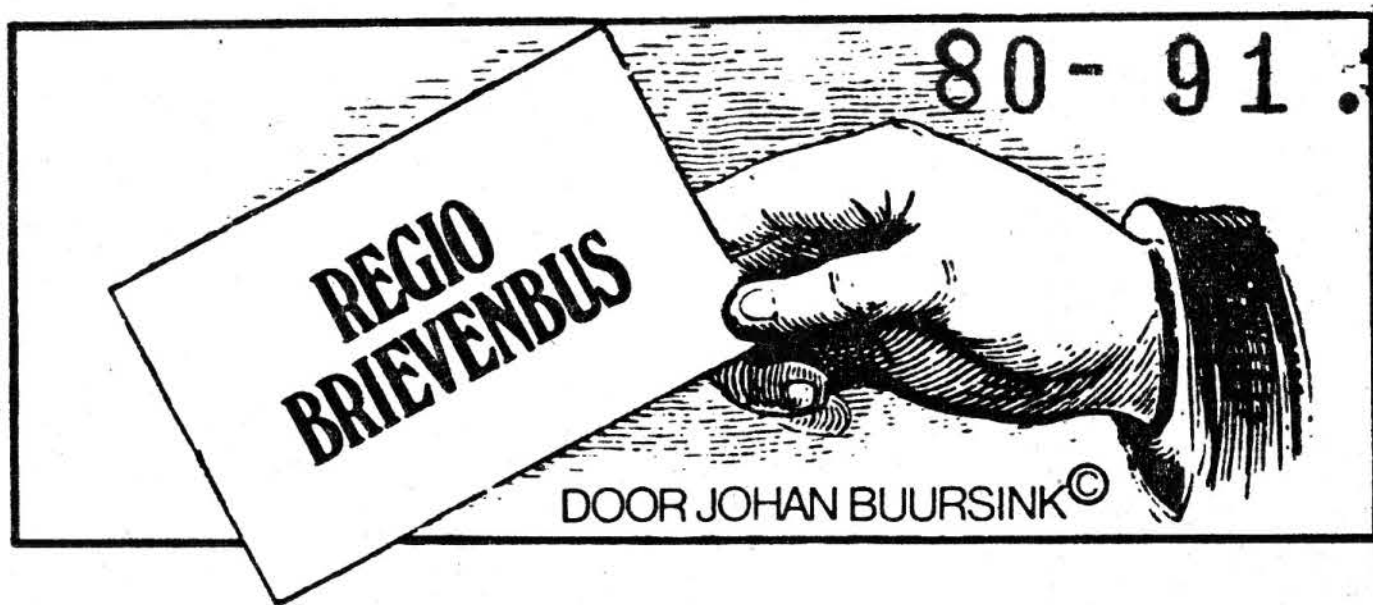
Daarop doorpratend vraagt dhr W.: de **meure** is 'n vrouwjtjeskonijn, is dat **moeder**? En ik wil daarop meteen antwoorden: ja! Er zijn méér woorden, die tot moeder te herleiden zijn. Het dialektwoord meui (= moei oftewel tante) is ook van moeder afgeleid. En een moer die met een schroefdraad op een bout gedraaid wordt komt ook van moeder, evenals de matrijs, o.a. in de metaalbewerking.

Op de vraag van dhr W. of ONBACH in verband kan staan met AMBACH meen ik te moeten antwoorden: ik denk het niet! Bovendien is het dialektwoord AMBACH in 't Nederlands: AMBACHT met een T aan het eind.

Op de vraag of OPNBOD doon in verband kan staan met de inboedelverkoop, waarbij BIJ OPNBOD verkocht wordt antwoord ik eveneens met neen. Ik denk dat dat ondoorzichtige woord BOD DOON of OPNBOD DOON **wel eens in verband zou kunnen staan met een BOODSCHAP doon**. Grote boodschap of kleine boodschap of blijde boodschap, doeternietoe.

Dat „bij opbod verkopen” heeft echter te maken met tegen elkaar op BIEDEN. En iemand die de BOODSCHAPT is de boodschapper oftewel de BODE. En de BODE is de man die je BOD doet. (Natuurlijk is dat van de man, die de boodschapt mär 'n gräpke, maar ik wil dat BOD DOON door de BODE weleens verder uitzoeken. Wie helpt me daarmee?).





80.91

17 SEP. 1980

## Kuieriej en kwazeriej

### 'n Kilo pruimn

Van dhr G.J.K. te HENGELO heb ik nog de volgende anekdote liggen, die ik nu maar eerst wil opnemen. Van zijn vrouw hoorde ik veertien dagen geleden dat dhr K. voor onderzoek in 't ziekenhuis moest worden opgenomen. Ik hoop dat intussen het onderzoek gunstig is uitgevallen en wens dhr K. een spoedig herstel.

„Wat kan wèt van oons jonge Twentse volk toch vaak bekakt op zien Hollaans doon”, aldus dhr G.J.K., „en dat mot ik oew toch nog gauw efkes vertelln!

'k Har 'n paar bosschoppn te doon in de stad en de vrouw zeg teggn mij: as iej bij nen greunteweenkel vuurbij komt, goat d'r dan in en breng mij nen krop sload en 'n kilo siepel met. - En at de vrouw zó wat zeg, dan dörf ik ja gheels gin nee te zeggn, want van de vrouw mot wiejleu ja de koffie kriegn!

Ton ik dan in den greunteweenkel mien beurt ofwochtn, was doar net zo'n jonk vrowke an de beurt en wieders stunnen d'r nog waj 'n stuk of vief, zes vrouwlee méér te wochtn. En dat jonge vrouwmeanske mår hooghaarlemmerdieks kuiern met den greunteboer, mår dèn deu zien bescheed wal op zien plat vot. Groenteman, nog graag een bos peentjes en wat rode bietjes en ook nog een pondje persikkn. - 't Was net in de proemntied en doo zeg 't meansche ók nog: O, ja, ik had ook nog graag 'n kilo pruimn, groenteman!

Ik keandn dat wiefke wal en ok 't nus wal waar as 't oet kwam, en zee keandn mij ók wal naa good, mår ze har nich zeen dat ik achter eer stun. Ton ze dan dat kilo proemntied in 't toetn kreeg, zeg ik zo teggn eer: Doar kaans de spinnköp d'r good met vuurhèn hooldn! En now koomp 't mooiste nog: zee veul ineens oet eere Hollaanse rol, doo ze umkeek en mij zeug stoan en ze zeg d'r meteen oawerhen: Dat hes wa good zeg, Gait-Jaan, ik zol ok nich geern willn da'k de spinnköppn-nusse d'r vúúr kreeg!

En doar ha'j 't hele spul an 't lachen an en iej begriep wal, 't ene woord haaldn 't aandere àn. Eerst har gineen nen moond los doan en stundn ze alle met 'n verveeld gezicht te wochtn, en doo wör 't doar ineens nog ne hele plezeerige kuieriej gewoon op zien platte Twents vot en 'k heb doar gin woord hooghaarlemmerdieks meer heurd.

Stark hoaldn, Jehan, en töt 'n ander moal! Woarop mien bescheed: Stark hoaldn ók, Gait-Jaan! En loat 't er nich in zittn!

Vrouw Kuiergat höld vrouw Kwaaskoont an op stroat.

Moos ees heurn, vrouw Kwaaskoont, zeg ze, wat vrouw Teutmiejzo van diej zeg hef. Dee hef zeg das doew eer zeg zos hebben dat ik diej zeg har das doew eer nich zeggn zos wat ik oawer eer zeg har, wat zogs doarvan?

Och heremientied, wat wil mij dat spietn, vrouw Kuiergat, ik har vrouw Teutmiejzo d'r nog zó bij zeg, dat zee diej nich zeggn zol dat ik eer zeg har was doew oawer eer zeg has.

Och vrouw Kwaaskoont, loa'w doar wieders niks oawer zeggn, mår as eer dan now wéér zus, zeg vrouw Teutmiejzo dan astebleef mår nich, dat ik diej zeg heb wat zee mij oawer die zeg hef, want ik hoal nich van dat gekwaas van 'n eenen op 'n aandern.

Ja, vrouw Kuiergat, as dat zo zogs, dan zo'k zeggn dat vrouw Teutmiejzo nich zukke dingen van mij mot zeggen dee'k zeg zol hebben ummår wat te zeggen.....

- Kön iej geleuven dat wiej van de aapn ofstamt?

- Kaan'k nich zeggn want ik ken oewn stamboom ja nich!

- 'k Heb zukke slechte oogn, ik zal wa nen bril muttn hebbn!

- Nich neudig! Iej mott rauwe wottel ettn!

- Dat is ja knienenvoor.

- Juust doarum. Heb iej walees 'n kanien met nen bril op zeen?

## Van alles wat

Het komt telkens voor dat er onderwerpen worden aangesneden, waarover ik in de afgelopen jaren al dikwels geschreven heb en vaak vrij uitvoerig. Dat is niet te vermijden, omdat er nogal veel verloop is in de deelnemers aan de regio-brievenbus. Maar ik kan niet altijd uitvoerig in herhaling treden, zodat ik weleens dingen kort moet afdoen die een uitvoeriger bespreking waard zouden zijn. Ik kan niet steeds verwijzen naar oudere regio-brievenbussen, omdat die vaak toch niet meer te achterhalen zijn. Natuurlijk heb ik van alles m'n archiefexemplaren, maar ik bezit er geen klapper op, zodat ik niet stante pede iets kan naslaan wat ik er eerder over gepubliceerd heb. Daarom ga ik me het eerst met nieuwe onderwerpen uitvoerig bezig houden. Maar hier dan voor vandaag nog wat klein goed.

Van dhr Joh. B. te Glanerbrug de volgende merkwaardigheden:

- **Wat is ne eweltaske?** - Ne eweltaske of iewtaske is een **hagedis**.

- **Nen toensläeger** is... vertaald in 't Nederlands: tuinslager. Volgens Bezoen is dat een grote houten hamer, waarbij het gezegde vermeld is: Hee hef nen kop as nen toenslèèger = hij heeft een hoofd als...

Nen toen (oe langerekt) is een omheining, schutting. In het Enscheder plat is nen toen een schutting van houten palen met houten planken. Elders is het woordgebruik weer anders maar daarop ga ik nu niet verder in. Dijkhuis vermeldt verder o.a. nog: **toeneggel** = egel; **toenekster** = klauwier; **toenstaken** = schuttingpaal.

Ik had iets in m'n achterhoofd van een vogel, die vaak op een schutting z'n deuntje zit te slaan en daarom toensläeger wordt genoemd, maar ik zal me wel vergissen.

- **Wat is kriebe-krab?**

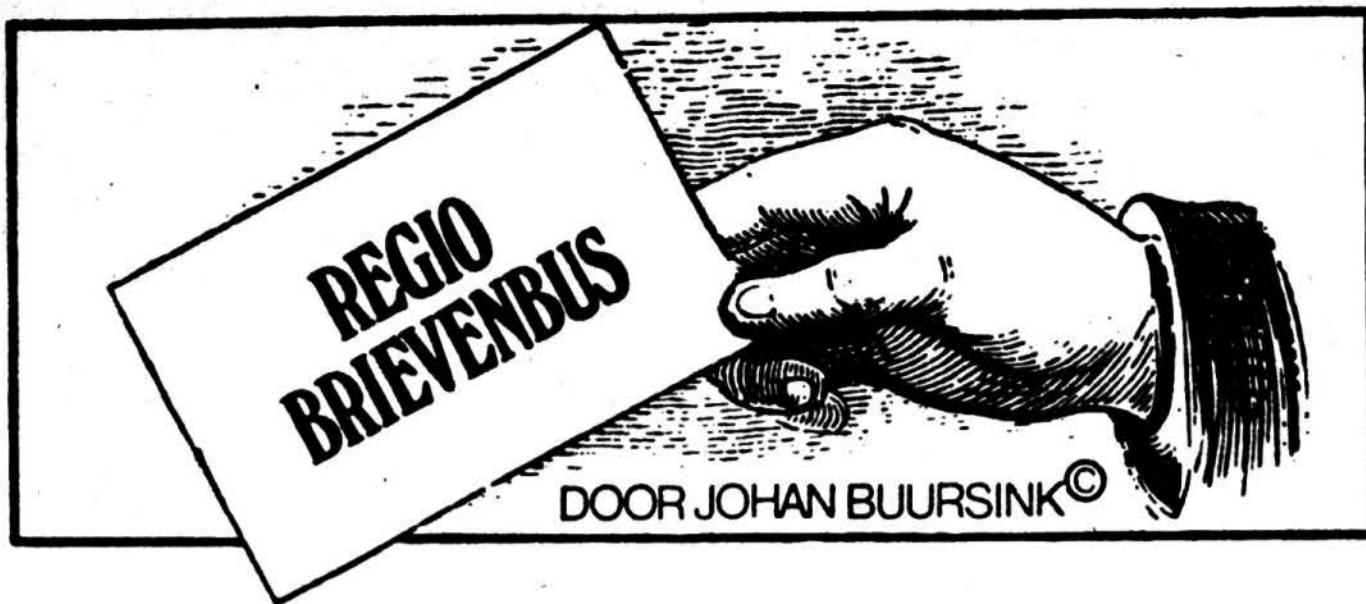
Dhr Joh. B. heeft me dat uitgelegd: twee kinderen, die met de armen kruiselings voor zich uit houden, tegenover elkaar staan, elkaar zo bij de handen pakken en dan met die gekruiste armen in het rond dansen. - Het woord ken ik niet, het spelletje wel.

- Wat **smeuig** is, hoeft toch geen nadere uitleg? En wat **gleunig** is toch ook niet? Gleunige soep en gleunige koffie, hoe zeg je dat in 't Hollands? **Gleunig** kun je niet zeggen, maar het zal wel iets te maken hebben met gloeiend, want **gleunige kolln** zijn gloeiende kolen. Maar wat gleunig is hoeft niet altijd te gloeien, als 't maar heet is.

- **Wat is ankötteln?** vraagt dhr Joh. B. voornoemd. Dat löt zich wa goed ànheurn, zou ik zeggen. Dhr Joh. B. zal kunnen zeggen: now heb ik hem dee weur 'n wek-of-wat lèn al in de haan gewwen en koomp he doar nów pas met **àn kötteln**... Wiej zeadn de vroegerdag ók wal: koomp he doar as heamp-in-'n eers achterèn drietn...

- **Teumig** zittn = niets doen, werkeloos zitten of rondlopen. Ik meen er iets in te zien van toeloos, een paard dat niet in de tomen zit is werkeloos. Maar beter is misschien juist het tegengestelde: **tomig**, als we het letterlijk vertalen, zou dan zijn: ingetoomd, gedwongen om niets te doen. Maar wie het beter weet mag het zeggen. Ik kan d'r bij elk woord de beuke nich op noa kiekn...





80.92

## Dat kön iej ja nich weetn...

De vrouw har mij met eere goeë zwatte zöndaagnse weentermaantel noar 'n kleernäejer (kleermaker) sturd, den net bie oons an 'n hook wont. De vrouw höld van nen eand in 't vuurt zoagn, vandoar dee bosschop. D'r mos 'n klein fitfutteriejkn an dee dure maantel doan wordn en dat gung wa zoonder passen en mettn. Vandoar dat ik d'r op oet wör sturd, want ze weet wa da'k doar luk anspraak heb, al mag ik nich te lang vot bliuwn. Mär in 'n dik half uur köj d'r oarig-wat öf-kuiern. De vrouw zeg aait, dat maanleu oonder mekaar grote kwaaskullns bint, mär dat loat hèn, dat dóar-an-too.

Ik har zo stil vuur miejzölf nog wa hopt, dat de pestoor d'r ók walees zol können wean, met ne kleine goedkope reperatie an 'n boksenbaand of zo, want dan koopt d'r umgelieks wa ne kleinigheid oonder 'n kórk vot, mär in dat opzicht was 'r geluk nich met mij. Nichte-rum, ik lóóp ja nich op zó wat, mär iej könt 't nooit weetn, en atter gin vrouwleu bie bipt dan geet zo wat ja aait luk lichveeriger en bliejmeudiger. Nich dan? Ik bedoel zómar op nen gewonen wórkeldag at 't teggn 't middag-maal op an geet, begriep mij good!

De vrouw dee dreg zo'n mooi zwat poesje op 'n zöndaagnsen maantelkraagn - zo neumdn wiej de vroogerdag zo'n bontkraagje - want ik magj nich geem dat ze d'r um zo te zeggen luk vuur eavenvöl bie löp. Now hoof 't ja ook voort weer gin poehee of pots of pospasseriej te wean van ne kleine deftigheid dee nich bie oons past, en van echte beestnvel wil wiej ja gin van beide wat weetn, de vrouw nich en ik nich, want dat is ja 'n kristenmeans onwäerig! Ik zear dan teggen 'n kleermaker wat de vrouw mij zegd har wa'k zeggn zol en offe doar wat an doon wol. Maar ik leuw nich-ees datte voort noar mij losterdn, want ik zeug hem voort griepn naar den boontkraagn. Hee streeldn dee zachte vacht nich alleen met de haan mär ook met ziene oagn en 't is nich mooi van mij da'k 't dacht heb, mär ik dach voort: zol dat oale noch zó gek op vrouwleu wean datte nog zó met oawergaaw den zacht kraagn aait?

„Wee-r iej wa woo'j molln vangt?“ vreug he in één pas.

„Is dat dan nen echtn mollkraagn?“ wol ik van hem weetn, want dat kön ja nich zo wean. „Bo-néé... dit is ginnen echtn... mär wee-r iej wa wooj molln vangt? Och nee, dat kön iej ja ok nich weetn.“

„Ik heb d'r wal-ees oawer heum proatn...“ gaf ik hem luk wiefnd bescheed, „...mär 't fiene wee-r ik d'r ja rech nich van...“

„Iej hebt toch wel-ees zeen woo de molln eere gangn graawt duur de grósgroond? Dan köj ze

ja spuurn woar't ze goat en dan vang iej eer met zukke...“

Mär met wat van zukke... wör ik ja voort nich gewaar want hee gung wieder.

„Wat heb ik d'r in dee tied vaak wat vangn... en dee velln dee bracht ton 't kwatje 't stuk op... dat was in dee joarn nen hoop geald...“ k heb d'r wal-ees tien op nen dag vangn... dat was nen riekdaalder... jonge jonge... en de boern dee ham wa naa geern da'j ze eer vot vungn want dee ham d'r naa völ last van... iej mostn ze dan ok nog wal eerst streupn... 't vel d'r öf haaln a'j ze verkoopn wolln en dee deers stinkt dan astetoo, mär doar gew iej ja niks um as jonge kearl... de hoofdzaak was ja da'j mär luk geald kondn buurn...“

„In welke joarn was dat dan zo'n betje?“ vreug ik.

„Dat was in achentwintig neegntwintig um den doon... mär zukke dingen... dat kön iej ja nich weetn... en wee-r iej wa woo'j hazens mot strikken?“

Maar now was ik efkes weg met miene gedachten. „Dat is ja nog nich zó lang lèn...“ woagden ik te zeggen, mär ineens realiseerdn ik mij da'w now al 't joartal tachentig hebt... méer as vieftig joar lèn was dat dan... net of 't niks is... en ik bedacht mij dat dat net in miene echten vriejertied was... in de joarn da'k begun karrière te maakn... a'j dat zo neumdn könt... da'k miene vakdiploma's 't ene noa 't andere haaldn... en in plaats van molln vangn en hazens strikken zat ik halve nachten te öasen as nen gek um luk klooker te wordn... woa kan ik zukke dinge dan weetn...?

„Woo oald bin iej dan ok a weer?“ vreug de man.

„Tweenzeuventig... en iej?“

„Ik loop ja a teggn de neegnzeuventig... dan kön iej ja nen hoop van dee dinge ok nich weetn... dan wee'j zeker ok nich dat nen hazen aait lieke baan wil hebbn... datte op zienen hazenpad niks mot hebbn dat hem in de weg zit en a'j nen hazen wilt strikken dan mo'j doar acht op gewwn. A'j zonnen hazenpad voondn hebt dan wee'j mangs nich of 't 'n oald pad is of datte 't nog broekt. Want nen hazen geet ok vaak 'n niej pad maakn en dan lötte 't oale ongebroekt. A'j dan op zo'n ongebroekt pad nen strik zet, dan köj lang wochtn da'j d'r nen hazen in kriegt. A'j now weetn wilt of zo'n hazenpad 'n oald is of 'n niej, wee'j wa'j dan doon mot...?“

Hee wochtn afkes da'k „nee“ zol zeggn, wa'k dan ok schielik deu.

„Nee... wat dan?“ vreug ik, want ik wus dat hee disse vroag wol hebbn um te können weetn of ik nog wa niej har an zien verhaal. „Dan goa'j hen en dan brek iej 'n klein twiegke of, 'n berkntwiegke of zo, en dat stek iej dan an de kaant van zonnen pad in de grond schuun läeg oawer den pad hen, dan veend

den hazen dat obstakel op zienen weg en dat mot dan an de kaant um de baan vriej te hebbn en dan knaagt den hazen den knaagt dat twiegken dan of en löt dat dan an de kaant ligg. A'j dan 's aanderdaags weer komt en iej zeet dat dat twiegken doar vot is dan wee'j dat dat nog 'n begoan hazenpad is en a'j doar dan nen strik neer zet dan köj d'r donder op zeggn da'j den hazen in 'n strik kriegt. Mär veen iej dat twiegken net zo a'j dat d'r in hebt zat, dan zeuk mär nen aanderen hazenpad want dan is dissen pad verloaten!“

Ik was mär bliej too dat de pestoor d'r nich was komm, want zón verhaal was mij nog méer weerd as 'n lekkersten borrel. Oet wiesheid!

„En dan dee kaniën. Wat zatn doar de vroogerdag völ kaniën, achter 't Zaand in Loster Dee köj ók wa spuurn an eern gaank. Mär wee-r iej dan ók nich woo'j de weenterdag dee kaniën könt vang? Nee, dat kön iej ja nich weetn, duch mij. Wus iej wa dat kaniën zich de weenterdag in loat sniejn? Joa, dee loat zich insnijn. Dee köj dan spuurn in 'n snee. At dee in bint sniejt dan bint dat van zukke heupkes snee, mär an eern oasem dee duur den snee hen koopt, köj ze dan veendn“

„Woo krieg iej dee beeste dan te pakkn?“ wol ik now wa weetn. „Haal iej dee d'r zó met de blote haan oet?“

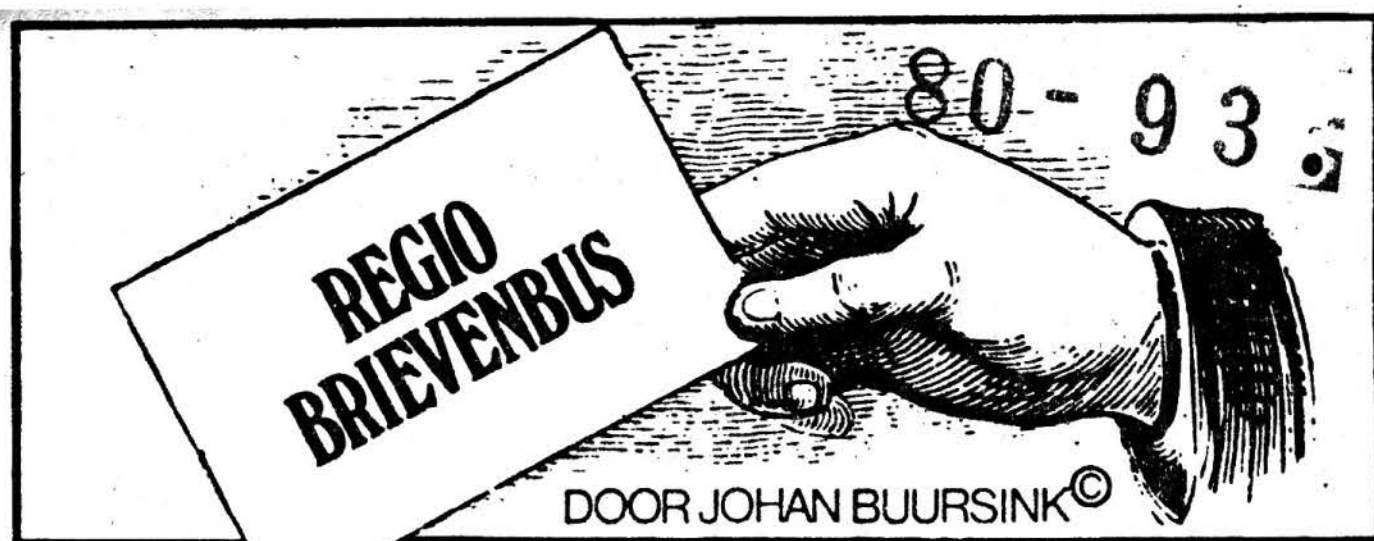
„Nee, dee goa'j stekkn! Nog nooit van kaniënstekkn heurd? Nee, dat zal ok wa nich da'j dat könt weetn...“

„Woo stekkn?“

„Met de greep! Gewoon met de greep! A'j ze eenmaal an de greep haddn, dan gauw met 'n knuppelke achter de oorn houwn en dan was 't a gebuurd. Ooo... wiej hebt d'r meestal zo'n stuk of vief, zes op nen moargn oet 'n snee haald. Ja, wiej deudn van dee saldoatnpoetjes um de been, eerst oonder de kloomp duur en dan um de been hen weendn. Dee poetjes oet 'n eerstn oorlog zöj toch nog wa kennen?“ „Joa, dee ken ik nog wa, dee warn ja lang noa 'n eerstn oorlog nog in gebroek“. - Ik was ja bliej dat ik dit teminste nog wa wus. - „En wat deu'j dan met dee kaniën? Ok verkoopn?“ „Nee, dee at wiej zölf op. En doar warn aait wa leu dee'j doar met voort kondn helpn. Wiej bracht d'r eerst aait twee noar de kloppn. Wus iej wa dat wiej in dee tied nog twee kloppn in Loster haddn? Of nee, dat kön iej ja nich meer weetn... Dee kloppn, ja wat dat recht warn... nee gin leekezusters of zo... mär zukke vrouwleu ham heel vrooger de boern oet de huuze klopt atter hier of doar bie nen boer de Mis wör hoaldn en zo en disse beidn, och, dee gungn oet wearkn of hen oppassen bie de boern en de grote waske doon en zo.. en doar kwam ze dan met an de kos...“ En ik dach: wat is d'r toch nog nen hoop wa'k nich weet en wa'k nog geern weetn woll!

(Koopt nóg wat van)





22 SEP. 1980

80.93

## Dat kön iej ja nich weetn... (2)

Intusschentieds was de kleermaker al drok met dee dure mantel van de vrouw an 't foksen an, en harre ziene konklusie al bij de haand: „a'k dit zó doo en dat zó, dan krig owwe vrouw eern zin en dan köj de mantel moargn of oawermoargn wa weer ophaaln; kiek mär ees wa'j doot”. - En wieder geet he dan met zien verhaal oawer Loster en Oawerdinkel, oawer Tjibbe Knol zölf - „dat kön iej ja nich weetn” - en oawer 't café bij de Boardel, woar de kasteleins zölf hoast nog mooier was as de dochter en woar de spekpannkookns zo lekker smaaktn...

„Eenmaal in 't joar dan heul de Furst van Bèntem en van Steinfort ne grote klopjacht en umdat ik nogal kunnig was met een van de boswachters, den van..., dee mij dan vreug of ik zin har um met te goan as driewer, doarum was ik ok aait present bij zonne jacht. Ik vreug dan of mienen moet ók met moech en dat wör dan toostoon, en dan buurdn wiej vuur zonne klopjacht ne Mark de man, vuur 't opdriuw van de hazens en kanien, wee'j wa, met nen stok in de bussche houwn...”.

As ik noar zukke verhaaln loster dan is 't mij krek ow'k doar zölf bij west bin. Mär ók weer nich, want iederkeer mo'k doar wa met ne vraag tusschenbeide kommn, want ik wil d'r alverdan wa méer van weetn. Doarum was miene vraag: „en leawerdn zonnen dag völ op?”

„Joa... mij duch da'w wa zonne viefenveertig viefzig hazens en zo bij mekaar haddn. As driuwes mostn wiej dee opzeukn en metnemmn. Dee gungn dan an nen stok, met de achterpeute. Doar jaaptn wie dan 'n maal in da'w ne gleuf kreegn woar den stok duur kon en zo dreugn wiej dee dan an 'n stok oawer de schoolder met noar 't café woar ze onder de jagers verdeeld wördn...”.

„En veul d'r vuur oeleu dan niks of?” was miene vraag.

„Joa... ene Mark, zó a'k al zegd heb, Dat was in dee tied nen hoop gald, zonne achenviefzig, neegnveeftig, zestig ceant vuur ne Mark. Mär 't meeste wör in dee tied nog doan in Prus gald doar an de greans. Ne Mark de man vuur zonnen dag, dat was lang nich slech. En doar kwam den 's oavens nog vriej ettn en dreenkn bij... kearl-kearl... dan köj em nogees raakn. Doar wör nich op nen spekpannkookn kekkn. Iej kondn ettn zovöl a'j óp kondn. En doar was bier bij en snaps zonder moet. 't Kon ja nich op. En 't mooiste was da'j almoal duur mekaar an toafel zatn, de driuwes tusken de jagers en de jagers tusken de driuwes. Dóar was gin onderscheid...”.

Alleen bij de herinnering an zukke daag konne nog noawil hebbn. Mär ik wol walees weetn of de kloppers ok wat van de buit met kreegn.

„Joa... wat dach iej? Mär doar ha'w oet oons zölf wa vuur mottn zoargn, want bij 't verdeeln doar kwam wiej d'r nich an te pas. Mär mien moet en ik, wiej haddn onder de be-

driuw oons wa 'n stuk of vief zes hazens d'r oet haaldn vuur oonszölf, wat wòj toch!! Dee haddn wie zo hier en doar wal in nen dreugn graven verstoppt. Dee haaldn wiej dan 'n aandern dag (= de volgende dag) wal op”.

„En dee gung iej dan verkoopn?” wol ik hem nog wieder oetheurn.

„Verkoopn? Nee, man. Dee lustn wiej zölf wa. Joa, eerst bracht wiej de beide Losserse kloppn ieders één en de aandern nóm wiej met noar hoes

nich stil stoan en lag den mantelzoom a köt-an oet mekaar. Mär ik bin d'r nog nich achter kommn woo'j dee moln eigenlijk vungn. Dat koomp dan 'n aandern maal wlich wa...”

## Stamboom

Van 't een op 't aander - is mijn opvatting over de samenstelling van deze rubriek. En daarom nu de vraag: doet u ook aan stamboom-onderzoek? Dat is het aan de hand van officiële gegevens die in de verschillende openbare archieven uit te pluizen zijn, aanleggen van een lijst van voorouders en naaste familieleden naamgenoten.

Maar niet alle „bleudelike familie” (= familie „naar den bloede”) dragen altijd dezelfde familienamen. Dat verschijnsel stamt nog van voor de door Napoleon ingevoerde zogenoemde „burgerlijke stand”.

Wanneer vroeger een boer geen manlike erfopvolger had, maar wel een erfdochter, dan kon de man van die dochter haar „van” oftewel familienaam aannemen en zijn eigen vergeten. Hierover zal ik niet in bijzonderheden treden. Maar als u 't niet erg vindt dat ik eens wat uit m'n eigen stamboom onthul, dan wou ik zeggen dat mijn familienaam bij gebrek aan een manlike erfopvolger, zo'n paar honderd jaar geleden, al lang verloren zou zijn gegaan als niet de man van een erfdochter van een van m'n voorvaders zijn eigen naam Wolterinck niet had verruild voor die van de erfdochter Buirsinck. (Die **i** achter de **u** beduidt dat de **u** langgerekt wordt uitgesproken, zodat ze er later **uu** van hebben gemaakt, maar toen zé nog **ui** schreven was de uitspraak ook al **uu**; en die **c** vóór de eind-**k** wil een versterking van de **k**-uitspraak aangeven, zodat die **niet-ing** is, met een g.). Dit ter verduideliking van het volgende.

In een van de bronnen, die goeie vrienden voor me hebben uitgezocht, komt ene Jan Hendrik Klein Buursink voor in een kondschap van 30 en 31 juli 1798, wonende op de plaats NIJHUIS in de buurtschap SENDEREN onder BORNE. En die Jan Hendrik Klein Buursink heeft de naam aangenomen JAN HENDRIK NIJHUIS op NIENHUIS. En als ik nu m'n voorouders goed natel, dan is die Jan Hendrik Klein B., alias Jan Hendrik Nijhuis, een van de drie zoons van Teunis en die was de broer van de overgrootvader van mijn overgrootvader. U ziet wel dat men het vroeger met de schrijfwijze van een naam vaak niet al te nauw nam:

Nijhuis en Nienhuis zijn dezelfde. En misschien zijn daar wel meer variaties van afgeleid.

## Eindelijk eens geschreven...

Een erg innemende brief vond ik die van een nieuwelinge in de regio-brievenbus, **mevr. J.M.E.-S. uit m'n eigen Enschede**. Ik zal hem hier gedeeltelijk opnemen:

„Het is vandaag zulk pet-weer, dat ik m'n kofiepauze maar eens besteed om u een brief te schrijven, wat ik overigens al lang van plan was. Want als ik uw stukjes lees, is het net of ik m'n ouders hoor praten, die in 1968 (moeder, 70) en in 1973 (vader, 82 jaar) zijn overleden. (-). Nu gebruikte m'n moeder nog wel eens uitdrukkingen, die ik in uw stukjes nog niet ben tegengekomen. Maar ze kunnen er best ingestaan hebben, want ik heb er wel eens een gemist. De meeste heb ik toch wel uitgeknipt en ook foto's van oud Enschede, want die wil ik graag bewaren. Want wanneer een stadsgedeelte afgebroken of veranderd wordt, kun je je al gauw niet meer herinneren hoe het voor die tijd was.

Maar hier volgen nu enkele uitdrukkingen. (-). Deze schieten me zo te binnen, maar er zijn er nog wel meer. Mijn man en ik gebruiken ze nog geregeld. Dat zijn dingen die juist wanneer de ouders er niet meer zijn, **meer** naar boven komen. Als u ze niet gebruiken kunt, vergeet u deze brief maar. Ik ben in elk geval tevreden dat ik eindelijk eens geschreven heb. Hartelijke groeten”.

### MIJN KOMMENTAAR:

Ik kan de uitdrukkingen van mevr. E.-S. best gebruiken, maar ik moest dat gedeelte wel uit de brief laten omdat mijn ruimte voor vandaag alweer bijna vol is. En ik weet nooit tevoren hoe groot mijn ruimte op de regel nauwkeurig wel is. Ik kom er spoedig op terug. Toch wil ik iets zeggen naar aanleiding van het hier opgenomen gedeelte uit deze brief.

Niet voor niets heeft GOD ons het vermogen der herinnering gegeven. Het levend houden van die herinneringen is de beste voedingsbodem voor ons geestelijk leven. En voor ons maatschappelijk leven. Er wordt de laatste tijd zo enorm veel en vaak gegoocheld met de dooddoener NOSTALGIE. Daaronder wordt dan verstaan een terugverlangen naar het verleden.

Maar het koesteren van onze fijnste herinneringen is nog niet hetzelfde als het terugverlangen naar wat niet terug kan komen. Wat vuurbij is koch ginnen kräemer, zegt een oud spreekwoord. Wat voorbij is koopt geen marskramer. En onze liefste doden kunnen wij niet weer naast ons krijgen. Maar onze herinneringen, die kan niemand ons afnemen. En zo ben ik rijk aan herinneringen aan de vele, vele brieven en gesprekken van en met de lezere van mijn schrijfsels. Brieven zoals deze en gesprekken, waaruit veel haast onmerkbaar in-nigheid uitstraalt. Dank u.





80.94

## Aap wat he'j mooie jongn...

Moeders uitdrukkingen, die ik de vorige maal aankondigde van **mevr. J.M.E.-S. te Enschede**, beginnen met een uitleg, in welke omstandigheden zo'n uitdrukking gebruikt werd. Aldus: „Mijn moeder zei wel eens, als je van plan was iets te kopen, maar het geld toch ook liever voor iets anders wou besteden: **iej könt nich poesn en 't mel in 'n moond hoaldn!** Als je dan toch uiteindelijk tot de koop besloot, maar het viel iets duurder uit, dan zei ze: **A'j oawer 'n hoond komt, dan kom iej ók oawer 'n stet!**

Dan nog een heel andere. Ze zei wel eens: A'j met dèn stoat te proatn, dan is 't: **aap, wat he'j mooie jongn**, mår achter de ruw beproat ze ow!

En als ze het over gebonden pap had, dan zei ze **reunigen pap**”.

Tot zover deze uitdrukkingen, waarvan ik wel graag iets wil zeggen. Tot mevr. E.: hindert niet of u van de hak op de tak springt; dat doe ik ook voorzover m'n stijve benen dat dan nog toelaten en de takken mij dragen kunnen. (Maar... waar komen die hak en die tak wel vandaan? En hoe zeg je zo iets in goed Twents?)

Wat ik ervan zeggen wou:

**Poesn en 't mel in 'n moond hoaldn:** Blazen en het meel in de mond houden. Hõe komt men er bij om zo iets te zeggen. Dat moet men toch vroeger om een of andere reden of met een of ander doel wel eens met de mond vol meel gestaan hebben met de bedoeling, het weg te blazen. Wie dan al te zuinig was, wilde wel blazen maar toch het meel sparen uit overdreven zuinigheid. De bedoeling van het gezegde is mij duidelijk genoeg. Maar welk doel had dat hier gesuggereerde melpoesn? Het moet wel een nuttig doel of een interessant spel geweest zijn...

**Oawer 'n hoond en oawer 'n stet:** Over de hond komen en over de staart. Ook weer wel erg duidelijk, wat er mee bedoeld wordt. Maar hoe moet ik me weer zo'n gekke vertoning voorstellen en waarom zou men zo iets wel eens gedaan hebben? (Anders zou men immers niet tot de konklusie gekomen zijn.)

We hebben hier helemaal niet met een Twents spreekwoord te doen, want het is afkomstig van onze zuidelijke landgenoten en er wordt helemaal geen hond mee bedoeld. A. Huizinga zegt er van in zijn Nederlandse Zegwijzen (Elsevier 1965): „Ten onrechte spreekt men hier van **hond**; oorspronkelijk schreef men Hont, waarmee bedoeld werd de Hont of Westerschelde. Wie dit brede en hooggaande water over is, komt ook wel zonder gevaar over de smalle en stille Schelde zelve, in dit spreekwoord De Staart genoemd. Het spreekwoord wil derhalve zeggen: die de grote moeilijkheden te boven is, zal ook de kleine overwinnen; wanneer men over het hoofdbezwaar is heengestapt, zal het niet moeilijk vallen kleinnigheden toe te geven”. - Aldus A. Huizinga.

Resteert mijn vraag: Waarom heet uitgerkend de Westerschelde de Hont? Maar daarop hoeven we hier geen antwoord. Dan kö'j wal an de gang bliuwn!

**De aap en de mooie jongn:** speelt men om iemand te vleien. Volgens genoemde A. Huizinga is dit gezegde ontleend aan de geschiedenis van Reinaard de Vos. Ik zal hierop niet verder ingaan.

**Reunige pap:** een gezegde waarmee ik de meeste moeite heb. Nooit eerder gehoord. Het kan, dunkt mij, niet anders of dit moet zijn: **reumige pap**, romige pap. Toegegeven dat ik daarbij m'n taalgevoel wel enig geweld moet aandoen, want in mijn taalgebruik zou ik voor romig nooit reumig zeggen maar gewoon romig, doch ik zou me kunnen voorstellen dat men hier of daar toch wel reumig zegt. En „gebonden” pap kan ik me heel goed romig voorstellen. Maar ik heb ook nooit van romige pap horen spreken.

## Gerrad, ken iej den nich?

Van **dhr T.B. te Enschede**, eveneens een nieuwkomer in deze rubriek, heb ik nog een en ander liggen, dat ik eerst nog eens goed moet bestuderen. Die meneer B. dan voegde me onlangs toe: „Dat har ie toch mottn weetn!” - waarop ik enig repliek gaf met de verduideliking: „ik kan niet alles weten!” - Nu is deze briefschrijver bang dat hij mij gekrenkt heeft. En zo ja, dan moest ik hem dat maar vergeven. - Wel, van krenken is geen sprake en dus ook niet van vergeven. In 't algemeen gesproken, dus geheel buiten dit geval met dhr B. om, kan ik wel zeggen wat mijn standpunt in zulke gevallen is. Namelijk: Nen ossen mag wa teggn mij snoewn atte mij mår mih met de heurn an de bokse koomp! En van nen stöt van nen ezzel val ik nog nich ondersteboewn! De pap dee mij nich braand hoow ik nich te poesn en de vleu dee mij nich biet hoow ik nich te knappn! Met de wulver waar as ik nich met in 'n bos bin hoow ik nich te huuln! En vuur de weend dee ik nich roek hoow ik 'n nös nich too te kniepn! Ik zal nooit met nen hoond in 't hok kroepn en ok nich spölln van aap wat he'j mooie jongh! Wel mij hebbn wil den kan mij kriegn zo a'k bin, mår wel mij nèmnn wil, den krieg ik wa wéér, al zal 't ok tien twaalf joar doern, want haatn mag nich van 'n biebel mår van wéérkriegn is doar nich de sproak! Wel met mij dreennkn en kleennkn wil mot wa van goein kom-òf wean en wel met mij proatn wil den mot zien plat wa naa goed weetn te broekn. 't Is mår da'j 't weet...

Maar wat praat ik toch. Weet u wat **nen fielloo** is? Dat is een kwezel. Ik wist het ook niet, maar ik hoorde het gistermiddag van **mevr. G.E. uit Almelo**, en een kwezelken is 'n **fielleukn**, zei ze nog. Ja, die Almeloërs. 't Is dat mijn vrouw zelf een Almeloëse van nature is, daarom kan ik er dan ook geen kwaad woord over horen. Over m'n vrouw, bedoel ik. Nu heb ik weleens gehoord van een **fielloo**, mår dat is ne pin, nen knieperd. Maar een **fielloo**, wie

zegt er nou **fielloo...** en **fielleukn**? Wie weet er méér van?

Ik ben helemaal afgedwaald van den Gerrad van **dhr. T.B. uit Enschede**. Ik zal daar een stukje van opnemen, maar dan moet dhr. B. niet boos worden als ik mijn eigen schrijfwijze van het dialect gebruik, zoals ik gewend ben in de regio-brievenbus. Aldus dhr T.B.:

„Gerrad, ken iej den nich? Ik meen Slat-Gerrad. Met dèn, leu, mo'j **kunnig** wordn. Slat-Gerrad, met **um 't gat 'n slat**, zat met zien dikke gat in 'n slat. Hee nöm (zich) nen niejn **koold** en kreanseldn op 't hoes op àn waar at zien wief net vantevuurtn 'n spinkopsjagerssteln brokkn har en doarduur de **stekbään** en de **kleefsels** (kleedsels), zo at ze dat in Buurse zegt, nich kloar kon kriegn. Gerrad lear de beide **stellneandns** luk oawer mekaar (hen) en beun dee met nen bolln peerdereep wier an mekaar. Hee roaskaldn op 't wief omdat dat wier op hoasnvoetel oawer de **beantmer** hen smakden. Het was oew dan ok 'n smakdeer met eere grote **plarkn**. Vannöm-mendal wör et dan ok in 't Brook gin Smakken-Mina neumd.

Het **racheldn** voort weerum teggn Gerrad van weert iej mår stil, iej **boskõn**, iej **galpoap**, iej **kwit** en **leppel** en **weendsnappert** van nen kearl!

En doo Gerrad toch vedàn nõäldn, sleug zee hem met den **kwekvemäerjsteln** van den spinkopsjager op ziene **kennbakkn** dat 't oetknappn en al.

De noodnoaber mos haals oawer 'n kop met Gerrad noar 'n dokter. Hee prebeerdn um Gerrad achter op 'n **pleerieser** te kriegn, mår dat was 'n spil. Dat doo'k oew 'n aander moal nog wal ees oet de deuk...” Tot zo ver dit fraaie stukje proza van dhr. T.B. op zien Enschedees. Wat ik ervan zeggen wou:

Een paar dingen wil ik hier even naar voren halen. Gerrad had 'n **slat** um 't gat: hij droeg een slat, dat is in 't algemeen een dekkleed, een grof ruw weefsel, bijvoorbeeld van jute. In dit geval zou het een sloof (slog) oftewel een voorschoot van een jutezak kunnen zijn. En zo komt hij met zien gat (zitvlak) in 'n slat terecht, een modderplas in de weide of in de veldgrond. Twee betekenissen van slat en twee betekenissen van gat. Gin klear an 't gat kan betekenen naakt lopen, maar ook slecht in de kleren zitten. Um 't gat könt dee leu zich wal reddn wil zeggen dat ze er wel warmpjes bij zitten. En een ondergordijntje van gewone katoen (snel), dat vroeger 's avonds voor de ramen werd gehangen, werd wel gaapslat genoemd: een slat tegen het naar binnen gapen, loeren. Hee nöm zich nen niejn **koold** = hij stak een nieuw stukje **prulmtabak** achter de koesn. Nen spinkoppnjager is een ragebol en daarvan had de vrouw 'n steln brokn, de steel gebroken. De **stellneandns** (steeleinden) bond Gerrad met nen bollen (een stuk) van de peerdereep (paardeleidsel) tegen elkaar. Probeert u nu maar, er zonder mij verder uit te komen.





80.95

26 SEP. 1987

Het zal u opgevallen zijn dat de mooie „schreefloze“ letters (dat zijn letters zonder weerhaakjes), waaruit deze rubriek gezet wordt, weliswaar goed leesbaar zijn maar toch ook hun nadelen hebben. Wanneer de druk wat vet uitvalt, vooral bij vetgezette letters, dan vloeien de letters vaak zo in elkaar dat er een verkeerd letterbeeld kan ontstaan. De puntjes op de i vloeien dan samen met de letters, zodat er geen verschil meer is tussen de l en de 1 in de zgn. kleine letter (onderkast), en de r en de n kunnen in elkaar verlopen, zodat er een m lijkt te staan. In de dialektteksten levert dat extra leesmoelijkheden op. Voorbeelden: l i l k, maar dan niet gespatieerd gedrukt, levert dan een onleesbaar woord **liik** op en in plaats van b o e r n lijkt er dan boem te staan. Daarom ben ik niet zo gek op zo'n moderne letter, maar wat kan ik eraan doen?

In de laatste afleveringen kwamen slechts enkele „zefouten“ voor, die ik toch wel graag wil corrigeren, omdat er, naar me telkens weer blijkt, meer lezers zijn die deze stukken uitknippen en bewaren dan ik weleens gedacht heb. En ik kan er moeilijk tegen, dat cardinale verschrijvingen ongekorrigeerd blijven. Welnu, wilt u me even volgen?

In r.b.b. 80.91 heb ikzelf een paar tikfouten gemaakt, die ik bij het corrigeren van mijn ingezonden kopij over het hoofd heb gezien. In de eerste kolom, regel 9 van boven (onder de kopregel) moet u lezen: „Wat kan wàt (i.p.v. wèt) van oons jonge Twentse volk...“

In de derde kolom, regel 10 van onderen: achterèn veranderen in achteràn. In r.b.b. 80.93 is in de tweede kolom na de elfde regel van boven een regel uitgevallen. Wilt u daar tussen schrijven, na eerst regel 11 gekompleteerd te hebben: met noar hoes...“: Oonder 't proatn haddn hem de haan (en dan volgt: nicht stiel stoan -). Verder: in r.b.b. 80.94 een kleine korrektie, die toch wel nodig is: 2e kolom, regel 15 onder de tussenkop Gerrad: ... atte mij mār nich met de heurn...

In de afgelopen nacht werd ik verschrikt wakker, toen ik me realiseerde dat ik een fout had gemaakt in de verklaring van een woord uit het stukje van Gerrad. Ik schreef dat de peerdereep het paardeleidsel is. Derde kolom regel 3 v.o. -Ten overvloede belde mij subiet **dhr. G.J.K. te HENGELO** daarover op. Niet om me te zeggen: dat har iej toch better möttu weetn..., maar om mij op deze verschrijving te attenderen. De reep is namelijk... „woar 't peerd an trek“, aldus Gait-Jan. En zo is 't ók nog 'n maal. Vergismiej wa weer oawer!

En dan kwam er nog een prettig telefoontje van **Mevr. v.d. P. uit HENGELO** in haar charmant vergroningst Twents: wat of wij toch bedoelden met dat poesn en 't mel in 'n moond hoaldn ... wel poest er nou met mel in de mond? In Grönnen poeste wiew met 't mel

in de puut. Poesn in de put is poesn in de buul, of, zoals wij in Enschede zeggen: poesn in 'n toetn. Het gezegde zou dan hier op neer komen, dat als je poesn (= blazen) wilt, je dat nooit moet doen in nen buul (toetn) met mel. - En zo zien we ook hier weer dat een kort telefoontje (en ook een korte brief) evengoed van nut is voor onze regio-brievenbus als een lang verhaal. Ik heb graag beide, kort en lang, want ik hoal now eenmaal van de moor èn van de dochter...

En dat was dan weer even een lang verhaal over korte zaken, maar de pap kan niet altijd even gebonden zijn.

„Als geboren Tukker...“ schrijft een lezer, en daar schiet me weer te binnen: hebt u de laatste dagen in de krant en voor de teve ook weer zoveel „tukkers“ gesignaleerd, om mij gelijk te kunnen geven dat er meer „tukkers“ op onze aardbodem rondlopen dan we wel verwacht hadden, ook al zullen het wel allemaal geen „geboren Tukkers“ zijn? Nou dan!

## Is het dialect niet plat genoeg?

Ziedaar een vraag, die mij aanspreekt. En daarom neem ik meteen maar de hele brief in behandeling, die ik ontving van **dhr. H.D.G. uit RAALTE**. Deze brief lijkt mij het meest geschikt om er telkens na elke alinea mijn commentaar op te geven.

„Als geboren Tukker“, aldus dhr. G., „bedien ik me graag van ons dialect en ik ben dan ook een trouw lezer van uw rubriek. Ging het schrijven ervan maar even gemakkelijk“

*Mijn commentaar: Is niet erg. Ik lees ook graag en goed Nederlands. Voor mij is het de hoofdzaak dat ik brieven krijg voor de regio-brievenbus. Inderdaad is het schrijven van dialect verbazend moeilijk, vooral als men het niet regelmatig doet. Onder de vele honderden brieven die ik in de loop der jaren voor deze rubriek kreeg komen onvoorstelbaar veel verschillen in schrijfwijzen voor. Daar is niets aan te doen, want een vaste spelling kan wel uitgedokterd worden (misschien) maar nooit voorgeschreven. Het enige wat u kunt doen is veel dialect lezen en vooral veel oefenen.*

**Dhr. G.:** „Directe aanleiding van mijn schrijven is mijn bezoek aan Warendorf; daar kwam ik in gesprek met een Duitser, uiteraard over paarden en ponies (in het Duits: Kleinpferde), en ik hoorde die Duitser zeggen: „Es sind zwar Kleinpferde, aber ziemlich männig“. - Nu weet ik niet of männig dialect is of hochdeutsch, maar dit deed mij weer denken aan een van uw artikelen van een paar maand geleden, toen u schreef over een mennige kir. Toen had ik graag de vertaling gezien van een kir die wat mans is, in de zin van sterk zijn. Ik dacht toch wel dat dit de betekenis is, die er

in en rond Enschede het meest aan wordt toegekend“.

**Komm.:** *Männig is een goed hoogduits woord. Ik vind het in het Duitse Woordenboek van Richard Pekrun: Das deutsche Wort, 12e druk, maar wel met een voorbehoud. Männ(er)lig, Eigenschaftswort, nur in Zusammensetzungen: (Pflanze) soundso viel Staubfäden, z.B. dreimänn(er)ig. - Het is dus heel goed mogelijk, dat bedoelde Warendorfer Duitser het woord gebruikte als zijnde ingeburgerd bij de paardesport of paardefok, waar het dan „eingedeutscht“ kan zijn, of waar het als dialectwoord een halfslachtig bestaan voert. Dat het dan van het Duits of Platduits naar hier in onze regio kan zijn overgewaaid lijkt mij dan niet onwaarschijnlijk. Mijn vraag is daarbij dan tòch nog: zou het Twents ook niet in verband kunnen staan met mennen: een kir die goed te mennen is. Ik wil het echt niet moeilijk maken omdat het ook makkelijk kan, maar je moet de mogelijkheden nooit onuitgeput laten.*

**Dhr. G.:** „Mangs zie ik ook wel dialect in uw rubriek, waarbij ik mij afvraag: waar in Twente zou dit worden gezegd? Ik herinner mij **het kraankenvonnis**. Bij zo iets gaan mij de teen krom in de kloomp stoan en dan denk ik: is het dialect niet plat genoeg? Ik ben mij ervan bewust, dat men eerst rech van sprekn hef wanneer men het beter weet of meent te weten, maar verbazing gaf het wel“.

**Komm.:** *Die zit! Dank u! Wat mijn vrouw gnuift als ze zó iets leest! Ik meen dat ik het gesignaleerde woord gaf als voorbeeld van wat „men“ er weleens van kan maken. Met kraankvonnis is het ziekenfonds bedoeld, een woord dat ik, als ik serieus ben, nooit voor goeie munt zal verkopen. Ik kan me voorstellen dat ow de teen en zó wat krom goat stoan in de kloomp. Mijn vrouw verwijt mij vaak dat ik zelf maar wat aan het verzinnen ben van ouderwetse woorden en uitdrukkingen. Maar zij kent niet het ouderwetse Enscheder plat zoals ik het als kind geleerd of gehoord heb. Maar in mijn kinderjaren sprak mijn ouderwetse moeder al niet meer van 't kraankhoes, soms nog wel van 't zeekhoes, maar in de regel was het toen toch al wel 't zieknhoes. Om maar een voorbeeld te noemen. Misschien nog wel eens van de kraankkas, het ziekenfonds, dat overigens ook gewoon als zieknfonds werd betiteld.*

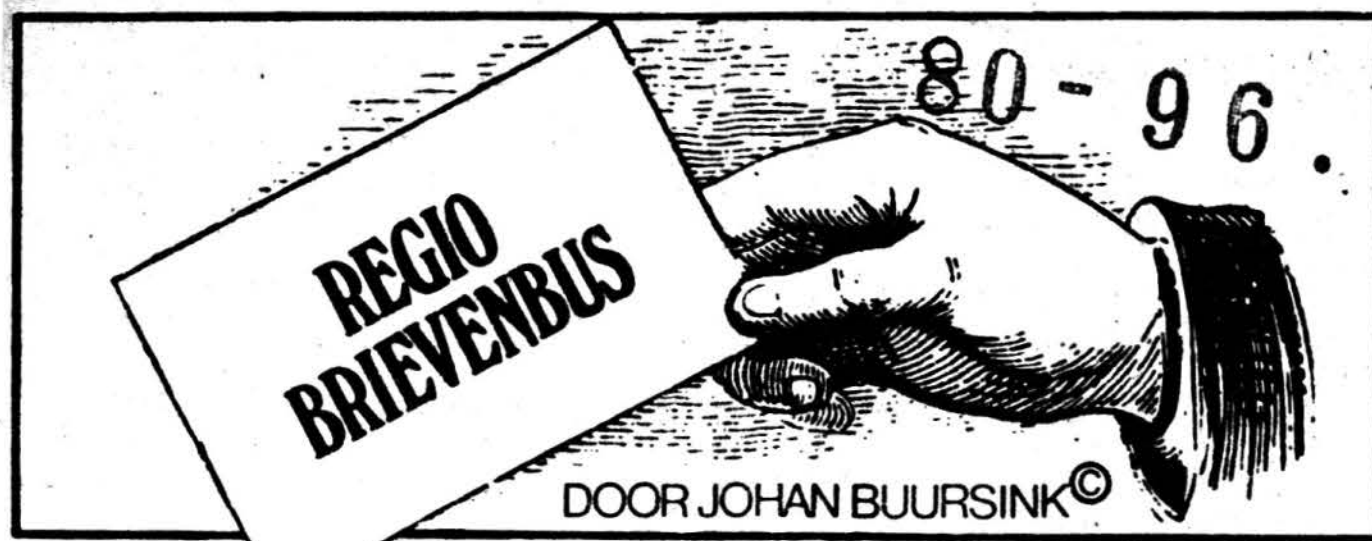
*En dan nog wat dat recht van spreken betreft. Ook als men het niet beter weet heeft men bij mij recht van spreken, als men het beter meent te weten. Dat heb ik al dikwels duidelijk gezegd. Alleen aan bet-weters heb ik het land. Dat zijn mensen die het altijd beter willen weten.*

Hest nog het verzoek van dhr. G. om hem te zeggen hoe hij het woord **stalreppel** moet vertalen tegenover een Hollander. Inderdaad lijkt mij „reppel“ niet goed, maar zó goed ben ik nu ook weer niet in het Nederlands, zonder woordenboek bij de hand. Ik zou gewoon zeggen „stalpaal“ of „koeiepaal“. Hoe moet een textielman voor een Hollander vertalen wat ne piepnkist is of nen vossentrekker? En hoe moet ik een Hollander vragen of hij mij piepnporker ook gezien heeft, terwijl ik met ne männige kir al zo'n moeite heb?

Met de beste wensen (van vakantie komt van 't jaar niks meer) besluit deze nieuwkomer in onze regio-brievenbus, (die ik als zodanig graag), zijn brief, en met de hoop dat mijn gezondheid mij in staat stelt deze rubriek nog lang te verzorgen.

Doezendmaal dank! En spaar mij ook verder geen kritiek!





29 SEP. 1980

80.96

## Volk van boetn

„Vroeger, a'w volk kreeg oet Reutum“, aldus dhr Joh. B. te GLANERBRUG, wiens grootouders Reutumers waren, „dan wör d'r bie j oons zeg: wiej kriegt volk van boetn. Zeadn d'r dat wa méér?“ wilde hij van mij weten. En ik moet daarop zeggen: ik ken die uitdrukking niet uit mijn vroegere omgeving. Het zal een uitdrukking kunnen zijn, die in Reutum gangbaar was. Ik heb wel gehoord dat men op het platteland vroeger nogal onderscheid meende te moeten maken tussen de eigen gemeenschap, die van de eigen Marke, de Maarsen dus, misschien wel de binnenmaarsen, en dee „van boetn“, de boetnmaarsen. Maar dat heb ik ook maar uit de tweede hand. Ik meen wel dat we het zo kunnen stellen dat de ouders van dhr B., die zich in Enschede hadden gevestigd, met dat gezegde: „wiej kriegt volk van boetn“ zich nog bleven richten naar hun oorspronkelijke Reutumse spraakgebruik.

Doch ik kreeg Joh. B. aan de telefoon om mij te zeggen dat zijn Reutumse grootouders niet spraken van „poesn en 't mel in 'n moond hoaldn“, maar „'t mel in 'n buul hoaldn“. Ook hem kwam de uitdrukking van 't mel in 'n moond maar wät vreemd voor. En om mij te zeggen dat het woord **gaapslat** bij hun nooit gebruikt werd, maar bij hun was zo'n geval 'n **kiekgedien**, een kijkgordijn. Voor de jongere lezers lijkt me een beschrijving van zo'n ding wel nuttig om te weten, hoe wij vroeger woonden.

## Zo was dat vroeger

Ik heb het gevoel dat ik nu weleens vreselijk uitvoerig zou kunnen gaan worden, maar de ene kleinigheid hangt weer met de andere samen en als u 't ene niet begrijpt is het andere ook niet duidelijk. Welnu.

Als ik 's avonds de lamp opsteek, doe ik dat pas als ik eerst de overgordijnen heb dichtgetrokken. Die neiging heb ik nog overgehouden uit een gewoonte uit m'n kinderjaren, toen het hoogst ongebruikelijk was bij het gewone volk om zich in een verlichte kamer te bevinden en te bewegen bij geopende gordijnen. Maar overgordijnen kenden wij niet. Eerst na de eerste wereldoorlog kwam ook in onze kringen de neiging op naar wat meer „deftigheid“ en werden overgordijnen van zogenaamde landhuisstof een modetrend. Dat was een katoenen weefsel dat in de ketting bedrukt was met grote kleurige bloemmotieven en vanwege die kettingdruk ontstond er een leuk enigszins wazig effect.

De ouderwetse huizen, ook van het betere

genre, hadden ramen die opgeschoven konden worden en zulke konstrukties kan men tegenwoordig nog in ruime mate aantreffen bij de oudere bouw. Zo'n raam bevatte in de regel zes kleinere ruiten in houten sponningen. Die ruiten waren van vrij dun glas, zodat een kapotte ruit niet al te grote kosten betekende.

De gordijnenmode was van de allergrootste eenvoud. Gewone arbeidersmensen zoals wij hadden voor de bovenste tweemaal twee ruiten van elk raam een vast gordijn, dat tussen twee gordijnlatten gespannen was. Zo'n gordijn was van zwaar glad „lankaster“ van een lichtgele kleur of van zware witte katoen, als men zulke dure lankasters zich niet kon permitteren. Aan de onderkant was dat gordijn, zowel het lankaster als het katoenen, voorzien van een strook galon met fraaie balletjes, alles van katoen. Die rij balletjes hing dan precies onder langs de houten sponning tussen de onderste twee ruiten. En die onderste twee ruiten bleven dan vrij. Sommigen hadden er fraai bewerkt horren voor staan, anderen volstonden met de vensterbank vol bloemen, meestal geraniums. De wat beter gesitueerden konden zich echte rolgordijnen permitteren, hetzij van lankaster, hetzij van katoen. Die werden dan 's avonds neergelaten, voordat de lamp opgestoken werd.

Omdat wij altijd erg op onze „privacy“ gesteld waren, dat is op ons eigen ongestoord en onbegluurd familie- en gezinsleven, moesten 's avonds, als de lamp moest branden, ook die onderste ruiten afgedekt worden tegen de inblik van burens en vreemden. En dat gebeurde dan met een los „oondergedienke“ - ondergordijntje, zoals wij dat noemden. En dat ondergordijntje noemden ze bij Joh. B. uit Glanerbrug het „kiekgedien“, het „kijkgordijn“, en ik vertelde onlangs dat men dat ook wel „gaapslat“ noemde. Een kiekgedien tegen het „inkiekn“, het naar binnen kijken, of „gaapslat“ tegen het naar binnen „gaapn“. En gaapn betekent weer zoveel als ergens heen of in kijken, waar je niet mag kijken. Zo'n gordijntje bestond uit een gewone omgezoomde lap „snel“ met aan de beide bovenste uiteinden een „liske“ oftewel lusje van smal lint, waarmee het opgehangen werd tussen twee spijkers, die aan weerszijden in het kozijn waren geslagen. Het ondergordijntje werd in mooie blokken gestreken. 's Ochtends werd het weer netjes opgevouwen en tot de avond in de la opgeborgen.

Ik liet me daar het woord „snel“ ontvallen, de stof waaruit zo'n gordijntje gewoonlijk gemaakt was. Dat was katoen van het alleereenvoudigste weefsel, niet alleen van goedkope katoen maar ook van goedkope structuur. De naam is, naar mijn mening, nog afkomstig uit de eerste tijd van de snel-spoel, die het de handwever veroorloofde sneller te weven met

goedkope en dunner garen dan met de oorspronkelijke „smietspool“.

Vitrage gordijnen waren in mijn jeugd bekend als „schei-gedienen“, maar die waren voor ons doen te duur en te deftig. Schei-gedienen heetten die, omdat ze in twee gescheiden delen voor de ramen kwamen te hangen, in tegenstelling tot de hanggordijnen of rolgordijnen, die men niet in tweeën kon „scheiden“

## Geen pronkzucht

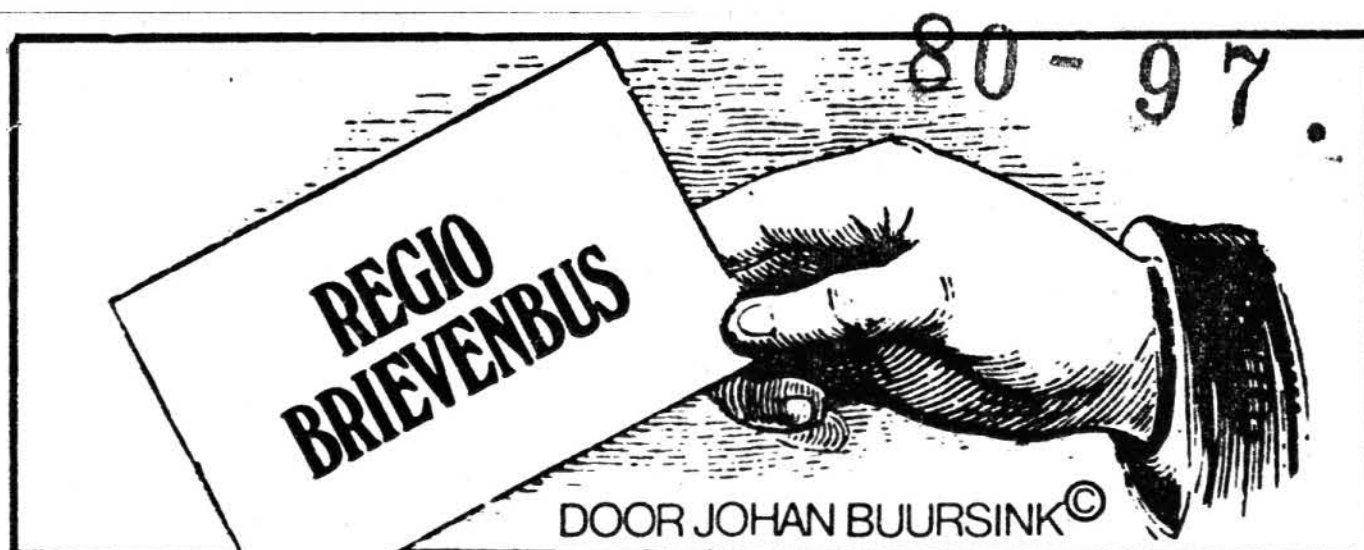
Pronkzucht was er vroeger niet bij, bij het gewone volk. Dat wil zeggen: niet zo openlijk bij niet-gesloten gordijnen. Men kon zich ook geen pronk veroorloven en men wilde voor de buitenwereld niet voor pronkers doorgaan.

In mijn jeugd kwam vrouwenarbeid in onze kringen weinig voor. Een huisvrouw hoorde in huis. Die kwam ook doorgaans niet aan werk buitenshuis toe, dat wil zeggen niet in de fabriek of als werkvrouw of zo, omdat ze een groot gezin had, uiteraard met veel kinderen en dan vaak ook nog met ouders of schoonouders, die ze „an 'n eand mos brengn“, dat wil zeggen die ze tot hun dood te verzorgen had.

Enkele getrouwde vrouwen heb ik gekend die wel uit werken gingen, die werkhuuze hadden, maar die hadden of helemaal geen kinderen of maar een of twee. Die gingen dan „vuur 'n proonk“ werken omdat ze van zukke „proonk-stetkes“ waren. Of ze gingen uit werken omdat de man ziek of invalide was. Of omdat ze maar een of twee kinderen hadden, die ze wilden laten studeren. Zulke jongetjes die student werden van de centen die moeder als werksloof had verdiend, heb ik ook in hun twaalfjarige verhevenheid gekend, waarmee ze zich boven een gewoon fabrieksjongetje verheven voelden. En dat verschijnsel, dat waarachtig toch ook niet verborgen bleef voor vooruitstrevende arbeidersmensen, die ook voor hún kinderen een betere toekomst wilden dan voor henzelf ooit weggelegd was geweest, dat verschijnsel noopte menig arbeiderman, zijn eigen zontje angstvallig binnen de sfeer en het bestaan van het arbeidersmilieu te houden. Geen hoger onderwijs asjeblijft.

En het motief? De vrees om het eigen kind van zich te vervreemden en te verliezen! De zoon mocht wel méér worden dan de vader, maar niet te veel méér. Hij zou anders het nest eens kunnen verloochenen waaruit hij gekropen was en zijn eigen vader en moeder niet meer willen kennen als hij groot en geleerd en voornaam en deftig geworden was. We leefden toen nog niet in zo'n prestatie-maatschappij en carrière-maatschappij als tegenwoordig.





80.97 - OKT. 1980

## Hout zagen op de bok

„Dit was het na lange jaren...” schrijft **dhr. H.F.P. te Borne** aan het slot van zijn brief en ik moest me inderdaad even de ogen uitwrijven. Wat had ik in lange tijd niets meer van deze vroeger zo actieve inzender gehoord. Dat noem ik nou eens een fijne verrassing. Daarom laat ik hem meteen aan het woord.

„Ik las gisteravond in de r.b.b. over het spreekwoord **oawer 'n hoond en oawer 'n stet**, en dat zou geen Twents spreekwoord zijn”, aldus **dhr. H.F.P.** en hij vervolgt: „Volgens mij wel terdege. Het werd natuurlijk wel gebruikt in den zin als in de r.b.b. vermeld. Maar hier in Twente werd het ook gebruikt, door houtzagers timmerlieden, die bomen aan planken of balkjes zaagden op de bok, dat is een houten stelling waar de boom werd op gelegd. De boom werd dan op het eind met touw vastgemaakt, waaronder een houten hevel of een sleet werd gestoken, zodat de boom stevig vast lag. Men kon hem dan verschuiven of verrollen. En als je dan bij die **hond** kwam, zo'n 25 à 30 cm van het eind, dan werd er gezegd: wiej sind bie de hond en now zó'w ók wal oawer 'n stet möttn. Als er nog oude ambachtslieden zijn, die nog hout op de bok gezaagd hebben, die zullen het onmiddellijk met mij eens zijn”. - Tot zo ver de brief met de allerbeste wensen. Bedankt en van 't zelfde!

**MIJN COMMENTAAR:**

Als ik gezegd heb dat we hier niet met een Twents spreekwoord te doen hebben, dan wil dat natuurlijk niet zeggen dat het spreekwoord ook niet in Twente en in Twents gebruikt werd, en toepasselijk gebruikt, zoals we uit dit voorbeeld kunnen opmaken. De beknopte uiteenzetting van **dhr. H.F.P.** is mij niet helemaal duidelijk, omdat ik nog nooit hout op de bok gezaagd heb. Daarom is het me ook niet duidelijk, wat **dhr. P.** schrijft: „als je dan bij die **hond** kwam...” - Hoe moet ik me zó'n hond voorstellen?

## A'j mangs in de assche reurt...

**Dhr. G.J.K. te Hengelo** is nog wel niet weer de oude na zijn ziekenhuis-oponthoud, mår hee kån 't nich loatn, en umda'k hem geern luk óp wil jaagn, laat ik hier weer heel wat wetenswaardigheden uit zijn jongste brief volgen.

„Dit moal doo ik oew 'n luk oet de deuk”, aldus **Gait-Jan**, „oaver oale vuurspellingzagswiezen, zo as ik dee de vroggerdag vaak heurd heb en dee vuur 'n deel nog wal gangbaar bint. 't Is umsgelieks vuur oew niks gin niejs,

mår ja, as lej mangs in de assche (uitspr.: asge) reurt, dan zee-r ie ja nog wal-ees wier 'n luk gleunigheid...”

*En nu ga ik meteen maar weer telkens op een uitdrukking van **dhr. K.** mijn korte commentaartjes geven, zodat het geheel wat overzichtelijker kan worden.*

*Vrij vertaald zou je kunnen zeggen: als je weer eens in de as roert komt er wel weer wat vuur te voorschijn. Ik zou zeggen: a'j biejtieds in de assche poest dan krieg iej de vlam wal wier 'n draf.*

**Gait-Jan: „As de kat zich wasschet krieg iej vesiet”.**

*Mijn kommentaar: As de kat zich wasschet koopt d'r volk, zeadn wiej de vroggerdag, en dat koopt ja op 't zölfde neer. Van vesiet preutn wiejleu ja rech nich, dat was te deftig. En now wiej 't tòch oawer de kat hebt: at de kat proestn (is niezen) dan was de konklusie al gauw: „Kattnproes: moargn mooi weer!” - At de vaar 's maandagsoavends met 't loontuutke in hoes kwam dan was 't: kat oet 'n lönningstool, de vaar mot d'r in! - Dat hef wa niks met 't weer te maakn, mår toch ók wa, want dan was 't mooi-weer spölln met de vaar.*

**Gait-Jan: As d'r nen kreenk um de moan zit dan gif 't biester weer.**

*Mijn opmerking: At de vrouw met 't verkeerde been oet ber is stapt gif 't ók biester weer.*

**Gait-Jan: As de hooltdoewn op 'n moos valt zitt de ekkel oonder 'n snee.**

*Ik vertaal: Als de houtduiven zich op de boerenkool laten vallen zitten de eikels onder de sneeuw. - De betekenis is me niet helemaal duidelijk. Als dit een weersvoorspelling moet zijn dan maak ik daaruit op, dat er een vroege winter komt. Ja? Nu weet ik niet of de houtduiven eikeleters zijn. Zo ja, dan zou ik zeggen: laten ze die dan eten voordat de sneeuw valt en laten ze de boerenkool dan laten staan tot er geen eikels meer te vinden zijn.*

**Gait-Jan: As 's oavends de pauwn schreeuwt krieg wiej reagn.**

*Mijn opvatting: ik heb het onwelluidende pauwengeschreeuw altijd opgevat als een soort hoogmoedige agressiviteit; dat het bovendien regen aankondigt is nieuw voor mij.*

**Gait-Jan: As de zomerdag de zwaalwen hoog vliegt, blif 't wal dreug weer, mår loat ze zich zakkn tot vlak boaven de huuze dan gif 't reagn.**

*Mijn kommentaar: De weenterdag bint hier gin zwaalwen. Tot gister heb ik er hier nog*

*zien vliegen en dat lijkt me wel wat laat in het seizoen. De opvatting in bovenstaand bekende gezegde gaat lang niet altijd op, ik heb er deze zomer speciaal op gelet. Ook bij mooi zomerweer vlogen ze behoorlijk laag.*

**Gait-Jan: As 's moargne de hoonder met nen stet 'n reagn in goat, dan blif 't reagn, 'n heein dag.**

*Mijn mening: Ik bin met en bie de hoonder groot brach, mår 'k heb nog nooit acht geven op nen hoonderstet in 'n reagen. Ik heb nooit weetn dat ne hen 'n stet ok nog kan loatn hangn en ik kan miej doar dan ok gin vuurstelling van maakn, dat kaan'k nich... Mår ne bõlhen kan in alle geval a niks met zienen stet beginnen, reagn of gin reagn.*

**Gait-Jan: As het de weenterdag har vrõs en opéés op nen moargn de mussche 't slim àn goat en àl tegliek sjijpt, dan krieg wiej doa weer.**

*Mijn kommentaar: Dat kan best waar zijn, maar dat „angoan” van de mussche gebeurt ók wal de zomerdag at 't nich vrõs. Ik bedoel: dat heeft met het weer niets te maken. Bovendien krijgen we na vorst altijd dooi weer. Ik heb veel gelegenheid het doen en laten van de mussen van vrij dichtbij gade te slaan. En dat mussenspektakel heeft altijd m'n grote belangstelling. Het is gewoon een opstootje onder een mussenkolonie, waarbij zo'n tien twaalf mussen schreeuwend en krijsend rondvliegen om een tweetal dat „iets” met elkaar heeft. Maar daarover misschien later iets meer.*

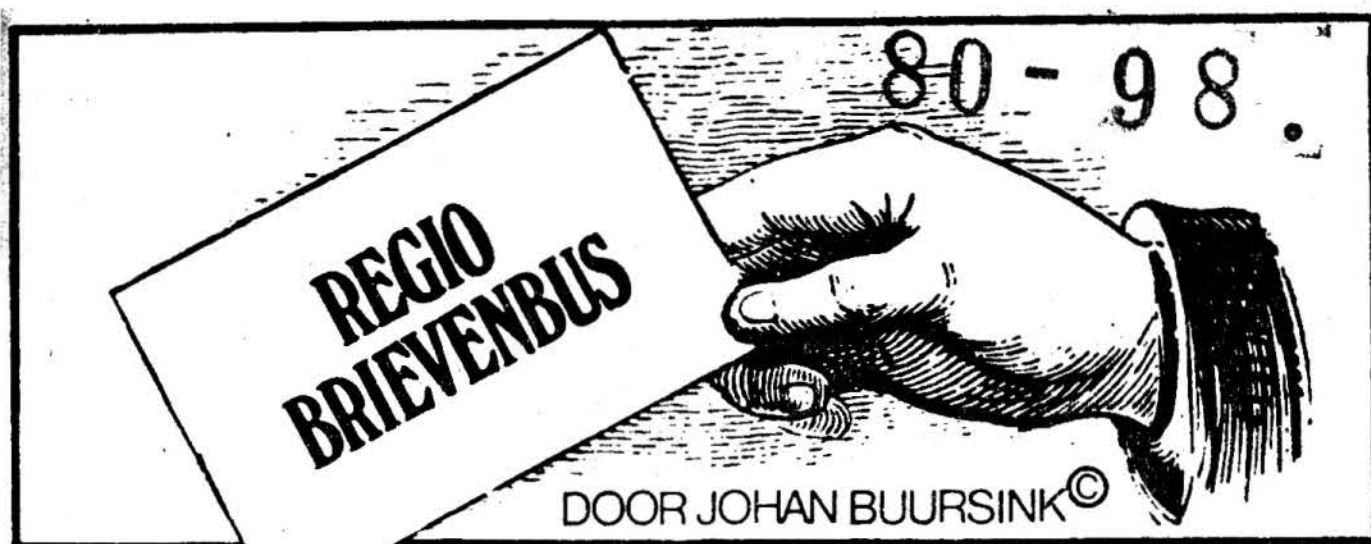
**Gait-Jan: 's Oavends schölpkes an de loch, 's aanderdaagns mooi weer.**

*Mijn bevestiging: schapewolkjes brengen mooi weer, dat schijnt een erkende waarheid te zijn. Wolken die het weer voorspellen zijn natuurlijke waarnemingen, die met volksgeloof niets te maken hebben. Dat geldt ook van veel andere weersvoorspellingen. Maar dat er mooi weer komt als de kat zich likt, dat valt wel even buiten dit genre, meen ik.*

**Gait-Jan: As 'n vendaamp blif hangn en nich in de heugte wil gif 't reagn.**

*Mijn toelichting: Wie van de jongeren weet nu nog wat vendaamp is? Ze zullen er misschien nooit van gehoord hebben. Maar ineens zie ik het weer vóór me: die lichte damp over de stad en dan ruik ik die brandlucht weer. En dan hoor ik moeder nog zeggen: den vendaamp wil nich vot, d'r zit reagn in de loch. Als het veen stukje voor beetje ontgonnen werd, vroeger voor de boekweitverbouw, dan werd in het voorjaar eerst een stuk veenheide afgebrand, waarna de as als mest ondergespit werd.*





- 3 OKT. 1980

**80.98**

U zult zich moeilijk kunnen voorstellen hoe ongelooflijk veel zelfbeheersing ik aan de dag moet leggen als ik weer eens zo'n zetfout, of zoals in het volgende getal, weglating in mijn kopij tegenkom. Hoewel ik erg veel lof heb voor de zorgvuldigheid, waarmee de regio-brievenbus bij de krant omgeven wordt en evenveel begrip voor missers, die eenmaal niet uit te bannen zijn, denk ik altijd: moet dat nou? als er iets misgaat op een plaats waar het er erg op aankomt. Zoals in r.b.b. 80.97, 3e kolom, regel 7 van boven, waar 's moargens de hoonder met nen stet 'n reagen in goat ... U zult gedacht hebben: Zolln de hoonder 's moargns dan òk walees 'n stet in 't nachthok loatn liggn? - De wiesheid zit bie de hoonder wal in 'n stet, mår dan in 'n hangenden stet. Daarom schreef ik dan ook: ik heb nooit weeten dat ne hen 'n stet ok nog kan loatn hangn....

## Op eigen woorden letten ....

Ik had vanochtend **dhr. J.W. uit OLDENZAAL** aan de telefoon, (zeg mår Jänn) en waarover dat gesprek ging, vertel ik u later wel. Jan is ook weer een lezer van de goeie soort. We kunnen samen heel ernstig praten, maar ook een gesprek hebben, waarbij we nogeens kunnen lachen. U zult het langzamerhand al wel weten: een dag waarop ik niet heb kunnen lachen, is voor mij altijd een mislukte dag. Maar goed, dat dóárantoo. Onder ons gesprek was de melkboer aan de deur en ik vroeg Jan, of hij even geduld wilde hebben, want „ik heb de vrouw in ber liggn met de griep en now mo'k efkes melk nemmn“.

„De vrouw zeek?“ informeerde Jan bij m'n terugkeer aan het toestel, en zo'n vraag houdt dan in dat van mij enige toelichting verwacht wordt.

„Joa, dat is wa lastig en de hoesholp heb nen vriejn dag. Ik he 'n dokter al 'n paar moal bie de vrouw had en ze hef nog luk verhoging, mår ik verwocht toch wal dat ik eer met 'n dag of wat weer in de been heb ....“

Ik zal u de rest van het gesprek aangaande m'n vrouw sparen. Waar het om gaat met u dit te vertellen is mijn analyse van mijn eigen woorden. Ik ben al jaar en dag gewend om uit mijn eigen woorden en gedachten uitdrukkingen en zinswendingen vast te houden en te noteren, en wel wanneer die in onvervalst dialekt zijn gesproken of gedacht, of in Verwentst Hollands. Ik neem me nooit bij voorbaat voor: nu ga ik eens goed opletten wat ik zeg of waarover ik denk. Nee, nadat een gesprek of een gedachte min of meer afgerond is, schieten me de bijzonderheden, die de moeite van het onthouden en noteren waard zijn, vanzelf te binnen. Dat is een kwestie van een tot gewoonte geworden neiging.

In het hier genoemde geval heb ik mij een karakteristieke Twentse uitdrukking laten ontval-

len, die ik nog wel met enkele zou kunnen aanvullen, en die wijst op de man-vrouw-verhouding uit vroeger tijden. Let u maar eens op: ik zeg niet „de vrouw lig in ber“ maar: „IK HEB de vrouw in ber liggn“ en „IK HEB 'n dokter d'r bie had“ en zo verwacht ik, dat „IK eer met 'n dag of wat weer in de been HEB“. Ik zou door kunnen gaan: „De vrouw is MIEJ kraank wordn“, en u weet het al: een Twentenaar zegt niet: „de vrouw en ik“, maar steevast nog: „IK en de vrouw“. Voer voor Dolle Dina's.

Betrap uzelf óók eens op zulke spontane zegswijzen en maakt u er eens aantekeningen van. Een mooie uitdrukking hoorde ik eens van een jonge vrouw, die al een paar kinderen had en nu „alweer“ in verwachting was. Enigszins zich verontschuldigend zei ze: „Hemman hef mij weer wat máákt ...“

## Wel helpt mij?

**Dhr. T.B. te ENSCHEDE** schijnt er nogal moeite mee te hebben dat ik zo vaak moet zeggen: „ik weet het niet, wie helpt mij er uit?“, zoals ik een dezer dagen ook weer deed naar aanleiding van het woord Fielo. Dat meen ik te moeten konstateren uit zijn nieuwe brief, die als volgt begint:

„Wel helpt mie? Het was ow'k ne stem van onmeundig wied vot heurdn. Ik heb nog mår pas disse kraant, en ik zag vuur nen tiedlaank dat de heer Buursink doarin ne rubriek verzoargdn. Dat was vuur mie ne verrassing van oe nog zoo. Dee stukke van NICH EEN VAN OONS en al dat aandere geschrief en vruchtn van oene pen, warn vuur oons aait een van dee dinge dee oons zoo good deudn. Zee leutn oons wier leaven en zoargdn d'r vuur dat oonze moodersproake in ere wör hoaldn. Nostalgie is 'n ampat woord dat völ ten onrechte broekt wordt, dat bi'w heelndals met oe eens. Mår de mooie dinge van vrooger leavendig hoaldn, dàt is wat iej aait hebt doan en wat ik, en met mij zovöl, ten heugsten waardeert.

Wiej hebt oe dan ok aait zeen as nen expèert. (Wet iej doar 'n good plat woord vuur?) En dat noe den expèert oons-leu vrög: wel helpt mij?, veen wiej an de ene kaant naar eervol en andersweggens toch ók wal wier van: dat har iej zölf können wettn ...“

En dan blijkt dat deze lezer toch ook wel weer verzoend is met de gedachte, de enigszins teleurstellende gedachte van „dat iej dat now nich weet ....“ want hij voegt er berustend aan toe: „... en allns weeten döt Oonsn. Leewn Heer deank nog nich ees“.

Om nu eerst een vraag te beantwoorden: wat is nen expèert in dialekt? Ik zal zeggn: nen ex-

pèert is d'r èen wel van èen ding allns weet en dee van alle aandere dinge niks weet. 't Is d'r één wel iej niks wies könt maakn, mår dee oe ók niks wiezer maakt. 't Is nen allnsweeter, dee op ne vioel met éne snoar spölt.

### WA'K ZEGGN WOL:

Wanneer ik wel eens de indruk wek, dat ik me van de domme houd om de lezers uit de tent te lokken, dan is dat toch een verkeerde indruk. Ik kan me weleens wat op de vlakke houden om de lezers, die me willen antwoorden, niet te beïnvloeden. Maar zeggen „ik wéét het niet“, terwijl ik het antwoord al in m'n vestzakje heb, dat is niet mijn aard. Zo is het ook mijn aard niet om te laten voorkomen alsof ik iets wèl weet, terwijl ik het echt niet weet. Er zijn wel van die mensen, die nooit durven te zeggen dat ze iets niet weten of niet begrijpen, en die het altijd weten of altijd al eerder gehoord hebben en altijd precies begrijpen waar het om gaat. Ik kan het gekste woord bedenken, dat nergens op slaat, en tòch beweren zulke mensen dat het voor hen een bekende klank is. In dat opzicht ben ik altijd veel te onnozel om te veinzen. Een woord dat ik op 't eerste gezicht niet kan thuisbrengen probeer ik altijd wel eerst te rekonstrueren of uit te pluizen, en als ik het niet zie dan zeg ik dat en dan vraag ik zonder enige schroom: wel helpt mij? Want ik kan me niet permitteren een houding aan te nemen van wiedoetmewat.

## Wat is nen fielloo?

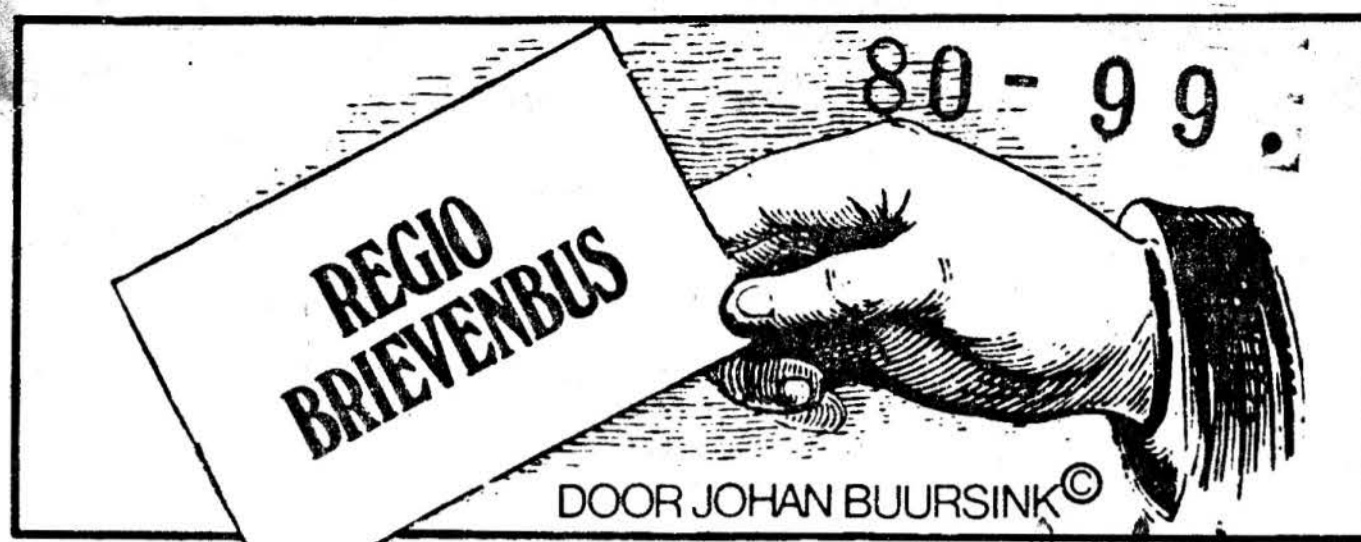
„Mår good“, zo vervolgt dhr. T.B. zijn brief, „het gung oawer den Almeloschen Fieloo. Zonnen fielloo dat is nen strekkel van nen kearl, nen oplichter en 'n hèemp, nen bedreeger en 'n voel oas. Fielo is 'n woord dat hier en doar nog broekt wör in de veuroorlogse tied en möggelik woar (= ergens is bliuwn hangn, of dat 'er een is dee zich 't woord nog herinneren kan. In ieder geval wordt het nog heel weinig broekt.

Het is ok wier 'n woord dat deur de Fraansken, in de Fraanske bezettingstied, hier in is bõrgerd en is bliuwn hangn. D'r bint 'n massa weur dee in dee tied òm 't zo mår ees te zeggn, broekt bint wordn en in 't taalgebroek bleven bint. De Fraansken schriefft **FILOU**; kiek mår noa“.

### MIJN ANTWOORD:

Over woorden uit de Franse tijd zullen we het nog wel eens hebben. Dat Filou een Frans woord is, maakt het wel aannemelijk dat het via de Franse tijd in ons taalgebruik is binnengeslopen, maar bewezen is het daarmee nog niet. Opvallend is wel dat de betekenis van dhr. T.B. geheel tegenovergesteld is aan die welke Mevr. E. uit Almelo eraan gaf. Volgens haar is een fielo een kwezel. En volgens Kramers Franse woordenboek, dat geheel in overeenstemming is met de Franse Larousse is een filou: een schurk, gauwdief, zakkenroller, bedrieger, afzetter, schelm, deugniet, guit.





80.99

6 OKT. 1980

om Bach in d'ed

De brief die ik van **dh. J.L.H. te HAAKSBERGEN** ontving is weer eens een mooie test op mijn kennis van zaken, waarvan dh. T.B. uit ENSCHEDE nich zonnen hoogn dunk meer hef, zo a'j eergistern in dussen hook hebt können leasn. Hee har nog zó dach dat ik zo'n betke nen allnsweter was. Ik zeg dit now nich umdat ik mij duur zonne oetlaoting in miene eer en goein naam angrèppn veul. Wiej bleeuwt doar eaven goeie vreandn um. Ik veen 't ja ók nog wa 'n betken ne ansporing vuur mij um miene eerdöänigheid wat an 'n baand te hoaldn, al zol ik nich weeten wanneer ik ooit hadder bloasn heb willn as da'k locht in 'n balg har. - Op den breek dee now koomp zal ik miene mening gevven zonder da'k doarbief eerst in de beuke heb willn kiekn. Oet wieheid!

## Zonne haandvol los gerei...

En dit schrif dan den heer t1J.L.H. oet Hoksebergen:

„Met plezeer leas ik vaak oew breevenbusse (nich aait; kân ok nich - hoof ok nich) en dan schöt mij of en too wat te binnen wat ok bes in de breevenbusse zol können. Mär ja, doar blif 't dan ók al vake bij. Ok goa ik non en dan wal wat ànnoteern, en a'k dan zonne haandvol los gerei bij mekaa heb, zo as non, za'k prebeern d'r iets van te maakn”.

MIJN ANTWOORD:

Ik ben weer zo vrij, teneinde spellingsverwarring in deze rubriek zoveel mogelijk te vermijden, het dialekt van dh. J.L.H. in de door mij gevolgde schrijfwijze weer te geven, waarbij ik toch in markante gevallen de spelling van de briefschrijver aanhoud. En nu kan ik het weer niet laten, wat aan het schoolmeesteren te gaan, ook al heb ik helemaal geen aanleg voor dat uitverkoren beroep.

In bovenstaande inleiding zegt dh. H.: dan schöt mij wat te binnen. Ik vind het mooier en misschien ook beter om te zeggen: doar schöt mij wat **in**. Want in goed dialekt is **binnen** heel vaak **in**. Voorbeelden: **kom binnen = kom d'r in** (dan kö'j d'r oet kiekn); ik kwam bij oew an tooë duur, iej warn **nich in** = ik kwam bij jou voor de toeë (gesloten) deur, je was **niet thuis**; 't reagnt, haal 't wasschegood **in** = haal de was binnen. Een vroegere kollega zei eens, toen hij van de w.c. kwam: „doar scheut mij wat oet en doar scheut mij wat in...”, en daar vertelde hij de inval die hij, al doende, gekregen had. (Historisch!)

## Doar geet 't hèn...

Dh. J.L.H.: „To'j 't haddn oawer den **ombach**, boebah, enz., mos ik weer deankn an: doar geet hee weer te **bracheern**, den om-

bach. le wet wal: de baas spöln met völle kabaal (bravour). Hef d'r dat wat met te maakn, of niks?”.

MIJN ANTWOORD:

Ik geloof **niet** dat **bracheern** ook maar iets te maken heeft met **bravour**. Bovendien ken ik het woord **bracheern** niet uit mijn eigen taalomgeving, maar ik meen uit de beschrijving af te mogen leiden dat het hetzelfde woord moet zijn als ons **blageurn**, zelfs al heeft ons blageurn de betekenis van pochen, opzichtig zich bewegen, pronken en opscheppen met zijn „goede” hoedanigheden, en niet direct die van de baas spelen, al is dat wel vaak een nevenverschijnsel. Ik meen dat het woord wel eens een overblijfsel uit de Franse tijd zou kunnen zijn, waarbij in denk aan het Franse **blagueur**. En mag ik nu even het Franse woordenboek erbij pakken?

Inderdaad: **blagueur t5= bluffen, snoeven, grappen maken, gekheid maken, moppen tappen, moppig zijn, en een blagueur is een bluffer, grappenmaker, zwetser**. En ik denk dat daarmee ook wel in verband zal staan ons mooie woord **blaag** en **blaagn** voor kinderen in het algemeen, de sub-tieners en tieners ook nog wel, om in onze moderne trant te spreken. Meisjes in die leeftijdgroep duiden we ook wel aan met **bloas, blöäske, blaäskes**. In het Nederlands: blaasjes, maar dat woord zal wel niet tot het Hollandse spraakgebruik horen?

Van het bovengenoemde Franse zelfst. naamw. **blagueur** hebben wij dan in ons dialekt het werkwoord **blageurn** gemaakt. Maar zo iemand heb ik hier nooit een **blagueur** horen noemen.

En nu heb ik hier wel een mooi antwoord aan **dh. J.L.H.** opgehangen, maar ik moet er wel het voorbehoud bij maken, dat ik maar aangenomen heb dat mijn **blageurn** hetzelfde is als zijn **bracheern**, en hoewel dat voor mij zo goed als zeker is, kan ik het niet stellen, dat het zo is. omdat ik geen houvast heb voor een bewijs.

Verder zal het u opgevallen zijn dat dh. J.L.H. spelt ombach (met een driepoot), terwijl de m.i. algemene opvatting toch wel onbach is (met een tweepoot). De verklaring van dat woord (waarop ik hier niet weer inga) gaat echter uit van de tweepoot onbach.

**Dh. J.L.H.:** „En a'j non deankt: wat nen **pegn** van nen kearl, den wett 't wier better!, dan bun'k precies op mien volgende woord. **PEGN** wordt ok wa zeg van nen völs te hardn of angebraandn stoetn of brood: mismakkt, hard, weerbarstig of onhandelbaar eigenwijs, woo mu'k dat non zeen?”

MIJN MENING:

Nen **pegn** (peggen) lijkt mij het best vertaald met Ndl. **Pegel** en dat wordt dan weer als dialektwoord **PEGGEL** of **PIEJGEL** gebruikt als

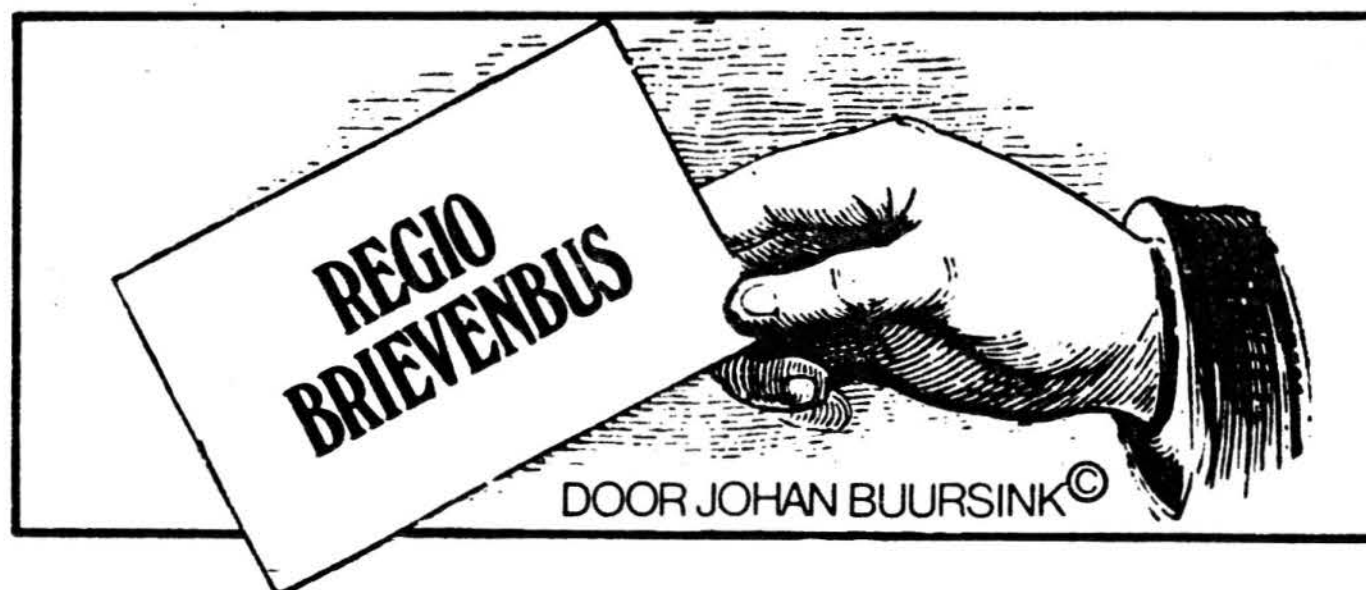
toepassing op een inhalig persoon, ne pin. En nu neem ik eens weer m'n fijne ouderwetse Nederlandse woordenboek van **KUIPERS** ter hand, waarin **PEG** voorkomt als een Zuidnederlands woord voor: kleine houten pin plug, en **PEGEL** als verkleinwoord van **PEG** als merk- en maatteken en als ijskegel. Dat **PEGGN** ook gezegd wordt van nen hardn of angebraandn stoetn is goed mogelijk; ik heb die aanduiding nooit gehoord. Maar ik denk dat **PEGGN** als zodanig geen specifieke soort of kwaliteits-aanduiding voor de stoet (= wittebrood) is, maar dat je het even goed kunt zeggen van een mismakkt anderssoortig ding. Bijvoorbeeld: mijn vrouw heeft een droge metworst, die van het lange bewaren zo hard geworden is da'j em wa met de hiepk kort mot zeen te kriegn. Dan zeg ik: doot dow mij den **pegn** mär in 'n moos, den wil nog wa kort kokkn, duch mijen, en dan dötte zienen deans nog, atte nich al te raanzig wordn. is. **Dh. J.L.H.:** „At iets slim krom is, is 't krom as nen **KLAABN**. Waar koomp dat woord weg (hen)? - Het koomp van peerd en waage: het is het kromme ieser tusken achterhoolt en klupel.”

MIJN MENING:

**KLAABN** is een m.i. verbastering van het woord **KLAAUW**, en een klauw is een ronde haak, doeterniettoe of van een paarde-inspan of van een aanhanger achter een auto. De mooie en duidelijke uiteenzetting, die dh. H. hierbij geeft van zo'n inspan bewaar ik tot een andermaal.

En dan pik ik nog een mooi stukje huishoudelijke praat uit deze brief.





80.100

## Non mu'k op- scheetn...

**Dhr J.L.H.:** „De bolle warn net nog wat an 't froezeln en dowweln, mär de moor hef ze noar 't berre doan en dus mu'k non ok op-scheetn. Oawerdag basket ze oaweral deurhen, doar bu'j tòch nich bie, en dan könt ze non ok wal liggn en he'j zölven ok röst. De vrouw nöält **alloeter verdan** van: opscheetn! Ze wil d'r ók achter. (Ik heur oe deankn: wal achter 'n bult, mär nich oet de weend.) - Iej hebt ok ait wät te **preestern**, zeg ze en ik bin dan ok nich zo good of ik mur d'r **reukeloos** 'n eande an maakn en al bu'j dan ok nog zo **werrig**, drok wor iej d'r wä met...”

MIJN TOELICHTING:

Om te beginnen met een opmerking: dhr J.L.H. gebruikte tweemaal het woordje **dus**, maar ik beschouw dat als een onwelluidende indringer in ons dialekt. Eenmaal veranderde ik **dus** in **dan ok**, en dat lijkt me juist en even duidelijk. Ik mut non (now) dan ok op-scheetn.

En dan probeer ik de moeilijke woorden te verklaren. De bolle warn an 't froezeln en dowweln, ze basket oaweral duurhen. Ik meen het woord **bolle** te begrijpen als afleiding van **de boel**, d.i. de kinderen. Maar ik kan 't mis hebben. Tegen **froezeln** zeiden wij **wrosseln** of **wrosseln** en ik meen dat dat van **worstelen** is afgeleid: **dowweln** was bij ons **dawweln** in de betekenis van **stoelen**. **Basken** hebben we kortgeleden nog besproken; het is ruw lopen. Een mooie uitdrukking is: ze könt now wa liggn; ik zou zelfs nog liever zeggen: **ze wilt now wa liggn**. Ik kan dat niet eens zomaar even karakteristiek in 't Nederlands zeggen, dat het dezelfde uitdrukingskracht heeft. Typisch voor Haaksbergen lijkt me de uitdrukking: **alloeter verdan**, die we vroeger vanuit De Hoeve al tegenkwamen als **alloeterse-duur**. Als Enschedeër zou ik zeggen: **àlvedan vedàn**. Zouden we hier niet eens weer met een gallicisme te doen hebben, een overblijfsel uit de Franse tijd: **à l'outré** (tot het uiterste, **àlvedan**) **vedan**, **seduur** (zo door,? Wie het beter weet moet zich niet stil houden. En verder: **preestern** (wij zeggen in Enschede **preistern**) zal wel van **priester** komen (zoals **prokureurn** van **prokureur** komt) en betekent: doen als een priester, eerbiedwaardig, plechtig doen. In plaats van **reukeloos** (dat eer van roekeloos dan van reukeloos afgeleid is) zou je ook kunnen zeggen: **in de reuklósigheid**) en dat betekend: **schleik**. En **werrig** is **wierig**, levendig, beweeglijk.

~o wierig as 'n leggend henneke!

## In 't gelnus

„O ja, een dinge, dat mut nog mär effn”, zo bewluit **dhr. J.L.H.** zijn brief, en hier volgt dan nu wat hem daar nog te binnen schoot. „A'w vroeger op 'n boer halfriepe valappel haddn, dan war wiej, keender, doar wies met. Iets is ja better as niks. Dan gung wiej doar-met noar de hiele en doar maakn wiej dan ne koele in 't heuj. Dan gungn dee appel in 't **gel-nus** en dan wier dichtstoppn. Dan breujdn ze wal riever en noa 'n paar wekke wadn ze nog lekker ok. Mu'j now um kommn. Alleene teegn pierrot ha'w niks oeteveundn. Misschien weet iej d'r wat op? Welterustn!”

MIJN KOMMENTAAR:

De halfriepe appel gungn in 't **gelnus**. Ik veronderstel dat dat 't nus (= nest) was, waarin de appel luk an mostn gelln, geel moesten worden. Andere verklaring kan ik voor dat woord niet bedenken.

Of ik wat weet tegen pier-rot? Ik zou niet weten wät! Wij noemden dat pier-mot, d.w.z. zo'n door de „piern” aangetaste appel was piermottig oftewel piermòrrig. Maar echte piern zaten er niet in, wel vette rupsen en ook vaak van dee kniepworm. We aten gewoon om zo'n stuk piermot heen, maar af en toe beet je zo'n beest wel door. Je spuugde dan je mondvol uit. Met de appel naar moeder gaan om de piermorrhigheid eruit te laten snijden deed je natuurlijk niet. Als je wat groter was, had je wel een eigen zakmes, zo'n klein kniefke, en daar kon je je wel mee redden. Dhr. J.L.H. moet me maar niet kwalik nemen, maar ik vind piermot beter dan pierrot. Want zo'n door een worm aangetaste appel was niet rot, maar zat vol mot van de uitwerpseltjes van de „piern”.

De rest uit de brief van dhr. J.L.H. moet nog maar even wachten omdat ik die gelijk met reacties van andere lezers wil behandelen, die over hetzelfde onderwerp schreven.

## Van de egstriep

De laatste brief van **dhr. G.J.K. te HENGEL-LO** had ik nog niet helemaal afgewerkt en daarom laat ik er hier nu weer wat van volgen.

**Dhr. G.J.K.:** „As iej 't van de **egstriep** mut haaln, dan köj 't in de hiel wa beargn”. Vertaling: Als je het van de ... (egstriep) moet halen, dan kun je het wel op de hilde bergen.

**Mijn mening:** Wat je op de hiel (hilde = zoldertje boven de koeienstalling in een ouderwetse boerderij) kunt bergen is niet bijster veel. Wat je van de egstriep oogst (aan hooi) kan dus ook niet veel zijn. Wat is dan zo'n egstriep? Ik zal het proberen uit te leggen, maar ik zeg er meteen bij, dat ik mijn mening geef voor een betere.

Een **eg** kan verschillende betekenissen heb-

ben of verschillende toepassingen. Algemeen wordt er een kant mee aangeduid, ook de kant van een stuk bouwland of weiland. En een **striep** (= streep) is een smalle strook, 'n **striepeke** is een klein smal ding, een strook. Het woord egstriep meen ik dus te kunnen aanduiden als een lange smalle strook aan de kant van een weiland. Maar ik verwacht dat er wel iemand van de lezers zal zijn, die het wat preciezer kan uitleggen.

Ik herinner me een uitdrukking van m'n moeder. Van een lang en dun en mager meisje, dat eigenlijk voor goed fatsoen te slank was, kon ze zeggen: wat is dat ja 'n striepeke.

## Voorspellingen

**Dhr. G.J.K.:** „As de hoond naa onröstig is en met alle geweld noar boetn hen wil, en één-moal boetn, begeent te gölln, nich effen mär anhoolt, dan is d'r gaauw (= binnenkort) nen doodn in de buurt. 't Zölfde as d'r nen ekster dee'j aans nooit vuur de boavenduur zeet, opees vlak vuur de roetn zich daalzet, nich één-moal mär vaker, dan wörd oet dat hoes gaauw (= binnenkort) nen doodn oetdräegn”.

**Mijn opmerking:** Dieren als onheilsprofeten spelen in het volksgeloof een grote rol. Het lugubere huilen van een hond (bijvoorbeeld tegen de maan, zoals men wel zegt) en het krasen van een kraai, om maar enkele voorbeelden te noemen, hebben altijd een angstige indruk gemaakt op de primitieve mens. Dat een dier evengoed als een mens bepaalde angstige voorgevoelens zou kunnen hebben zou ik niet durven te ontkennen. Waarom worden er anders wel eens koeien dol van angst als ze het slachthuis naderen?

## Eigenaardige uitdrukking

En hier nog enkele „eigenaardige uitdrukkingen” van **dhr. G.J.K.:**

- „Ik har doar al effen **stoan te hangn**”.

- „Mag iej dat wa? Nee, ik lus 't now nich. Lus iej 't dan wa? Joawa, mär ik mag 't now nich”

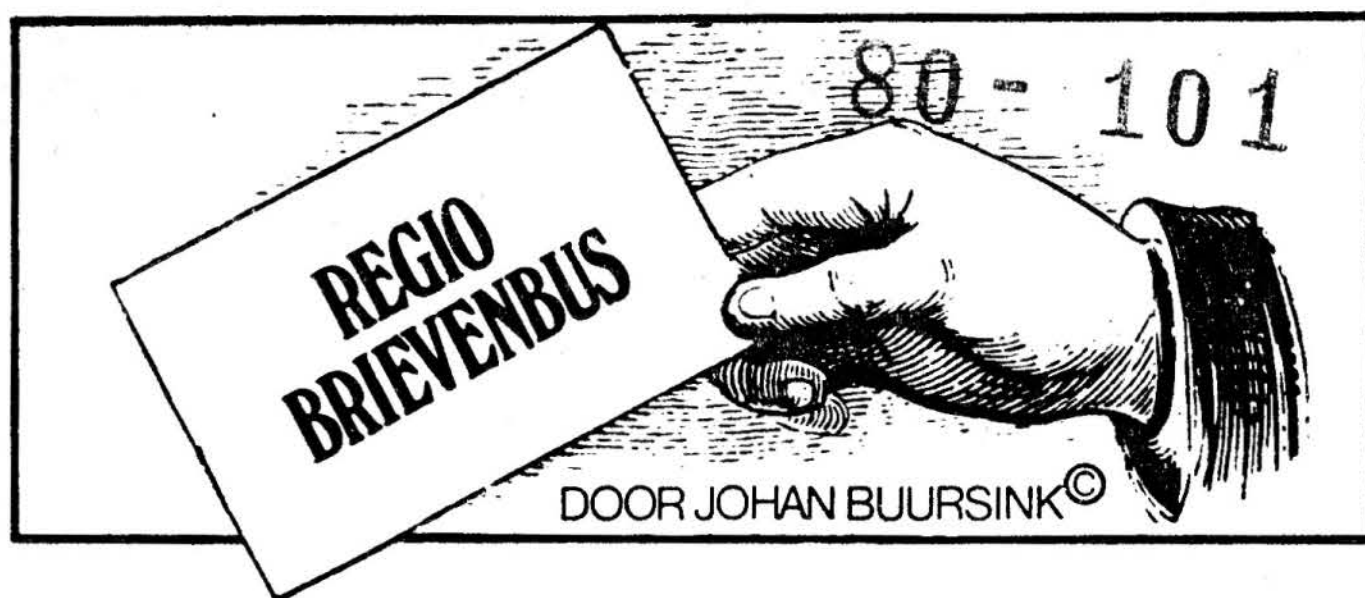
**Mijn aanvullingen:**

- „Mags mij nog wa? Joawa, mär ik mor oew nich”.

- „Mags da wa van de vaar? Joawa, mär ik maj dat nich geern doon. Dörfs dat dan wa? Joawa, mär ik dörf nich van de vaar”.

- „Mags wa moos? Ik mag 't wa mär ik mag 't nich hebbn van 'n dokter. 'n Dokter mag wa geliek hebbn mär ik mag d'r wieders nich op ändringn. D'r mag wa wat aandere wean wa'k mag a'k 't mag...”





80.101 | 10 OKT. 1980

**Dhr. G.J.K.**

„Mien Vaar har ne mooie Duutsche **zwok-piep** (dat is ne piep met nen zwok) en ik zeer hem nog zó 's oavends duur 'n goardn goan as hee zich 't gewas bekeek en hem 'n tebaksdaamp um de oorn **köllern**.

Zölf har ik nen mooin langn **springschach** (= polsstok) woaras ik met oawer beif en sleut sprung. Den **zwokdn** mooi duur en met nen **zwoonk** zwaaidn ik d'r dan oawerhèn. 'n Moal **zwikdn** mij 't èenkel um in 'n kloomp en har ik 't good **verzwikt**.

**Mijn opmerking:** Doar is dan ok nog gin wóórd Fraans bieje.

**Dhr. G.J.K.:** „Dan nog effen dit. Vaak heur ik gewichtige sprekkers vuur radio en teve positief en negatief duur mekaar haspeln um nog mär te zwiegn van gebrek an ne vlotte woordkeus. Noa elke zin mut ze dan as 't ware de weur weer eerst in gedachtn op 'n riegke zettin en dee tied vult ze dan op met öä of eu of ghöm of zo wat en dan gebroekt ze van zukke geleerde weur dat 'n gewoon meanssche an 'n lestn eand nog niks wiezer wordn is. As ik de vroggerdag op de Hasseler school bieje mienen oaldn schoolmeester Sogtoen - den ik now nog dankbaar bin vuur ziene taallessen - ien 'n opstel har schreevn zo iets as: vreselijk-mooi, verschrikkelijk-gezellig, ontzettend-lekker, enz., enz., dat is negatief teggenoawer positief, dan har hee mij dat hele opstel wa loatn oawermaan. En as 't dan nõg nich good wordn was, geleuf mij mär vrieje, dan harre mij de bokse wal 'n luk opwaarmd...”

En in een telefoongesprek van vanavond vulde dhr. G.J.K. nog aan, dat hij dezer dagen nog een minister voor de teve het woord **oent** had horen gebruiken. „Dat schient ok wier zo'n rechtevoorts modewoord te wean van oons moderne jonge cultuurvolk”, zei Gait-Jan en hij vroeg me op de man af: „Weet iej soms wat dat woord betekent?”

Nee. Ik bin nich zo **gis** in dee Hollanse taalverpaupering. Ik heb tot en met de nieuwste en „modernste” woordenboeken erop na gezocht, maar ik kon geen **oent** vinden.

## Met Teun-oom naar de molen in Losser

Omdat ik mijn goeie schrijfvriend **Heidevriend uit Overdinkel** heel graag wat aan de praat - of beter gezegd: aan het schrijven - wil houden, laat ik hier meteen diens brief volgen, die ik vanmiddag ontving. Als volgt:

„Weer een Levensteken uit Overdinkel. Vandaag wil ik 't eens hebben over Teun-oom. Die was een broer van de oude boer, waar wij destijds onder woonden. Hij was er de ongetrouwde broer van en hij was destijds zoveel als de boodschappenjongen bij de jonge boer. Woensdags moest hij naar de molen in Losser

met 'n paar mud rogge en verder nog wat kleinigheden. Mijn broer en ik moesten ook naar de molen in Losser met de trekwagen met een zakje rogge, dat de Va met de kluppel had afgedorst.

Wij mochten bij Teun-oom op de wagen meerijsen en met het zakje rogge van ons bij hem op de wagen zitten. Dat zakje werd gauw op de wagen gesmeten en de trekwagen konden wij dan wel thuis laten. Dat was 'n feest voor ons.

Bij Schorfhaar werd dan aangelegd. Teun-oom dronk daar dan een fles bier en wij kregen elk een cent voor steken (= snoep). Bij de mulder werd dan de rogge gemalen. Op de terugweg deed Teun-oom dan stiekum een pond of tien van het zijne in ons zakje. Zo was Teun-oom.

Met Kerstmis moest hij de huur ophalen. Ik geloof dat was een tientje per maand. Onze burens moesten dan acht gulden betalen. Wij hadden echter een bunder grond en een koe.

Daar werd een gulden per maand voor gerekend.

En met Kerstmis moest de Va twee dagen laten vallen in de fabriek als de feestdagen in de week vielen. Hij ging dan **tweede Kerstdag** wel werken. Hij mocht dat. Hij kon bij Van Delden een potje breken. In dertig kregen wij de feestdagen wel uitbetaald. In Twente was dat, meen ik, in 37 of 38.

Maar terug naar Teun-oom. Hij kwam de huur ophalen. Hij zei toen eens tegen Moeder: Sien loat dit moal de huur mär zittin. Hij kreeg toen twaalf gulden in de maand. Maar hij deed dat geld er toen zelf bij. Ik heb in m'n leven genoeg gezopen en weinig goeds gedaan, zei Teun-oom. Ik wil toch ditmaal eens goed Kerstmis vieren.

Zo was 't in die dagen. Ik weet nog goed van die eerste keer toen we met Kerstmis vijf Mark kregen. Dat was in die jaren echt wat. Maar laat ik eindigen, Johan. Ik hoop dat je er nog goed langs kan. Alles goede tot de volgende keer”.

Dat was dan weer onze Heidevriend.

En weet u waarom ik zo van zulke brieven van onze Heidevriend hou? Omdat hij zo precies in die onopgesmukte vertellingen de kern van de zaak raakt: de kleinigheden in het leven van de kleine man, van de kleine leefgemeenschap, waaraan wij ons in deze tijd gerust eens mogen spiegelen. En waarom wij gerust ook nog wel eens mogen glimlachen.

## Egstriep en vooregge

Mijn uiteenzetting van een EGSTRIEP in de vorige regio brievenbus blijkt wel precies te

kloppen op één uitzondering na, aldus **dhr. G.J.K. te Hengelo** en **dhr. J.G. ter A. uit Beckum**, die mij daarover meteen belden.

Ik schreef: het woord egstriep meen ik te kunnen aanduiden als een lange smalle strook aan de kant van een **weiland**. En met dat weiland ben ik er naast geweest, maar dat had ik kunnen weten. Of liever: ik heb het geweten maar er niet verder bij nagedacht. Een onzorgvuldigheid waarvoor ik exkuus vraag.

Een egstriep - uitspr. e(g)jstriep, met nauwelijks hoorbare g - is ne grösstriep langs 't bouwlaand, en nooit langs 't weilaand, aldus **dhr. G.J.K.** A'j nen binnenkaamp hebt, 'n stuk bouwlaand met nen sloot en nen hoaltwal d'r langs, dan köj langs zonnen hoaltwal nich wat verbouwn en iej könt d'r met de peeploog nich langs kommn. Langs 'n weilaand kan ok wal zonnen hoaltwal ligg'n, en den döt dan deanst as weendkering, mär 't weilaand löp aait duur töt an den wal.

**Dhr. J.G. ter A.** vertelt hetzelfde, maar in Beckum spreekt men van **voor-egge**. Dhr Ter A. meent dat dat hetzelfde is. Zo'n voor-egge loopt nooit langs een weiland, maar is een strook van drie tot vier meter breed, langs het bouwland en vaak ook aan beide eindstukken voor 't uitlopen en draaien van zo'n ouderwetse steploog. Wanneer zo'n voor-egge langs een houtwal loopt, is het onbruikbaar als bouwland. Dan groeit er wel wat gras op, waarop men ook nog wel eens een beestje laat lopen. Weiland wordt altijd wel tot aan zo'n houtwal of-evrucht, afgerasterd. Zo'n voor-egge langs het bouwland wordt ook wel gebruikt als weg, als toegangsweg naar bijvoorbeeld een stuk, dat erachter ligt. Dhr. Ter A. is van mening dat er wel gangbare wegen kunnen zijn ontstaan uit zulke voor-eggen, zoals in Beckum 'n Breedn Eande en misschien ook wel het Loninks Voetpad.

## Toegift

In gesprekken ving ik nog het volgende op: „At nen boer eenmoal liik is, dan blij he liik” (Als een boer eenmaal goed boos is, dan blijft hij boos).

Ik weet d'r van mèt te proatn, want d'r ister walees een liik op mij, nen boer.

Mär at miene vrouw walees liik op mij is, en dat kan licht plaats hebbn, dan blij ze dat nooit zó lang. Want:

„Eigen dat vret nich in” is ne wiesheid dee vaak ópgeet.

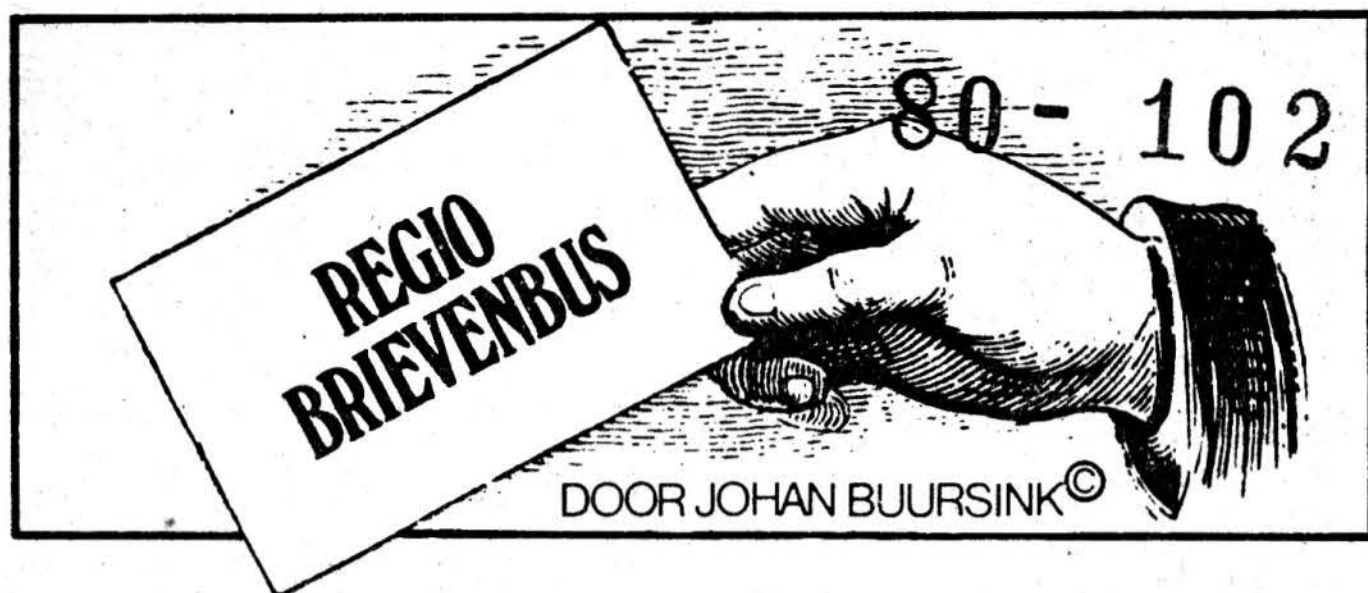
Oawer de leefde proatn, doar koomp ginnen eand an. Mär d'r is zo völ geheime, stille leefde en doarvan zeg ik:

*Gin törf en gin kolln en gin hoalt brandt zo heet*

*as leefde in 't geheim waar gin means wat van weet”.*

Mär loa'k 't öfklopp'n, want „Spothuskes, dée brannt...”





80.102 | 13 OKT. 1980

## 'n Eumke en nen ombach....

„Ik was disser daag in Alstea, en doar he'k zó wat moois heurd“, vertelde mij **dhr H.R. uit Haaksbergen**, „mär umdat 't oet Alstea keump weet ik nich of dat wat veur oe is.“ „Loat mär ees gauw heurn dan“, antwoordde ik hem, „al keump 't ok oet Alstea, at 't wat goods is kaan'k 't umsgelieks broekn!“ En ik dacht: al zol 't ok oet Jeruuslem kommn, d'r zit ja rechtovert oaweral Twentse jongns en wichter, wat wò'j toch. En Alstätte hef ja oale breew in Hoksebaargn.

„Ik was doar biejen boer en ton ik hem bepochen um zien mooie bedrief, zear den: „Ja jong, 'n eumke en nen zeuvenjoarigen ombach bint 'n sierroad op 't erf“.

Ik liet hem die uitdrukking nog eens herhalen en moest toen bekennen: „Ik verstoa 't wa mär ik begriep 't nich“. - Ik weet wel dat 'n eumke de ongetrouwde broer van de boer is, in de regel de jongere broer omdat de oudste erfopvolger is, die de andere gezinsleden uit moet kopen of levenslang onderhouden moet. Zo'n broer, die ongetrouwd blijft, moet dan **Ne stea an 'n heerd** hebben, d.i. een plaats aan de haard, letterlik vertaald. Dat wil zeggen: kost en inwoning en verder levensonderhoud, waarvoor de eum dan op het bedrijf moet meewerken. En omdat veel boeren de gewoonte hebben, **nen koold achter de koezen** (= een pruim tabak achter de kiezen, koude tabak, in tegenstelling tot rooktabak zo genoemd, een kouwe, zou je kunnen zeggen) te hebben, waardoor ze voortdurend het tabakssap moeten uitspugen in een daarvoor bestemde bus of blik bij de haard, worden die eumkes ook wel als, 't **spiej-eumke an 'n heerd** betiteld.

Welnu, zo'n eumke is in de regel een harde en trouwe werker „op 't erf“, omdat hij geen zorgen heeft voor vrouw en kinderen en hij huis en have ook als het zijne beschouwt, er zich geheel verantwoordelijk voor voelt.

Zo is het althans in grote trekken, al zullen de verhoudingen overal wel niet altijd even gunstig liggen. Dat is dan dat, maar 't is nog maar de helft van de gebaarde wijsheid van het platteland. De andere helft moest dhr H.R. mij dan maar uitleggen. Aldus:

**Dhr H.R.:** „Iej weet toch wa wat 'n roenenpeerd is?“

- „Ja, vanzölf. Dat is nen gesneden hengst“.

**Dhr H.R.:** „Percies. En zo'n roenenpeerd neemt ze nen ombach.“

- „Nen ombach met ne m van Mriens of met ne n van Naads?“

**Dhr H.R.:** „Met ne m van Mriens. Zo is dat in Hoksebaargn en zo is dat ok in Alstea.“

- „Ik heb nooit aans heurd as onbach, met ne n van Naads. Mär ik heb kortns nog schrewn dat dat zeg wör van nen beer (= mannetjesvarken) en dat woord dod ok al op 'n weeld zwien, volgens de woordnbeuke.“

**Dhr. H.R.:** „Dat mag wa wean, mär nen ombach is now eenmaal 'n roenenpeerd.“

- „Mär woarum mot dat juist nen zeuvenjörigen ombach wean, at 't dan tòch ne roene mot wean?“

**Dhr H.R.:** „Op den leaftied is 'n peerd op zien best. Dan wil he wearkn. Dan kö'j d'r wat met beginnen, benaamd at 't ne roene is, nen ombach. Net as met 'n eumke, doar wee'j ók wa'j d'r an hebt.“

- „En tòch meen ik, dat 'r eer van nen beer zegd wordt van onbach as van ne roene...“

**Dhr H.R.:** „Dat mag walees wean dat dat van nen beer zegd wordt, mär dan hef dat betrekking op zien gedrag, atte al te driftig is en datte de zeug tootakelt, dat de zeug zo wat nich verdräegn kan of zo. Dat is dan zo zien gedrag. Mär 'n roenenpeerd dat is nen richtigen ombach. A'j proat van nen ombach dan weet de meeste boern wal da'j doar ne roene met bedoelt.“

En zo heb ik uit dit gesprek, dat ik zo goed mogelijk uit m'n geheugen hier weergegeven heb, weer heel wat geleerd. Ik heb er uit geleerd, dat ook de officiële taal uit een echt woordenboek, betrekkelijke waarde heeft. De taalgebruiker heeft altijd het laatste woord.

Dat zagen we in een van de laatste regio-brievenbussen nog, waar het ging over het Haaksbergense **bracheern** van **dhr J.L.H.** en mijn Enschedese **blageurn**. Dhr J.L.H., die mij er nog weer over belde, wil wel toegeven dat het mogelijk is dat zijn bracheern en mijn blageurn tot hetzelfde Franse woord herleid kunnen worden, maar hij blijft erbij dat de door hem gegeven betekenis in Haaksbergen de juiste is, en die betekenis is voor **bracheern**: de baas spölln, opspölln, metwillig (= ondeugend) wean, met geweld de baas willn spölln. En mijn Enschedese blageurn is vooral: pronken, opscheppen, de grote Jan uithangen. Ik heb me er al wel mee verzoend dat een woordenboek de letter van het woord bevat maar dat het spraakmakende volk er de geest in legt, om het maar wat gebrekkig uit te drukken. En daar schiet me een voorval te binnen, dat hier op z'n plaats kan zijn om mijn bedoeling te verduideliken.

## Noar de vreandschoppn.

Het is een beetje een gek verhaal, mär dat loat hèn. Ik kan 't nich anders vertelln at 't mij ok vertaald is.

Het is al meer dan veertig jaar geleden, dat een oude Enschedeër, met wie ik nogal veel contact had en die toen al een eind in de zeventig was, onder de vele oude verhalen die hij mij vertelde de volgende anekdote ten bes-

te gaf, die hij als kind eens gehoord had. Het moet dan ook al meer dan honderd jaar geleden gebeurd zijn.

Nen boer oet Lönker was duur de Rechbaank in Almelo veroordeeld töt 't een of 't aander en umdat hem dat nich loendn, harre 't insmettn. **Jat het: hee was 'in Hoger Beroep' goan en doartoo mos he vuur 't gericht in Arnhem verschienen.** Dat gebuurdn völ vaker en dan maaktn zukke leu doar dan meteen zo nen hearfsdag van in Arnhem, zo at ze dat neumdn at ze van 't oetstapje de geleagheid te baat nömnm um de bleumkes boetn te zetttn, a'j dat better begriep. Want: wel keant mien gat in 'n aandre stad... en wa'j in heel Twente vergiews zeukn mostn dat ha'j in Arnhem vuur 't griepn, wör d'r zegd: hele buurtn woarat de „hoorn“ (= hoeren) hoes an hoes vuur 't raam te kiek en te koop zatttn.

Ton at dan den Lönker boer de zaak vuur de rechtbaank d'r good of har brach, teug he op 'n pad um zienen riekdaalder in de zeunde te verdoon. Mär woar zol he dee slechte wiefkes können veendn? Dan mär vroagn...

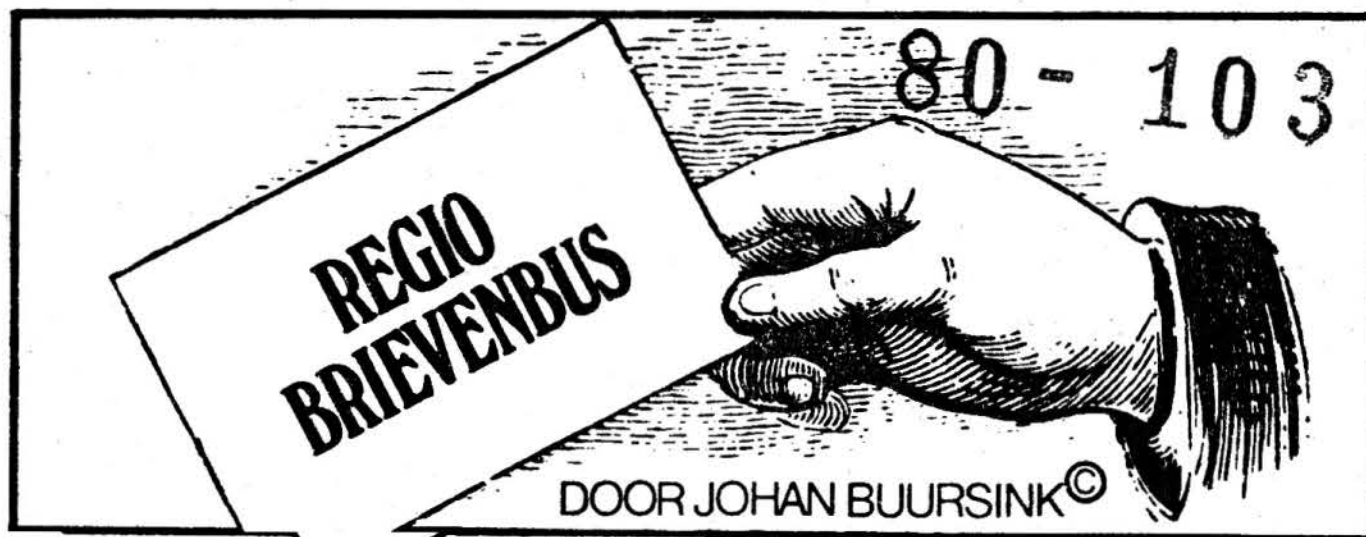
Noa lang dwelln - wel vrög d'r now geern noar de richte weg woar 'j op 'n pad der zondaars komt? - noa lang dwelln höäld he nen vuurbieganger an met de weur. „Vreandschop, kön iej mij ok zeggn woarat hier de hoorn bunt?“

De rest van het verhaal van mijn oude zegsman ben ik volkomen vergeten, maar die vraag is me altijd bijgebleven. Daaruit leerde ik dat een verouderde en nagenoeg vergeten aanspreekvorm eenmaal bona fide taalgebruik is geweest. Dat je een meneer aanspreekt met **heerschop** (= heerschap) of over zo iemand spreekt als heerschop, dat is nog niet zo erg verouderd als dat **vreandschop** als aanspreekvorm voor zowel je vrienden als onbekenden, onbekende gewone mensen dus geen heerschappen, die je vriendelijk wilt stemmen.

Doch nu de kern van mijn betoog. Een van mijn vrienden, aan wie ik dit verhaal later eens vertelde en die netzomin van humor gespeend was als ik, vond de vraag van die Lonker boer zo leuk, dat hij meer steeds op dat woord **vreandschop** terugkwam. Hij vond dat zo'n mooi woord voor dat soort vrouwen, dat het dialectwoord hoorn daarbij helemaal bij hem in het vergeetboek kwam. En als hij eens erg uitgelaten was, dan zei hij: now wil ik vanaavend ees kiekn woarat hier de vreandschoppn bint.

Ik bedoel met dit verhaaltje maar aan te tonen, dat een woord in de volksmond dikwels een heel andere betekenis kan krijgen dan er oorspronkelijk mee bedoeld is en zoals het ook in een of ander woordenboek was gelegaliseerd. Als er dan ook in Alstätte en in Haaksbergen gesproken wordt van een ombach als ze een ruïn bedoelen en de meeste boeren begripen dat een ombach een ruim is, dan kan geen woordenboek en geen instantie die woordbetekenis ongedaan maken. Maar daarom blijft een ombach wel een beer, want dat is de grondbetekenis van dat woord, zoals een vreandschop een vriend blijft en geen... heer.





80.103 15 OKT. 1980

Eerst even een paar tikfoutjes verbeteren, die ik in mijn kopij over het hoofd had gezien. In rbb. 80.101, eerste kolom, regel 8 van boven, daar laat ik dhr G.J.K. over **ben** en sleut springn. Maar hij sprong over **bek** en sleut, dat is over beken en sloten. Het meervoud van bek (= beek) kan zowel bekke als bek zijn. - In dezelfde kolom, regel 32 van boven moest hij het opstel **oawermaakn** en niet oawermaaln, zoals er staat. Sorrie...

## As 'n vendaamp blif hangn...

In rbb 80.97 (1 okt. 1980) gaf ik een toelichting op een door dhr G.J.K. ingezonden zgn. weersvoorspelling: „As 'n vendaamp blif hangn en nich in de heugte wil gif 't reagn”. (Als de veendamp blijft hangen en niet omhoog wil komt er regen).

Wat heb ik gelijk gehad, toen ik in mijn toelichting schreef: „Wie van de jongeren weet nu nog wat **vendaamp** is? Ze zullen er misschien nooit van gehoord hebben”.

En nu wil ik hier nog even herhalen, wat ik als verdere toelichting schreef in genoemde regio-briefbus, om terwille van hen die het misschien niet gelezen hebben de nu volgende discussie duidelijk te maken. En dan kan ik een korte toelichting op het feit, dat ik deze jeugtherinnering zo duidelijk bewaard heb, er nog aan toe voegen omdat de gelegenheid daartoe nu gunstig is. Welnu, hier is de herhaling:

*„Maar ineens zie ik het weer vóór me: die lichte damp over de stad en dan ruik ik die brandlucht weer. En dan hoor ik moeder nog zeggen: den vendaamp wil nich vot, d'r zit reagn in de loch. - Als het veen stukje voor beetje ontgonnen werd vroeger, voor de boekweitverbouw, dan werd in het voorjaar eerst een stuk veenheide afgebrand, waarna de as als mest ondergespit werd”. - Einde citaat.*

De herinnering aan die veendamp dateert bij mij uit de eerste wereldoorlog 14-18, misschien nog uit twintig. Wij woonden even buiten de stad en we hadden het gezicht op het stadscentrum over een hoge es. Tot ver nog meer naar buiten heeft de stad thans alles overwoekerd. En als die veendamp over de stad trok en er bleef hangen dan vertelde moeder mij, wat er aan de hand was. Gister heb ik de 115e geboortedag van moeder herdacht. Zij was vol aandacht voor het gebeuren om haar heen en ze wist van oude gewoontes en gebruiken heel veel te vertellen. Zij vertelde mij, als jongste van de zes, altijd veel meer

dan ze de anderen ooit had kunnen doen, omdat ze het nu wat kalmer aan kon doen. En zij bezat de gave, in al haar eenvoud, mij te leren aandacht te besteden aan de kleine bijzonderheden die er altijd wel in het leven van de eenvoudige mensen zijn. En tot die kleine bijzonderheden hoorde ook den vendaamp, die veendamp. Van haar leerde ik ook de uitdrukking „snee met vendaamp” (= sneeuw met veendamp), maar dat verschijnsel zelf is me altijd vreemd gebleven. Ik denk dat zo iets onmogelijk is, evenals de uitdrukking: „as poasken en pinkster op éenen dag vaalt”, d.w.z.: als pasen en pinksteren op één en dezelfde dag vallen. - Moeder wist me ook te vertellen, waaraan je het weer kon vaststellen. Bijvoorbeeld: als er een onweersbui pal uit het zuiden opkwam, met lang van te voren waarneembaar weerlichten en gerommel van veraf, wat altijd een erg angstige indruk op me kon maken, dan werd het zwaar weer. Dat kon dan urenlang boven de stad blijven hangen, volgens moeder omdat het de warmte, die uit de tientallen fabrieksschoorstenen omhoog steeg, nich de baas kon wordn.

## Wat mèent Gait-Jan...?

Ik heb me werkelijk even de ogen uitgewreven, toen ik de raktie las van **dhr T.B. te ENSCHEDE** op mijn verklaring van vendaamp. Ben ik dan zó de kluts kwijt dat ik niet meer weet waar ik over schrijf? Ik laat hier dan nu de mening van deze inzender volgen:

*„Ik ben dee kaante van Twente groot wordn waarat ven en slätte nog ligt. Ik hen zo völle daamp ezeen van en oet 't ven, mår nooit van 't brandn. Joa, 'n eankeld moal as dis of geen luk onvenullig 'n bölke segaar of segret in 't heed har smettn en 't hele spil duur veur verteerd wör.*

Mår dan wör d'r zeg: wat onmeundig rookn! En 's aanderdaagns hung 'n daamp nog wied en zied. Segaar verbrandn is ok rookn, wiej rookt, zeg wiej ja. Daamp hoof nich preenspoals van brand te kommn. As 't daagns waarm hef wes en 'n water in de venplasse verdaampt en den daamp 's oavends as 't luk koalder wordt, kondenseert, dan word d'r ok van daamp ekuierd. Dan kan 't ja mangs zo dämpig in de loch wean.

En dämpigheid he'j ok oawerdag wal. Kiék, as dan den vendaamp blif hangn, dan is 't weendstil. Meteorologies duud dat op ne vol verzoaidige loch met waterdaamp, dee den daamp van zo'n ven nich meer op kan nemmn. As dan de lochloagn ok mår ietsken veraan-

dert en d'r nen ietsken koaldere loag oawertrek, dan he'j reagn.

Miej duch dat Gait-Jan dat ok hef meand met: as 'n vendaamp blif hangn.

N.B. Er zijn tegenwoordig zeer begrijpelijke en goed leesbare boeken in de handel over weer en weersveranderingen en meteorologie. Mijn wijsheid heb ik uit één dezer mogen opdoen. Het bevestigde trouwens al datgene dat ik als kind reeds waarnam in de natuur. En een goede waarnemer ben ik altijd geweest...

Tot zo ver dhr. T.B.

MIJN ANTWOORD:

Ik weet niet, hoe oud dhr T.B. is. Maar als ik stel dat ik na ongeveer 1920 het door mij beschreven verschijnsel van den vendaamp niet meer heb waargenomen, dan kan het zijn dat ik ook ten opzichte van deze briefschrijver gelijk heb gehad: „Wie van de jongeren weet nu nog wat vendaamp is. Ze zullen er misschien nooit van gehoord hebben...” waaraan ik nu nog zou willen toevoegen: „...aanders as oet de beuke!”

Het is niet onmogelijk, dat ik langs Gait-Jan heen gepraat heb als hij precies dat bedoelde wat deze inzender schrijft. Maar dan heb ik hem toch in elk geval aangevuld.

## De veengronden der Marken

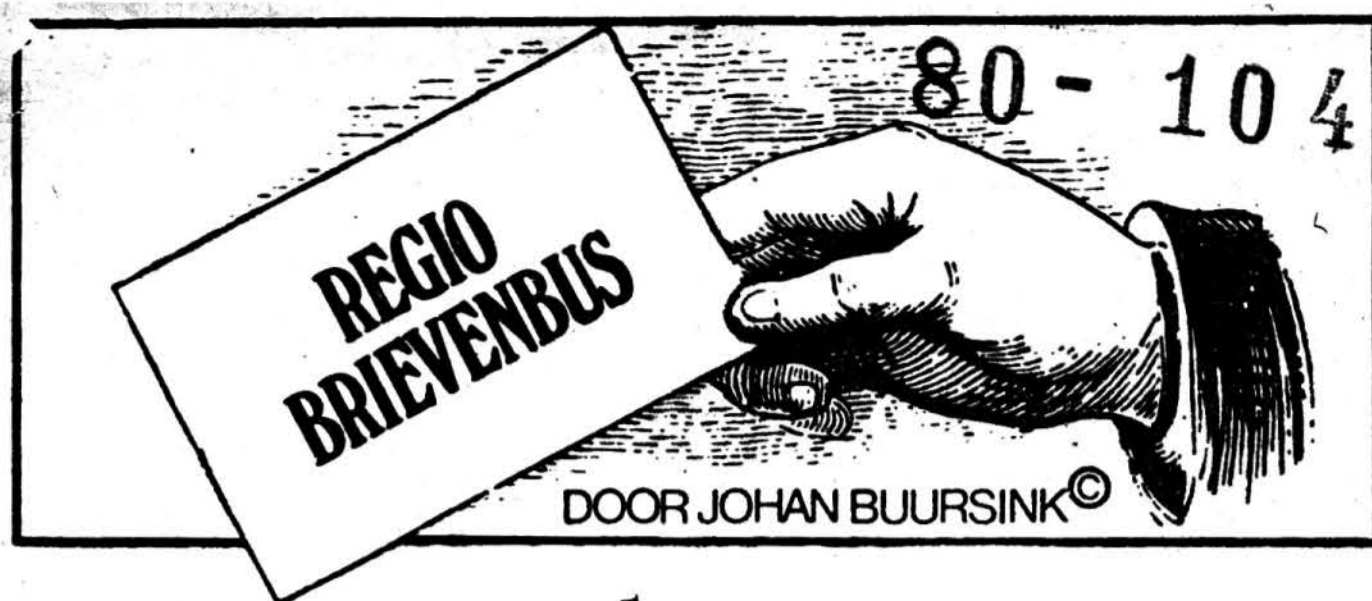
Toen ik de hierboven geciteerde inzending van **dhr T.B.** gelezen had - en ik stel de brieven die ik de laatste tijd van deze lezer ontvangen heb, zeer op prijs - toen dacht ik werkelijk: zol ik ok misschien last können kriegen van halleknaatsies oet miene keenderjoarn, da'k zo mår wat in de wiede wereld weg lul? En ik begon een tijdrovende speurtocht in alle mogelijke literatuur. Ik ben toch niet een klein beetje helemáál gek geworden. Het antwoord lag dicht bij de hand dan ik me aanvankelijk herinnerde. Ik kwam eindelijk terecht bij onze eigen CATO ELDERINK, wier autoriteit ik hier toch niet hoef aan te tonen. Uit haar kostelijke boek „Twenter Laand en Leu en Lèven” (1937) citeer ik nu hier enkele passages, uit hoofdstuk VI: „De Veengronden der Marken” Aldus:

*„Een groot complex veengrond werd dan in akkers verdeeld: ieder gewaard erve kreeg daarvan tegen betaling gedurende een bepaalde tijd, meestal op twaalf tot vijftien jaren gesteld, een akker in gebruik, die, na dat de bovenlaag was afgebrand, met boekweit bezaaid werd”.*

*Tweede citaat: „Die boekweit gaf echter, met uitzondering van enkele goede jaren, waarin zij bijzonder rijken oogst leverde, vaak teleurstelling. Daarom zegt een Twentsche spreuk. Bookweitenzoad en vrouwleuroad, as dat ge-road, gif et dubbelt of niks. Of ook wel: Bookweitenzoad en vrouwleuroad, dat lukt meer alle zeuven joar.*

*Een onaangenaam gevolg van deze landbouwmethode was de **veendamp**, die bij het afbranden van den bodem ontstond en zoo menigen mooien voorjaarsdag bedierf. Scherp en branderig was de lucht, die men inademde, het verschieft lag in een blauw-grijs waas verborgen en de zon stond dof, als een slecht gepoetste koperen plaat aan den hemel”.*





Aanvulling r.b.b. 80.103: 17 OKT. 1980

- En zo was het precies, zoals ik mij dat herinner. En ik kan de verleiding niet weerstaan, op te merken dat het aanschaffen, raadplegen en bestuderen van onze eigen streekliteratuur ook de wijsheid bij kan brengen, die de wijsheid uit andere boeken aanvult en zelfs verbeteren kan. Getuige het derde citaat uit CATO ELDERINK:

*„Ik herinner mij, dat men dit, zich steeds weer herhalende „natuurverschijnsel“ wel eens uit andere oorzaken trachtte te verklaren. Nu echter het veen niet meer in het voorjaar ten behoeve van den boekweitbouw wordt afgebrand en nog slechts zelden bij ongeluk in brand geraakt, is de veendamp een zeldzaamheid geworden, zóó sterk, als wij hem vroeger kenden, komt hij niet meer voor“.* - Einde citaten.

- Wat moet ik verder nog van deze dingen zeggen? Alleen dit: Van genoemd boek van Cato Elderink is, gelukkig, in 1976 een geïllustreerde herdruk verschenen bij Boekhandel Broekhuis in Hengelo. Ik hoop voor dhr T.B. dat het nog niet uitverkocht is. Ik heb al gezegd dat ik het verschijnsel van de veendamp na het begin der twintiger jaren niet meer heb waargenomen.

80.104

## Kritiek

Onlangs heb ik geschreven: „Spar mij uw kritiek niet“, of woorden van gelijke strekking en dat is oprecht gemeend. Dat neemt echter niet weg, dat ik eventuele kritiek niet onbeantwoord wil laten, als daar aanleiding toe bestaat en evenmin onweersproken, als die kritiek onjuist is. Dat is toch fair play, is nich waar? Vandaag kreeg ik een brief met de volgende inhoud:

„Beste meneer Buursink“ (op de envelop stond mijn naam wel juist als Buursink).

„Met völ plezier laes ik aait dee stukskes van di'j meer now wis mij wat wies maakn! Is ter 100 jaar lennen à nen boer wes in Lönke dee noar Arnem gung noar de h...? Was dat woort toen a bekent? Kom now.

Eigenlijk wok die'j wa nen kliestert um de aorn gemmen, want zon verhaaltje past tog geels nig in diene rubriek.

Beens tow wa nen Enskesen? Laats wos mi'j ok a wies maakn das nog nig has heurt van nen krekkel! Eén dee in Enske geboorn is, is en blief nen krekkel! Er is nog één adres waar ze te koop bint en dat is Wevers an 'n Losserseweg (Oosterstroat).

Nig hellig wein. (w.g.) F.G.B., Olnzel“.

MIJN OMGAAND ANTWOORD:

Beste meneer B.,

Hellig weän? Man, ik wee ja nich wat hellig-wean is. Volgens de leer van Hijmans bin ik nog a zwoar sekundeer reagerend. Dat he'k a vaker zeg: moargenoavend zal mij wal ees in können schein wa'k eergisteroavend in dee disseleriej zo mooi har können zeggn um ad rem te hebbn wes. En à'k ees 'n moal oet wiesheid reedn heb um hellig te wean dan schöt mij dree daag later duur de gedachtn da'k doar wal ees hellig um har können muttn wean mär dan mot d'r al net één bij mij wean dee mij op zol schuunen töt da'k zo

wied bin en zeg töt mij zölf: ooh... wat been'k nów hellig!!! Ik bedoel mär dat ik an helligheid gin dagweark hebbn wil. Alleenig atter één is dee mij willns en weetns zol beleege en bedreege en dee mij oet onoprechtheid van zien gemood on-eer an zol doon, zó'r één geet bij mij onherroepelik vuur 't blok, doar loa'k ok nog ginnen spoander van heel. Mär breew as 'n dienen, zukke breew dee koester ik. Umdat ze van härtn gemeend bint, wat wo'j toch.

En now woar 't um geet. Mags mij echt wa nen kliesterd an de oorn gewwn, dat mag's. Mags mij ok wa met 't vretkettelke vuur de heurn basken. Dat dös ja toch nich, doar bi'w bei te oold vuur, dat duch mij an dien mooiste schoonschrift, zo at ze dat rechtovoort nich meer leert op 't school. A'k mien best doo zo'k 't diej nog noa können doon want et is nog den oaldn stiel van schrieuwn, woar a'j de schoolmeesters en ambtenaren an könt kennen dee't al joar en dag van Drees trekt.

Dat dat verhaaltje van den boer dee noar de hoorn wol nich in dissen hook op zien plaats zol wean been'k toch nich met diej eens. 't Gung mij ja nich um 't verhaal, mär um de weur, dee zoonder 't verhaal nich töt eer recht zolln können kommn. En de tied is vurbij da'k h... zol muttn schrieuwn 'k de hoorn be-doel.

Mär da's mij anwrifs da'k diej wat wies heb willn maakn is nich mooi van diej. A'k heb loagn dan heb ik loagn in kommissie, zo at ze dat walees zegt. Dow kaans wa völ weetn, wa meer as ik, mär 'n means hoof ja nich allns te weetn. Toovallig heb ik nog wa heel wat meer heurd oet et volksleaven van zonne hoonderd joar heer, ok oawer dee boern en börgers, dee 't in Arnem insmeetn en wat doar dan zo al bij kwam kiekn en zo. En zol men hoonderd joar len in Eansche en Lönker nog nich hebbn weetn wat hoorn warn? In de tied woar ik 't vuur 't eerst heurd heb was dat woord a weer zó verslettn dat ik an mien zegsman heb muttn vroagn: hoorn... wat warn dat? En at ik zegd heb dat den boer oet Lönker kwam, dan heb ik doar nich 't doarp Lönker op 't oog had. 't Kan d'r ok één oet Drien of oet de Brookheurn west hebbn, 't was ja allns Lönker.

En dan: woarum zol ik nich in de kraant 't woord **hoor**, meervoud **hoorn**, as dialekt-

woord veur hoer, hoeren, möggn zett'n, wa'k nog nooit in 'n dialektwoordnbook teggn bin kommn, um dat te boekstaven. Woo vaak word d'r in 'n Biebel nich schrewwn oawer hoeren, of 't mot net nen keenderbiebel wean woar 't weg is loatn? En heb ik zölf nich as keend op de kristelike school 't psalmvers van boetn muttn leern met de wiesheid: ... Gij (= God) roeit hen uit die af-hoer-reeren en u den trotschen nek toekeeren ....?

Mien zegsman kan mij nich meer bijstaan, want den is a lang dood.

En now nog wat oawer dee Enscheder krekkel. Ik zol diej kortns wies hebbn willn maakn dat ik nich wus wat krekkel warn. Kom-kom. 't Mag wean da'k diej an 'n kuierdraad heb had en da'k dat woord nich goed of verkeerd verstaan heb. Ik weet 't nich meer en ik kan zoonder meer nich al miene tilfoonbeukskes noakiekn a'k nich zo'n betken 'n doatum weet. En ik zol nich weetn dat dee krekkel aait nog bij Niejn Jan-Heenik (Wevers) an 'n Prelweg (Lossersweg, nu Oosterstraat) op 'n hook van 'n Borkentsgaank (nu Rozenstraat) te kriegn bint wes. 't Kon walees wean dat ik 'n oald Niejn-Jan-Heenik better keand heb as dow, mèt ziene krekkel. En d'r bint now nog wa 'n stuk of wat adressen méer in Eansched woarat ze nog krekkel bakt. Niejn Jan-Heenik har zien laand ja an 'n Aapnhof an 't oonze.

Joarn lèn heb ik ja a schrewwn in Nederlands Volksleven 'n stukske oawer: Ik kreeg nen krekkel op 'n aarm. En in december bin ik ja a viefentwintig joar eerevoorzitter van de Enscheder Spöllers en Daansers De Krekkel, dee ik heb helpn oprichtn en dee ik an den Eanscheder naam De Krekkel helpn heb. En nog nich zo lang lèn heb ik in de Eanscheder editie van disse kraant 'n heel epistel schrewwn oawer herkomst en betekenis van den krekkel. Woo heb ik dat dan now toch met diej?

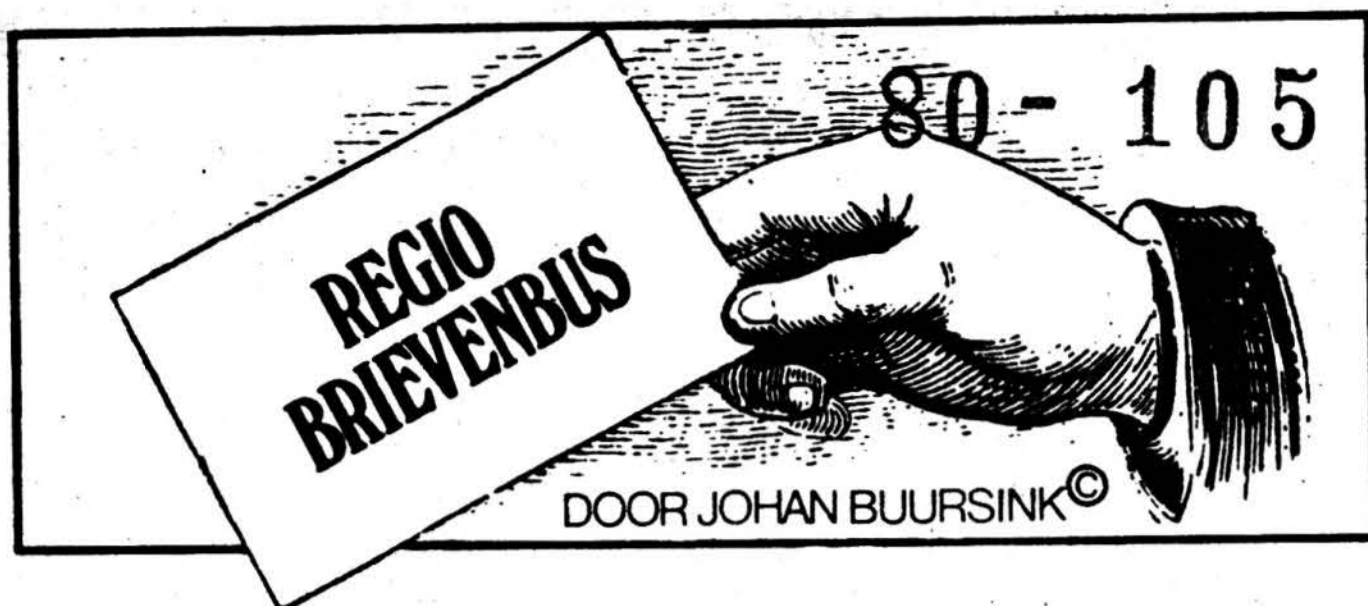
Hellig wean? Nee, oet wiesheid. Mär as dow mij nen kliestert um de oorn wis gewwn, dan mö's wà weetn wa's dös, dan veag ik met diej de del an.

Sans rancune!

Dat 't diej wieders good mag goan. De koompelmeantn van Jowan van Jenske 'van 'n Klötter.

P.S. - Zegs toch de kraant nich op umdat ik d'r oawer de hoorn in hen schrewwn? Dan krieg ik wat van 'n dirkteur oawer 't hoal.





80.105 20 OKT. 1980

## Wij zijn toch geen kruikezeikers?

U hebt het kunnen lezen, als u tenminste tot die categorie van lezers hoort, die niet alles kunnen weten. Wat u dan niet weet, kunt u gewaar worden bij de man van deze krant die meer weet dan wie dan ook, 't kan zo gek niet zijn. Zo hebt u in de krant van donderdag jongstleden kunnen lezen, wat een KRUIKENZEIKER is. Ik citeer:

„Elke arbeider die tot omstreeks 1890 in een katoenweverij werkte, kreeg van zijn baas een stenen kruik mee naar huis. Hij was verplicht, daarin de urine van zijn gezin te verzamelen. Elke morgen moest hij de goed gevulde kruik meeslepen naar zijn werk, want de inhoud werd gebruikt om daarin katoen te bleken. Daarna werd de stof (hopelijk) wel uitgespoeld. Naderhand is het natuurprodukt vervangen door chemicaliën. De bekende (??) werking van urine berust op het gehalte aan salpeter en chloor (omdat de meeste mensen veel zout gebruiken). Wevers en veel andere textielarbeiders werden toentertijd natuurlijk prompt voor kruikenzeikers uitgescholden, met alle dialectische varianten. Blijkens uw brief is het nog niet verjaard...”

De vraag, waarop bovenstaand antwoord gegeven werd, luidde: „Omdat ik in een textielbedrijf werk, word ik bij kennissen wel eens voor KRUIKENZEIKER uitgemaakt. Ik begrijp dat niet en familieleden ook niet. Wat heeft dat scheldwoord met m'n werk te maken?”  
WAT IK ERVAN ZEGGEN WOU:

Afgezien van de onzin, die in het antwoord verkondigd wordt, heeft vraag en antwoord helemaal geen betrekking op ONZE regio. In de Twents-Gelderse textiel-industrie is nog nooit met recht een textielarbeider uitgescholden voor kruikezeiker. Voorzover mijn zeer beperkte kennis van textiel en textielgeschiedenis reikt, is nog nooit KATOEN met behulp van URINE gebleekt, die de arbeiders in een WEVERIJ van vóór 1890 naar de fabriek MOESTEN meenemen. Vóór 1890 werd nog voornamelijk in huisnijverheid geweven. Bovendien heeft een WEVER niets aan urine. Wel is in de **Brabantse wol-industrie** vroeger urine gebruikt bij een of ander veredelingsprocédé en dat verhaal van die Brabantse arbeiders met hun urinekruiken klopt wel. **DAARAAN HEBBEN DE INWONERS VAN TILBURG HUN SCHELDNAAM TILBURGSE KRUIKEZEIKERS TE DANKEN.** Een textielarbeider zal nooit zonder meer in Noord Brabant als zodanig als kruikezeiker gescholden worden, maar wél een Tilburgenaar, al of niet textielarbeider.

In ONZE regio werd katoen vroeger in de openlucht gebleekt; vandaar overal de stads- en dorpsbleken, weiden met sloten doorsne-

den en omgeven, waaruit het schone water op het uitgespreide doek gegoten werd. Of er vóór 1890 al kunstmatig gebleekt werd, weet ik niet uit m'n blote hoofd, en dat doet er ook niet toe. Maar als hier werkelijk op grote schaal en industrieel KATOEN MET URINE GEBLEEKT werd, dan zal ik daarover dolgraag betrouwbaar documentatiemateriaal c.q. literaturopgave ontvangen, teneinde m'n achtergebleven textielwarenkennis aan te vullen. Doel van deze reactie is om geschiedenisvervalsing in de textiel te signaleren en in de kiem te smoren.

## Nogmaals: 'n Vendaamp

Van het spreekwoord: „As 'n vendaamp blif hangn en nich in de heugte wil gif 't reagn” zijn we in een discussie geraakt over aard en ontstaan van de zgn. veendamp.

Tot m'n grote verrassing kreeg ik vandaag een man aan de telefoon, die ik sedert de bevrijding niet weer gehoord of gezien had, **dhr. B.G. uit Glanerbrug**, een RAMIE-genoot van vóór en tijdens de oorlog. Om duidelijker te zijn: wij werkten beide bij de fabriek de RAMIE UNION en vandaag hebben we gezellig allerlei leuke herinneringen opgehaald aan die tijd en die mensen daar en de fabriekssfeer bij dat unieke bedrijf, een sfeer die voor tegenwoordige begrippen onvoorstelbaar is.

Maar dat was niet de direkte aanleiding van het telefoontje. Het ging dhr. B.G. er om, mij te bevestigen dat ik volkomen gelijk had met wat ik schreef over de vendaamp en de weersvoorspelling. Want ook zijn eigen moeder had altijd hetzelfde gezegd. En wat het afbranden van de heide betreft op gehuurde percelen, die men geschikt wilde maken voor de boekweitverbouw, dat was 'n. sekuur werk, wist dhr. B.G. van eigen waarneming te vertellen, een ware kunst die men moest verstaan.

Ouders en grootouders van deze lezer hebben altijd bij het Aamsveen gewoond, en zijn moeder ging vroeger in Alstätte naar de school, waar ze lopende over de uitgestrekte heide naar toe moest. Zo spreekt het vanzelf dat er nog heel wat te vertellen zou zijn, waartoe ik dhr. G.B. dan ook heb aangemoedigd. Ik heb hem gezegd dat hij maar eens een voorbeeld aan onze HEIDEVRIEND uit Overdinkel moet nemen.

Dat dhr. B.G. de jaren door een trouw lezer van de regio-brievenbus is geweest, kon ik wel merken aan zijn opmerkingen over het HAARN VAN 'N GRÖSIESER en over den PIKSTRIK, waarover ik tijden geleden al eens geschreven heb. Als jongen van dertien jaar heeft hij de knepen van het HAREN al ge-

leerd. Aan het gesprek heb ik wel gemerkt, dat bijzonderheden uit de regio-brieven van jaren geleden nog goed in z'n geheugen zitten. Bijvoorbeeld dat ik moeite had met begrijpen, hoe je met een hamer een zeis scherp kunt maken. En dat wil hij nu eens echt in een brief schrijven. En ook van die veenbrand, waarover hij zijn grootvader heeft horen vertellen dat van 'de hette de gleisen (rails van het lorrietransport in het veen) hoog óp stunnen. Doezend voor tōrf bint doarbief vebraand.

## Nog méér oet de beuke

In het prachtige boek SANDPLATT van de Heimatverein te VREDEN kom ik nog de volgende weerspreuk tegen (blz. 34):

Wenn 'n Vähnedamp rück dann giff't Rāgen. As 'n vendaamp blif hangn, zeggen wij en de Vredeners zeggen: as 'n vendaamp rok, als de veendamp ruikt. Dat komt op hetzelfde neer, want als de veendamp niet blijft hangen dan blijft de scherpe reuk ook niet zo hangen. In STAD EN LAND VAN TWENTE van L.A. Stroink signaleerde ik de volgende wetenschap:

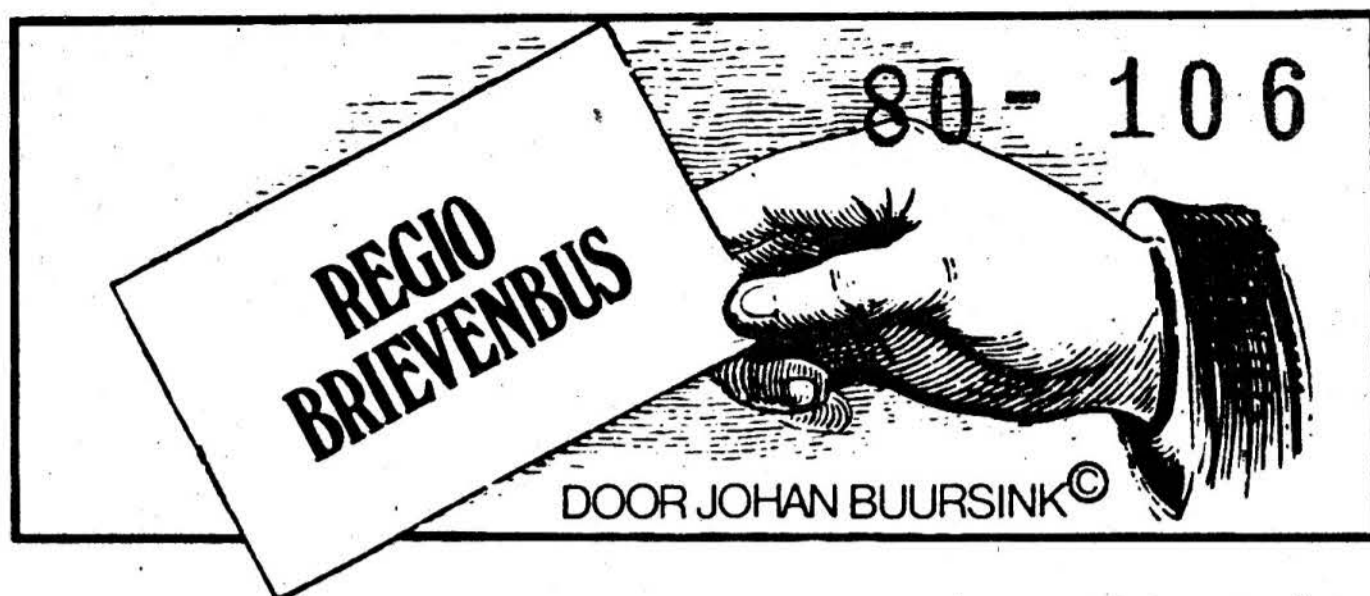
„In de jaren vóór 1900 kwam het nog geregeld voor, dat de boeren de bovenste veenlaag afbrandden om daarin dan boekweit te zaaien. Bij noordenwind rook men de veendamp, terwijl de ondergaande zon werd verduisterd en menige mooie zomeravond werd bedorven”.

Ik geef deze aanhaling alleen om aan te tonen dat dat afbranden inderdaad een landbouwmethode was, hoewel ik wel een paar vraagtekens zet bij deze waarneming. Ik wil niet ingaan op de vraag wat ik onder de „bovenste veenlaag” moet verstaan, maar dat het zgn. veenbranden des zomeravonds (bij ondergaande zon) plaats heeft gehad, en in de jaren vóór 1900, neemt toch niet weg dat ik die damp van zo'n veenbrand ook overdag en ná 1900 (tot plm. 1920) meermalen en zelfs vrij regelmatig heb waargenomen. En dat heus niet bij noordenwind, maar bij zuiden of zuidoostelijke wind. Bij noordenwind had de rook niet over de stad kunnen trekken. Dat de deskundigen helemaal niet ingenomen waren met landbouwmethodes van afbranden van heide, signaleerde ik in een publikatie uit 1890, onder aanbeveling van de Ned. Heide-Mij.

Ik citeer: „Roofbouw is het evenwel, als heidegrond vóór of bij de ontginning meer of minder sterk gebrand wordt om de grove stengels en de zode der heide zoo snel mogelijk te vernielen”.

In het afwijzen van het afbranden ligt opgesloten dat het gebeurde. En het gebeurde ook als methode in het Aamsveen en dat wilde ik met alle geplaatste citaten aantonen.





80.106

22 OKT. 1980

## 'n Vendaamp krijgt een staartje

Er zijn zoveel dingen, die voor onszelf heel gewoon zijn, aldus **dhr J.M. te HENGELO**, maar die bij nader inzicht belangrijker zijn dan je ooit hebt gedacht. „Zo as oewer den vendaamp, den ik mij nog oet miene jonge joarn herinner, precies zo a'j dat beschreven hebt, en ok mien moo zear aait dat den deamp zo schaarpe kon roekn atte bleef hangn“. De heer M., die in 1922 geboren is, heeft er zich over verbaasd dat ik tweemaal geschreven heb, dat ik na ongeveer 1920 die veendamp niet weer geroken heb. Hij herinnert zich die brandlucht uit z'n kinderjaren, laten we zeggen zeker nog tot het begin der dertiger jaren. Maar daar kom ik naderhand op terug. Voor mij was was het in de eerste plaats al van belang, dat deze lezer, die zelfs deze stukken uitknijpt en bewaart, ook eens een keer de telefoon heeft gepakt om het zijne ervan te zeggen.

Evenals dhr. J.M. zullen er ongetwijfeld meer zorgvuldige lezers zijn, die zich er soms over verbazen, dat er al zoveel dingen zijn uit het jongste verleden, waarvan de meeste mensen (bij wijze van spreken dan) òf helemaal niets meer weten òf er het naadje van de kous niet meer aan kunnen ontdekken. Nu hoeft niet iedereen ingewijde te zijn in de finesses van alles-en-nòg-wat, maar als we de mensen met een lampje moeten zoeken die ons nog iets weten te vertellen over bijvoorbeeld „den vendaamp“, dan is dat toch wel een beetje ont-hutsend. Terwijl vroeger op de lagere school onze Tachtigjarige Oorlog (met hoofdletters geboekstaafd) het avontuurlijke hoogtepunt onzer Vaderlandsche Geschiedenis (eveneens met hoofdletters) vormde, weet de tegenwoordige schoolgaande jeugd maar bitter weinig van de Hitlertijd en het („ondergrondse“) verzet.

En nu zit ik hier met het probleem van „den vendaamp“, dat ik min of meer heb uitgelokt naar aanleiding van een weersvoorspelling, argeloos ingezonden door **dhr. G.J.K. te Hengelo**. Nu zult u zeggen dat er tegenwoordig wel heel andere problemen zijn, veel en veel en veel actueler en urgenter dan die veenbrand van enkele decennia geleden. Daar hebt u gelijk aan. Maar niet elke schrijver is tot belangrijk werk geroepen. Als ik schoenenpoetser was, dan zou ik proberen een goeie schoenenpoetser te zijn. Ik blijf me hier dan dus maar houden aan de opzet van deze rubriek en

ik blijf me hier dan dus maar bezig houden met de minder wereldschokkende dingen uit het alledaagse leven in onze regio.

## De bovenste veenlaag

Het gebeurt wel eens dat een lezer wil reageren op wat ik geschreven heb, maar in een volgende aflevering ben ik hem dan net voor met juist die aanvulling, die hij ook had willen registreren. Dan blijft zijn inzending maar achterwege en dat vind ik dan jammer, omdat juist die aanvulling van lezerszijde mijn bewering dan had kunnen ondersteunen, wat wel erg belangrijk had kunnen zijn. Maar het gebeurt ook wel eens, dat een lezer mij de vliegen afvangt, door iets te schrijven of te melden, dat ik juist nog even achter de hand had gehouden.

Zo had ik bij het behandelen van het onderwerp over de veendamp nog zo het een en ander achter de hand gehouden, omdat ik eerst uitgepraat wilde zijn over het feit, dat die veendamp werkelijk van veenbrand afkomstig is en niet van uitwaseming van nevel en mist. De vorige keer schreef ik al dat ik hier en daar wel enkele vraagtekens zet, o.a. bij de uitdrukking „de bovenste veenlaag“, zoals **STROINK** dat schreef in zijn „Stad en land van Twente“. Ook Cato Elderink preciseerde niet wat zij bedoelde met de „veengrond“, waarvan de bovenlaag werd afgebrand ten behoeve van de boekweitverbouw.

Tot mijn verrassing had intussen **dhr T.B. te Enschede** er al een grondig onderzoek naar ingesteld, waarover hij mij in een uitvoerige brief geschreven heeft. En hiermee heeft deze lezer mij het gras voor de voeten wegge-maaid, wat me alleen maar goed doet, ook al zal ik er hier en daar wel weer wat oawer te köstern hebbn. Het is wel de moeite waard, uit de brief van **dhr T.B.** uitvoerig te citeren: „As 'n vendaamp blif hangn, dan schrif de heer Buursink d'r oawer in de kraant en terecht want al wat de meuite weerd is òm bewaard te wordn oet oons Twente, mót bewaard bliëbn.

Noe har ik bezwoarn teggn den vendaamp en ik mèèndn dat Gait-Jan met vendaamp waterdaamp bedoeldn. Mår wil ie met behölpe van Cato Elderink anteunen dat het wa duudliik daamp hef wes van het vebrandn van ven-

grond. Cato Elderink schrif ja oawer 'n complex **veengrond**, woar dan de boavenloag of wordn braand en dan as **landbouwgrond** in gebroek wör nommen.

Ik bin 52 joar en ik heb dat ofbrandn van dee zogenaamde vengrond nooit zölf met emaaft. Mår umdat vuur mie na zwoar is um te te geleuwn dat ven in braand wör stokkn, dach ik dat den daamp waterdaamp mos wean.

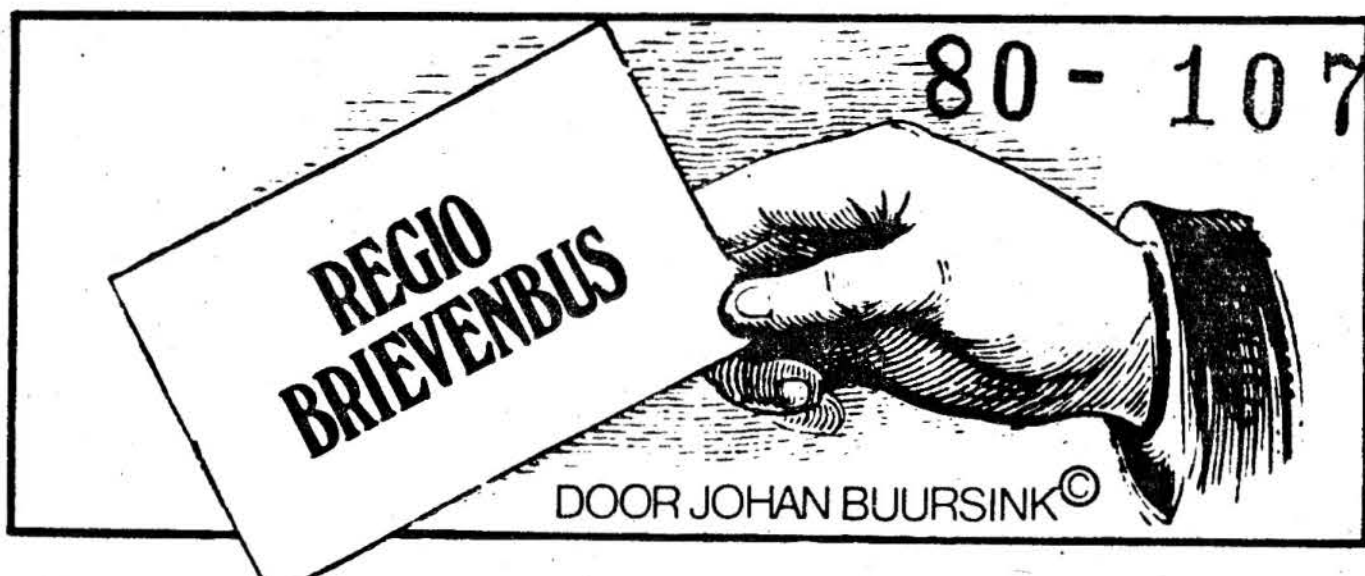
Noe heb ik met enkele Buurscher oale boern-leu kuierd en eer vragd of d'r vrogger ven of wör braand òm bouwlaand te kriëgn. Doo lachtn ze mij oet. Ven ofbrandn en 'n tōrf doarduur ok kwiet te wordn, wel hat zó wat ooit op de vioel heurn spölln? Nee, zeādn ze, wat wiej vrogger ofbrandn dat was heedgrond woarat nen goodn schaddn op wassen was, mår nooit gin ven wör d'r of ebraand.

Besteet d'r dan ok vengrond? vreug ik en zowal Hennik as Jan zeeādn beide: nee, mår ok boern dee hier van oaldsheer in de Brookheurn woand hebt kean dn gin vengrond. Wal grond woarat nen dikken schaddn op wassen was, mår dat was heed. Onder vengrond verstondn zee déé grond woar het ven of was stokkn en zodöānig as zaandgrond vrij was kommn. En zukke grond dee hoofdn ja nich ofbraand te wordn. Dat ofbrandn deudn wiej omdat de assche dee grond 'n luk wellig maaktn.

Nee, vengrond is ofgegraven ven en aans niks. (Beter uitgedrukt is: vengrond is grond woar 't ven òf is graavn. Bsk.) As wiej ven of haddn braand (= of zolln hebbn braand) dan ha'w de tōrf d'r bije vebraand en doar wa'w völs te wies met. En al zol het veur ok nich de hele venloag verteern, dan nog ko'j dat ofgebraande nich umbouwn. 't Peerd zol d'r ja töt en 'n boek in vot zakkn en de ploog wil doar ok nich duurhen, benaamd bije lèëg ven nich.

Dir was 't zo in 't kort wat dee boern en dat ven angeet. Onder ven versteet nen boern nen pleer tōrf en doaronder zaand. Woar heed wast, doar word dee grondstukke of pleers gewoonweg 't heed neumd en woar roewigheid, zo as bèente en pikkerösschen wastn dat wordn 't vèèld neumd. - Tot zo ver dhr T.B., die er na lezing van rbb 80.104 nog aan toe voegt dat ook de laatste aanhaling van Cato Elderink hem niet kan overtuigen, dat men vroeger veen verbrandde om de grond vrij te krijgen voor de boekweitverbouw. En ook daarmee komt hij precies in mijn problemenstraatje. Maar daarover weer de volgende keer wat meer.





80.107

24 OKT. 1980

## Over het wassen van wol

Het stukje over de „kruikezeikers“ elders in deze krant (d.d. 16 okt. 80) gaf mij, m.i. terecht, aanleiding erop te reageren in r.b.b. 80.105, met de rechtzetting dat KATOEN nooit werd GEBLEEK in URINE. Wel werd vroeger in de Brabantse wol-industrie urine toegepast in een of ander wol-veredelingsprocédé, waaraan de Tilburgers de scheldnaam Tilburgse kruikezeikers te danken hebben.

Intussen had ook al **dhr H.C.B. te Usselo** de pen ter hand genomen om op hetzelfde te wijzen. Omdat dhr B. zich nogal bezig houdt met het spinnen en verder behandelen van wol tot en met het handweven ervan, wil ik hier graag enkele bijzonderheden uit zijn brief opnemen. Wat in het stukje KRUIKEZCIKER beweerd wordt, aldus dhr H.C.B. is volgens mij niet juist omdat Katoen op de bleekweiden werd uitgespreid en daar met (schoon) water besproeid. Urine werd gebruikt voor het WASSEN van strengen WOL met warm water. Dat werd al gedaan bij de thuisspinners, doch met de toepassing van ammoniak is het urinegebruik verdwenen.

WOL werd en wordt nog vuil van het schaap gesponnen, daarna gehaspeld tot strengen, de strengen worden op vier plaatsen met touwtjes afgebonden, waarna het wasproces in urine met warm water volgde en verder het schoon spoelen en drogen.

Dhr. B. maakte mij verder attent op een beschrijving van deze wasmethode, zoals die vroeger gebruikelijk was, in een boekje over Spinnen, een Cantecleer-uitgave in de serie „Werken en Spelen“. Men gebruikte bij voorkeur kinder-urine vanwege het vrij hoge percentage ammoniak. Ammoniak ontvet de wol en neutraliseert de sterke schapenlucht.

Dat vroeger in onze regio ook wel wol werd verwerkt in de huisnijverheid ligt wel voor de hand. Of er toen ook urine werd gebruikt voor het wassen van de wol is mij niet bekend, maar ik kan nu eenmaal niet alles weten. En of er in de beperkte wol-industrie in onze regio aanvankelijk de primitieve urine-methode werd toegepast? Ik heb er nooit iets over gelezen, noch over die urinekruiken. En dan nog zou een scheldwoord als kruikezeiker hier ter regio volkomen ondenkbaar zijn, want urineren is hier nooit in het dialectspraakgebruik als zeiken betiteld, maar als miegen. En wie heeft ooit van zo iets als kruukmiegers gehoord? Het spijt me zeer, dat ik hier wat vieze woorden heb moeten gebruiken, maar dat wilt U mij ongetwijfeld wel ten goede houden: volksleven is volksleven en historie is historie, en daar moeten ook wel eens vieze dingen aan de orde komen. O zo.

## Te völ vraagd

Als het mij geen aanleiding zou geven, een hoogst interessant onderwerp aan te snijden, dan zou ik de volgende, nogal naieve verzuchting van **dhr T.B. te Enschede** in het geheel niet aan de orde gesteld hebben, omdat ik mezelf teveel op de voorgrond geplaatst voel wat

ik helemaal niet plezierig vind. Maar het onderwerp is wel een nadere overweging waard. Luistert u dan toch maar naar wat dhr T.B. zo bezig houdt:

„Het gaat er mij niet om“ - aldus deze inzender - „of ik dan wel Cato Elderink of u gelijk hebt, doch het gaat om de juiste uitleg en waarheid waar het ons verleden betreft, want eens, hoop ik, van de heer Johan Buursink een verklarend boek te kunnen kopen wat ons Twente betreft en waar wij van kunnen zeggen dat er eindelijk een boek (encyclopedie van de Twentse spraak en zegswijzen) is van Johan Buursink met (als het mogelijk is) de Twentse gebruiken inclus. Te völ evraagd? Gigengack is onvolledig, Wanink onvolledig, Bezoen heel mooi en toch onvolledig en zo gaat het een na het ander als onvolledig op de tweede plaats als u er zich achter zou willen zetten om het werk van uw leven te maken“.

aldus dhr. T.B.

MIJN ANTWOORD:

Ik houd niet van bellenblazen en hélemáál niet als men van mij een reuzen zeepbel wil maken. Veel te bang dat ik bij gebrek aan gewicht in de hoogte moet of bij de eerste de beste geringste tegenstand uiteen barst en tot het niet terugkeer. Levenswerk? Wat is levenswerk? Het naieve van boven aangehaalde opmerking zit juist in de verwachting, dat ik nu nog als mijn levenswerk zou kunnen/moeten aanvaarden het samenstellen van een soort regionale encyclopedie. Ik neem tenminste niet aan dat het als grap bedoeld is.

Ik heb wel ervaren dat deze inzender nogal roekeloos omspringt met allerlei oplossingen die hij voor allerlei problemen meent te hebben gevonden. Hierop zal ik hem toch op tijd en plaats moeten attenderen, zoals nu op de onmogelijkheid van zijn verlangen naar een encyclopedische informatiebron, zowel over het dialect als over het volksleven, de volksgebruiken van onze regio. Dat is geen werk voor mijn laatste levensjaren en dat is zelfs geen werk voor één persoon. Dat is geen werk dat je zomaar eventjes kunt fixen.

Toch wil ik deze „hartekreet“ wel tot op zekere hoogte serieus nemen. Dat de streekcultuur

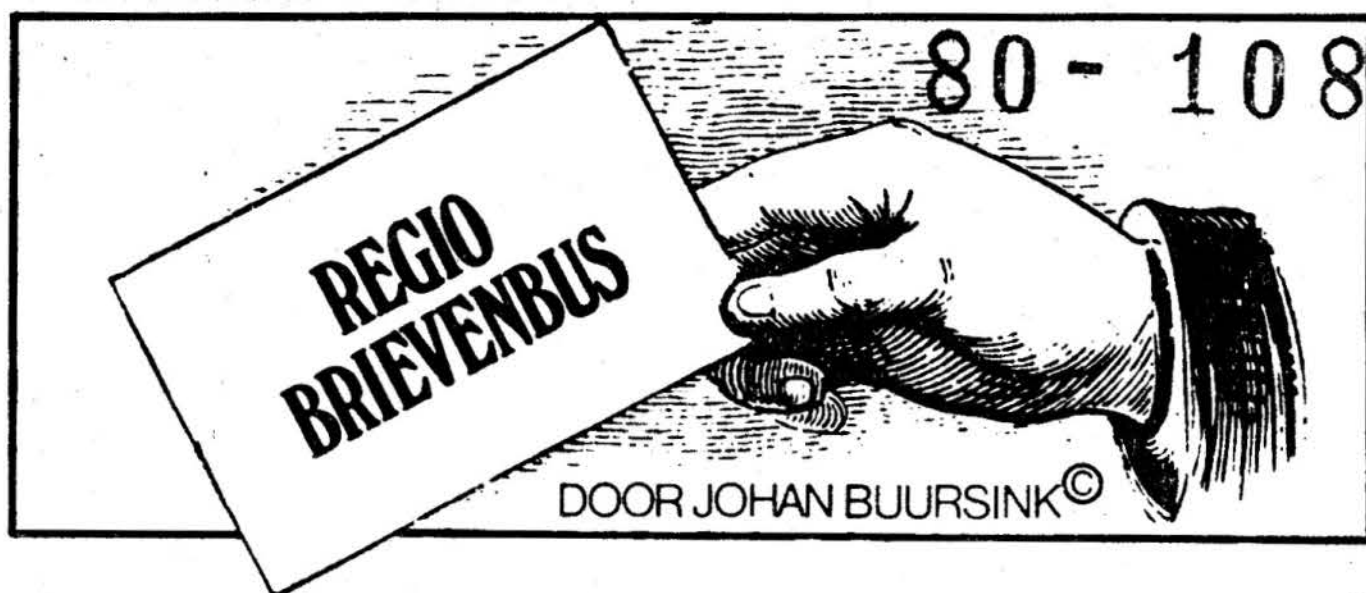
van onze regio ten zeerste gediend zou zijn met een of andere encyclopedische studie- en informatiebron is vanzelfsprekend. Ik meen dat er ook al wel eens serieus over gepraat is, maar ik kan niet zeggen of en wat er op dat gebied hier of daar leeft of aan het uitbroeden is. Met mijn onvergetelike en onvervangbare vriend wijlen Mr. Bernard Plegt heb ik over dat idee meermalen gesproken en in de laatste maanden van zijn leven hebben we ons dikwels over allerlei summiere plannen beraden. In hoeverre hij daarover met anderen contacten onderhield, weet ik niet meer. Zijn plotse-ling en zo tragisch einde hebben bij mij de herinneringen aan die besprekingen volkomen doen verbleken totdat de vraag van dhr. T.B. mij weer op het sjapiter bracht.

En nu komen weer oude fantasieën bij me boven, waarmee ik enkele jaren geleden al heb gespeeld: we zouden in onze regio de beschikking moeten hebben over een **encyclopedische informatie-computerdienst**, waardoor voor de vele interessanten in het regionalistisch wel en wee van onze regio à la minute alle mogelijke (of zo veel mogelijk) gegevens ter beschikking staan, zodat veel zeer tijdrovend researchwerk overbodig zou worden.

Ik geloof dat dat geen utopie hoeft te zijn, maar het kost tijd, veel tijd, en geld, zeer veel geld en mankracht. Want zo'n computer moet eerst gevoed worden vóór hij op allerlei vragen kan antwoorden. Ik zal de vervulling van dat ideaal niet meer meemaken, maar dat is ook al erg onbelangrijk. Het zou al een hele genoegdoening zijn als er maar eenmaal een initiatief werd genomen zodat deze denkbeelden, die stellig bij meerdere mensen leven, in elk geval een vaste vorm zouden krijgen. Bij de taak, die een groep bekwame doorzetters op zich zouden moeten nemen, valt toch mijn werk in het niet.

De heer T.B. hef van mij te völ vraagd. Mär wát he vraagd hef mag d'r wean. **Het initiatief zou wel iets zijn voor een 75-jarige, de Oudheidkamer Twente. Wie weet... als jubileum-initiatief....**





80.108

27 OKT. 1980

## Sunte Märtens Vöggelke...

Een paar lezers moesten weer een poosje wachten met het behandelen van hun reacties, maar vandaag wil ik alvast opnemen wat mij verteld werd door **dhr. H.J.B. te LONNEKER**, naar zijn zeggen nen oaldn boernslager. Van nen oaldn oom har hee vrooger 'n veske leerd:

*Sunte Märtens vöggelke  
met zien rood rood köggelke  
met zien rood rood röksken an  
dat is oonsn Märtensman...*

en nu vroeg hij mij, of ik wel wist wat dat voor 'n vogeltje was. Het werd ook wel nettelkonninkske (netelkoninkje) genoemd. Ja, ik wist het: dat is het winterkoninkje. Bij Schönfeld Wichers vond ik ook de naam toenkruuperke (hegkruipertje).

**Dhr. H.J.B.** had nog een ander liedje van zijn oom geleerd, aldus:

*In 'n aander laand  
doar beut ze nogees stoalt vuur:  
knobbels as miene knee  
holters as miene been  
doar nog 'n betke korthoalt duur  
dat neum ik nogees 'n stoalt vuur.*

Ik geef hier meteen maar de verklaring van dit liedje, dat zelfs voor een goeie platprater wel eens moeilijkheden op zou kunnen leveren:

*In een ander land, daar stoken ze nogeens een flink vuur: knobbels (= stobben, stronken, dikke onhandelbare stukken hout) ter dikte van mijn knieën, holters (= stukken brandhout) ter dikte van mijn benen, daar nog een beetje (een weinig) kort hout (= onderhout, fijn hout, takken e.d.) doorheen, dat noem ik nogeens een stout (= krachtig, fors) vuur.*

Ik plaatste hier meteen dat tweede liedje maar, na het Sunte Märtensliedje, omdat ik rekening houd met een mogelijke gedachten-associatie bij dhr. B., die bij het liedje van het Sintemaartensvogeltje meteen, zij het onbewust, heeft gedacht aan het Sintemaartensvuur. Doch dat is maar een veronderstelling.

## Sunte Märtens- traditie in ere herstellen

Ik zou bovenstaande liedjes nog niet eens geplaatst hebben, als ik niet juist vandaag een brief had gekregen van **dhr. J. Klein R. te OVERDINKEL**, die wel een snelle behandeling vereist omdat de tijd dringt. De brief luidt als volgt:

*Momenteel heb ik net uw rubriek Regio Brievenbus gelezen. Vandaar dat ik op het idee ben gekomen om u te schrijven.*

*Als onderwijzer in een Twents dorp heb je te maken met oude gewoontes. Vele daarvan*

*zijn in de loop der tijd verdwenen, of - helaas - van de essentie ontdaan.*

*Binnenkort is het weer 11 november. Dit betekent dat we dan St. Maarten herdenken. Dit gaat in OVERDINKEL gepaard met het rondgaan van de kinderen langs de winkeliers. De winkeliers strooien en de kinderen „vergaren”.*

*Deze traditie is de laatste jaren aan 't verwatere-n: liedjes worden niet meer gezongen, snoep is 't belangrijkste, vaak gepaard met vechtpartijtjes. Er moet hieraan iets gedaan worden. De traditie in ere herstellen, de verloren gegane diepere betekenis weer opnieuw 'aten beleven. Daarom wilde ik proberen om deze traditie meer te laten „beleven” door de kinderen.*

*Mijn vraag aan u is derhalve, of u in uw rubriek aandacht kunt besteden aan deze traditie. In de bibliotheek kon ik maar weinig informatie vinden. De vragen, die me vooral interesseren zijn:*

*- Wanneer is men begonnen St. Maarten te herdenken in deze streek?*

*- Hoe werd 't vroeger gedaan?*

*- Welke liedjes werden gezongen? etc.*

*Hopelijk kunt u deze vragen beantwoorden.*

*Bij voorbaat hartelijk dank. (w.g.)*

Aldus deze brief.

### MIJN ANTWOORD:

Omdat ik volkomen achter de plannen en bedoelingen van deze inzender sta en omdat de tijd dringt, zal er dit jaar nog wat van terecht kunnen komen, daarom wil ik er geen gras over laten groeien en moeten de lopende onderwerpen nog maar even uitgesteld worden. Welnu: op de gestelde vragen kan ik uit m'r blote hoofd direkt geen antwoord geven. Ik heb van het hele Sint Maarten-gebeuren in Enschede letterlijk nooit iets gemerkt, zodat ik van de praktijk der viering geen biet weet. Als protestants jongetje had ik weleens „roomse spölkammeröädkes”, en we konden het samen heel goed vinden, maar over dergelijke dingen werd nooit gesproken. Wij hadden, ool de ouderen, zo volkomen onze eigen 'privacy' dat we de praktische dingen van ons geloof zelfs in de meest vriendschappelijke omgang volkomen onaangeroerd lieten. En we verstonen mekaar opperbest. Daarom weet ik ook niet of en hoe hier Sunte Märtens gevierd werd. Bij ons, protestanten, lag zo iets buiten onze interessensfeer. Zelfs wisten wij nie eens, dat „onze” (nou-ja...) Maarten Luthe naar Sint Maarten (van Tours) vernoemd was Maar dat terzijde. Ik vertel het alleen maar om mijn onbekendheid met de Sint Maarten viering te verduidelijken.

## Viering herleefd

Uit enkele publikaties kunnen we afleiden dat de Sunte Märtenviering, met name in LOS-

SER, de laatste jaren is herleefd, maar ook daarover kan ik geen verdere inlichtingen geven uit eigen waarneming. Ik zou dhr. K.I.R. dan ook willen adviseren, in de eerste plaats zijn licht op te steken bij die lieden in Losser, die er meer van weten, bijvoorbeeld de Böggelrieders. En dan zou hij in Overdinkel een groep, bijvoorbeeld ouders van schoolgaande kinderen, bijeen moeten zien te krijgen om die te animeren voor zijn plannen. Ik denk dat er zeker een aantal enthousiast te maken zullen zijn.

Uit een in 1951 in een privé-oplaag van helaas maar 25 exemplaren verschenen boekje „Feesten, gebruiken en volksgeloof van de jaarronde”, van de hand van mijn vriend en collega Adriaan Buter, citeer ik het volgende als voorlopige informatie:

„Van alle gebruiken van de jaarronde is, gezien de omvang die het oorspronkelijk gehad heeft, het feest van Sint Maarten (11 Nov.) wel het meest in het vergeetboek geraakt. De H. Martinus, bisschop van Tours, is, resp. was, kerkpatroon in LOSSER en Markelo. (-) De enige plaats, waar dit gebruik nog in stand gebleven is, in LOSSER.

Na schooltijd (de scholen geven iets vroeger vrijaf) trekt dan de jeugd langs de huizen van winkeliers en notabelen en zingt:

*Sunte Mertens vöggelken,  
Har zo'n rood, rood köggelken,  
Har zo'n rood, rood röksken an,  
Hei, Sunte Mertens man.  
Loat mi'j hier nich langer stoan,  
Ik mot vanoavend noa Munster goan,  
Munster is hier zo wied vandan,  
Waar 'k nich good meer kommen kan.  
Hier wont zonnen rieken man,  
Dee zo völle gevven kan.  
Äppelkes gevven, keukskes gevven,  
Zoalig zal he sterven  
Den hemel zal he erven.*

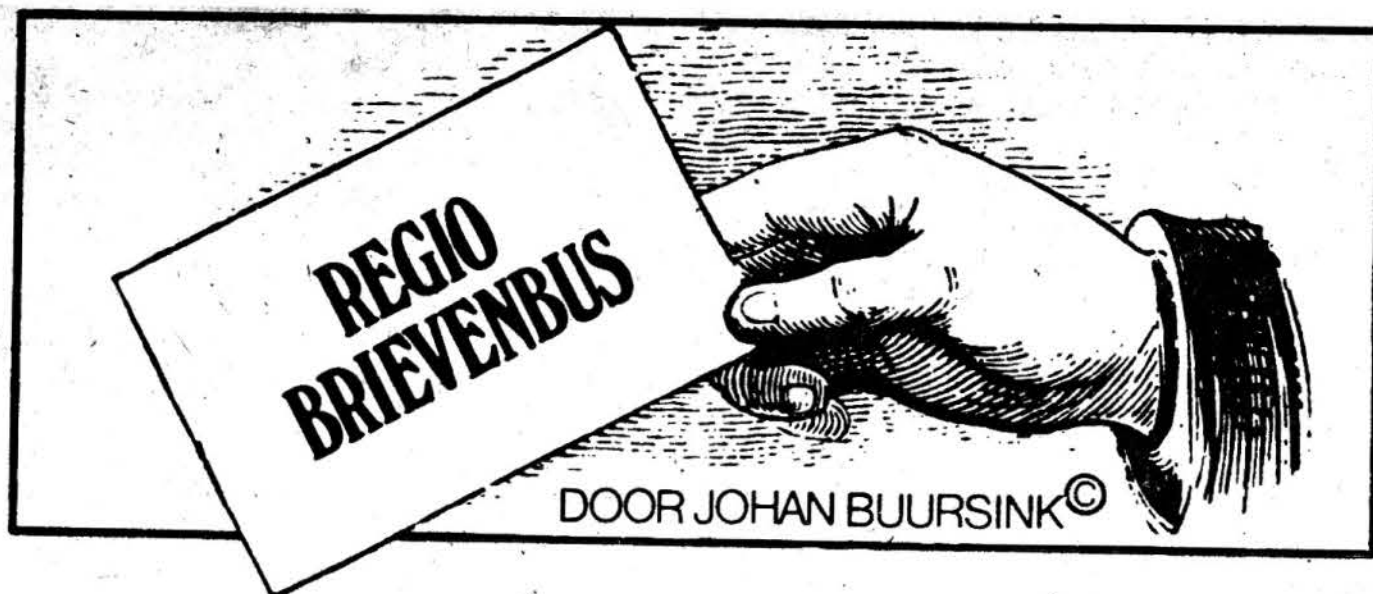
Meestal gaat er, nog voor het liedje uit is, dat men in zijn oorspronkelijke lengte zelden meer hoort, dan wel een deur open, waardoor een handvol koekjes, appels, snoeperij of centen gestrooid wordt, zodat een wilde grabbelpartij volgt. De Losserse jeugd zingt, wanneer er niet te halen valt:

*Bij Riekmans deur, bij Riekmans deur,  
Doar hangt nen buul met driete veur...*  
Tot zover deze aanhaling.

Een vraag, die intussen bij me boven gekomen is, is hoe men erbij komt als het Sunte Märtens vöggelke een winterkoninkje te noemen, terwijl bij Sint Maarten toch de gans hoort, die vroeger ook (en misschien hier en daar nu nog wel) op Sint Martens-avond (10 nov.) de feestdis sierde.

En wat het zingen betreft: er zal altijd nog wel een Lossenaar of Overdinkelaar te vinden zijn, die u de melodie kan voorzingen, voorzover er dan van melodie sprake is.





80.109

## Nog meer bijzonderheden over het afbranden van veen

In mijn streven om aan te tonen dat de vroeger zo veel voorkomende „veendamp” niet afkomstig was van waterdampen en evenmin van toevallige veenbranden, doch van systematische bodembehandeling ter voorbereiding voor de verbouw van boekweit, kan ik hier nog wat meer dokumentatiemateriaal aandragen. Om dit onderwerp niet op z'n be-loop te laten moet de verdere behandeling van de Sint Maartenviering toch maar een paar dagen wachten.

Ik kan wel zeggen dat de geboekstaafde bijzonderheden wel buitengewoon schaars zijn, waaruit m.i. af te leiden valt dat dit gebruik van oudsher wel zo bekend en vanzelfsprekend moet zijn geweest dat men er meestal onopgemerkt aan voorbij ging. Toch wil ik u een citaat niet onthouden dat ik plukte uit een zeer interessante publikatie uit het naburige Westfalen van de hand van professor dr. Hermann Rothert (&): Westfälische Geschichte, zweiter Band, 4. Auflage 1976. (Uitg. Bertelsmann). Het citaat is uit het 2e deel, par. 2: Die Landwirtschaft, blz. 236:

Ein anderer Fortschritt war es, dasz man die bis dahin ertraglosen weiten Moorgebiete des Nordlandes einer freilich recht extensiven Kultur erschloz: **1583 war das Moorbrennen im Emsgebiet bei Meppen schon eine alte Gewohnheit.** Es bestand darin, dasz die etwas weniger nassen Ränder der Hochmoore oberflächlich **entwässert und abgebrannt** wurden; in die **düngende Asche** säte man acht Jahre nach einander **Buchweizen** ein. Dann blieben die Flächen 20 bis 30 Jahre lang liegen, bis sie neue Kraft gesammelt hatten. Dat daarbij over veendamp niet gesproken wordt, is bijkomstig. En doarbij mo'k onwilkuurig deankn an Oelnspeegel, den zear: „woarat daamp is, is braand” en doo stopth hee zik de piep met nen friskan peereköttel, dee doar nog lea te daampn... Zo zeg ik 't umgekeerde: woarat braand is, is daamp, begriep mij goed.

Intussen kwam ik nog een andere publikatie op het spoor, uit 1912, een opstel over: Veenvergraving en landontginning in Drente, door H. Tiesing. Dit vermeld ik naar aanleiding van mijn mededeling in een vorige regio-brievenbus, dat de Heidemij het verbranden van heide, in Drente, afkeurde. Uit de publikatie van Tiesing citeer ik hier:

Sedert het begin der vorige eeuw was de aandacht der **landbouwers** in Drente, behalve op hunne korenakkers, wei en hooilanden, ook vooral gevestigd op de **venen**. Aanleiding daartoe vonden zij in de **veenboekweitcultuur**, welke, vooral in de jaren 1820 tot 1840, van zeer veel belang was voor een groot deel dezer provincie. Voor de uitbreiding van het

landbouwbedrijf, het behalen van meer voordeelen van hunne bouw- en groenlanden, werd men beperkt door gebrek aan meststoffen, en nu was het veen, dat voor het leveren van goede boekweitopbrengsten geene andere eischen stelde dan eene behoorlijke bewerking, terwijl het gewas zich met **een aschlaagje, verkregen door den veenbrand**, tevreden stelde, op eens van groot belang geworden.

Tweede citaat: Niet overal heeft men veen, om turf te kunnen graven. Waar men dat niet heeft, wordt veenachtig heideveld afgestoken voor brandstof, nadat er de heide vóór dat afsteken **afgebrand** is.

Derde citaat: Wanneer men langs den veendijk van Emmen naar Roswinkel gaat, ziet men ter eene zijde op ongeveer een half uur afstands den Weerdingermond, ter andere zijde het Emmer Compasuum, beide bewoonde streken met veel brandstofbereiding en daar tusschen eene groote vlakke, waar alles nog in den vroegereeuwschen staat verkeert: hier en daar **afgebrand veen** met de sporen van de **veenboekweitteelt**, elders lange heide, waarin haas en korhoen eene rustige schuilplaats vinden...

Röädselke:

Intusken is mij vuur de falderaatsie 'n röäd-selken inschottn, um afkes op oam te komen: Woo wied kan nen ezel 'n perceel boekweitn-ven in loopn?

Antw.: Töt in 't middn, dan löp he d'r weer oet.

## Nog meer bevestigingen

Ook de lezers hebben me niet in de steek gelaten. Dat doet me plezier. Niet omdat ik per se gelijk wil hebben. Gelijk heb ik ja tòch, anders had ik me wel stil gehouden. Maar omdat nu de aandacht weer eens nadrukkelijk bepaald is bij een oud landbouwgebruik, dat al nagenoeg in de vergetelheid verzonken is.

Welnu: **dhr. J.M. te Hengelo** vertelde mij, dat hij in 1922 is geboren en dat hij er een beetje vreemd van had opgekéken, dat ik schreef, de veendamp na omstreeks 1920 niet meer had waargenomen. Hij herinnert zich namelijk nog zeer duidelijk uit zijn kinderjaren, dat zijn moeder hem ook op die veendamp attent had gemaakt, waarbij hij nagenoeg dezelfde ervaringen had opgedaan: laaghangende damp over de stad, scherpe geur, die hem zelfs even herinnerde aan de brandlucht van 't eerpelloofverbrandn in eerpelstekenstied.

Hij is van mening dat die veendamp destijds uit de richting Vriezenveen moet zijn gekomen, zodat Stroink toch wel gelijk kan hebben gehad met zijn Noordenwind. Ik had namelijk geschreven dat met Noordenwind geen veendamp over Enschede kan zijn getrokken, omdat ik uitsluitend het Aansveen in mijn gedachten had, dat ten zuiden van Enschede ligt. Niet onmogelijk, dat Stroink, die toch ook Enschedeër was, daarmee aantoont dat de veen-

damp uit de omgeving van Vriezenveen zelfs tot Enschede bleef hangen, terwijl ik nooit anders dan het Aansveen voor de boosdoener heb aangezien. Ook **dhr. J.M.** is ervan overtuigd dat die veendamp niet afkomstig was van brandrampen in het veengebied maar van het planmatig afbranden van een bovenlaag ten behoeve van de (boekweit)verbouw.

En laat ik dan nu dezer dagen voortdurend gedacht hebben aan een lezer, van wie ik in de afgelopen jaren zo menige deskundige brief ontvangen heb als reactie op menig onderwerp, waar we niet direkt uit konden komen. Nu heb ik in m'n leven al heel wat ervaringen opgedaan op het gebied van telepathie en hoewel ik mijn gedachten niet bewust op die lezer heb afgevuurd, hij moet ze wel opgevangen hebben. Want prompt vandaag was die brief er, waarop ik zo sterk gehoopt had. Ik ben er erg blij mee. Hier volgt hij:

„Naar aanleiding r.b.b. 80.106 over veenbranden enz.”, aldus **dhr. A.J.R. uit Geesteren**, en hij vervolgt:

„Als ik het over veen heb bedoel ik hiermee, een laag van 1-3 meter dikte, zooals dat vroeger ten Noorden van Vriezenveen het geval was. Deze veenlaag kon men ongeveer in drie kwaliteiten verdelen. De onderste was de gitzwarte, de middelste zwartbruin en de bovenste de grijswitte, waarvan de aanmaakturf gestoken werd. Elke landbouwer in Vriezenveen had ook een akker van dit veen.

Tot het begin van deze eeuw werd dan omstreeks april van een stuk van deze veengrond met een veenhark (een zware ijzeren hark met vijf of zes tanden) de bovenlaag losgeharkt, zoodat deze uitdroogde. Na een paar weken ging men er weer naar toe. Men maakte dan van een paar turven een vuurtje en in een oude pan werden de gloeiende kolen over het gedroogde stuk uitgestrooid. De wind zorgde dan wel dat de zaak verder brandde. Voor inbranden hoefde men niet bang te zijn, want de onderlaag was altijd vochtig. Na een regenbui kon men dan de boekweit zaaien.

Boekweit was zeer gevoelig voor nachtvorst, zoodat het nogal eens voorkwam dat er veel dood zaad in zat (zonder meel).

Als ze dan gemaaid was, moest ze er veelal met de kruiwagen afgehaald worden. Of men bond het paard ook wel eens zakken onder de hoeven voor het wegzakken.

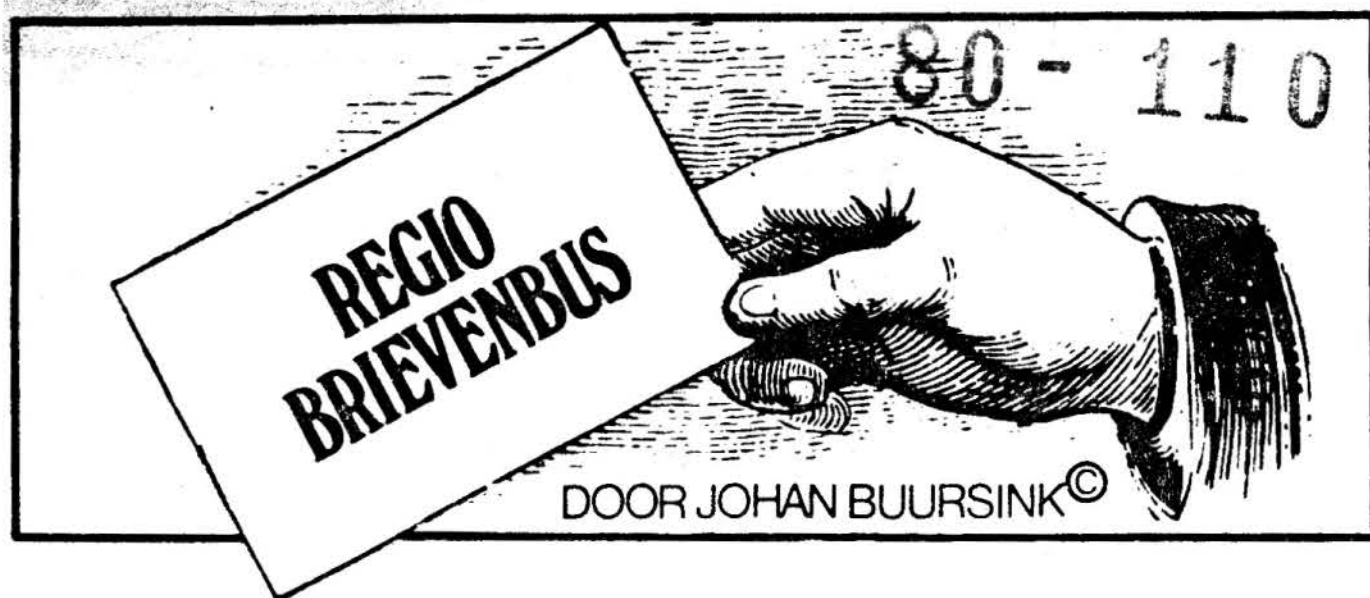
Na een jaar of drie, vier, was de aschlaag zoodik dat het niet meer wilde branden en dan maakte men een ander stuk klaar. Maar deze veendamp hebben wij, dunkt mij, niet meer meegemaakt. Wel als in het voorjaar grote turfhopen in brand raakten.

Dit was dan een klein steuntje voor Cato Eldering.

En dat afgegraven veengrond **dalgrond** was, dat leerden wij vroeger toch al op school. Met dank aan mijn oudste broer van 88, zelf ben ik nog maar 72. En met Paulus wil ik roemen op mijne zwakheden en mijn slechte schrijven”. (w.g.) A.J.R.

Mijn antwoord kunt u vrijdag a.s. in de R.B.B. lezen.





80.110 | 31 OKT. 1980

Hier eerst MIJN ANTWOORD dat was blijven overstaan uit de vorige r.b.b. aan **dh**r **A.J.R. te GEESTEREN**, op zijn gegevens over het VEENBRANDEN, die hij aan zijn broer van 88 te danken heeft, terwijl hijzelf „nog maar“ 72 is:

Mijn antwoord:

Zelf ben ik ook al 72, maar die vele, vele malen dat ik in mijn jonge jaren die veendamp heb meegemaakt, kunnen het nooit allemaal in brand geraakte turfhopen zijn geweest. Damp van echte veenbranden, van in brand geraakte turfhopen of van het veen, is m.i. ook veel zwaarder en zwarter. En met dank aan **dh**r. **A.J.R.** voor de genomen moeite - het handschrift heeft helemaal nog geen roem der zwakheid van node - meen ik toch nog wel een paar vragen te mogen stellen: waar kwamen die gloeiende kolen vandaan? en: werd zo'n onderlaag van zo'n drie meter later ook niet afgegraven? Zo niet, dan moeten er toch heel wat landbouwstukken zijn met een vrij dikke ondergrond van veen.

## Sunte Märtens viering (2)

Zowel **dh**r **JOH.G.R. te EIBERGEN** als mijn collega **ADRIAAN BUTER te NEEDE** maakten mij er, na lezing van r.b.b. 80.108 op attent, dat niet alleen in **LOSSER** maar ook in **GROENLO** de Sunte Märtenviering nog in zwang is.

**Dhr Joh.G.R.:** „In Grolle is Sunte Märtens nog honderd percent in zwang!“ - Daar lopen nog de kinderen in tröpkes rond en die zingen nog heel braaf hun liedje zonder lallerij of zo tot de laatste regel uit, waarna ze hun gaven in ontvangst kunnen nemen. En de centen die ze krijgen, of tegenwoordig de dubbeltjes, gaan even braaf in de spaarpot, soms wel tot een gulden of meer toe. Dat liedje werd me vandaag door een jonge dame voor de telefoon voorgezongen, zodat ik het op de band op kon nemen, maar het is wat zacht uitgevallen omdat de stem niet fors genoeg was. **Dhr. R.** was ook nog zo vriendelijk, mij het Grolse liedje toe te sturen, zodat ik het hier op kan nemen. Aldus:

*Vandage is 't Sinte Marten  
en morgen is 't Sinte Kruk,  
wi'j hebbn goeie harten,  
wi'j sloat ze stuk veur stuk.*

*Hölleken op 'n tölleken,  
Sinte Martens kölleken,  
geef wat, hol wat,  
geef den armen Thomas wat.*

*Kwam 's bi'j 'n rijke man,  
die zo vele geven kan,  
gevend zal hij leven,  
zalig zal hij sterven,  
den hemel zal hij erven.*

*God zal hem belonen,  
met honderdduuzend kronen,  
met honderdduuzend röskes an,  
en doar kump Sinte Marten an.*

Hoewel hierbij een verklaring van dit liedje wel nuttig zou zijn, kan ik er nu geen verdere aandacht aan besteden, omdat ik het liever later samenvat met andere gegevens. Mijn hartelijke dank voor alle genomen moeite

en het prompte nakomen van uw belofte, meeneer R., en ook aan de zangeres.

Intussen was **Mevr. H. te ALMELO** zó geboeid geraakt door het onderwerp, dat ze onmiddellijk na ontvangst van de krant de telefoon pakte en links en rechts het hele land afbelde, tot de burgemeester van St. Maarten toe, om te informeren naar de Sint Maartenviering, waarna ze me wist te vertellen dat het geen specifiek Twents gebruik is, maar dat het nog in verschillende delen van het land luisterrijk gevierd wordt. In een later telefoontje vertelde ze me nog, dat ze nóg twee mensen aan de lijn had gehad, waarbij ook een Duitse, die haar hetzelfde hadden bevestigd, en dat de viering zelfs in Duitsland en in Zwitserland bekend is.

Op de St. Maartenviering in o.a. Duitsland hoop ik nader terug te komen, evenals op de daar gezongen versjes en liedjes.

Ook **dh**r **P. v.d. M. te OOTMARSUM** liet zich niet onbetuigd. Voor o.a. de verschillende St. Maartenliedjes verwees hij me naar het Folkloristisch Woordenboek van K. ter Laan - ten overvloede overigens - maar daar vinden we toch niet het Losserse en het Groenlose liedje. Ter Laan was dan ook niet bijzonder op Twente georiënteerd, dunkt mij.

Merkwaardig vind ik wel, dat het vogeltje, dat wij in Twente voor het Sunte Märtensvöggelke aanzien: het WINTERKONINKJE, in OOTMARSUM als KROETJE wordt aangeduid. Zou dat van kroepertje, kruipertje kunnen komen? vraagt **dh**r v.d. M. - En wéér moet ik zeggen: ik weet het niet. Een samentrekking van kroepertje - kroeptje - kroetje zou misschien niet onmogelijk zijn, maar... volgens mijn dialektkennis is het verkleinwoord van KROEPERD (= kruiper) in onze omgeving niet kroeperdje (of kroepertje) maar KRUUPERKE.

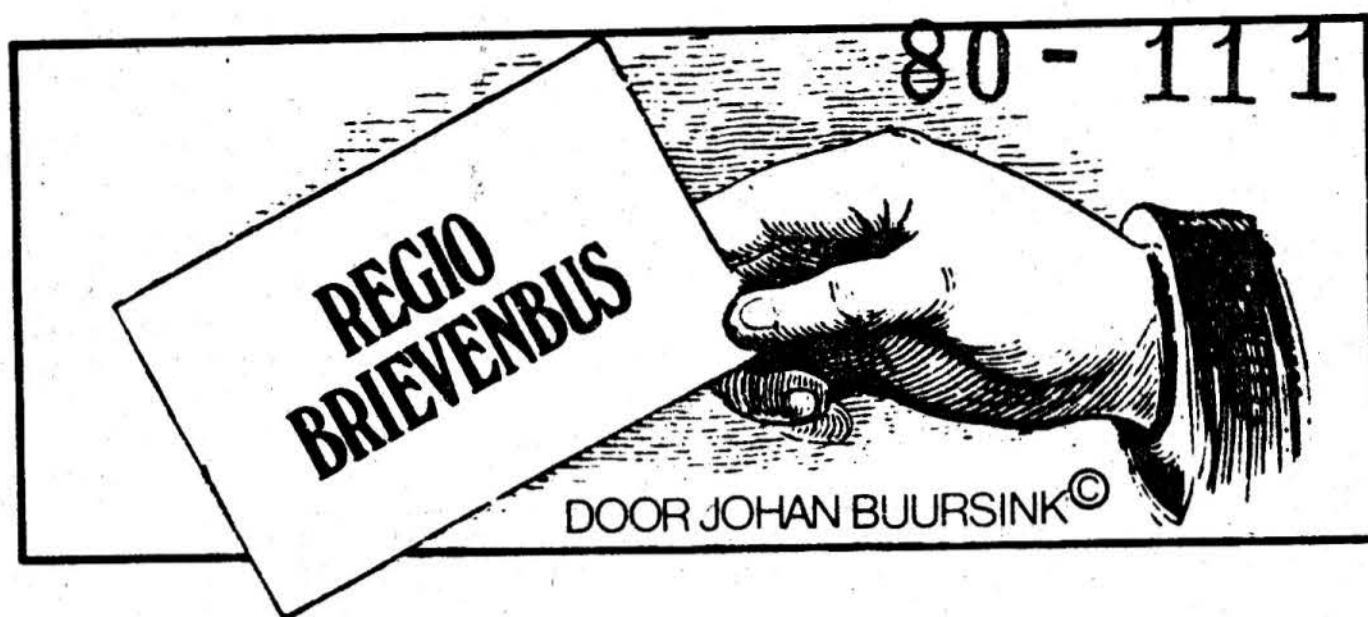
Of afgeleid van het Duitse KRUTTE, veronderstelt tevens deze lezer. Maar... ik kan (nog) nergens een Duits woord van ongeveer die klank vinden.

En... of ik niet wist dat het originele Sunte Märtensvöggelke een SPECHT moet zijn, de ZWARTE SPECHT, en niet het winterkoninkje, vraagt mij collega **BUTER**. Ja, laat mij dat toevallig wél weten, en niet zozeer is dat de ZWARTE maar veeleer de BONTE SPECHT, hoewel ook de zwarte specht, het mannetje althans, een rood kopje heeft. Maar dat neemt niet weg, dat in onze kontreien, zoals aange-toond kan worden aan de hand van Schönfeld Wichers, het WINTERKONINKJE als Sunte Märtensvöggelke wordt beschouwd. Hoe en waarom vragen Buter en ik ons af.

Dat de SPECHT bij St. Maarten thuis zou horen is overigens een open vraag en ik meen dat we dat gerust mogen vergeten. Daarom schreef ik al (r.b.b. 80.108) dat bij Sint Maarten toch de GANS hoort, die dan ook wel als attribuut bij deze Heilige voorkomt. Hoewel ook de gans, evenals de specht, als overblijfselen uit de vóórchristelijke godsdienstvormen in dit deel van de wereld, bij Sint Maarten ondergeschoven zijn.

Wat mij nog het meest verbaasde was de vraag van **BUTER** of ik me dan niet herinnerde, wat hij over het Sinte Maartengebruik in ENSCHEDE had geschreven. Neem me nou niet kwalik dat ik mij alle folkloristische ejakulaties van Buters even bekende als deskundige schrijfdrift niet kan herinneren of in mij opnemen. Welnu, ik vond er iets over in zijn in 1975 gepubliceerde boek: PORTRET VAN ENSCHEDE, waarin Buter over de Sunte Meertensommegangen (in Enschede) schrijft, dat oude Enschedeërs zich die nog kunnen herinneren. Hát er gesaqt...





80.111

3 NOV. 1980

## Wie was de Heilige Martinus van Tours?

De brief betreffende het in ere herstellen van de Sinte Märtenstraditie, in met name Overdinkel, die ik in r.b.b. 80.108 aan de orde stelde, heeft mijn belangstelling zodanig gewekt, dat ik naarstig aan het snuffelen ben gegaan in wat „de boeken” ervan weten te melden. Daarbij is wel zoveel voor de dag gekomen, dat ik onmogelijk in zo korte tijd een samenhangend excerpt kan maken dat op enige volledigheid aanspraak kan maken. Bovendien kan ik er niet zoveel r.b.b.-ruimte aan besteden als wel nodig zou zijn. En daarbij mag ik mijn lezers, die er zich niet zo voor interesseren, er niet te lang mee ophouden. Ik zal daarom trachten in korte trekken toch een zo duidelijk mogelijk beeld te geven, waarmee aard en betekenis van de Sint Maartenvieringen en van de Sint Maarten-symbolen de zin van de jaarlijkse herdenking van deze Heiligendag enigermate verduidelijken.

De Heilige Martinus, populair gezegd Sint Maarten, is vanouds de beschermheilige van de bedelaars en bannelingen, of, als ik het in m'n eigen wat vrijere woordkeus mag zeggen: hij is de schutspatroon van de „verworpenen der aarde”. En meteen zou wel een vergelijking op z'n plaats zijn met de WODAN der oude Germanen: de weldoener der goeden en de wreker voor de bozen. Inderdaad: volgens algemeen geldende opvatting is de Wodanverering van vóór de kerstening van deze landen in het zich ontwikkelende Christendom overgegaan op Sint Maarten tot de Sint Maartensgans toe. De trek der wilde ganzen werd immers in oeroude tijden aangezien voor de tocht van de door Wodan te bevrijden mensenzelen, de zielen der afgestorvenen, in de Joeltijd, de feesten der Twaalf Nachten (tussen Kerstmis en Drie Koningen) en in de daaraan voorafgaande weken. En de gans vinden we terug als attribuut van Sint Maarten, tegelijk met de bedelaar met krukken en al, die door de regimentaanvoerder Martinus eenmaal bekleed werd met de helft van diens soldatenmantel. Vandaag zegt men, dat de dag na Sint Maarten ook wel als Sinte Kruk betiteld wordt, zoals in het Groenlose liedje uit de vorige r.b.b.

Behalve Sint Maartens patronaat over de bedelaars en ontrechten is hij tot veel meer beschermheersschappen uitgeroepen, zoals van de kleermakers, de soldaten, de (vroegere) wapensmeden en van nog veel meer ambachtslieden. En omdat ik nu eenmaal niet alles kan weten (en er ook nu eenmaal geen be-

hoefte aan heb óm alles te weten) zou ik ook niet kunnen zeggen of hem nu ook het patronaat van de moderne wapenfabrikanten en medewerkers is opgedrongen; en of men het patronaat van de atoomwapenindustrie wel zou zinnen meen ik te moeten betwijfelen. Het patronaat van de (Franse) wijnbouwers, dat aan Sint Maarten beschoren is, hoeft nog niet te betekenen dat men hem nu ook maar als de beschermheilige van de drinkebroers en zuipers moet (of mag) vereren. Feit is wel dat de Franse wijnoogst op Sinter Maartensgedenkdag op grandioze wijze wordt gevierd met alle gevolgen na de wijnvreugde van de Sint Maartensdronk. Maar dan is de Franse wijsheid, die de kater op „the day after the night before” goedmoedig aanduidt als „le mal de St. Martin”, d.i. de Sint Maartenskater, mij veel sympathieker dan de Sinter Maartensspreuk der Duitsers: „Wer nicht saufen kann, ist kein richt'ger Märtensmann” - of woorden van gelijke strekking.

Vanaf de vijfde eeuw wordt Sint Maarten, als eerste wie deze eer der Kerk te beurt viel, met instemming der Kerk na zijn dood als Heilige vereerd, en die verering zal ook in onze regio wel met de kerstening geleidelijk zijn ingevoerd. Hij wordt beschouwd als de meest geliefde Heilige in Europa, die vanwege de roem van zijn milddadigheid vaak op een gelijk niveau met Sint Nikolaas geplaatst wordt. MARTINUS werd omstreeks het jaar 316 in Saburia in Pannonië, het latere Steinamanger in Hongarije geboren als zoon van een Romeinse officier, die zich daar als veteraan gevestigd had en van een „heidense” moeder. Zijn vader liet hem studeren in Pavia in Italië en op zestienjarige leeftijd trad Martinus in militaire dienst, waar hij tot hoofdman bij de ruitrij opklom. In die hoedanigheid werd hij met de Romeinse strijdbenden naar Gallië (Frankrijk) gezonden.

Hoewel Martinus uit „heidense” ouders geboren was, moet hij al zeer jong met het christendom in aanraking zijn gekomen, getuige zijn ingetogen leven als militair. En hoewel hij uit een welvarend milieu kwam was zijn bewogenheid met de armen en misdeelden zo groot, dat hij de leer van Christus in de meest letterlijke zin in de praktijk in toepassing placht te brengen.

Dat de ware geest der naastenliefde het hart van de nog jonge Martinus in bezit genomen had, bewees wel de daad die hem alom grote verering ten dele deed vallen tot op de dag van vandaag, ook al staat die daad als legende te boek. En bij het overdenken van die legende, die om mij gerust als historisch gebeuren opgevat mag worden, kom ik telkens weer diep onder de indruk van de enorme dynamiek, die inherent was aan het geloofsbelijden der Kerk in de eerste eeuwen van het Christendom, ondanks alle verval door wederzijdse leerstellige bestrijdingen, haat en verachting die de christenheid niet tot eer strekten. Maar

altijd weer zou Gods kracht in 's mensen zwakheden volbracht worden.

De alom bekende legende dan vertelt van MARTINUS, dat hij op een veldtocht in Gallië eens als hoofdman met een afdeling zijner ruiters op een bar koude winteravond de stad Amiens binnenreed. Bij de poort van de stad gekomen zag Martinus daar een verkleumde, in enkele lompjes gehulde bedelaar, die met uitgestrekte hand op hem toekwam. Martinus, die geen geld bij zich droeg, zo wil het verhaal, trok zonder zich te bedenken zijn soldatenmantel uit, greep zijn zwaard en sneed daarmee zijn mantel doormidden en bood de bedelaar de helft aan, zodat die zich tenminste een weinig tegen de snerpande kou kon beschermen. De andere helft knoopte Martinus weer om zijn eigen lichaam en zonder zich te bekommeren om het gespot van zijn soldaten, vervolgde Martinus zijn weg aan het hoofd van de troep.

Die nacht verscheen Christus aan Martinus, die als nog niet gedoopte de leer van Christus had toegepast.

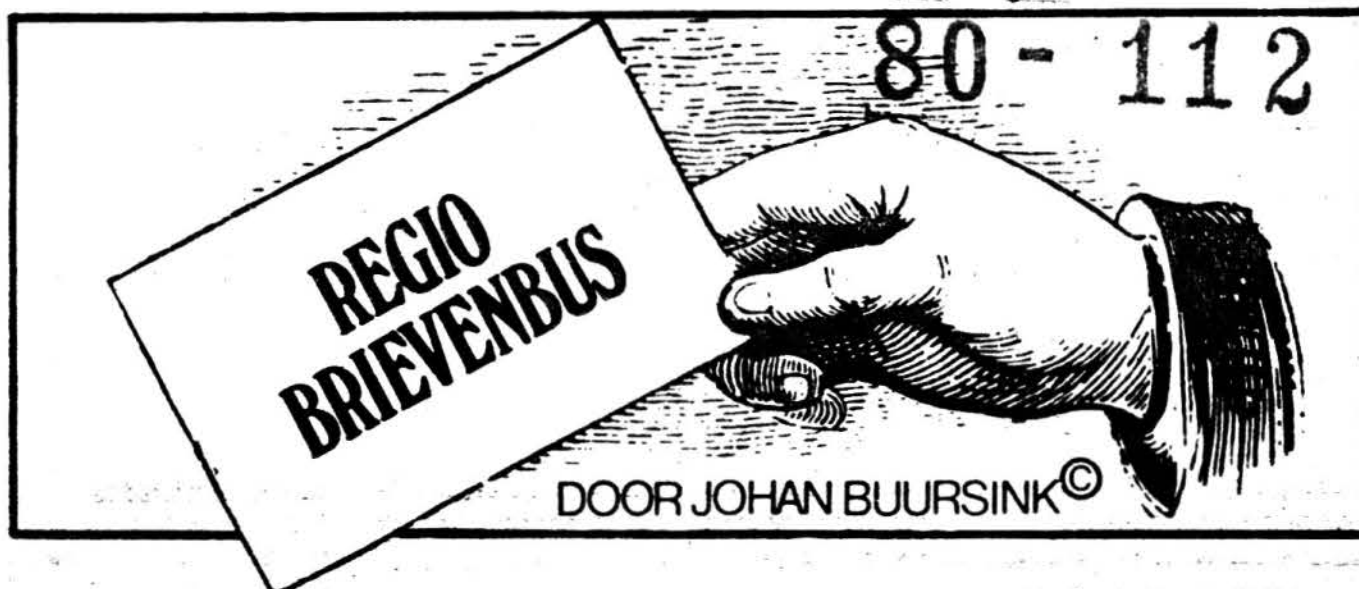
Tot de hem begeleidende engelenschare zei Christus, die gekleed ging in het stuk van de mantel dat Martinus aan de bedelaar had geschonken: „Martinus, die nog niet gedoopt is, heeft mij gekleed”. Deze verschijning maakte zo'n diepe indruk op Martinus, dat hij zich liet dopen, zodra hij zijn dienst in Gallië vervuld had, en zich liet onderwijzen in de christelijke leer, waarna hij de lagere wijding ontving, door bisschop Hilarius van Poitiers.

Gewoonlijk wordt Martinus, als SINT MAARTEN afgebeeld in zijn Romeinse militaire uniform, als krijgsman gezeten op een wit paard, wit, omdat zijn feest aan het begin van de winter met zijn spreekwoordelijke sneeuw gevierd wordt, en ook wel als bisschop met rode mantel en ook met zwaard, met een gans als attribuut.

Als Romeins krijgsman wordt SINT MAARTEN wel afgebeeld terwijl hij, te paard zittende, met zijn zwaard zijn mantel doormidden snijdt, terwijl de bedelaar met zijn krukken terzijde staat, onder de poort van Amiens. Op deze afbeelding staat als datum vermeld 10 november, die nog als Sint Maartensavond gevierd wordt. In de oude tijdrekening werd de dag gerekend te beginnen op de avond ervoor.

*Deze afbeelding komt voor in: Das grosse Buch der Heiligen, Geschichte und Legende im Jahreslauf, von Erna u. Hans Melchers, Südwest Verlag, München, 3. Aufl. 1979, aan welk boek ik enkele gegevens ontleende.*





80.112. | 5 NOV. 1980

## Wroogen, wat wroogbaar is

Om **dh. J.B. te Denekamp** niet te lang te laten wachten op een antwoord op zijn vraag wil ik deze hier vóór laten gaan en de verder behandeling van Sinte Maarten en het Veen branden nog maar wat verschuiven. De vraag van **dh. B.** luidt:

„Het door mij gezochte Duitse woord is: **vrogemänner** of ook geschreven: **vroegleuthe**. Het werkwoord schijnt ook **wrogen** geschreven te worden. Uit het zinsverband leid ik a dat het iets te maken kan hebben met een belasting-schatting. Weet u er meer van?”

MIJN ANTWOORD:

Ik zal mij maar bepalen bij het Middelnederlands en ik neem aan dat het, blijkens bovenstaande schrijfwijze, ook wel in het Middelhoogduits zal zijn voorgekomen, het woord met zijn afleidingen, dat zowel met een **v** als met een **w** geschreven werd. Ik zal mij ool bepalen tot het gebruik, zoals dat in de beschrijvingen van de middeleeuwse **holtink** het meest tot onze verbeelding spreekt, onde verwijzing naar de Romantische Werken van **Mr. J. van Lennep**, deel VII Onze Voorouders (1877) - De Reisgenooten. Vanzelfsprekend laat ik de betrouwbaarheid van Van Lennep in het midden waar hij **Machiel van Goor** aan het woord laat. Hoewel bij het beantwoorden van de vraag overbodig, wil ik de inleiding van **Machiel** toch niet achterwege laten. **Machiel** spreekt:

„Gij moet weten, dat, van overoude tijden af de hooge burcht van Goor de aanzienlijkste was van Twente. De Graven van Goor - want zij droegen geen minderen titel - waren de machtigste Heeren uit den omtrek; zij bekleedden sinds eeuwen de bediening van Advokaat der St. Maartenskerk te Utrecht en vaandrager des Bisschops, terwijl zij in den krijg of bij andere plechtige gelegenheden de banier van Sint-Maarten voerden”.

Nadat deze **Machiel** nog wat meer verteld heeft over het **Holtrichterschap** in de Marke, over **Erfgenamen**, **Schotters** en **Gewaarden** en zo, stellen enkele toehoorders hem vragen, omdat ze er geen snars van begrijpen, waarop **Machiel** zeer verbaasd is... „want hij kon niet begrijpen, hoe iemand ter wereld met zulke eenvoudige zaken onbekend kon zijn...”.

En nu wil ik u toch nog enkele bijzonderheden

voorschotelen om u te laten zien hoe **Jacob van Lennep** zich zo'n holtink voorstelde. Aldus:

„Even buiten het kerkhofmuurtje, en nog altijd onder de schaduw van een overouden lindeboom, die op het kerkhof zelf groeide, en dien onze voorvaderen zoowel als wij altijd als heilig beschouwd hebben, staat de **Markesteen**, den vorm hebbende eener groote tafel, en op twee andere, ruim drie voet van elkander verwijderde, steenen rustende. Achter dien steen was **Rolf van Goor**, als **Holrichter**, op een groote zodenbank gezeten, met zijn twee **Kornooten**, door hem uit de aanwezige **Gewaarden** gekozen, ter wederszijden. Om hem zaten de **Buren**, die, gelijk men 't noemde, in de bank gegaan waren: dat is, die met hem de vierschaar moesten spannen: de **Schotters** stonden bij den **Markesteen**: en verder op, zoo op het groene gras van de **Brink** als op de zerken van het kerkhof, zaten of lagen **Gewaarden**, **Kotters** en **Koveners**, door en nevens elkander. Nu spitste ik beide mijn ooren om te luisteren, en verdiepte mij in gissingen over hetgeen die twee vreemdelingen toch wel op de **Holting** zouden te verrichten hebben.

Reeds hadden de **Schotters** een begin gemaakt met **te wroogen wat wroogbaar was**, en menige **Markebewoner**, zoo **Gewaarde** als **Kotter**, was reeds schuldig verklaard aan de overtreding van **wroogbaar** hout gehakt, of onbehoorlijke toeslagen gemaakt, of in den akerentijd ingebernd, of zich als een slechte nabuur gedragen te hebben, en diensvolgens in ettelijke maten biers veroordeeld geworden; - want bij gebrek aan geld, wordt bij ons elke breuke met bier vergoed...” - Einde citaat.

TER AANVULLING geef ik hier nog enkele verklaringen uit het Middelnederlandse Handwoordenboek van **VERDAM**:

**Wroechbaer** (wrochbaer, -ber) bnw. Want bij een bepaalde (ook geestelijke) rechtbank ahangig gemaakt kan of moet worden.

**Wroechbaerlijc** (wraeckber±

trafbaar.

**Wroechnisse**, (wroegnesse, wroegenisse, wrug-) znw. vr. Aanklacht, beschuldiging.

**Wroechster**, znw. vr. Aanklaagster.

**Wroechwort**, znw. o. Verraad.

**Wroege**, (wroge, wrugge), znw., vr. - Oost-

middelnederlands. **1)** Verklaring door de „eetsweerres” (eedsweerders), de buren of het volk, aan den rechter, dat iem. een feit heeft bedreven of daarvan verdacht wordt; beschuldiging; aanklacht. **2)** rechtspraak. **3)** terechtzitting.

**Wroegen**, (vro-e-gen, wrougen, wrogen, wrugen, wruegen) zw. ww. trans. **1)** Mededelen, aanwijzen, verraden. **2)** **let w.**, een aanklacht met betrekking tot een feit-aanhangig maken, een vergrijp aanbrengen bij het gerecht. **3)** beschuldigen, aanklagen; **eenen w. vore enen**, iem. beschuldigen bij iem.; **eenen w. vore let**, iem. aanklagen wegens iets; **hem (selven) w.**, zichzelf verraden, zich beschuldigen; **4)** aanmanen; **5)** kwellen, folteren; **6)** bekeuren, afkeuren; **7)** keuren van maten en gewichten.

**Wroeger**, (wrouger, wroger, wruger) znw. m. **1)** Beschuldiger, aanklager; getuige, die ten nadele van iem. een verklaring aflegt; **2)** verrader, verklikker; **3)** valse beschuldiger; **4)** in Groningen, Drente en Overijssel, een persoon die een bewijskrachtige verklaring aflegt over iemand schuld aan een strafbaar feit.

**Wroegerschap**, (wrouger-, -scepe) znw. vr. Aanklacht.

**Wroegerse**, znw. vr. Verraadster.

**Wroeginge**, (wroginge, wrouinge, wruginge) znw. vr. **1)** Aanklacht; **2)** aanklacht, het aanbrengen van een strafbaar feit bij den wereldlijken of geestelijken rechter door een gezworen afgevaardigde der boeren of van het kerspel; **3)** kwelling, foltering.

En uit de **TEUTHONISTA** nog de volgende:

**Wroege** (synode) Zie **seent**. (Der consciencien wroeghe).

**Seendelijc** (sentlick, wroegber), synodalis.

**Seent** (sent, wroeghe der geistlicheit), synodus.

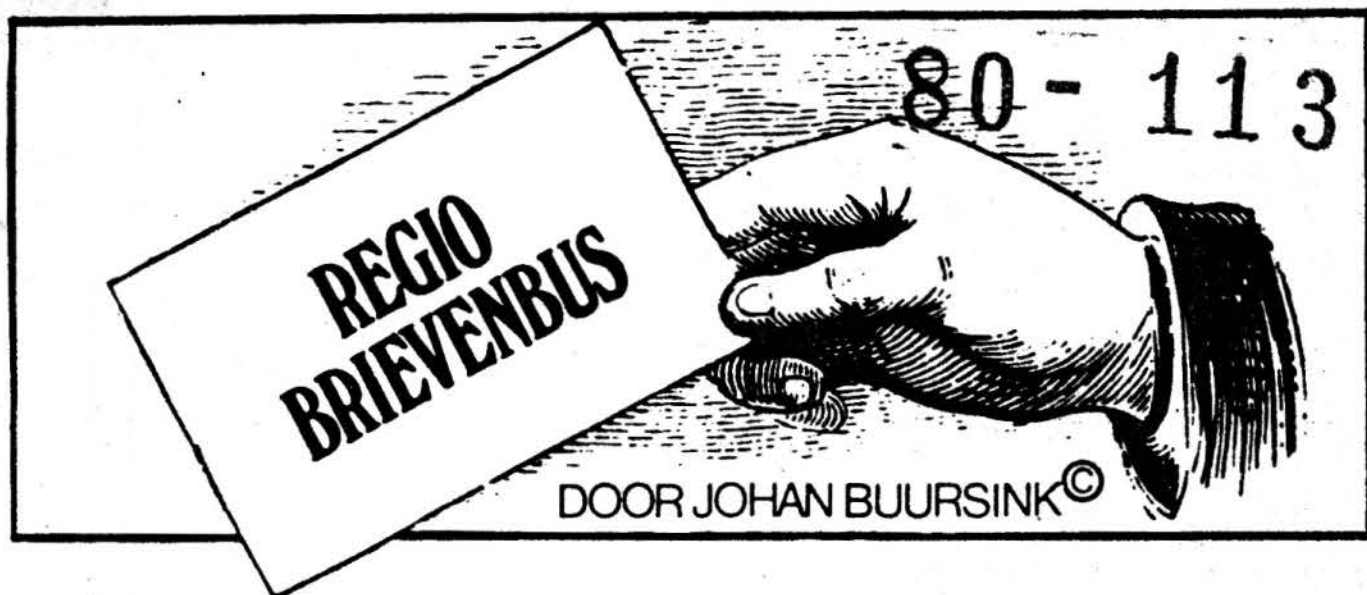
**Seent** (sent, wroigh, samencompst, vergadering, proprie der olden off clerckscap, synodus).

Misschien vindt u dit allemaal wat te veel van 't goeie, u moet maar eens zien wat u ervan kunt gebruiken.

## REKTIFIKATIE

In de vorige regio-brievenbus komen enkele storende tikfoutjes voor. Wilt u deze als volgt veranderen: 1e kolom, regel 11 van onderen e.o.: **Vandaar** zegt men, enz. - 2e kolom, regel 4 v.b.: en of **hem** het patronaat (-) zou zinnen.





80.113 | 7 NOV. 1980

Wat denkt u: dat de kippen in het voorjaar zoveel eieren leggen omdat het gauw Pasen is?

Of is het eieren-eten met Pasen ontstaan, omdat de mensen na de lange vastentijd wel zin hadden om zich eens feestelijk dik en rond en vet te eten uitgerekend aan eieren, die anders maar schaars ter tafel kwamen omdat ze handelswaar voor het boerenbedrijf waren en nú in korte tijd in zo'n grote overvloed geproduceerd werden, dat de voorraden onmogelijk in de kortst mogelijke tijd voor normaal gebruik afzet konden vinden? Als ze niet tijdig geconsumeerd werden, zouden ze toch maar bederven, bij gebrek aan geschikte conserveringsmethodes. En wat denkt u: zouden de ganzen in de na-herfst maar gauw goed vet en slachtrijp willen worden omdat de winterfeesten in aantocht zijn met Sinter Maarten als gangmaker van het feestseizoen? Of zou het niet veeleer zo zijn dat de gans, die in deze tijd de lekkerste feestbout oplevert, het meest in aanmerking komende slachtdier was om de Sint Maartensdis te kronen? - Ik bedoel maar dat men een volksgebruik weleens interessanter wil maken dan misschien de nuchtere praktijk rechtvaardigt. Ik eet met Pasen graag veel eieren, omdat „ze het allemaal doen“, en als ze het allemaal elke zondag zouden doen dan zou ik graag meedoen. Met of zonder symboliek.

En ik zou ook wel een lekkere ganzebout lusten met Sint Maarten, ook al zie ik er geen stukje symboliek in, netzomin als ik enige symboliek zie in de gebraden ganzen, die je in Luilekkerland zo maar in de mond vliegen.

Vandaar dat ik hier maar zeer prozaïsch een recept geef voor de

## Sint-Maartens gans

Maarten Douwes Teenstra vertelt in zijn interessante boek *De Kinderwereld* (1853), waarvan in 1974 een herdruk verscheen (uitg. Van Seijen, Leeuwarden), o.a. het volgende:

„De heilige MARTINUS hield ook ongemeen veel van gebraden ganzen, die dan ook aan dezen heiligen kerkvader gewijd zijn, en eertijds was men gewoon, op den 11 november eene gans, gevuld met kastanjes, zure appelen, rijst en krenten, aan het spit te braden, als zijnde de ganzen omstreeks dien tijd slagbaar vet. In Zwolle is het op St. Marten ganzenmarkt, en vroeger hield men aldaar op dien dag, ter eere van den smulpaap, gastmalen en drinkpartijen, waarbij een goed gevulde en heerlijk gebraden gans de hoofdschotel was, en op welke partijen het van wege de vele daarbij gebruikt wordende saus niet altijd zeer geregeld toeging...”

Volgens deze Teenstra was het vroeger ook de gewoonte in de provincie Groningen „op St. Marten ganzen te eten en om den avond met

het branden van St. Martensvuren te eindigen...”

Daar zo'n gevulde gans, waarvan Teenstra verder geen bereidingsrecept geeft, een bijzondere werking had op mijn eetlustfantasieën, heb ik ouderwetse kookboeken een goed recept opgezocht voor het braden van gans en eendvogel. Misschien doe ik u er een plezier mee en misschien is het een tip voor de St. Maarten restauranterie...

Een eerste vereiste is dat bij de eend als bij de gans de traanklier bij de staart wordt weggesneden. Daarna wordt het beest van binnen gewassen en van binnen en buiten licht gezouten. Ik neem aan, dat een eendvogel niet het kaliber van een gans haalt, want zowel de prijzen als de hoeveelheden ingrediënten lopen nogal uiteen. Weet u, wat zo'n feestmaal een mensenleven geleden kostte? In de hoop, u niet te vervelen, wil ik u een paar bedragen noemen. Ik neem ze uit een kookboek Anno Dazumal, en u kunt er van op aan dat ze vrij nauwkeurig zijn, tot op de halve cent nauwkeurig zelfs. Want kookboeken waren er in die tijd niet voor de gewone huisvrouw maar voor de beter gesitueerden, en die berekenden alles haarfijn, vooral ook omdat ze met huispersoneel uit de lagere standen te doen hadden, dienstmaagden en keukenmeiden, die nauw in de gaten werden gehouden. Immers: van andersman leer is goed riemen snijden, en mij werd als kind al verteld van een rijke fabrikantervrouw, die haar keukenservieële tot uiterste zuinigheid maande met de voor mijn gevoel onsterfelijke woorden: „Zeunig, zeunig, Kaatje, 'n kóningsgoed is ja nog óp te maakn“. Maar eerst gaan we de gans braden.

## Gebraden gans

Daar een gevulde gans heel vroeger behalve zure appelen ook kastanjes (geen „wilde“, die zijn varkensvoer) en rijst met krenten bevatten, zullen we die eerst voorbereiden. Aldus: de kastanjes wassen, kruisen op het gladde harde gedeelte, in kokend water, waarin ze net onder staan, gaar koken (half uur tot drie kwartier), met een weinig zout, daarna afgieten en pellen. Spaanse kastanjes kostten 20 à 25 cent per pond, de goedkopere inlandse 10 à 15 cent per pond. Tien grote zure appelen worden geschild en gesnipperd en ik neem aan dat die er ongekookt als vulling in gaan.

Of de rijst met krenten eerst gekookt, moet worden staat nergens beschreven in de mij ter beschikking staande kookboeken uit grootmoeders tijd. Hoe dan ook, de gans wordt zeer zorgvuldig gewassen, van buiten afgedroogd en van binnen en buiten gezouten, gevuld met de kastanjes, appelsnippers en eventueel rijst met krenten, daarna dichtgenaaid en gaar

gebraden (3-4 uur) in de lichtbruin aangebraden boter, bedruip herhaaldelijk met de sju en laat het deksel op de braadslede of pan om uitdrogen te voorkomen. „Bij het opdienen blijven de poten langs het lijf hangen. Gans wordt ook zeer dikwijls zonder vulsel gebraden. Het vet, dat uit den vogel braadt, is op den boterham gegeten, zeer smakelijk“. - Toe dan maar.

En de kosten in grootmoeders tijd? 1 gans f. 3,-, 100 gram boter f. 0,14, 10 grote zure appelen f. 0,20 en 20 gram zout f. 0,005, d.w.z. begroot op een halve cent. Samen drie gulden vierendertig en een halve cent.

Een eendvogel kostte in die dagen ééne gulden, en die had dan ook maar 50 gram boter nodig van zeven centen en tien gram zout, een halve cent (afgerond) is samen f. 1,075. Voor een jonge vette braadkip moest je al een daalder op tafel leggen oftewel f. 1,50 en daarvoor had je een ons boter nodig voor 14 centen en 8 gram zout plus een halve deciliter room of melk voor samen eenen cent is totaal f. 1,65.

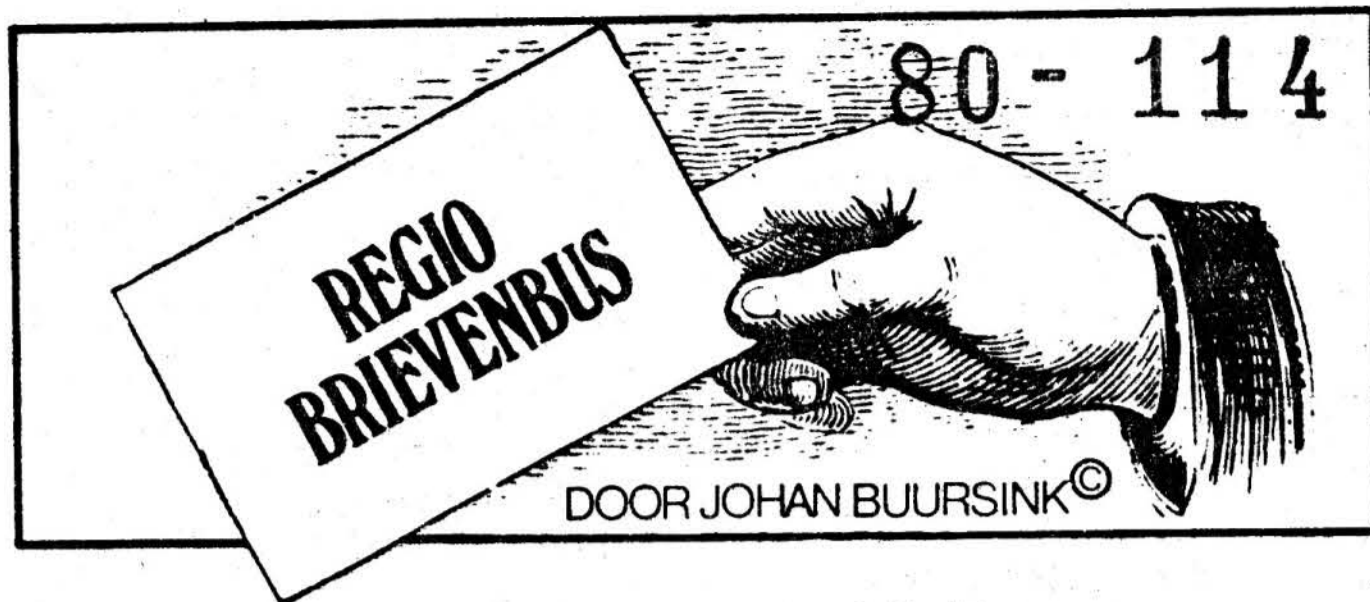
Een braadduif had je al voor zestig cent, een patrijs voor een gulden en dan wil ik er toch maar een eind aan maken, aan de smulpartijen op papier, met een kapoen. Wedden dat u niet weet wat een kapoen is? Ook al hebt u, evenals ik, als kind duizendkeer gezongen van Sinterklaas Kapoentje, leg wat imme schoentje, leg wat imme laasje, dankje Sinneklaasje. Ik kwam vanavond het woord kapoen weer tegen in grootmoeders kookboek en ik wist niet eens wat een kapoen is, of was. Zó onnadenkend zing je zo'n woord als je nog een kind bent. Maar bij Sinneklaas moest dat kapoentje in het liedje omdat dat het enige woord is dat rijmt op schoentje, zoals laasje moest rijmen op sinniklaasje.

Daar is dan ook nog geen woord Twents bij en daarom mochten we het gerust zingen van moeder, die het natuurlijk ook niet begreep, want kapoenen waren rijkeluis kost, weet u. Maar omdat ik toch de Grote Van Dale bij de hand had, las ik daar dat een kapoen een gesneden haan is die vetgemest wordt voor de braad. Het is dus een ontmande of liever een onthaande haan. Zet ze nog even op een rijtje: wat een os is onder de stieren, een ruin onder de hengsten, een borg onder de beren, is een kapoen onder de hanen. Een mens is nooit te oud om te leren.

### REKTIKATIE

In de vorige regio-brievenbus komen enkele onduidelikheden voor. Wilt u ze wel even rektificeren? Onderaan de tweede kolom, achter **wroechbaar**: want moet zijn **wat**; achter **wroechbaarlijk** is de hele verklaring weggevallen. Deze moet luiden: (wraeckberlijk) bnw. Wat bij een rechtbank aanhangig gemaakt kan of moet worden; strafbaar. - Derde kolom, regel 9 van boven: 2) let w. moet zijn iet w. en regel 13/14 staat: eenen w. vore let moet zijn eenen w. vore iet. - Hier staat iet in de betekenis van iets.





80.114 10 NOV. 1980

## Ten slotte nog éénmaal Sint Maarten

Ik durf hier haast niet meer te beginnen over de Sunte Märtensviering, maar ik heb u nog enkele toelichtingen beloofd. Ik hoop dat u evenveel geduld aan de dag legt om dit epistel toch nog maar te lezen als ik heb moeten opbrengen om het toch nog maar te schrijven. Bizonderheden, die u in alle mogelijke folklorboekjes en naslawerken kunt lezen, zal ik u sparen, omdat het toch al teveel naschrijverij is geworden.

Om te beginnen een citaat uit een mooi boekje over TWENTE van de hand van Dr. A. BENTHEM Gzn., daterende uit 1913, en waarvan ik hoop dat WITKAM er binnenkort een herdruk van op de regionale boekenmarkt brengt. Over Sint Maarten vinden we daarin slechts het volgende:

„De daarop volgende Sint Marten, 11 november, de dag der betaling van rente, huur, tinsen en cinsen, was een feestdag, waarop aan de keuken hoge eischen werden gesteld; men had dan steeds iets extra's op tafel meestal een vette gans, soms moest een ham het „St. Martensvogeltje” vervangen. Des avonds ging de jeugd met uitgeholde kalebassen (later ook mangelwortels), waarin raampjes en figuren of letters gesneden waren en waar binnen een brandend vetkaarsje was geplaatst, onder het zingen van een liedje langs de huizen om geld in te zamelen”. (Blz. 73). Het zal u opgevallen zijn dat Benthem hier de gans als het St. Martensvogeltje beschouwt en hoewel hij als streekhistorikus geen of weinig interesse schijnt te hebben gehad voor de folkloristische aspecten ervan, roert hij hier de St. Martensgans toch even aan als het „Sint Martensvogeltje”. Omdat hij het tussen aanhalingstekens zet, zouden we hieruit kunnen afleiden, dat het algemeen spraakgebruik was, de gans als Sint Maartensvogel te beschouwen.

Uit de legende van Sint Maarten leren we iets over de relatie van Martinus met de gansvogel. Ik schreef al over de inhoudsverschuiving Wodan-viering op de Sint Maartenviering, en de verschuiving van de gans als Wodan-attriboot naar Sint Maarten-attriboot. Maar de christelijke legendevorming moest de gans ergens plaatsen waar niet aan Wodan gedacht kon worden. En daarbij refereer ik weer even aan het reeds genoemde „Grosse Buch der Heiligen”.

Martinus maakte door zijn vrome leven van boetedoening en door zijn veelvuldige wonderdaden zo'n diepe indruk op het volk, dat het hem tot opvolger van de Bisschop van Tours koos. Maar hoezeer hij zich aanvankelijk daartegen verzette in zijn grote bescheidenheid leert de legende, waaraan het gebruik van de Sint Maartensgans zijn oorsprong te danken zou hebben. Om de Bisschopswaardigheid te ontlopen, verborg hij zich in een ganzenstal. Maar door het gesnater van de ganzen werden de lieden, die erop uitgegaan waren om hem te zoeken, op zijn aanwezigheid bij die dieren attent gemaakt. Hij werd tevoorschijn gehaald en onder luid gejuich naar de stad Tours gebracht, waar hij dan toch de Bisschopswijding onderging.

Het zou hier een te lang verhaal worden om uiteen te zetten, hoe men erbij gekomen is om de SPECHT de eer van Sint Maartensvogel te beurt te laten vallen. Dat de zwarte of de bonte specht algemeen als Sint Maartensvogel werd beschouwd getuigt ook al het liedje van het Sinte Märtensvöggele met zijn rood rood köggelken. Een raadsel is het daarom dan ook - ik heb er tenminste nooit enige steekhoudende verklaring voor gehoord - dat o.a. in Twente zonder tegenspraak - voorzover mij bekend - algemeen het Winterkoninkje als het Sunte Märtensvöggele wordt beschouwd, voorzover de Twentenaar tenminste enige belangstelling voor zo'n kleinigheid heeft. Laten we er vrede mee hebben, want ik kwam in de Grote Van Dale o.m. de volgende verklaringen tegen:

Sint Maarten, de heilige Martinus; feestdag 11 nov.; **sint-maartensgans**, gans die met Sint-Maarten wordt geslacht; **sint-maartensvogel**, 1) benaming voor de blauwe kiekendief (*Circus cyaneus*) en voor de bonte kraai, omdat hij in het najaar komt; - 2) **sint-maartensgans**; **sint-maartensvogeltje**, goudhaantje (*Regulus cristatus*). (Zoek maar uit).

Doch volgens de gezaghebbende folklorist F.W. Drijver is de St. Maartensvogel „de bonte specht met zijn donkerrooden nek, het rode kogeltje”. - Dat „kogeltje” is afgeleid van het middelnederl. woord „gogele” dat later „covel” werd, „waarmee zoowel een mantelkap als een mantel met cape (capuchon) aangeduid werd”.

Drijver citeert ook een liedje, dat gezongen werd in VENLO, welke stad St. Maarten tot schutspatroon koos:

*Sintermertes veugelke  
Hêt ein roeéd keugelke  
Het ein blauw stertje  
Hopsa Sintermerte.*

Het kogeltje, waarvan gezongen wordt, is dus

een volkomen foutieve verbastering naar onze begrippen, die doet denken aan het kogelronde vogelkopje.

En omdat het toch vanavond Sunte Märtensavond is, stop ik er mee omdat er anders geen eind aan zou komen en ik wens wie vandaag verjaardag hebben een vrolijke sintmaartensdrank...

## Kom een avond met ons kaarten...

Een brief, die me danig in verlegenheid heeft gebracht, ontving ik van **dhr A.J.W. te Haaksbergen**, met de volgende inhoud:

„Beste Johan van 72 jaar, Respect voor je werk wat je nog doet. Uw regio-briefbus steeds lezende wilde ik u vragen of u mij inlichtingen kunt geven over het SOLO kaarten. Weei zegt bij oons van Sollo kaartn, Weei spölt het meestal met ons 4 maar het kan ook met 5, 6, 7, 8.

Ik heb wel eens gezocht in boeken, maar ik kan de spelregels niet vinden. We hebben de oole klaveervrouw, de spitse kaarten 7, de bässe schoppen vrouw, daarna harten aas, koning, enz. We spelen met 32 kaarten. Wilt u hier iets meer van weten, dan kan ik u veel meer gegevens geven, maar zou graag weten: weet u hier iets van af? Of kom eens een avond met ons kaarten”. (Volgen naam en adres).

MIJN ANTWOORD:

Ik kan kort zijn: ik weet het niet. Maar ik plaats deze brief omdat er misschien lezers zijn, die de spelregels kennen en die nu zo vriendelijk willen zijn daarover hun kennis ten beste te geven.

Het meest spreekt mij overigens de uitnodiging aan, neem meniet kwalik. Maar ik heb de laatste tijd weer zoveel uitnodigingen gekregen, dat ik er verlegen onder word. En wat zou ik graag eens hier en daar en overal bij m'n lezers - en niet te vergeten: lezeressen - d'r achterhèn willen kommn kiekn om elkaar eens persoonlijk te ontmoeten.

Maar ik moet voorlopig weer alles af laten weten, hoe graag ik ook een kaartje zou komen leggen of een praatje zou komen maken... Haaksbergen, Buurse, Overdinkel, Losser, Hengelo en niet te vergeten Deurningen... allemaal goede voornemens moeten uitstellen en misschien wel afstellen. Ik wil mij nog zo goed en zo lang möggelijk op de been zeen te hooldn, want dee d'r schrif dee d'r blijf en met dit weer, zoals vandaag ook weer, blijf ik 't leefst binnen de pöste. Met uw brieven en telefoontjes hou ik de moed er best in, ook al kan ik lang niet overal een antwoord op vinden.





12 NOV. 1980

80.115

Ervaringen van de laatste weken hebben mij wel weer geleerd dat er op het gebied van de gewestelijke geschiedenisbeschrijving nog enorm veel hapert. We zijn met de neus op dat thema gedrukt toen we ontdekten, dat er omtrent de vroegere landbouwmethode van het **veenverbranden** nog zoveel onwetendheid bestaat. Daarom is het wel goed dat hierover in onze regio-brievenbus enige deining is ontstaan, waarop ik graag nog wat verder doorga, ook al aan de hand van ontvangen reacties en aanvullingen. Daar ligt dan nog in de eerste plaats een uitvoerige brief, een verweerschrift zou je kunnen zeggen tegen de opvatting dat er vroeger **veen** afgebrand werd. De stelling van de schrijver van deze nieuwe brief, **dhr. T.B. te ENSCHEDE**, begint met de inleiding:

„Mijn excuses voor het feit dat ik u met 'n vendaamp nog eens weer confronteer, doch om de geschiedeniswil (= om der wille van de geschiedenis. - Bsk.) u toch MOET attenderen dat er geen veen werd afgebrand maar veld of heidegrond.”

Hoewel ik een latere brief, die van **dhr A.J.R. te GEESTEREN**, inmiddels al geplaatst heb, die wel terdege aantoonde dat er van veenverbranden sprake is geweest, vind ik de tegenargumentatie van **dhr T.B.** altijd nog voldoende interessant om geplaatst te worden, al zou het alleen maar zijn om het feit dat zijn mening algemeen blijkt te zijn onder de door hem ondervraagde boeren.

Maar eerst een paar andere reacties. Dan laat ik de latere aanvulling van **dhr A.J.R.**, waarom ik gevraagd had, nog even rusten.

**Mevr. G.M.-R. te ENSCHEDE** herinnert aan het bekende rijm: „Gelukkig is het land, waar 't kind zijn moer verbrandt”, en vervolgt: „Mijn vader zong het vroeger. Hoe de rest van het lied is, ben ik vergeten. Misschien vertelt het nog meer over e.e.a.? Dit wilde ik u niet onthouden. Genietend van uw rubriek, met vr.gr.” (w.g.)

#### MIJN OPMERKING:

Ik ken het lied ook verder niet en ik weet niet eens of het nog wel verder een lied is of dat het alleen maar een spreuk is. **Mevr. M.** schreef: waar 't volk zijn moer verbrandt maar de grap is juist, dat het kind z'n moer verbrandt, want moer kan netzogoed moeder betekene als turf of zo wat.

Bijzonder prettig vond ik het, weer eens een brief te ontvangen van **dhr A.J.G. te ENSCHEDE** van wie ik al in een hele poos niets had gehoord of gezien. Hij schrijft nu:

„Toen ik de vorige week in de onvolprezer Regio-Brievenbus het stukje las van ...**veennendaamp**, heb ik bij mezelf gedacht....”

(wät dhr G., die beroepspedagoog is, wel dacht, is niet geschikt voor publikatie. Bsk.) De brief gaat verder:

„U en ik hebben in dezelfde buurt gewoond. Ik ruik die veendamp nóg, en **veennendaamp en rên** zijn bij mij geassocieerd. Ziezo, dat wo'k evven kwiet wen.

Nog even iets anders. U hadt het over **FIELO**. Ik meen dat mijn moeder altijd zei: Oh, dèn **fieloor...** Heb ik dat goed?” (Ja. Het zou inderdaad een kontaminatie kunnen zijn van bijv. fielo en voel-oor, om op het eerste gevoel maar eens wat te noemen, maar...fieloor zou ook weer fiel-hoor kunnen moeten zijn. Bsk.) - Dhr. G. vervolgt:

„Ook wil ik nog even inhaken op **blegeurn**. Ik ken de uitdrukking **blegeurmeister**, duidelijk een opschepper. „Dat **meister** lijkt me wat Duits, ofschoon in Twente toch ook wel over de **meester** maar even goed over de **meister** gesproken wordt.”

Tot zover het zakelijke gedeelte van deze brief. In het ouderwetse dialect was dat **meister** een vrij normaal woord, evenals burgemeister of börgemeister, en waarschijnlijk zal het nu nog op het platteland nog wel veelvuldig voorkomen. Daarom hoeft het nog niet door het hoogduitse Meister beïnvloed te zijn. Vergelijk Mister, Master, Maître.

## We moeten relativieren

Ik heb in tweestrijd gestaan of ik de rest uit de brief van **dhr A.J.G.** op zou nemen, omdat ik daarmee het gevaar loop mijn eigen lijdelijkheid en zelfingenomenheid zo te demonstreren. Doch ik vind er wel een belangrijk element in, als ik de zaak nuchter ga relativieren - dat is tot normale verhoudingen terug brengen, zonder vergrootglas de kleine dingen in het grote verband zien - om de lezers het hun toekomstige portie mee te geven.

Welnu, op gevaar af van tòch nog misverstaan te worden, geef ik hier de ontboezeming van **dhr A.J.G.** weer:

„Mijnheer Buursink, de beste wensen voor uw gezondheid. Ik hoop dat u nog heel veel Regio-Brievenbussen zult verzorgen. Deze rubriek is, voorzover mij bekend, uniek in Nederland. Ik bewonder uw werkkraft in deze en ook het geduld, dat u heeft met **eggenwiesen en prewwels**. Met de meeste hoogachting (w.g.) A.J.G.”

#### MIJN ANTWOORD:

Beste wensen en goede gebeden voor mijn gezondheid en die van mijn vrouw hebben we hard nodig en die vallen ons dan ook ruimschoots ten deel. Doezendmaal dank! (Onze dochter zegt daarop: een goeie voorbede is nooit weg, is mooi meegenomen!) - Wat mijn werkkraft betreft: Die bewonder ik zelf ook,

want in wezen ben ik lui uitgevallen. Maar... het zijn de lezers en lezeressen, die me tot die werkkraft dwingen en die mijn animo steeds weer opladen. Ik heb deze rubriek - al of niet uniek doet niet ter zake - niet uitgevonden: het zijn de lezers die met hun liefde en belangstelling voor onze taal, onze gebruiken, ons volksleven, mij hebben aangespoord, aangemoedigd, geïnspireerd om een rubriek als deze te ontwikkelen. Dat ik geduld heb met de lezers is ook maar betrekkelijk, of liever het is maar de helft van de waarheid, hoeveel geduld moeten de lezers wel niet opbrengen om mijn vaak saaie en onsamenhangende betogen te lezen, en als ze die ongelezen terzijde leggen, hebben ze toch wel weer zoveel geduld met mij dat ze toch wel weer de volgende „regiobus” gaan lezen en ze hebben dan wel weer zoveel geduld om mij te schrijven en te bellen. En wat die eggenwiesen en prewwels betreft: ik zou ze niet graag missen, want ik ben zelf ook vaak 'n eggenwies prewwel, daarover zou m'n vrouw een boekje open kunnen doen... en wie tussen de regels door kan lezen zal dat be-amen.

Ik zal zo ongeveer vijftienvintig jaar als losvaste rubriekmedewerker aan deze krant „mijn beste krachten” opgewerkt hebben en in stilte wacht ik dan maar een gouden - of desnoods vergulde - handdruk af. Ik ben al die tijd zagezegd een randverschijnsel of randverschijning geweest. Juist dáárom kan ik misschien sommige dingen helderder zien, al is het moeilijk en bijkans onmogelijk dat in heldere bewoordingen te uiten. En juist dáárom kan ik zeggen dat er een sterke binding is bij déze krant tussen de krantenmakers en de krantenlezers via het medium krant. Als lezer van deze krant vind ik het fantastisch dat tegenwoordig de meeste journalisten hun stukken met hun volle naam signeren. Dat komt de binding van de krant met de lezers alleen maar ten goede.

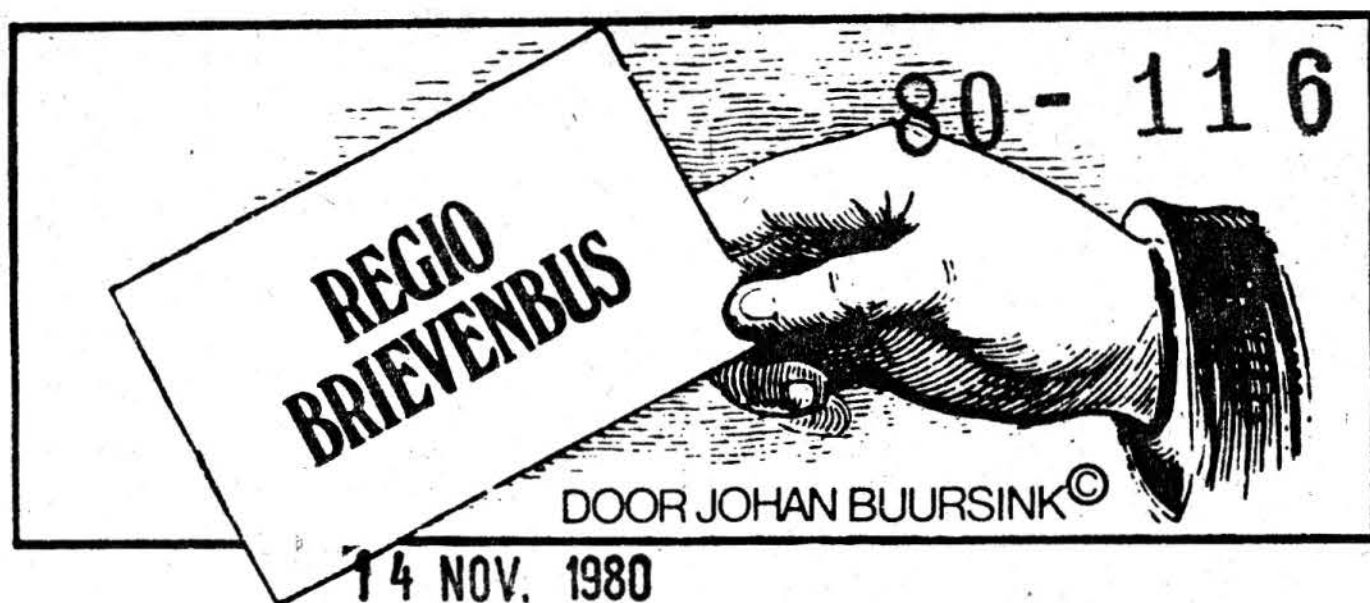
Wat ik echter vooral heb kunnen waarnemen in al die jaren is de verhouding van de lezers tot deze krant. Ik zie de lezers niet als een administratief potentieel zonder meer. Ik zie een lezersgemeenschap, wat heel wat meer wil zeggen dan een lezers-aantal of troep, en voor die TC/OD gemeenschap is het mij altijd goed en aangenaam werken geweest.

Aan die gemeenschapsgeest van onze lezers heb ik mijn werklust en werkkraft en geduld en ambitie te danken. Aan die gemeenschapsgeest heb ik mij steeds gesterkt gevoeld. Ik ben het, die ontvangen heeft, meer dan ikzelf ooit heb kunnen geven. Vele, vele brieven en telefoontjes en persoonlijke gesprekken rond de Regio-Brievenbus hebben mij een rijkdom geschonken, niet alleen aan kennis maar vooral een rijkdom aan menselijke contacten, vriendschappelijke en zelfs liefdevolle contacten die ik nooit weer zou willen missen.

Ik kan niet neutraal staan ten opzichte van mijn medemensen. Ik moet me bij m'n medemensen betrokken kunnen voelen, ik moet met hen kunnen meeleven, ik moet van hen kunnen houden, ook al kan ik het niet laten soms ongezoeten m'n mening te zeggen. Ik kan het ook best verdragen dat er mensen zijn die een hekel aan me hebben. Wie de hele wereld tot vriend wil hebben is immers een deugniet...

En nu heb ik tòch weer teveel over mezelf gepraat. Daarom.....





80.116

## Ik en m'n goede vrienden...

Ik en m'n goede vrienden... Er is een opvatting, die vaak zonder meer als algemeen geldend wordt nagepraat en nagevolgd: dat je een brief of een zin of een gesprek nooit mag beginnen met IK. U zult kunnen weten, dat ik me nooit heb gestoord aan een dergelijke hypokriete kleinburgerlike moralisatie. Ik heb in de eerste plaats houvast aan mezelf, ik ben nu eenmaal m'n eigen uitgangspunt en zo kom ik tot de ander, tot elke andere met wie ik tot menselijke overeenstemming moet komen. En dan wordt het: hij, jij, wij en ik.

Ik begin met mezelf omdat ik begin met de ander te respekteren. Een vriend vertrouwde me eens toe: „ik begin altijd met m'n opponent gelijk te geven, om hem dan vanuit dat gelijk af te vallen en af te breken”. - Dat is niet mijn stijl. Dat is mij te ingewikkeld, te geraffineerd. En als mijn vrouw erbij betrokken moet worden, dan is het nog altijd, naar oprechtstwentse aard, ik en de vrouw.

Welnu: ik en m'n goede vrienden...

Ik lees het aan de woorden waarin een brief gesteld of gespeld is - zonder ooit maar op stijl- of spelfouten te letten - en ik beluister het aan de stem die door de telefoon tot mij komt in al haar intonaties, of er enige affiniteit bestaat tussen mij en die ander. Ik zie al aan het adres op een brief, wie de afzender is, in zover ik meermalen brieven van dezelfde afzender ontvang. En nu voel ik mij vanavond geneigd om een brief aan m'n goede vrienden te wijden. En aan enkele in het bijzonder.

## De nieuwe pastoor van Broekland

Wat ben ik nog in gebreke gebleven, m'n correspondentie met **Pastoor H.M. van Zevenaar** tot diens tevredenheid af te werken. Het zou me te ver voeren, hier nader in te gaan op de vraagstukken, die Zijn Eerwaarde mij heeft voorgelegd, aan de uitwerking waarvan ik nog nooit heb kunnen toekomen. En daar komt ineens vandaag een uitnodiging voor m'n vrouw en mij van de volgende inhoud:

*Zevenaar, november 1980*

*Met ingang van 21 november 1980 heeft de aartsbisschop van Utrecht, kardinaal J. Willebrands mij benoemd tot pastor-deservitor van de Marcellinus parochie te Broekland bij Raalte (Ov.).*

*Op vrijdag 21 november om 19.00 uur zal deken L. Bottenberg mij aldaar tot pastoor installeren, waarbij U vriendelijk wordt uitgenodigd aanwezig te zijn.*

*Daarna is er in zaal Van der Vondervoort - tegenover de kerk - gelegenheid elkaar te ontmoeten.*

*Met vele groeten, H. Molthof.*

*Nieuw adres: Van Dongenstraat 8, 8107 AG Broekland. Tel. 05703-1263.*

En in een bijgaande vluchtige notitie: „Hoop later meer tied te kriegen te schriewen over onze sproake en dinge. Veel groeten, tot ziens. (w.g.) H.M.”

### MIJN ANTWOORD:

Zeereerwaarde Heer Molthof. Houdt u mij mijn onhandigheid in het reageren op deze dingen ten goede. Ik meen dat hier gefeliciteerd moet worden: U met Uw benoeming en Broekland met zijn nieuwe pastoor. Persoonlijk ben ik blij dat we in de regio wat dichterbij elkaar zijn komen wonen, zodat we de contacten kunnen verstevigen. Maar voor U blijft dan nog het afscheid van Zevenaar. Zo iets lijkt me niet gemakkelijk. En daarom wens ik U veel sterkte toe, zowel bij Uw afscheid als bij Uw intrede. Ik ben erg vereerd met Uw uitnodiging, maar ik zal niet erbij kunnen zijn, waarvoor u ongetwijfeld begrip zult hebben. Maar in elk geval: tot spoedig ziens!

## Ik en m'n dode vrienden

Vanavond moet ik ook schrijven over m'n dode vrienden. De aanleiding daartoe zal ik u aanstonds vertellen. In het verleden heb ik enkele malen een regio-brief gewijd aan een overleden lezer of lezeres, voor wie de regio-brievenbus een bijzondere betekenis had gehad en die, omgekeerd, ook voor ons een bijzondere betekenis had, wat betreft hun medeleven en medewerking.

Doch het is niet gemakkelijk om te schrijven over een goede vriend, die voor goed van ons is heengegaan. Men heeft mij weleens verweten, dat ik geen aandacht heb besteed aan het overlijden van goede bekenden, zoals Johan Gigengack, Bernard Plegt, Hendrik Klaassen.

Dat verwijt moge begrijpelijk zijn, doch het schrijven ter nagedachtenis aan een dode vriend, met wie sterke verbondenheid bestond en blijft bestaan, is méér dan alleen maar wat goede gedachten op papier zetten. Waar de emoties de overhand hebben ontbreekt het aan woorden om de overdenkingen van je hart te uiten. Met Gigengack, die ik zeer waardeerde, was er de wond van een jarenlang gebrouilleerd zijn als gevolg van een ernstig misverstand. Met Plegt was er zó'n intieme vriendschap, dat de verslagenheid om zijn heengaan mij een afscheidswoord onmogelijk maakte. En dan onze goede Hendrik Klaassen, hoe licht is zo'n verhouding te banaliseren met een fijnbesnaard man, wiens vriendschap ik steeds met blijdschap heb mogen ervaren. In mijn hart leven de doden voort als waren zij nog onder ons in hun stoffelijke aanwezigheid.

## Herinnering aan Albert Nijhof

Ik zou ook aan het overlijden, enige maanden geleden, van onze regiovriend en meewerkend lezer van deze rubriek, dhr. Albert Nijhof uit Almelo, geen aandacht besteed hebben als ik daartoe niet genoopt was geworden door een gesprek, dat ik met zijn vrouw had, een gesprek, waarin mevrouw Nijhof haar verdriet tegen mij uitpraatte en in de brief, die ik vanochtend van haar ontving. Mevrouw Nijhof vertelde mij dat zij een gedichtje gevonden had, dat Albert voor mij geschreven had en of ze mij dat toe mocht zenden. Haar brief luidt:

„Ik kan helaas niet in dialect schrijven; mijn man kon dat beter, maar hij was dan ook een rasechte Tukker, ik niet. Maar langzamerhand kon ik toch vanzelf op mijn manier hetzelfde gaan praten als hij, al lukte het mij nog niet altijd. U weet het zelf wel: hij was een drukke prater, en dat mis ik nu heel erg. Hij was altijd levenslustig. Ik heb wel eens gedacht: man, waar haal je de moed vandaan? Na alles wat we hebben meegemaakt sinds zijn ongeluk, altijd bleef hij vol goede moed. Als we eens wat hadden, moeilijkheden of ziekte, dan zei hij altijd: meid, niet zeuren, morgen zit er wel weer een blauw plekje aan de lucht, daar steek je de vingers maar in, je ellebogen erdoor en dan is het weer helemaal blauw. Het is soms wel eens moeilijk geweest, maar toch was hij een grote steun voor ons. Nu ben je alleen, je hebt het moeilijk, en nu moet ik vaak aan die woorden terugdenken, anders kun je niet”.

Aan de keerzijde van de brief heeft mevr. Nijhof het liedje „Hulde aan Johan” geschreven, te zingen op de wijs van „Johanna, het meisje voor halve dagen”, en daar voegt ze aan toe: „Ik hoop dat ik u hiermee toch nog iets van mijn man aan u persoonlijk kon doorgeven” Ik zal dat huldliedje dan ook als persoonlijke herinnering aan onze goede vriend Albert Nijhof bewaren, evenals de woorden, die zijn vrouw er nog aan toe voegde: „Zó heeft hij u beschreven en ik hoop dat U nog heel veel jaartjes mag blijven schrijven en dat Uw vrouw er ook nog vele jaren met U van mag genieten. Tot ziens en hartelijke groeten van mij”. Gevolgd door een P.S.: „Hierbij schrijf ik nog een gedicht van mijn man. Het was bij wat ik nooit eerder heb gezien dan na zijn overlijden”.

En dat gedicht ga ik in de regio-brievenbus opnemen, want ook dáárom heb ik hier herinneringen aan Albert Nijhof geschreven, van wie ik nog heel veel telefoonnotities heb liggen en aan wiens gesprekken ik veel goede en leuke herinneringen heb. Omdat Albert Nijhof begon met zich te geven als vriend. Als gevolg van een ernstig ongeval was hij voor z'n verdere leven lichamelijk gehandicapped, maar zijn blijmoedigheid werkte aanstekelijk.

## Heer, ik heb één ding te vragen...

Geschreven door Albert Nijhof, in 1972, een man die veel beproevingen in het leven heeft moeten doorstaan en die toch een blijmoedig mens kon zijn.

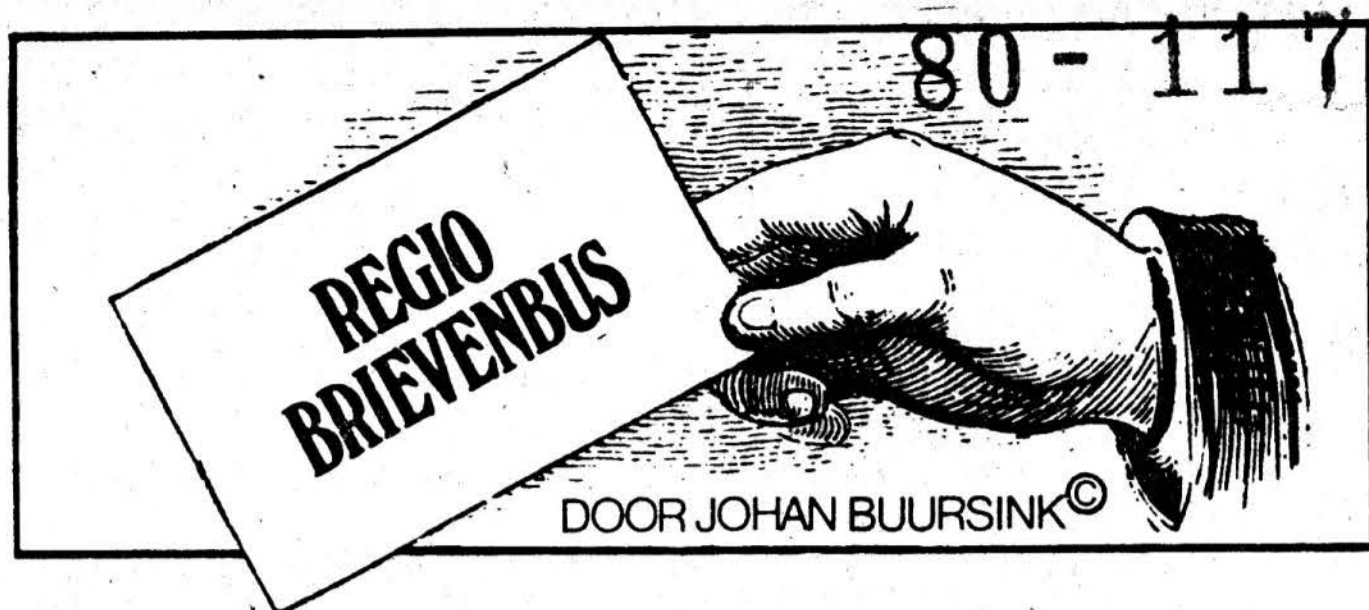
Heer, ik heb één ding te vragen:  
Geef mij moed en geef mij kracht  
Om heel dapper 't kruis te dragen  
Dat Gij mij hebt toebedacht.

'k Mag dan blij één ding gedenken:  
'k Ben een nutteloze knecht  
Als ik, door mij zelf te schenken,  
Voor Uw Rijk op aarde vecht.

Heer, ik heb één ding te vragen:  
Neem mijn zorgen en mijn zeer,  
'k Wil ze, zonder klagen, leggen  
In Uw goede handen, Heer.

Heer, ik heb één ding te wensen,  
Wil mijn lijden en mijn leed,  
Nemen voor het heil der mensen,  
Die Gij slecht en zondig weet.





17 NOV. 1980

80.117

## Over Sunte Marten in Oldenzaal

Van **Mevr. H.B.-B. te OLDENZAAL**, van wie ik in de loop der jaren al menige interessante brief met herinneringen uit haar jeugd heb geplaatst in de Regio-Brievenbus, kwam nog een verlate brief over Sunte Marten in Oldenzaal, die ik toch nog maar zal plaatsen, ook al omdat deze lezeres zich zo ontwapenend verontschuldigt. Aldus: „Ja, heer Buursink, wij 't geleuven of nich: al ben ik de 81 jaren al gepasseerd, toch ben ik steeds nog even druk. Daarom komt deze brief wat laat. Want als men 19 kleinkinder heeft, die in Nijmegen, Enschede enz. studeren dan vinden zij het wel leuk, eens iets van hun grootmoeder te horen.

En wat zal ik u nog meer schrijven. Misschien interesseert het u wel, omdat u zo lang niets meer van mij hebt gehoord. Doet u het maar kalm aan en nig kribbig wordn, dan kom iej 't wiede d'r met ...." - volgen groeten en beste wensen en zo voort, in de hoop dat ze mij met de brief een plezier heeft gedaan.

Dat mevr. B.-B. niet alleen mij maar ongetwijfeld ook vele lezers een plezier heeft gedaan met haar brief, zoals ik er nog heel wat van haar hoop te ontvangen, kunt u lezen uit het volgende:

„In de laatste regiobussen werd veel gesproken over St. Maarten of **Sunte Mattie** voggelke. Vroeger heb ik u daar al eens over geschreven. Nu wil ik daar wat aan toevoegen. Hoe wij als kinderen in het rustuurtje van school om het park, dat in de tuin lag, op onze klumpkes in 't ronde daar omheen liepen, zingende:

*Sunte Mattie voggelke  
Was zoo'n rood koggelke  
Dat vloog al hoo hooger  
Oale Rie, Oale Rie,  
Ei Sunte Mattie.*

*Sunte Mattie was zoo koold,  
Leg een holtken oawer 't hoolt  
Woar as ik mie warmen kan  
Met miene blanke armen.  
Moor! Moor! Kat in 't oor,  
Loa'w een huusken verder goan,  
Doar woont eene rieke man  
Dee zo völle geven kan  
Geven zal hij erven  
Zalig zal hij sterven  
En den Hemel zal hij erven.*

*Doar zat een menneke achter de duur,  
En dat was ik, en dat was ik,  
Dat wol zo geern een eppelke hebbn  
En dat wan .... enz"*

### Dat was in die tijd deftig .....

Mevr. B.-B. vervolgt haar brief:  
„Met Sunte Marten werd in Oldenzaal markt-dag gehouden. Dan kwamen daar de boerenmannen in hun beste tuug naar Oldenzaal.

Ook de vrouwen hadden zich op haar moost uitgedost: de knipmuts op, 'n goaldn kruus, goaldn oorbellen en goaldn mussenbellen. De knipmus was iets anders van snit as bie oons in Oldenzel. Het warn meestal dee oet Lonner kwamen, doar stond de knipmuts van voren met een punt in de hoogte. Moeder, die uit Rijssen kwam, droeg als jong meisje ook een knipmuts. Die heeft ze nog lang gedragen, ook in het begin van haar trouwen. Later heeft ze die af gezet en is ze een kapotje gaan dragen, met een grose veer er op.

Toen vader en moeder trouwden, had moeder een breed zijden lint extra over de muts gedaan. Dat was in die tijd deftig. Vader had voor haar een paar lakschoentjes gemaakt. Hij was namelijk schoenmaker. Daar kan ik nog wel meer over vertellen. Ze hebben nadien in Oldenzaal drie jaar in een tolhuisje gewoond, waar mijn zusje, mijn broertje en mijn per-soontje geboren in zijn ...."

En dat was dan weer de brief van een lezeres van het eerste uur, een van vooral de vrouwen aan wie ik zoveel inspiratie en bemoediging te danken heb voor de regiobus, zoals ze deze rubriek gemakshalve maar zijn gaan noemen.

Volhouden, dames! Als er één zo'n schaa-p weer over de brug is, dan komen de anderen ook wel weer. Of ik zou me al heel sterk moeten vergissen.

## Martinusdag-Vredesdag

**Dhr. Gerard van der Veen uit Almelo** heeft mij een brief gezonden, die al te laat was om nog in mijn beschouwing over Sunte Märten verwerkt te worden, met een fotokopie van een artikel van zijn hand, gepubliceerd in november 1936. Daarmee heeft hij heel wat herinneringen bij mij losgemaakt aan die tijd, toen ik mij even gelukkig als miskend voelde met mijn gebroken geweertje naast het blauwe kruisje op de revers van mijn daagse en zondagse pak. De bijnaam „blikken soldaatje"

Tot zo ver dit liedje van mevr. B.-B. - Ik vind het wel jammer dat ze er zich met een enz. van af maakt, want ik werd juist zo nieuwsgierig. Komt misschien nog wel?0

werd mij toebedacht door een onzer dominees omdat ik in een of ander blaadje een stukje had geschreven over het gevaar van oorlogsspeelgoed op de geest van onze opgroeiende jeugd. En: o, Johan, je onderschat het gevaar als de Russen hier komen, zei een andere dominee toen ik hem vertelde dat ik mij beroepen had op de wet (van 1925?) voor gewetensbezwaarden tegen de militaire dienst, met succes overigens. Het was de tijd van Kerk en Vrede, van dominee Buskes, van de evangelist Hilbrandt Bosma uit Ruurlo, van Fedde Schurer, van de Vredes Propaganda Bibliotheek waarvoor ik me druk maakte („Im westen nichts Neues") en van de club International Correspondence for Peace en de bevriende Duitse organisatoren ervan, toen Hitler al van zich deed horen.

We dachten, in de jaren na achttien, dat de wereld wel een keer beter zou worden, en dat de mensheid wel een keer verstandiger zou worden, en dachten we we na vijftienveertig opnieuw. We zijn er oud over geworden, we zijn erover gestorven of aan het uitsterven toe, wij, de idealisten van toen, en onze idealen zijn ons van dag tot dag uit de handen geslagen. Ik herinner me een geëmotioneerde toespraak van de vredesapostel Hilbrandt Bosma, enkele maanden voor de ramp van mei veertig. Zijn indringende vraag moest ons wel shockeren: Als er oorlog komt, wat zult gij dan doen met Jezus? - En toen er oorlog kwam, wat hebben wij toen gedaan met Jezus? En toen de oorlog over ons heen gegaan was en voor ons voorbij getrokken was, wat hebben wij toen dan gedaan met Jezus?

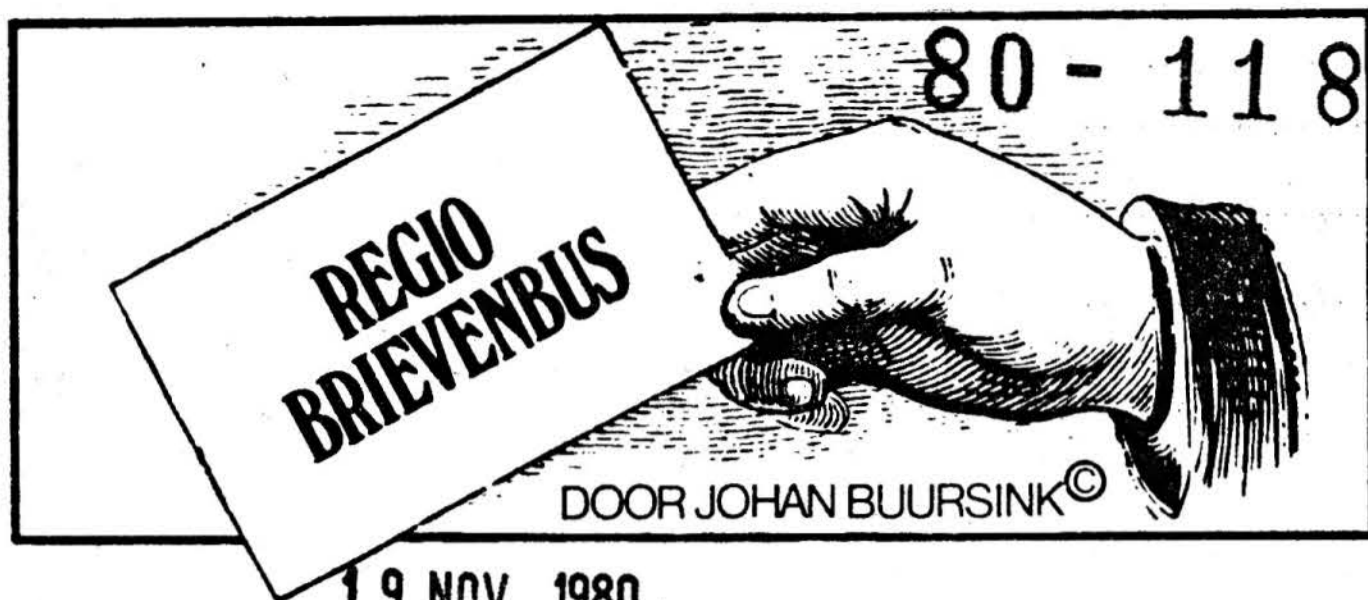
Daar komt dan nu die brief en dat epistel uit 1936 al zulke herinneringen weer bij me ophalen. In die tijd schreef dhr. v.d.V.: „Hoe een volksgebruik plotseling van karakter kan veranderen geeft in Groningen juist Sint-Martinus te zien. Op 11 november 1918 is de wapenstilstand gesloten. Dit was dus juist op de feestdag van Sint-Martinus. Dat heeft verschillende mensen in Groningen op het idee gebracht deze lichtjesdag, daar het licht ook het symbool van de vrede is, als vredesdag te vieren".

En in zijn begeleidende brief doet dhr. Van der Veen thans, in november 1980, de behartigenswaardige suggestie: „Het zou iets kunnen zijn voor Interkerkelijk Vredesberaad (IKV) en Pax Christi, om deze daad weer op te pakken en zo een oud gebruik weer nieuwe inhoud te geven".

De lezers mogen het mij dáárom ten goede houden, dat ik nu, enkele dagen na de viering van Sunte Märten, er nog niet over uitgepraat kon zijn.

Ik heb immers ook nu nog de soldaat met het gebroken geweer op m'n schrijftafel staan, met het wanhopige onderschrift: **NOOIT MEER.**





80.118

19 NOV. 1980

## Moo, woo laat is 't?

As wiej de vroogerdag, doo'w nog van zukke boksenkruuperkes warn, oons moo ees vreugn: „Moo, woo laat is 't?” - en de moor har nèt de mus d'r noa stoan, dan kon 't wean dat ze oons 'n luk oonwies bescheed gaf, zo van: „half detteen”. Dan veuldn wiej oons liik op 'n stet trapt en a'w dan mär vandan nöaldn van: „Aah-toe-moo... woo laat is 't?” dan klunkt 't striek en zet: „Iej könt toch zölf wa klok-kiekn!” En wis dacht ze d'r dan bie achteran: zo lang a'j zölf nog gin klok könt kiekn hoow iej ók nog nich te weeten woo laat of 't is. - Mär dat „half detteen” dat kon oons liik stekkn, zo jong a'w nog warn. Want zówat kàn ja nich: de klok is met twaalf uur oet teald en heugstens rekknt men dan nog vandan töt twintig oawer twaalwn, mär dat is dan ok 't leste, noa twaalf koomp één, at 't op de klok of geet, en detteen, loat stoan half detteen, is oonwiesweark. - A'w laterhèn 't nog ees weer oawer oons moo haddn, doo'w al trouwd warn en wèl, dan kondn oons dee dinge nog walees weer in 't zin kommn en dan dræjdn wiej op zo'n gezegde wieder, töt in 't oonwiese too, zo van, a'w op 'n avendvesietken warn: now wordt 't dan ook tied um op de kökkn op-àn te goan... woo laat he'w 't a?... ooh... un precies te wean... 't is al umgelfeks vief menuutn vuur 'n keteer oawer half dreentwintig... Begriep mij goed dat dat mär zonnen bakslag was, da'j d'r mij nich op àn kiekt dat mij zó-wat ernst is.

Mär, van 'n eenen bakslag op nen aandern. Ik heb prebeerd um de besvaar van mien ankebesvaar luk oet te heurn, woo den dat de vroogerdag deu, atte as vriegewaardn boer vuur nen höltink was op kommedeerd. Ik heb hem vroagd: Besvaars Gaitjaan, woo gung dat doamoals op zonnen höltink, woo laat mos iejleu doar verschienen? - Wat was bie oons laat, wat was vroom? was zien klooke bescheed zo a'k dat meendn te verstoan, en ik verduudliken dat ik de tied noar de klok bedoeldn. -

Kräejt de hanens ók op de tied van de klok? en met disse weervroag wus ik mij a wéer gin road. Besvaars Gaitjaan, zo a'k hem dan wieders mär zal bliuwn neumn, begreep dat ik luk meuite har met ziene maneer van zich uutern, mär hee wol dan eerst zölf walees de bedoelinge van miene vroagn weeten. En doarum vertealdn ik hem, dat ik nen pepiemen brief kreggn har van 'n vuurstaand van 'n Kreenk vuur de Twentsche Sproak um met te doon an 'n lustrumfeest op zoaterdagmiddag 29 november in kafee 't Anker in Soasel, en dat dat 'n feest wordt met nen lengn oadm, want 't begeent al um half zesteen en 't zal ànhoaldn töt 's nachens half veertwintig. Met koffiedreenkn, oetgebreid stoet ettn met brulftsoep wordt de tied verdoan, eavengoed as met meziek en van al zukke öägenbeköäke-

leriej méer. 't Kan best plezeerig wordn, mär dat viefteen uur dettig en zo, wat neerkoomp op half zesteen zo a'k al zeg heb, dat lik mij nich wat.

Dat leek mien Besvaars Gaitjaan ók nich wat, mearkn ik wal, want hee zear dat hee zich dat nich begriepn kon, woo'j 's middaagns a van half zesteen könt proatn. **Want 's middaagns is 's middaagns en dat is op de klok of twaalf uur.** Wat doarvúur west hef dat was 's vuurmiddaagns en wat doarno koomp dat is 's noamiddaagns en noa de klok van twaalwn koomp de klok ven één. En a'j 't heelmoal richtig neumn wilt, dan begin iej met de nacht.

Loster mär ees, zear Besvaar Gaitjaan, en doar gung 't hen.

At 't good zal wean - en waarom zol 't nich good können wean? - en iej wilt gin woord, of zo-min-möggelik Hollaans gebroekn - en waarom zo'j 't ok in 't Hollaans doon at 't völ better op zien plat kan - at 't good zal wean, dan zeg iej nich: zoaterdagmiddag 29 november um 15.30 u., mär dan köj völ better zeggn, of schriewn zo a'j 't zolln zeggn: **zoaterdag den 29sten van Slachtmoand 's noameddagns um half veer** op tied van de klok.

## Tied van 'n dag

Wiej zegt mekaar goeindag al noar de tied van 'n dag. A'w gndag zegt noar de tied van 'n dag, dan is dat: mekaar dagtied gewwn. Iej könt met „gndag” oaweral terecht, mär al te plezeerig wordt ow dat nich aait òfnommn. At 't nich zegd wordt dan wordt 't toch umgelieliks dacht: „Gndag hoond”. Want Twentse beleefdheid geet boawen allns. Iej zegt doarum, al noar dat zo oet koomp: Gndag tehoop, gndag saamn, gndag vrouw, gndag baas (at 't um de boer zölf geet). Mär better is mekaar op dagtied de grootnis doon: gnmoagn, gnmiddag, gnoavend, gnacht.

De dagindeling is ok nauwkeurig in acht te nemmn. Rechtevoort wordt al dee nauwkeurigheedn zo lichveerig vergettn. 't Is de klok dee oons dat àn hef doan. Oalewetsche leu mossn ja wa noar 't verloop van de zun en 't Kräejn van de hanens te weark goan.

Dag en nacht wordt bepoald duur 'n gaank van de zun van zien læegste peunt van oetgaank duur zien heugste peunt langs de daagnse locht töt an zienen neergaank en zien verblief onder oons halfroond. En now rekkn wiej van twaalf töt twaalf en weer töt twaalf dan is dat dag en nacht. Twaalf uur oawerdag is 't peunt van de middag en twaalf uur 's nachens is 't peunt van middernacht. Um middernacht begeent rechtevoort nen niejn dag met de noa-nacht dee oongemarkt

in den moargen oawergeet: moargnvroom (morgenvroeg). Iej könt nich op de klok of zeggn, wanneer den moagn oawergeet in den vuurmeddag, mär um twaalf uur is 't meddag en dan koomp de noameddag, de oavend, de nacht, d.i. de vuurnacht töt twaalf uur 's nachens.

Nen dag hef alzo twee halve nachten. Ne meulikheid is noar mien gevoel aait de anduuding van de nacht. As ik zeg: ik heb vannacht zo aaklig dreumd en ik hop nich da'k vannacht wéer zo aaklig dreum, dan begrip iedereen da'k in 't eerste geval 'n ofgeloopn nacht bedoel en in 't tweede geval den kommenden nacht. Mär ik dacht dat 't zó mot wean: at ik 's vuurmeddaagns zeg: vannacht dan bedoel ik den ofgeloopn nacht, aandern mo'k zeggn 'n kommenden nacht; en at ik 's noameddagns zeg: vannacht, dan bedoel ik den kommenden nacht, aans mo'k zeggn: 'n ofgeloopn nacht. As ik zeg: gisternacht dan bedoel ik den nacht vuur den ofgeloopn nacht en moargennacht is dan den nacht noa den kommenden nacht. Iej zolln d'r biejaans met in 'n knup kommn.

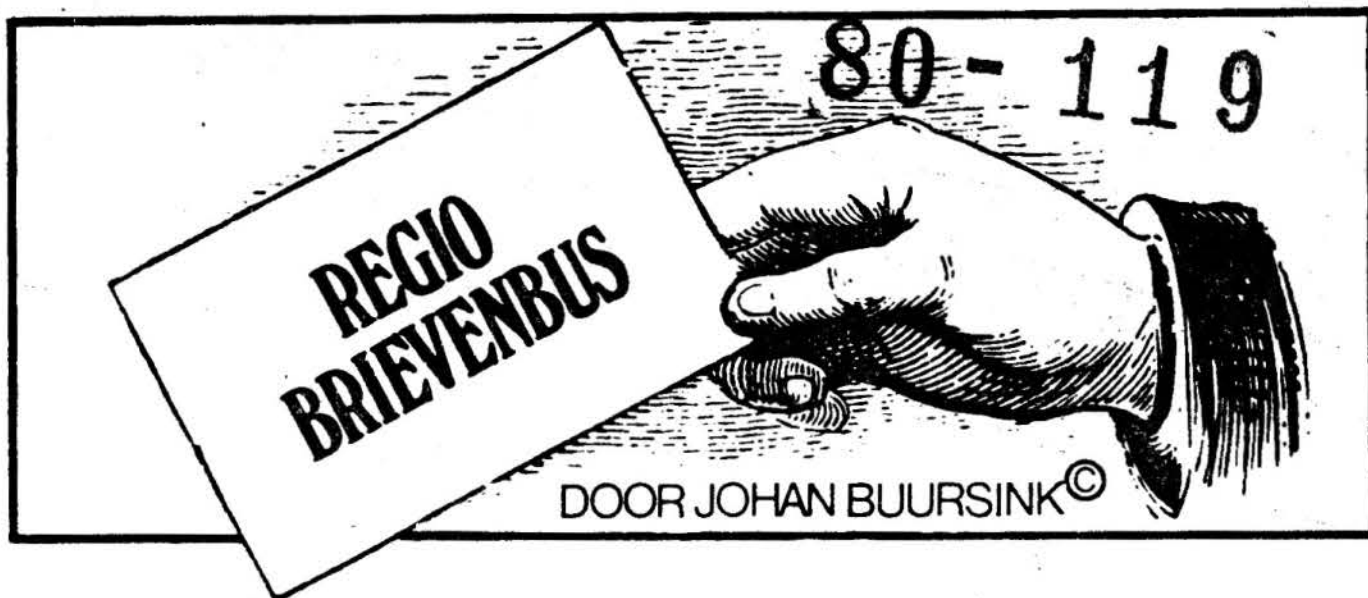
Vuur 't Hollandse morgenochtend ken ik gin exact dialektwoord. Dat is bie oons moargnvroom: iej mott moargnvroom (of vrog) opstoan. Of: iej mott biejtieds 't ber oet moargnvroom.

## Noar 'n höltink

En noar wat ik van Besvaars Gaitjaan begreppn heb, was 't ók vroom 't nus oet at 't noar höltink hen mos. Met 't eerste hanengekräej wör 'n nös a boetn de duur stokkn, dan was de eerste koffie met 'n vroogn pannkookn al achter de kneup en dan was 't moargnwater d'r al of, dan haddn de meestn ok al boawn de koel zettn met 'n fuske grös. Dan gung 't op de vergaderplaats an en nich zo gauw har de zun de töppe van de beume raakt met zienen eerstn mageren glood of 't beroad kon nen anvaank nemmn. Dat kon dan töt den middag oetloopn, mär noa den middag mos 't dan weer op hoes op an, dan was ok 't beirvat zo gängs wa leug kommn. At men dan zo tusgen 't vesper en 't hoonderopvleegn weer bie 't hoes was, dan mostn ok de beeste weer op stal en dan gung 't al oarig weer op papettstied an. 't Sprek vanzölf dat de vrouw de dekselpen met nen duerpote zo lang in 't ber har zat um waarm te hoaldn en den pot was dan intusgentied wa duftig ansprokkn.

Ik zal hier of doar wal op teggenspraak stui-tern, mär dat loat hèn. Ik hop oet wiesheid dat men mij, waar neudig, verbettern of aanvulln wil. Ik veun alleen in dat bericht van den Kreenk vuur iej-weet-wa ne anleiding um 'n paar dinge oet de deuk te doon dee oons luk wieser maakn könt. En ik heb mär willn zeggn dat ik leewer had har dat doar stoan har half veer en zo in stea van 15.30 u.





80.119

21 NOV. 1980

## Kort Goed - Kort en Goed'

Het wordt tijd dat ik begin aan de afwerking van het onderwerp VEENBRANDEN, waarvoor ik veel interessant materiaal ter beschikking heb gekregen. Doch ik kan een aantal lezers met andere problemen niet te lang laten wachten. Daarom: kort en goed, hier eerst weer wat kort goed.

### DAGEN DER MAANDEN

Van **mev. Elise W. uit OVERDINKEL** het verzoek om in de regio-brievenbus aandacht te besteden aan een vraag, waar ze zelf niet uit kan komen:

„Hoe komt het dat de ene maand meer dagen heeft dan de andere? Hopelijk kunt u deze vraag beantwoorden”.

Elise kan maar weinig informatie vinden in de bibliotheek en in de encyclopedie. De vraag heeft mij wat overrompeld en ik kan haar ook niet op het eerste gezicht/gehoor beantwoorden. Het „probleem” hangt nauw samen met de kalender en de ontwikkeling ervan in de loop der eeuwen. En daar weet ik zo goed als niets van; ik kan me niet overal in verdiepen. Maar ik hoop dat er uit de lezerskring van de r.b.b. een antwoord los komt. Ik vind het zelfs griezelig om m'n gedachten daarover op papier te zetten, want je weet maar nooit hoe je een flater kunt slaan. Bijvoorbeeld: juni heeft, al of niet toevallig, dertig dagen. In het Sauerlandse dorpje, waar wij altijd onze zomervakantie doorbrengen, staan nogal wat oude vakwerkhuisen met vaak diepzinnige inscripties in de buitenbalken. Op zo'n balk in een der huizen - n.l. van het Pension de Post - staat behalve de vrome spreuk ook het preciese dagteken, t.w. 31 juni zeventienhonderd zoveel. Daarbij vraag ik me altijd af: had juni in de achttiende eeuw inderdaad 31 dagen of hebben die mensen zich vergist? En zo köj wal an 't vroagn bliuwn. Ik bedoel maar. (Begrijpt u wät ik bedoel?)

### SOLO KAARTEN

Van **Mevr. W.K.-R. te EIBERGEN** een mededeling naar aanleiding van de vraag van **dhr A.J.W. te HAAKSBERGEN** in r.b.b. 80.114 naar de spelregels van het SOLO kaartspel. De ouders van Mevr. W.K.-R. wonen in Haaksbergen. „Zij spelen elke week op dinsdagavond, ook Solo kaarten. Misschien kan dhr A.J.W. zich daarmee in verbinding stellen. Als hij er wat aan heeft...” is haar suggestie. - Als dhr A.J.W. er wat voor voelt, kan hij van mij per telefoon bedoeld adres krijgen. Voor persoonlijke brieven of schriftelijke antwoorden heb ik praktisch geen tijd.

### STREEKROMAN

Van **dhr J.K. te OLDENZAAL** ligt al zes weken een brief met de volgende vraag: „Ondergetekende heeft eens in Tubantia, wel al 25 jaar geleden, een streekroman over het Twentse boerenleven gelezen. Navraag in een boekhandel, die zich weer met Witkam en met Tubantia in verbinding stelde, leverde niets op omdat ik de titel niet wist en het te lang geleden was”. - Dhr K. vraagt of ik zo'n boek en de titel ervan ken en of ik hem die titel toe wil sturen. Het is voor mij eenvoudiger, de vraag

hier te beantwoorden. Dan hebt ze d'r almaal wat an. Welnu, ik vermoed dat u het verhaal bedoelt van Anne van der Meyden, waarvan ik de titel niet precies meer weet en dat ikzelf ook niet bezit. Ik meen me te herinneren, dat die titel luidt: Oet de oale boerschop. Maar het is dan ook al zeker zo'n vijftwintig jaar geleden uitgekomen. Bij wie dat weet ik niet meer. Wie kan dhr K. verder helpen?

### MISPEL

Het is al wel een jaar of zes geleden dat ik eens over MISPEL schreef, en dat wist **dhr M. uit Karspel GOOR** zich nog heel goed te herinneren. „A'k 't good hebbe dan hoal iej zo völ van mispel?” vroeg hij mij voor de telefoon. „Joa, wisse, en de vrouw ok”, antwoordde ik hem. „Ik mot toch in Eanske wean, za'k d'r ow mär wat brengen? Woar kan ik de Javastroate veendn?” - Afijn, om 't verhaal kort te houden: daar kwam hij gistermiddag met een schoendoos vol mispels. Ik vond het wel erg jammer dat hij het aan de deur afdeed, want ik had erop gerekend dat hij wat zou blijven babelen. Maar hij wou nog met zijne vrouw naar de MIRO. In elk geval: ook nog van deze plaats bedankt!

Het verhaaltje van de mispels gaat nog verder. „Oah!” zei de vrouw, „wat mag ik dee geern. Mär zonne deus vol krieg wiej met zien beidn nooit op. Zó lang köj ze nich meer goed hoaldn, want ze bint a zo riep as botter...” - En zelf kan ik me de tijd niet herinneren dat ik mispels gegeten heb. Vroeger, ja vroeger, toen hadden we ook een mispelboom in onzen hof. Verduld, ik vind ze nõg erg lekker. Mär zonne deus vol... doar zo'j ow ja de kliekte an ettn. - Er kwamen diezelfde middag vrienden op bezoek. Natuurlijk vraag je dan: wo'j wat mispel met hebbn? Maar op die gezichten zag ik al die bekende aarzeling van: liever niet, mär at 't dan möt en wiej doot d'r ow 'n plezeer met... Toen heb ik er verder niet op aangedrongen. Maar 's avonds een van hen aan de telefoon: „Jówan... dee mispel... hè'j ze nog? Ik zeg teggn de vrouw da'j mij mispel met haddn willn doon... en doo zeg de vrouw wat jammer want doar been'k wa zó gek op... da'j d'r nich wat mèt hebt brach...” - Ik heb hem voort nen toetn vol kloar zat en dee heffe v'moagn ophaald. En doo kwam d'r vannaameddag familie op vesiet. Zij wus nich ees wat mispel warn, en ze koopt nog wal oet Riessen. Ze wol ze walees preuven en... oah... wat lekker! Ok dee hebt nen toetn vol metkreggn en doo he'k zegd teggn de vrouw: now mot 't óp-hoaldn met weggewwn, aans hoal wiej d'r ja zölf gin oawer.

### DROKKN JANS OET HENGEL

„A'j ow oawertollig drok maakt”, aldus **dhr JOH. B. uit GLANERBRUG**, „dan wordt d'r wal ees zegd: iej doot zo drok as Janns oet Hengel, of ok wa: iej doot net as drokkn Janns oet Hengel. Heb iej dat walees heard?” Nee, dat heb ik nog nooit gehoord. Maar het gezegde moet toch een oorsprong hebben, vindt dhr B., en dat ben ik met hem eens. Of het ooit een algemeen gebruikt en bekend gezegde is geweest is een andere vraag.

### WET GEWETENSBEZWAARDEN

Ik schreef, dat ik mij met succes beroepen heb op de wet op de gewetensbezwaarden tegen de militaire dienst, daterende van 1925, met

een vraagteken. - Die wet was van juli 1923 wist **mevr. Van H. uit ENSCHEDE** mij te vertellen, die altijd graag de regio-brievenbus leest. Ze zegt van ongeveer mijn leeftijd te zijn en zo hebben we nog wat herinneringen opgehaald uit onze jonge jaren, toen we dezelfde idealen hadden. Ook ons boekenbezit bleek van ongeveer dezelfde inhoud te zijn evenals het gebroken geweeetje gelijk attriboot was.

### TRADITIES IN ERE HOUDEN

Ik kan voorlopig niet de hele brief opnemen die ik kreeg van **dhr J.G.F. Oude W. uit OLDENZAAL**, omdat deze brievenbode daarin wat voortborduurde op mijn relaas over het eiereten met Pasen, de gans van Sint Märten en de Kerstkalkoen, zonder nieuwe gezichtspunten te geven. „Waar bepaalde gebruiken traditie zijn geworden”, aldus dhr Oude W., „zullen wij er goed aan doen, die in ere te houden”. - En dat doet me weer denken aan een slagzin van een Enschedese modezaak: „Hoal 't oold gebroek in ere, stek ow met Poasken bie Herman in de nije klere”! - Met Pasen kreeg je als kind al een nieuw pakje, want ook dat was traditie.

„In mijn jeugd”, aldus dhr Oude W., „was met Pasen het eiereten toch ook wel leuk en er werd toen op Paasmaandag ook wel eens de vraag gesteld: bin iej ok eierkraank? en: hoevöl heb iej d'r gettn? Tja... mijn toptal was 26 stuks op één avond. Dat duurde zo nog tal van jaren, tot het geleidelijk terug liep tot nu nog tien op de avond van de eerste paasdag”. (Dhr Oude W. schreef: op paasavond, maar dat zal wel niet juist zijn, want onder paasavond werd vanouds verstaan: de avond vóór eerste paasdag). De brief gaat verder: „ik hoop dit nog wat jaartjes te kunnen volhouden, ze smaakt mij nog best” en dan wil hij ook weleens weten, wat anderen ervan zeggen. Hij vindt dat er van de oale gebroekn nog zo völ moois te maaken valt, a'j mär eerst zorgt in 't leaven vuur 't neurige en dan vuur 't nuttige dan koopt 't aangename d'r ok wa bie.

Welnu, om bij mezelf te beginnen: ik doo 't rechtevoort leewer luk op verschöt, dan et iej ow nich eierkraank en dan he'j van de voele weend nich zo'n last. 's Moargns vroom 'n stuk of twee, drie, noa den middag ok zo en 's oavends 'n stuk of acht, neegn, tien. Da's dan op 'n eerstn dag. 'n Tweedn ok zo, maar dan höald dat 's oavends met drie, veer of vijf wal op. En wieders normaal, zo met poasken as op profane tiedn: alle daagn twee eier döt 'n means gin kwoad. Van leu dee't ow aait mär woarschouwt van gin eier méér as ene twee in de wekke, gin koffie méér as één kumkevol op 'n dag, gin roombotter mär maggeriene op de bruw, gin spek, gin sokker en gin zolt en al zukke vieven en zessen an niejerwetse flanttuutn méér, van zukke leu trek ik mij niks van an.

'n Meanske wil toch aait wät hebbn wat em plög...

### REKTIKATIE

Wilt u weer eens een korrektie aanbrengen in r.b.b. 80.118. In de 3e kolom is weer eens een woordspeling finaal de mist ingegaan. De laatste alinea boven het tussenkopje Noar 'n höltink wil ik hier even herhalen:

Vuur 't Hollandse **morgenochtend** ken ik gin exact dialectwoord. Dat is bie oons: **moargn-vroo**: iej mott moargnvroo vroom (of vrog) opstoon.





80.120 24 NOV. 1980

## Sinterklaas kapoentje...

Het gaat in het volgende meer over een kapoen dan over Sinterklaas, maar dat merkt u vanzelf wel. En dan hoop ik, dat er nog ruimte overblijft om ook de rest uit een praatbrief, die ik deze dagen ontving, te behandelen. Ik zal de afzender zelf aan het woord laten, eerst om zichzelf voor te stellen als nieuwe deelnemer aan onze regio-brievenbus.

„Deze brief is van mij de eerste, die aan u is geschreven, hopelijk niet de laatste”, aldus **dhr. B.J.M.B. te Hengelo (O.)**, die meteen zijn excuus maakt voor „misschien de te lange zinnen en zinsbouw”, wat voor hem het makkelijkst schrijft. En omdat ik deze brief met veel plezier heb gelezen, heeft de zinsbouw mij niet gestoord, en zelf schrijf ik immers ook zoals het mijzelf het gemakkelijkst uit wil komen.

„Jarenlang lees ik al de Twentsche Courant”, aldus dhr. B. verder, „maar de regiobus sinds anderhalf jaar, toen Pastoor Osse aan het woord was”. - (Als het niet zo arrogant zou klinken, zou ik hierop meteen antwoorden: „dan hebt u jarenlang heel wat gemist”, maar dat is dan ook weer zo on-aardig tegen al die andere krantenzwoegers, die van deze krant gemaakt hebben wat ze is). Maar nu alle gekheid op 'n stokje.

Dhr. B.J.M.B. schrijft:

„Naar aanleiding van de regiobus 80.113 en het telefoongesprek door u en mij gevoerd zend ik u deze brief. Ergens op het einde schreef u in de regiobus 80.113: **Wedden dat u niet weet wat een kapoen is?** Nou, dat wist ik toen ook niet, maar er begon bij mij een lichtje te branden. Volgens mij moeten de oudere mensen, en dan denk ik aan een leeftijd van zestig jaar en ouder, het woord **kapoen** wel kennen. Dit zou ik gaarne als volgt willen verklaren, met het volgende verhaal”. De laatste jaren was ik eigenlijk aan het zoeken naar een boekje met oude Hollandse kinderliedjes, zoals: Klein, klein kleutertje - Altijd is Kortjakje ziek - Daar was eens een meisje loos, etc. Loop ik een week geleden bij De Slegte naar binnen, naar de eerste verdieping (snuffelhoek), zie daar op de toonbank een boekje staan met de titel: **Hollandse Kinderliedjes**. In mijn achterhoofd met de gedachte aan mijn dochtertje van bijna vier jaar en mijn zoon van zeven: hé, dat boekje moet je meenemen. - Vrijdag 's avonds, de kleinste nar bed en toen het boek voor de dag genomen. Mijn dochter was gelijk in haar schik met de mooie prentplaten. Al bladerend door het boek was mij de helft van de liedjes onbekend, behalve enkele eerste coupletten of strofen, zoals: In Holland staat een huis - Zo zijn onze manieren - Klein, klein kleutertje (maar dan met een andere tekst). De liedjes, die ik niet kende, heb ik stilletjes gelezen, terwijl mijn dochter de prenten aandachtig en vragend bekeek. 't Is wel een succes geworden, want elke avond bij het naar bed gaan, vraagt mijn dochter: papa, waar is het liedjesboek?

Lees ik pas afgelopen maandag heel vluchtig de regiobus 80.113 van vrijdag, toen kwam het volgende naar voren. Het woord **kapoentje**, he, dat was ik in één van de liedjes, die ik niet kende, tegengekomen. Vooral de laatste zin (zie bijgevoegde overdruk), die luidde: en

zij eet zo gaarne kapoentjes, maar de beentjes mag zij niet. - Dit zinsverband snapte ik eerst niet, maar toen werd alles mij duidelijk. Om het verhaal niet te lang te maken; nu zit ik met de volgende vraag.

Volgens mij moeten de ouderen onder ons dit woord toch wel kennen, of waren destijds (1910 - 1930) de liedjesboeken net zo schaars als, zoals u schrijft, dat kapoenen eten rijkeluis kost zou zijn geweest.

Het kapoentje, genoemd in het Sinterklaasliedje, was voor mij ook al sinds m'n vijfde jaar een raadsel. Maar de verklaring (voor mij na dertig jaar) die u ervoor geeft, is zeer duidelijk. Dit onderwerp zou ik graag willen beëindigen, alleen zit ik tegen 't woord - **toppelken** - van 't huis vreemd aan te kijken. Zie eerste zin van het bijgevoegde liedje. Heeft u hier een antwoord voor?”

Tot zover deze brief over wat het wat ruim genomen onderwerp kapoen betreft. Op enkele andere, niet minder interessante onderwerpen, kom ik straks terug. De tekst van het bijgevoegde liedje „Daar is een kindeke geboren”, luidt als volgt:

*Daar is een kindeke geboren  
op 't toppelke van 't huis;  
het had zijn mutseke verloren,  
en 't liep al krijschend naar huis.  
„Och speelman, spele wat zoete,  
mijn moeder is zoo ziek,  
en zij eet zoo gaarne kapoentjes,  
maar de beentjes mag zij niet”*

Het is wel nuttig om hier enkele bijzonderheden over het liedjesboek „Hollandsche Kinderliedjes” te vermelden. Het werd geïllustreerd door H. Willebeek Le Mair, geharmoniseerd

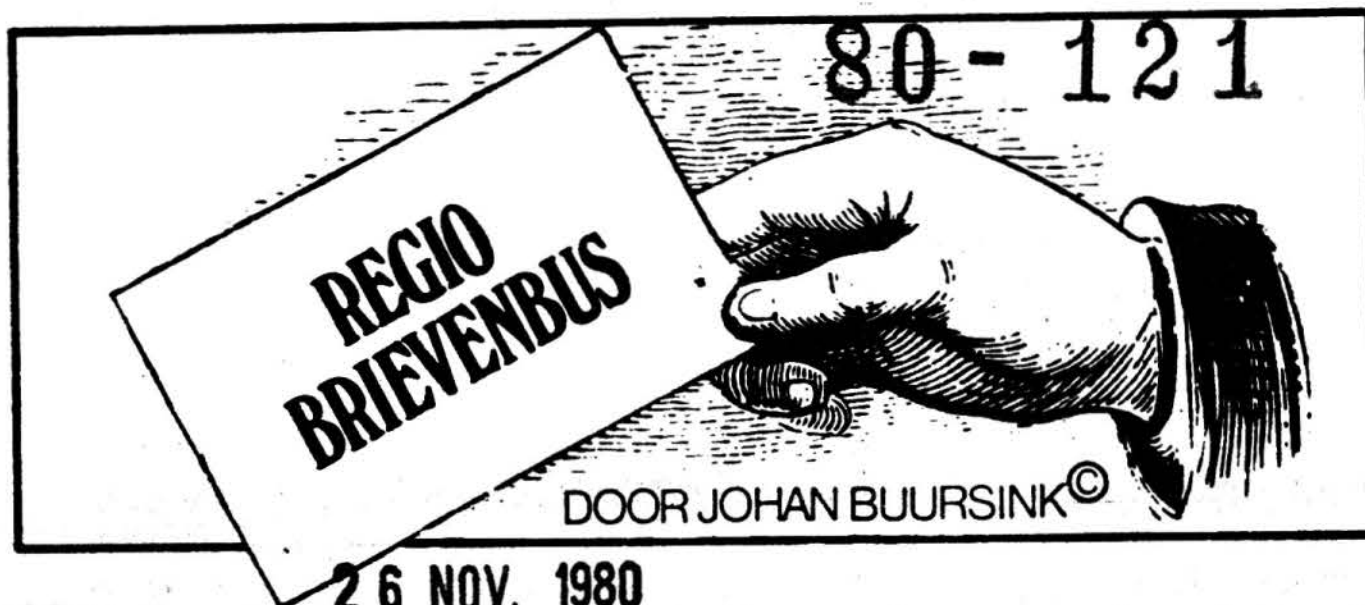
door J. Röntgen en uitgegeven door Uitgeverij Skarabee in Laren N.H. Het werd opgedragen en op 29 september 1917 overhandigd aan Prinses Juliana. In 1975 verscheen een herdruk, waarna het tenslotte bij De Slegte belandde. De opdracht luidde:

*Aan Hare Koninklijke Hoogheid  
Juliana Louise Emma Maria Wilhelmina  
Prinses der Nederlanden  
wordt dit prenteboek met den meesten  
eerbied en aanhankelijkheid opgedragen door  
Henriette Willebeek Le Mair.*

De ruimte ontbreekt mij hier voor vandaag om mijnerzijds enig commentaar op het aangesneden onderwerp te geven. Daarom zal ik eerst maar een antwoord geven op de vraag wat een **toppelken** is. Mijn vermoeden dat we hier te doen hebben met een hoog gelegen onderdeel van een woning vond ik wel bevestigd, o.a. bij de grote Van Dale: een toppelke is het voorste of het bovenste en het is een zuidnederlands woord, zodat we de juiste betekenis wel in het Vlaams zullen moeten zoeken. Ik zou het willen vertalen met zolder of zolderkamentje of opkamentje, maar daarover een volgende keer meer.

Ik weet niet of het lied nog meer koepletjes heeft en ik twijfel er zelfs aan, of dit liedje, dat een kind in de mond gelegd wordt, ooit bedoeld is geweest als kinderliedje, omdat het zelfs voor volwassen mensen al zo ondoorzichtig is. Of zou het voor die ouderwetse volwassenen gesneden koek zijn geweest? Maar ja, het hindert ook al niet want kinderen hoeven zo iets niet te snappen en de groten doer dan maar alsof. Maar ik heb er wel wat moeite mee.





26 NOV. 1980

## 80.121. In Holland staat een huis...

Wij kenden die liedjes vroeger ook wel, ook wel in 't Hollands, maar we zongen ze bij onze spelletjes op straat of op de weg, want er waren in onze kinderjaren ook in de stad meer wegen dan straten, waar we nog naar hartelust konden spelen. Ja, in Holland, daar staat een huis en in dat huis daar woont een heer en die heer die kiest een maagd of zo iets... en intussen lieten we ons maar bedotten met liedjes, die niet op onze manieren waren toegesneden, ook al demonstreerden we nog zo enthousiast van zó zijn onze manieren... u weet nog wel van tussen Keulen en Parijs daar leidt de weg naar Rome, en al wie met ons mee wil gaan, die moet onze manier verstaan... We leerden die liedjes van en aan elkaar... maar liedjesboekjes? nee hoor... die waren er niet voor arbeiders- en burgermans kindertjes... daar was geen eer af te halen zoals bij een prinsesje. Er stonden ook wel huizen in Twente met echte heren erin, en tusken Eanske en de Grenouw doar leup ok wal de weg naar Loster, maar daar liepen de kindertjes meestal nog op klompen en de ouwelui vanzelfsprekend ook, of je moest net het zoon-tje of het dochtertje van de dominee, de dokter of de meester zijn.

Mooie „Hollansse” liedjes leerden we wel op school. Voordat we in de derde of vierde klas aan Ferme Jongens Stoere Knapen toe waren van Jan Pieter Heye of zo, of aan de blanke top der duinen, of in 't groene dal in 't stille dal, of wie rusten wil in 't groene woud, of de opperjubel over onze vóórvaaren... weet u nog van dáár eens woonden de Ba-ha-taaaaven, zo eenvoudig, vrij è-hèn blij... 't nakroost dier gespierde bra-ha-ven, vol-van-moed, volvanmoedentrouw zijn wij!... vóórdat we aan die dappere liederen toe waren, leerden we in de eerste klas van onze christelike lagere school liedjes van Daantje en van kleine Jootje. Mag ik u er eens een paar vóórzingen?

*Daantje zou naar schóól toe gaan  
Maar hij bleef ge-du-rug staan  
Hier te kij-kun dáár te glu-run  
En het zou niet lang meer du-run  
Of de klok zou ne-gun slaan  
Jong-un jong-un stáp toch aan...*

Daantje kwam te laat op school... maar hoe dat verder afliep, ben ik vergeten. Ik heb er namelijk altijd een handje van gehad om nare dingen rap weer te vergeten, vooral als die

nare dingen gevolg waren van eigen schuld, want... leerden we dat op school of op straat?... eigen schuld kwelt een mens het meest en omdat ik nooit een gekweld mens heb willen zijn heb ik altijd graag gebruik gemaakt van de zee der vergetelheid, waarin we onze menselijke tekortkomingen kwijt kunnen.

*Kleine Joo-tje, had zo'n aardig boot-je,  
Van een vel pa-pier,  
En hij knipt een vent-je  
Uit zo'n aardig prent-je  
O wat één ple-zier  
En dat vent-je op dat schuit-je  
Schuit-je van pa-pier, schuit-je van pa-pier...  
Maar de tó-run, liet zijn stem weer hó-run  
Om naar school te gaan  
Hij legt al-lus nee-dur, krijgt zijn boe-kun wee-dur  
Trekt zijn jas wéér aan  
Dàg pa, dàg moe, 'k ga naar school toe  
'k Láát m'n schuit-je staan  
'k Láát m'n schuit-je staan.*

Van zulke liedjes ben ik nooit onder de indruk gekomen. Niet van Daantje en niet van die kleine Jootje. Maar dat we ze tot in het oneindige hebben gezongen mag ik wel afleiden uit het feit dat ik er altijd nog grote stukken van heb onthouden. Evenals van het volgende liedje uit de eerste klas, waarbij we allerlei beweginkjes met de handjes moesten maken:

*Mus-je vloog er laatst in 't rond  
Of het wat te pik-ken vond  
Tóén zag het een boom-pje staan  
Dát met ker-sen was be-laan  
En ons mus-je riep vol schik  
Roo-de kersen die lust ik.  
Maar toen het in 't boomp-je zat  
En de lek-kre ker-sen at  
Werd de tuin-man het ge-waar  
Gauw maakt hij zijn wa-pen klaar  
En hij schiet op het dier met kruit  
Toen was 't met ons mus-je uit.*

Als kind moet ik al wel gevoeld hebben dat dat allemaal flauwekul was, want wel-ke tuinman heeft er nou een vuur-wa-pen en welk mus-je zal er ooit in een ker-sen-boom gaan zit-ten om ker-sen te e-ten? Spreeuwen, die moest ik altijd wel uit onze kersbomen weg jagen, maar mus-jes gaan nog lie-ver dood van hong-er dan dat ze ooit roo-de ker-sen zul-len ee-ten. Wist de juffrouw veel-wat ik wèl wist? Wat de meeste ouderen onder ons nog wel zullen kunnen meezingen is dat liedje van die beide schalkse haasjes in het knollenland. Aldus:

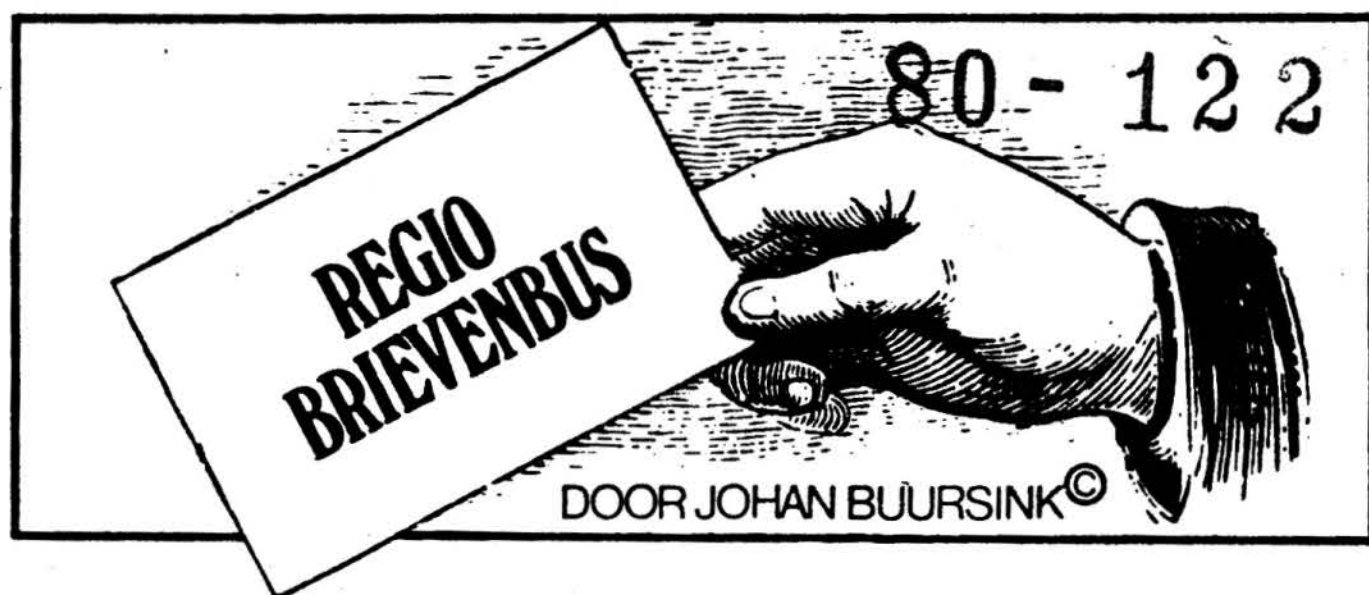
*Al in een groen groen knolle-knolle-land  
Daar zaaaa-ten twee haasjes héél parmant  
De ééne blies de fluite-fluite-fluit  
En de àndere sloeg de tròò-mel  
Maar daar kwam opeens een jagers-jagers-man  
En die heeft er één geschóóóó-ten  
En dat heeft toen, wat mèn denken-denker kan  
De àndre erg ver-dróóóó-ten...*

Kún je nog zingen? Zing dan mee! Dhr B.J.M.B. te HENGELO heeft me in de vorige regio-brievenbus op het onderwerp gebracht, en ik ben hem nog een antwoord schuldig gebleven op het kapoentjes-liedje en nu heb ik vandaag mijn ruimte ook al weer bijna vol met herinneringen uit m'n eigen kinderjaren. Wie weet heeft ook dát zijn nut. Sinterklaasliedjes leerden en zongen we niet op onze christelike lagere school, want wij waren immers protestantse kindertjes die met heilige klazen geerd mochten hebben. Tòch mochten wij var moeder gerust in Sint Nikolaas gelóven en dat die alles wist als een tweede Lieven Heer. Dat Sinterklaas-kapoentje was echter weer wat van buiten ons begripsveld, alleen al om dat schoentje. Wijlui zetten immers geen schoentje onder de schoorsteen maar een klompje, en welke deftige liedjesmaker weet er nu een woord, dat rijmen wil op klompje, of 't moest al zijn hompje of stompje en dat löt ja net nargns noa...

Ik heb nog véél méér liedjes geleerd als kind, maar niet uit echte boekjes. Vrome kerkeliederen leerden we al in de eerste klas van de lagere school, dus echt niet alleen van Daantje en kleine Jootje. Leuke vrome liedjes wader die uit het zondagsschoolboekje, ook al droop er de vroomheid af, maar echt vlot en kinderlik waren die van het Leger des Heils, zo van: Ik gá zo gáárne naar het Leeëeger en ik ben bli dat het morgen zondag is, zondag is, daar vertelt men van de Here Jeeeee-zus, Die voor ons aan het kruis gestorven is... storven is... iederééén mag tot ons ko-men, ja voor èèèèlk is plaats be-reid... En dan leerde ik ook nog de pittige strijdliederen op de Hoop der Toekomst over Schiedam, dat gesloten moest worden. Intussen zongen we op school van de plicht van iedre jongen, dat die aan d'onafhankelijkheid van zijn geliefde vaderland zijn beste krachten wijdt, hoezee!

Nu heeft dat hoezee me nooit gelegen, maar toen men vele jaren later zei dat dat hou-zee moest zijn, besepte ik dat men een goed woord ook voor altijd vergiftigen kan... Toch staat er in Holland nog altijd dat huis..





80.122

28 NOV. 1980

Now hef mij den **Gait-Jan oet Hengel** kortns weer ziene ervaringen opdoan, dee-r-e wa geern kwiet wil in de kraant, en doar is dan ok umsgelieks wa road too, mår eerst wo'k nog wa 'n paar aandere dinge verdiffedeern. Now-dan:

**STREKROMAN**

**Dhr. J.K. te Oldenzaal** vroeg inlichtingen omtrent een streekroman van voor zo'n 25 jaar en ik heb hem al op de titel gebracht van een boekje van Anne van der Meyden. Nu kwamen er een tweetal reakties binnen met enkele verder bijzonderheden, en wel van **dhr. B.D. te HENGELO** en **dhr. H.E. te OLDENZAAL**. Het boek *De Oale Boerschop* (144 blz.) is geschreven door A. van der Meiden en is als feuilleton verschenen in Tubantia en het Hengelo's Dagblad en daarna in boekvorm uitgegeven (1957) door Van der Loeff in Enschede. Het verhaal speelt zich af in de buurt van Ootmarsum en **dhr. H.E.** weet er nog aan toe te voegen, dat de toestand beschreven wordt van de buurtschap EKELO bij OOTMARSUM, en dat het boek nog geleend kan worden bij de openbare leeszaal te Oldenzaal. - Maar... dhr. J.K. wilde het graag kopen. Misschien is er bij Van der Loeff nog een exemplaar te vinden. Proberen maar. En de heren worden bedankt voor hun informatie.

**ULK OP DE STAP**

„Ik val mår met de duur in 't hoes, Jehan. Doar zit mij 'n luk dwars...“ zo begint **Gait-Jan oet Hengel**, en ik kan niet nalaten daarop te reageren met:

- „At 't mår ginnen ulk is, dee't oew dwes zit...“ maar nee, daar praat Gait-Jan gauw overheen:

- „Now zol iej ok wal op 'n stob können zegen: mo'j zeen da'j 't in 't langs kriegt, dan glid et better, mår dóármot kan ik et nog nich kwiet...“ en zo begint het recht spannend te worden, zodat ik hem adviseer: „maak van ow hært mår gin smoorpötjen“, een raad, die achteraf niet overbodig blijkt te zijn geweest.

- „Wat mij dwars zit“, vervolgt Gait-Jan, „dat is dat zo völ van oons jonge Twentsche volk ziene moodersproake nich meer sprekkn en mangs al gheels nich meer verstoan kan. 't Hollaans nummer één... good, doar bin ik ók glad vuur, mår doarnoa de moodersproake, oons Twents, en dan pas wieders wat d'r in de wearld zo al noffeld wördt. Wel zien eigen dialekt nich meer sprek en nich meer versteet, den mist nen hoop, benaamd van den mooien humor. Doarmet wil ik nich zeggen dat wiej nich in eerns oons plat mot kuiern, bowisse wa, mår 'n luk lachen döt 'n meansche vaak méér good as ne brugge met scheenknlakkn. Dat gemis an begrip vuur de Twentsche sproak en den richtigen Twentschen humor, dat veul mij kortns nogees 'n moal wier op, ton ik 's oavends bij nen boer luk zat te kuiern.

De boer zölf en zien breur, den as stalstrèèjer bij hem op 't spil was bleuwn, en ik zeg de gek, wiej haddn al heel wat in 't roonde kuierd en nen fleenk dreedroad koffie votspeuld van Hanna, wat de boer ziene vrouw is, ton de kleenk van de kökkenduur licht wördn en de

schoolmeister d'r achterhèn kwam kiekn. „Doar he'w ja de meister“, zeg Manns - zo hettn den boer - „komt d'r ien!“ - 't Was zonnen jongn kearl, de meester, wal nen Twentschen jong, mår nen stadschen.

Ton de meister dan dagtied gevven har, zeg Beernd - zo hettn Manns zien breur - „goat zittn, meister, now heb wiej veer man en kön wiej ja mooi evven nen boer op de rugge leggn, of köj nich kruusjassen?“

Joa, dåt kon de meester wa en noa ofboern kreeg ik hem as moat. Wiej zolln veer beum en nich wier oawer, wördn ofsprökkn. Wat of de meester al nich kon, dat weet ik nich, mår káártn, dåt konne in alle geval wá. 't Zat oons oonwies good mèt en wiej gung d'r a vóort oonderduur en de tweede moal wunnen wiej ók. Wiej gavven op 't leste slag en dat har wiej.

Den boer wör al 'n luk drammerig en begun te nöäl'n dat wiej de kaartn better mostn stootn. Dat hölp vuur hem en zien breur want den deerdn boom den wunnen zee. 'n Veerdn gunk tik um tik en den was wier vuur oons. 't was völs te gauw goan. De meester zear dat hee nog wa 'n moal wier vot mos, mår zeuven streepkes wol hee nog wa revaans gevven as 't mij good was - Ik stun hem half, dat sprak ja vanzölwn.

Hanna brach vuur de tweede moal koffie en ton zeg Beernd: „Gieuwt de kaartn mår vust roond, ik mot efkes vot, 'k heb nen ulk (= bunzing) op de stap (= val)“. (Iej zölt wa wettn dat nen ulk oonmeundig steenkkn kan atte in 't nauw koomp).

Mår dat begreep de meester zich nich good. Nen ulk in de stap en dat zo voo in 'n hearfs, in zo'n deer doar zit 'n hoar ja nog gils nich vast ien en is zonnen pels niks weerd. Dat heel hee dan ok nich vuur zich en hee begun ziene wiesheid dan ok oet te leggn teggenoawer de boer en mij. Wiej keekn oons mekaar ees an en wiej mostn kaant oppassen dat 't oons nich in 't lachen scheut.

Manns zeg doarop: „Ja, meister, iej hebt groot geliek. Ik heb 't hem ok a wa zeg dat 't nog völs te voo in de tied is, mår ja, oons Beernd is nen eagenwiesen, dat weet hier Gait-Jan ók wa“.

En òf ik dat wus, en ik deu dan ok nog wa efkes 'n paar dubbelkes in 'n klingelbuul, dat begriep iej toch!

Doar heurdn wiej Beernd wier àn komm'n klosgen op de kloomp oawer de del en hee gung wier an de kaarttoafel zittn.

„Heb iej den ulk kreggn, Beernd?“ vroeg de meester. Beernd keek 'n luk raar op, mår hee was toch nog wa good wakker. „Kreggn, meester?“ vroeg hee. „Bo-néé, ik zin hem ja glad kwiet wördn“.

„Doar is dan ok a nog net niks an verspöld, Beernd“, reardn de meister wieder, „iej sind doar dan ok a völs te vroeg met, dee mut iej ja de weenterdag vangn at 't good zawl wean, dan zit 't hoar d'r vaster ien en dan breg zonnen ulk völ meer op...“.

„Joa...“ zeg Beernd, zonder 'n spier in zien gezicht te vertrekkn, „doar kon iej best wal ees groot geliek an hebbn, meester. Doarbij was 't ja ok gheels ginnen moojn, 't leek meer zonnen otter en ik heb hem dan ok zo häenigan in 'n aalneller loatn gliedn en doar heb ik hem ok nog heel afkes heurn ploetern“.

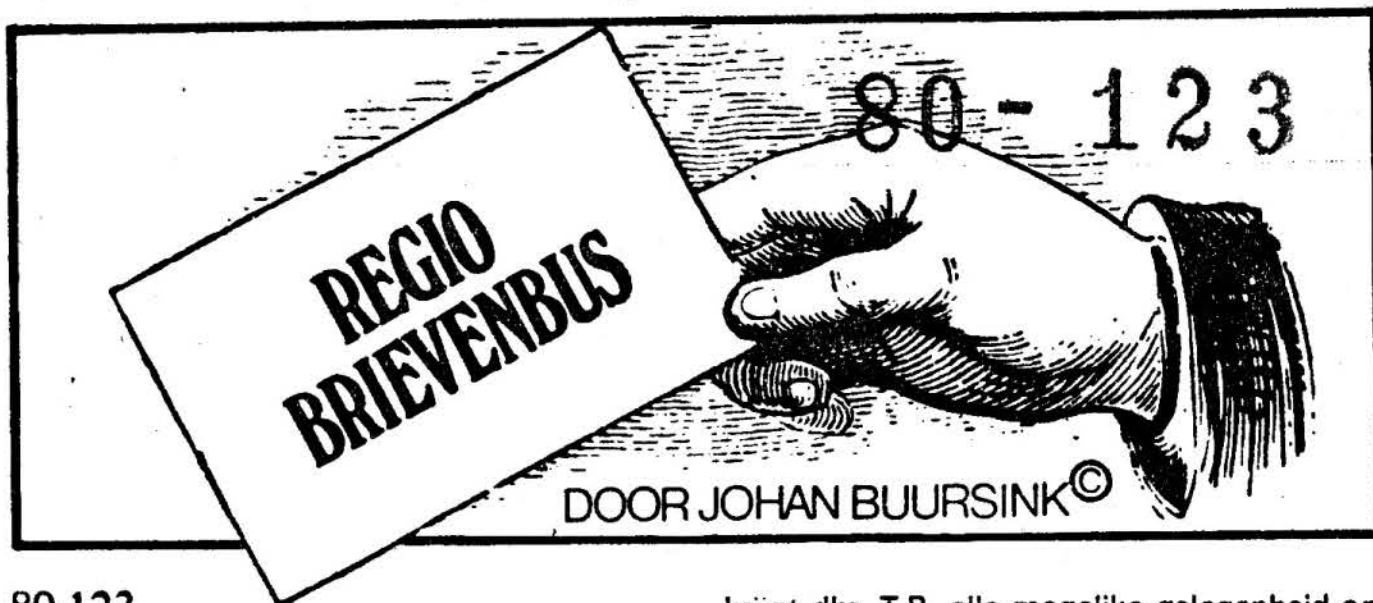
Måw nów heul Manns et nich meer oet en hee begun te lachen dat de pannen rammeldn op 't hoes. Ok Hanna, dee bij 'n kachel zat, was ok kort-àn 'n oam kwiet.

De meester begreep d'r now net niks meer van en doo duchtn 't mij dat ik hem 'n luk oet 'n dreum helpn mos en dat ik hem 'n luk Twentschen humor oetleggn mos. Ik zeg dan ok teggn hem: „Dee beide boern hebt oew ja leelk op 'n sliesteen, jong, mår iej bint d'r zölwn nöchter op goan zittn. Beernd har d'r één 'n luk slim dwärs zittn en den heffe geliek efkes noar 't huusken hen brach en vandoar geet 't noar 'n aalneller...“.

En ik verduudelikt hem nog: „Zó wat neum wiej bij oons: nen ulk oet de stap of oet de knip (= val) loatn. En zo zear Beernd datte nen ulk op de stap har. Dat har iej as Twentschen jong toch mött'n wettn...“.

Mår de zeuven streepkes, dee'w nog te kaartn haddn, kreggn wiej an de nót, de meester en ik. De meester har te völ ziene gedachten bij den ulk op de stap.





80.123

## Waar daamp is, is braand...

Er ligt nog een hele bult werk te wachten om het onderwerp af te ronden, waarover de laatste tijd nogal enige deining is ontstaan: de ouderwetse landbouwmethode in onze veenstreken, waarbij de bovenlaag van bepaalde percelen veen werd afgebrand ter voorbereiding van o.a. de boekweitverbouw. Ik schreef al (r.b.b. 80.115) dat de ervaringen van de laatste weken mij wel weer geleerd hebben dat er op het gebied van de gewestelijke geschiedenisbeschrijving nog enorm veel hapert. We zijn met de neus op dat thema gedrukt toen we ontdekten dat er met name op het gebied van het veenverbranden nog zoveel onwetendheid bestaat.

We zijn nogal argeloos op dit onderwerp terecht gekomen naar aanleiding van een zogenaamde „weerspreuk”, die **Gait-Jan oet Hengel** in r.b.b. 80.97 lanceerde:

„As 'n vendaamp blif hangn en nich in de heugte wil gif 't reagn”, d.w.z. „als de veendamp blijft hangen en niet omhoog wil komt er regen”.

Mijn daarbij geplaatste opmerking: „Wie van de jongeren weet nu nog wat veendamp is?” is geen loze verzuchting gebleken. Een van de oudere lezers, **dhr. A.J.G. te ENSCHEDE**, reageerde daarop met de vaststelling: „Ik ruik de veendamp nóg, en vennendaamp en reagn zijn bij mij geassocieerd”. (r.b.b. 80.115).

Aangezien weer en wind en regen een grote rol spelen bij het zgn. veenbranden, is het goed, de hierboven geplaatste weerspreuk van Gait-Jan goed in gedachten te houden bij onze verdere ontdekkingen. En ook de voor mij nog steeds wat ondoorzichtige uitdrukking: „snee met vendaamp” („sneeuw met veendamp”) dienen we nog even in gedachten te houden, al zou het alleen maar zijn om te trachten, de aanleiding tot dat woordgebruik te achterhalen: wanneer en waarom werd die uitdrukking zo graag gebruikt?

Een van onze actieve en geëngageerde meepartners in de regio-brievenbus, **dhr. T.B. te ENSCHEDE**, heeft zich nogal druk gemaakt om zijn twijfels aan de historische juistheid van een zogeheten fenomeen als het veenverbranden te beredeneren en met bewijzen aan de hand van verklaringen van diverse zegslieden, die het wel weten konden, te onderbouwen. Een van de stellingen van dhr. T.B. daarbij is (r.b.b. 80.107): „Het gaat er mij niet om, of ik dan wel Cato Elderink of u gelijk hebt, doch het gaat om de juiste uitleg en waarheid waar het ons verleden betreft”. - Ik zou zeggen dat het ons daarom altijd moet gaan en als het ook mij niet ging om een objectieve voorstelling van zaken dan kon ik beter de regio-brievenbus sluiten. En juist daarom

krijgt dhr. T.B. alle mogelijke gelegenheid om in deze rubriek met zijn inbreng de waarheid te dienen, met alle energie waarmee hij zich tot dusver in het onderwerp vastgebeten heeft.

Ik zal hier nu de laatste brief, die ik van dhr. T.B. ontving, d.d. 20.10.80, en die ik al in r.b.b. 80.115 aankondigde, behandelen. Maar eerst nog een paar opmerkingen. Ik heb juist zo'n plezier in deze discussie, omdat dhr. T.B. zich niet gewonnen zal geven voordat hij van zijn on-gelijk overtuigd zal zijn. Of hij zich niet tegen beter weten in aan zijn eenmaal ingenomen standpunt zal blijven vastklampen zal nog moeten blijken. Ik heb ook zo'n plezier in deze discussie, omdat ikzelf aanvankelijk met precies of nagenoeg dezelfde twijfels kampte als waarmee dhr. T.B. rondloopt. Veenbranden... à la bonheur... maar zouden die boeren werkelijk dat veen verbrand hebben met alle daaraan verbonden risico's van uit de hand gelopen brandrampen en al zulke complicaties méér? Alleen heb ik daarbij het voordeel dat ik mij die laaghangende veendampen herinner als de dag van gister. Maar literatuur over dit toch wel belangrijke onderwerp is zo schaars als maar wat, terwijl ik toch voor het schrijven van mijn „Boek van de Lonneker Landbouw” nogal wat bronnenstudie heb moeten maken en nogal wat gesprekken met oudere boeren heb gehad. Ook dáárom spreekt mij die vasthoudendheid van dhr. T.B. zo aan evenals zijn zin om de zaak tot op de draad te lijf te gaan. Bedoelde brief van dhr. T.B. begint:

„Mijn excuses voor het feit dat ik u met 'n vendaamp nog eens weer confronteer doch om der wille van de geschiedenis u toch **moet** attenderen dat er geen veen werd afgebrand maar veld of heidegrond. U hebt met de laatste citaten van uw regio-brief mij de wapens in handen gegeven om eens en voorgoed af te rekenen met de idee dat men vroeger zo dom zou zijn geweest om veen en daarmee turf te verbranden. In Cato Elderinks, in Stroinks boek en in vele andere documenten? uit die tijd vinden we die foutieve gedachte”.

(Tussenopmerking: Met Goethe zou ik hier willen zeggen, mnr. T.B.: „Sie sprechen ein grosses Wort gelassen aus!” - Bsk.)

Dhr. T.B. vervolgt: „Ik heb nooit tegen die schrijvers kunnen ageren omdat ik niet wist of ze wel of niet nog leefden of waar hun domicilie ergens zou zijn. Maar nu u hardnekkig (tot op uw laatste brief 80.105) vasthield aan deze uitspraak van vroegere ondeskundigen, die wel een boek samen konden stellen maar geen insiders in het veengebeuren/leven waren en nooit als zodanig werkzaam zijn geweest, wil ik u beleefd doch met nadruk het laatste citaat van deze brief onder aandacht brengen: Dat de deskundigen helemaal niet ingenomen waren met landbouwmethodes van afbranden van **heide (niet van veen!)**, signaleerde, etc. Ik citeer: Roofbouw is even-

wel, als **heidegrond** vóór of bij - de ontginning meer of minder sterk afgebrand wordt om de grove stengels en de zode (wat wien schadden neemt) der **heide (gin ven)** zoo snel mogelijk te vernielen. - En daar hebben we het kardinale punt. Niet VEEN of het abusievelijk genoemde VEENGROND werd afgebrand maar HEED of VEELD. Ook geen HEEDGROND of VEELDGROND want dat wordt a'w 't plat goed wilt zeggen: NOOOIIT duur dee oale boern zeg. Zee kuijert oawer 't heed en 't vèeld. 't Ven is vuur dee leu gin grond, mår ven, d.i. torf”. - Eerst weer tot zover dhr. T.B.

(Tweede tussenopmerking: Dat ik met deze citaten dhr. T.B. wapens in handen gegeven zou hebben, zie boven, is toch wel een illusie.

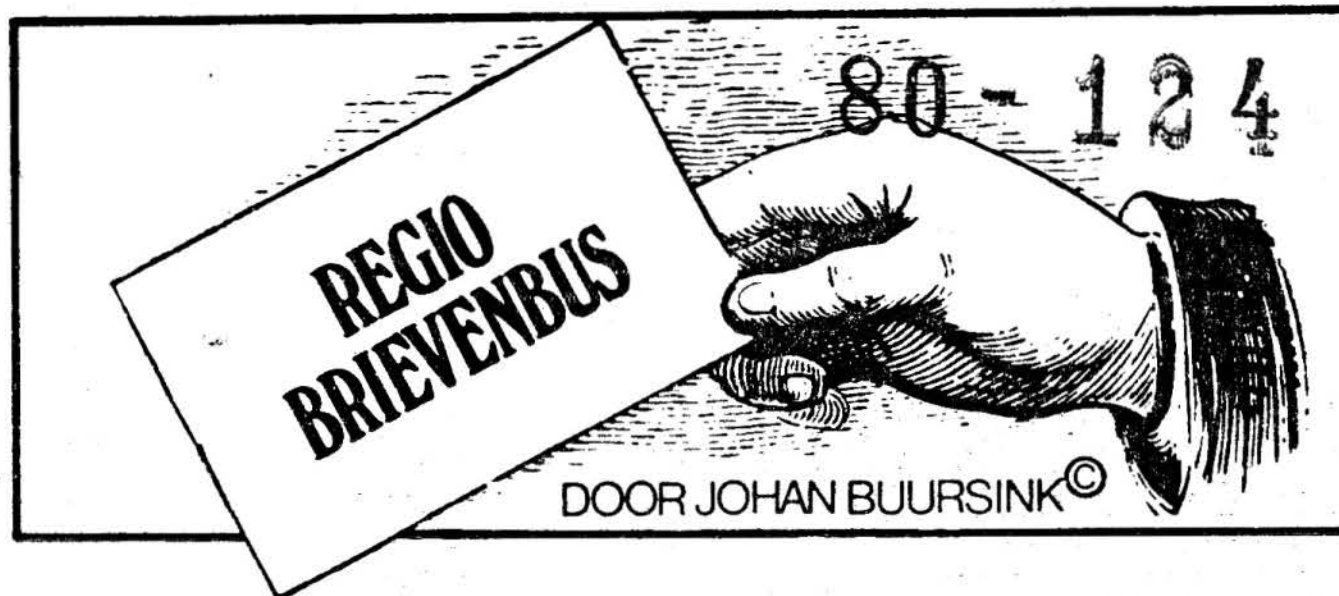
Dat hier alleen sprake was van het afbranden van heide, impliceert toch nog niet dat daarmee gezegd wil zijn dat er alleen maar heide en geen veen werd afgebrand. Het artikel, waaruit ik citeerde, handelt over heide en niet over veen. Ik ben in zoverre fout geweest, dat ik gesuggereerd heb dat als er als landbouwmethode heide werd afgebrand, er ook als landbouwmethode veen werd afgebrand. Die bewering als zodanig is wel juist gebleken, maar is uit de door mij geplaatste citaten niet af te leiden. - Bsk.)

Tot besluit schrijft dhr. T.B.: „Ik heb an dee oale boern vraagd of ik eer moech neumen, as bewies van de juistheid van het ofbrandn van heed of vèeld en nich van ven(grond), mår zee wolln d'n nich om in de kraant kommn. Dat vön ik jammer. Mår good, eij zölf hebt döch mij met dien leste citaat genog bewiezen androagn om in te zeen en dörfn strien teggn ne gedachte dee deur zovöl prominente en bekaande leu verkeerd de Twentse weald in is schopt. Wiej weet noe dat het verkeerd is, loa'w dan ok zovöl mood hebbn om dat recht te zett'n, al mo'w dan ok teggn völle hadde pöste anloopn”.

Tot zo ver deze brief van dhr. T.B., met de publikatie waarvan ik tevergeefs nog wat gewacht had of er na de latere regio-brieven over dit onderwerp een herziene reactie van dhr. T.B. binnen zou komen. Aangezien ik nu dit onderwerp wil afwerken aan de hand van een grote hoeveelheid informatief materiaal dat ik intussen ter beschikking kreeg, wilde ik de argumenten van dhr. T.B. niet langer laten liggen.

Dat dee boern, dee dhr. T.B. d'r noar vraagd hef, d'r nich um in de kraant wolln kommn, hoeft hem nich te spietsn en nich te begrootn. At he de boern dan zo good keant dan har hee mött'n weetn dat menigen boer banger is um in de kraant te kommn en um in de kast (gevangenis) te kommn en um in 't kriet te kommn as um nich in 'n hemmel te kommn.





## 80.124 Veenbranden en turfsteken

In r.b.b. 80.109 vroeg ik dhr. A.J.R. te Geesteren om nog wat nadere gegevens over het door hem beschreven zogenaamde veenbranden. Zijn antwoord ga ik hier eerst behandelen. Het veenbranden komt tegenwoordig niet meer voor, aldus dhr. R. en boekweit wordt er niet meer verbouwd. Voordat er turf kon worden gestoken en waar geen afbranden van het veen werd toegepast, ging men eerst de „plaggn of bleutn“. (Schadden werden meer van zandgrond gestoken). Het schriftelijke antwoord van dhr. A.J.R. luidt als volgt:

„Het veen dat moest worden afgebrand was wel zo droog dat men van een paar losse stukjes en wat droog gras en een paar turven wel vuur kon maken, en dat werd dan met een oude meegebrachte pan over het af te branden veen verspreid. Dit had ik nog vergeten: na de zaai van de boekweit werd deze met een speciale **lichte** houten egge ondergewerkt. Deze kon door twee man (of vrouwen) getrokken worden. En wat of er **later** met dit land gebeurde? Nou, er zijn stukken blijven liggen voor bouwland, er is bij de ruilverkaveling een strook van plm. 600 meter blijven liggen, waarop voor een ontginning te veel veen zat, plm. anderhalve meter, dit is nu bos, bouw- en grasland met veel kweekgras.

Van andere boekweitstukken werd de bovenlaag afgestoken en van wat daaronder zat werd door de boeren of verveners nog turf gemaakt.

Door de verveners of fabrikanten werd dan eerst de bovenlaag 50 - 70 cm afgestoken aan **grote** brokken voor latere vermaling tot turfstrooisel. Dat graven gebeurde veel in zgn. groepen, waarbij de turf opzij werd gezet en later los gepakt om te drogen.

De eigenlijke brandturf werd gegraven en meestal met behulp van een turfkar vervoerd, een langwerpige kruiwagentje zonder zijschotten, zodat men er de natte turf gemakkelijk af kon storten, elf of twaalf maal twee turven. Zo'n kruiwagen had een brede wielvelg met een smalle, dikke ijzeren hoepel om het kruien over de planken wat lichter te maken. De turf werd dan tot op plm. 15 meter het veld op gebracht en overeind neergestort in slagen van plm. anderhalve meter breed met een kleine tussenruimte voor het in banken zetten om te drogen. De **natte** turf had een afmeting van 35x11x12 cm, de zwarte en de aanmaakturf was iets kleiner. Als een **turfgraver per dag** dan zo'n **drieduizend** van die natte dingen op het veld zette had hij **drie gulden** verdiend. Tot zo ver deze informatieve brief, waarvoor mijn hartelijke dank.

## Wat andere lezers ervan zeggen

**Dhr. G.H.B. te Denekamp** maakt er mij op attent dat **mist** óók als **daamp** bestempeld wordt, ook wanneer het **veen** betreft. Hij is dan ook van mening dat men gewoon mist bedoelt als men van vandaamp spreekt.

Daar ik hierover al vrij uitvoerig geschreven heb kan ik kort zijn met mijn antwoord. Inderdaad zal men als dialektspreker veeleer daamp zeggen als mist: wat is de wereld vandaag klein, d'r haank nen likn daamp, 't is naa dempig. Bewoners van veenstreken zullen gauw geneigd zijn van vandaamp te spreken als ze de mist bedoelen die over het veen hangt en daar blijft hangen. Maar zó'n vandaamp zal **nóóit** als mist zoveel uitwerking kunnen hebben dat hij vele vele kilometers over stad en land trekt en daarbij een scherpe prikkelende brandlucht verspreidt en het zonlicht wazig maakt. Wie zelf op grote afstand van het veen nooit zo'n vandaamp heeft waargenomen zal zich dat misschien moeilijk voor kunnen stellen. Maar hij lijkt in de verste verte niet op mist.

En diezelfde veenbewoners zullen zich misschien niet eens voor kunnen stellen dat de damp van in brand staand veen of veenlaag tot in een ongekend wijde omtrek zoveel last kan veroorzaken.

**Dhr. G.W.V. oet Soasel**, jaargang 1904, geboortig uit Manderveen, kan zich die vandaamp nog heel goed herinneren en ik zal zijn mededelingen zo goed mogelijk navertellen. In die streek kwam het veenverbranden vroeger ook voor, maar daar werd dan wél een soort venne verbrand, dat niet geschikt was voor turf, een stuk waar 'n turf al oet was en dat weer an was greuid. Want 't venne greuit aait wa verdan, ok al is 'n turf d'r onder hen. Mår men deu dat nich in de vennen waar nog zo'n betken ven was. Wat dan wal of wör braand dat was dan zonne loag van zonne dettig centimeter. Dee loag wör d'r eerst of eslaagn met ne speciale schuppe met iets nen peunt en dee schuppe dee stun zowat haaks op 'n stelluk schuun noar oew too. Dat weark dat deu men meestal in meert of april, benaamd op Jaage at 't zo hóólt. (Hool weer of hoal weer is droog, schraal weer en at 't zo hoolt = als het weer zo hool of hoal is.) Maar ook gebeurde het wel dat het begon te sneeuwen bij dat veenverbranden, vandaar de uitdrukking: snee met vandaamp.

Dat kort gehakte spul dat braandn lang nich zo hard as heide dat döt, want zónnen braand in de heide dee vlög van 'n eenen hook noar 'n aandern mår at dat ven of den ven-opslag braandn dan gung dat stöärig zo an dat bleef dan daagnlang mår verdan smeuin zodat den daamp nog daagnlang bleef hangn. Dan kon 't wal gebuurn dat 't zoad van de boekweit al in

de grond kwam at 'n braand d'r nog nich heelndals oet was en dan kon men de zoadkeurn in den glood heurn knappn.

## Veenbranden historisch

Aan de voorbeeldige medewerking van **dhr. J.H.B. te Denekamp** hebben wij het te danken dat ik hier refereren kan aan een aantal historische publikaties, zowel Duitse als Nederlandse, die het hier in discussie zijnde fenomeen in allerlei bijzonderheden vermelden. Van dergelijke publikaties zond dhr. J.H.B. mij lichtdrukken toe, daartoe geïnspireerd door mijn mededeling in r.b.b. 80.109, dat wijlen professor ROTHERT in zijn Westfälische Geschichte vermeldde dat het veenverbranden in het Emsgebied bij Meppen al in 1583 een oud gebruik was. Welnu.

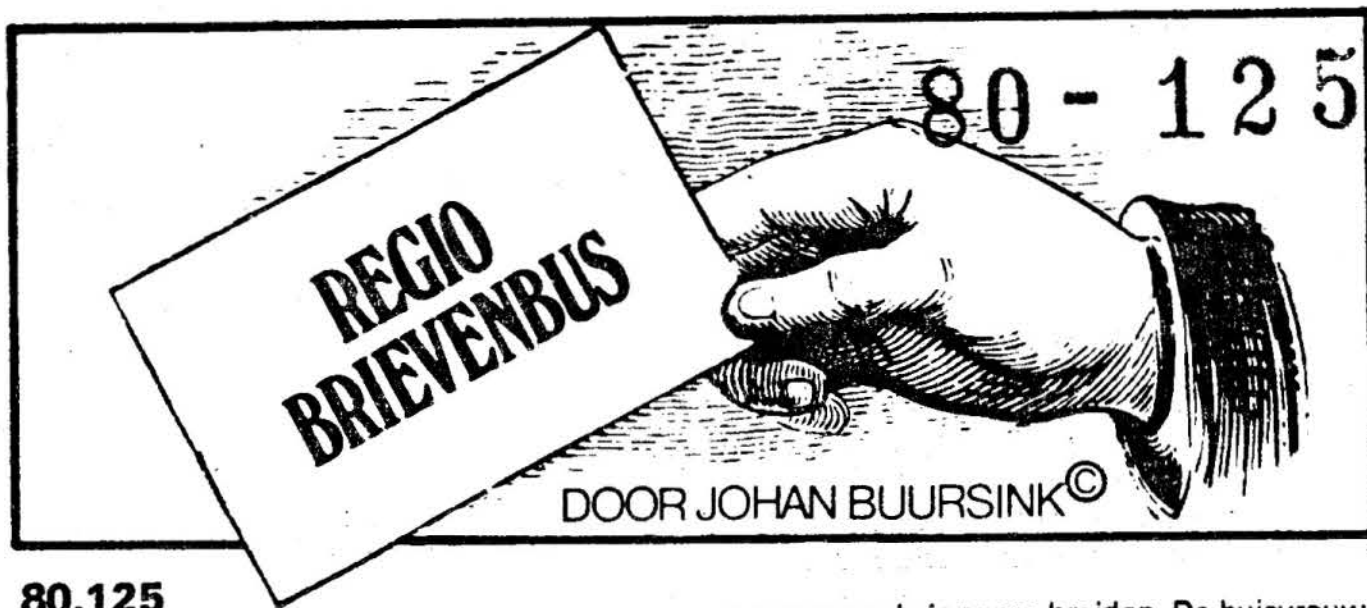
Ik geef hier in vertaling een uittreksel uit een publikatie uit 1838, de in Münster uitgegeven „Geschichte des vormaligen Münsterschen AMTES MEPPEN oder des jetzigen hannoverschen Herzogthums Arenberg-Meppen, usw.“, beschrijvende o.a. geschiedenis en toestanden „im Emslande, Saterlande, Ostfriesland, den Grafschaften Bentheim und Lingen“ Vertaling van uittreksel uit blz. 603-604:

„Het branden van het veen voor de boekweitzaaai was hier reeds in de middeleeuwen gebruikelijk, hoewel de oudste mededeling die ik in dit verband heb gevonden, slechts tot het jaar 1583 reikt, waar de Drost van het Emsland over veenverbranden spreekt als over een **oeroude gewoonte**, en tevens beveelt, de af te branden akkers met de nodige sloten voor het blussen van het vuur te omgeven; zou echter de macht van het vuur deze belemmeringen niet in acht nemen en de nabije essen en dorpen bedreigen, dan moest de ‚noaberschap‘ (Nachbarschaft) op de roep van de brandklok toesnellen om het vuur te blussen. Daar het verbranden van het veen in de daarop volgende eeuwen steeds intensiever (lebhafter) bedreven werd, en (volgens een verordening van 24 mei 1701) grote velden jaarlijks omgehakt en gebrand werden, waarbij het privé belang met het algemene belang in tegenpraak geraakte, doordat de schapendrift en het jachtgebied grote nadelen ondervonden en het geweld van het vuur dikwels in het geheel niet te overwinnen was, daarom verbood de vermelde verordening op straffe van 25 goudgulden het omhakken, verbranden en bezaaien van het veen, tenzij vantevoren een schriftelijke vergunning daarvoor verkregen was, welke tevens de grootte van de te branden akkers nauwkeurig aangaf.“

Het zal u opgevallen zijn dat hier alleen over **VEEN** gesproken wordt, met welk woord ik het Duitse woord **MOOR** vertaalde, maar dat een nauwkeuriger definitie of omschrijving ervan ontbreekt. Maar dat komt in andere publikaties wel wat beter uit de verf. Voor vandaag hebben we weer genoeg voor de beschikbare ruimte.

Dhr. J.H.B. zou me nog een plezier doen met een overdruk van blz. 602, omdat die **HARRAUCH** ons in dit verband ook nog wat wijzer zou kunnen maken. Doch ik mag niet nalaten dhr. B. te bedanken voor zijn fantastische medewerking. De overige stukken hoop ik in de volgende afleveringen van de r.b.b. te verwerken.





80.125

## Over veenrook en boekweitveen

Nu ik eenmaal zoveel dokumentatiemateriaal heb ontvangen van **dhr. J.H.B. te DENEKAMP** en daar er zo weinig literatuur bestaat over de veenbrandcultuur, wil ik de publikatie van een aantal uittreksels met bronvermelding vervolgen, teneinde de laatste twijfels over het veenbrandfenomeen bij een aantal onzer lezers weg te nemen. Hier laat ik dan eerst een kort citaat volgen uit het boekje: „Het Morgenrood in de Drentsche Venen”, door W. Jonker Jr., met een voorwoord van Jhr. Mr. D.J. de Geer, Oud-Minister van Financiën; uitgegeven bij C. Blommendaal, 's Gravenhage, zonder jaartal. Uit blz. 97:

„De boekweit toch vraagt weinig mest, met name de veenboekweit in onderscheiding van de zandboekweit.

In den winter wordt het boekweitveen losgehakt en worden greppels gegraven voor de afwatering. Als de Meimaand komt, wordt diezelfde grond nog weer eens doorgewerkt, soms geploegd en als hij dan goed droog is, begint men het veen te branden. In een cilindervormigen, roosterachtigen pot, voorzien van een langen, houten steel (vuurpan), doet men droog, vlakke veen, dat met vuur aangestoken wordt. Vervolgens loopt men, dit werktuig steeds schuddende, over de akkers. Bij elken tred valt zoodoende door de openingen een weinig vuur, en in een betrekkelijk kort oogenblik staan de akkers in gloed. Een stevige bries bevordert dit werk. Met vuurpan en schoffel gewapend, bewegen de boeren zich als schimmen tusschen rook en kleine vlammen, om te zorgen, dat ieder plekje vuur vat, maar ook om te voorkomen, dat dit branden geen grooter omvang neemt dan noodig is, wat menigmaal gebeurd is en een ramp werd. Soms vatten de kleëren vlam; en 's avonds zijn de oogen dikwijls met bloed belopen, terwijl het gezwollen gelaat een donkerbruine kleur heeft aangenomen. Hier en ginds stijgt weldra de rook in groote kolommen omhoog; in die dagen is het één en al rook. Niet alleen daar wordt dan de zon er door verduisterd: de wind drijft de rook vóór zich heen en verspreidt haar zóó ver dat men op groote afstanden, **bij Oostenwind** zelfs tot over de Noordzee, over de lastige veenrook klaagt. Meestal dooft het vuur vanzelf uit als de bovenste veenlaag (de bolster) tot asch verbrand is; een enkele maal moet het evenwel gebluscht worden. De verkoolde veenkluiten en de verkregen asch nu dienen tot meststof, en zoo spoedig mogelijk na het branden wordt de boekweit gezaaid. Zes à zeven weken later ziet men zoo ver het oog reikt, op de akkers niets dan de witte bloempjes van het bloeiend gewas. Nu neemt ook de biker zijn kans waar...”.

Hoe de paarden zich in het veen konden voortbewegen zonder in de boden weg te zakken lezen we onder anderen in het volgende uittreksel uit een ongedateerde uitgave van B.L. Harbers, getiteld: „Uit het verleden van Nieuw-Schoonebeek en Omgeving”, blz. 46-47:

„In den vastentijd werd 's avonds niet meer gebuurt. Dan zat men om den haard en moest de rozenkrans gebeden worden. De meisjes

spinnen en de jongens breiden. De huisvrouw bad vóór en lette op de kinderen, dat ze meebaden en niet insliepen.

De dagen werden langer. Gronden van tuin, wei- en akkerland moesten bemest en bewerkt worden.

Ook het turfgraven was aan de beurt. Na 't potten, planten en zaaien in tuin en akker, moest men naar het veen! Daar werd het boekweiteland omgeploegd, fijngemaakt en geëgd. De paarden kregen onder de hoeven „trippen” gebonden, om niet in 't veen te zakken. Trippen waren stevige, een kwart meter in 't vierkant, aan de hoeven afgeronde planken. Een handbreed daarboven bevonden zich hoefijzervormige ijzers, met vier lange ijzeren pinnen die onder de plank omgeslagen waren. De paardenhoef werd in dat ijzer gestoken en boven den hoef met een stevige riem vastgemaakt. Het loopen met trippen leerden de paarden al gauw, na zich eerst daarmede aan de pooten gevoelig bezeerd te hebben. Zoo op de trippen, telkens met de pooten naar buiten zwaaiend, zakten de paarden niet in 't boekweiteland.

Na 't ploegen werden de zonnige dagen afgewacht, waardoor 't bewerkte veen droog werd. Was het droog genoeg, dan begon het „veenbranden”, liefst **bij zuidenwind**. Het noordelijkste land werd in brand gestoken met een emmergrooten vuurkorf van stevig ijzerdraad, waarin brandende veenkolen. De in stevelklompen lopende „branders” liepen met den vuurkorf aan een meterlangen steel over de vlakke en staken de bovenlaag in brand. Anderen verdeelden met ijzeren vorken het vuur over het land; en zoo werd telkens weer zuidelijker de bovenlaag in brand gezet en stegen dikke rookwolken op, waarin het levensgevaarlijk was lang te loopen. Gelukkig, als de wind uit dezelfde richting bleef waaien en niet te hevig, was in eenige dagen het veenbranden afgelopen en kon later in de aschlaag geëgd en gezaaid worden. Maar hoe gevaarlijk het veenbranden werd, als er storm kwam, hebben de Drentsche veenbranden meermalen aangetoond.

In 't laatst van de Meimaand was alle veenboekweit gezaaid. Bleven nachtvorst, hagel en storm achterwege, dan kon men een rijken oogst verwachten. Ik heb één herfsttijd aardappelsrooien en 't boekweitwerk meegemaakt. Achter den maaier moest ik de boekweit met een haak uitrollen tot schoofjes, die zoo eenige dagen bleven liggen. Dan trokken we naar 't boekweiteland om te binden.

In de koude Septemberdagen gingen we 's morgens, met roggestroo-schoofjes op den schouder, naar 't land. Daar werden de boekweitschoofjes, met 'n band van roggestroo om 't midden gebonden, in lange rijen met twee tegenover en naast elkaar rechtop gezet. Na enige dagen drogen werd de boekweit op wagens, waarvan de raderen een paar decimeter breed en soms ook nog met stroo omwonden waren, gehaald.

Alles moest in de schuur opgeborgen tot 's winters, wanneer ze gedorscht werd, wat altijd veel stof veroorzaakte”.

Weer wat anders gerichte informatie over de „brandcultuur” en de „boekweitcultuur” in het Drentse veengebied treffen we aan in een recente publikatie van de hand van H.D. Minder-

houd: Schoonebeek, de eeuwen door. Grepen uit de geschiedenis van dorpen en buurtschappen. Uitgave: De Spiker Schoonebeek 1980.

De schrijver noemt de boekweit „een ware zegen voor de Schoonebeker boer”. Het was een produkt van hoge voedingswaarde dat op goedkope bodem, de veengrond, verbouwd kan worden. 't Was wel erg **bedenkkelijk**, vooral toen in de zeventiende eeuw de brandcultuur zijn intrede deed”, aldus deze schrijver, die dan een beschrijving geeft van dat branden (blz. 54), zoals wij dat inmiddels al ongeveer uit andere bronnen hebben leren kennen.

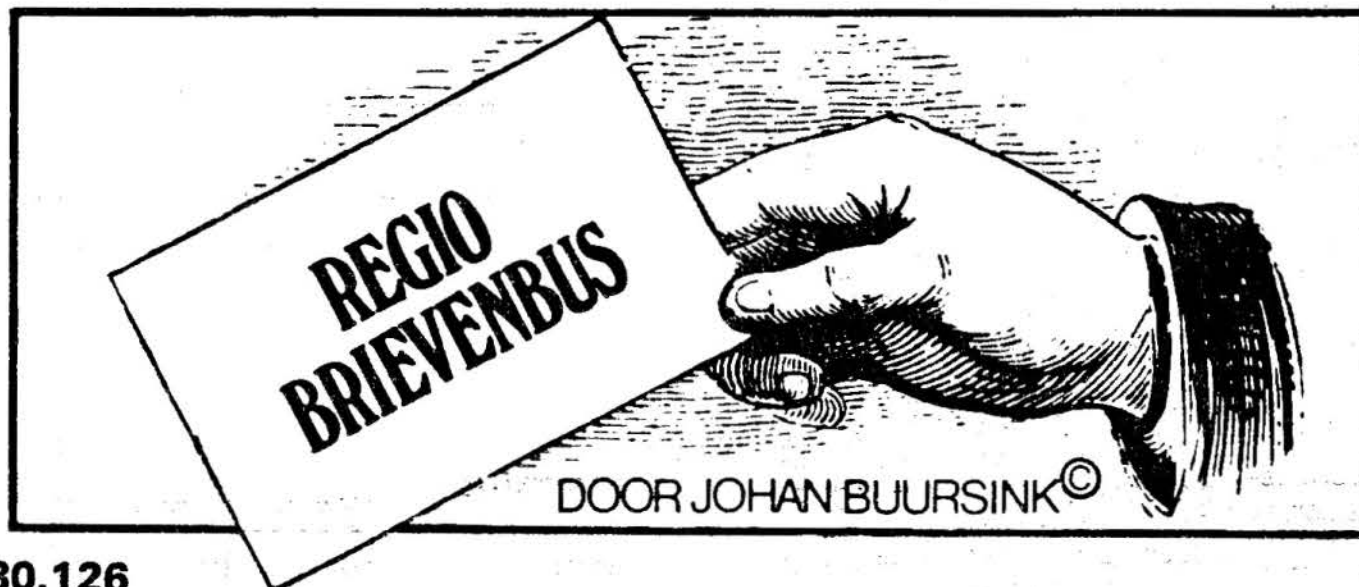
Het aanleggen van de boekweitakkers wordt als volgt beschreven: „Het veen was nat en daarom werden ongeveer 15 cm. diepe greppels gegraven, waarna het stuk grond een jaar bleef liggen om te drogen. In het voorjaar begon dan het klaarmaken van de akker. Met de hak werd de bovenste laag fijn gemaakt en goed doorwoeld. In de maand mei, bij mooi weer en **als de wind oost was** (ook nu nog de garantie, dat het weer goed zal blijven) ging de brand er in. (- -). Tot in de verre omtrek, ja nog verder als we de Drentsche Volksalmanak van 1839 mogen geloven, was de rook merkbaar: „Laat men in Holland en Engeland vrij over den opstijgenden rook klagen, gij getroost het u immers, dat zelfs de dampkring, zoozeer met veenrook bezwangerd zij, dat zij de zon nauwlijks doorlaat, terwijl die zich als een gouden schijf vertoont!” schreven de heren van dit veelgelezen boekje. (- -). Of de rook inderdaad in Engeland merkbaar was, lijkt wel erg onwaarschijnlijk. (- -). De rookwelling duurde gelukkig niet lang: na twee dagen was de smeulende veenlaag uitgebrand of geblust en kon het boekweitzaad uitgestrooid worden in de as. In augustus stond het gewas in volle bloei. (- -). September was de oogstmaand, dan werden de driekantige vruchtjes, die wel wat op beukenootjes leken, geoogst. Op de boerderij werden ze van de vruchtvliesjes ontdaan. Trappen heette dat. In een kuip, gevuld met boekweitzaden stond de trapper, voorzien van een paar oude klompen, voortdurend op de boekweit rond te stampen. Gemalen, leverden de zaden boekweitmeel, waarvan de boerin in onze streken vroeger zo geliefde boekweitpannekoeken bakte of boekweitbrij kookte”. - En tenslotte leren we uit deze publikatie: „Door de steeds verder gaande ontginning van het veen in de twintigste eeuw raakte de boekweitverbouw in het slop om tenslotte geheel te verdwijnen”.

Intussen kreeg ik van **dhr. G.K. te Losser** de toezegging dat hij mij te gelegener tijd nog wat méér wil komen vertellen over de thans in de r.b.b. in behandeling zijnde veenbrandcultuur, en dat zal dan wel begin volgend jaar moeten worden, wat mij betreft.

En in een reactie van **dhr. J.O. te Haaksbergen** maakte deze mij er op attent, dat het veenbranden vroeger ook in Haaksbergen heeft plaats gevonden, hetgeen geconstateerd kan worden uit de oude Markeboeken. Dhr. O. verwees mij o.a. naar een aanhaling eruit in deel 2 van de Historie van Haaksbergen, blz. 114:

„Grote deining in de marke veroorzaakte het onbevoegd in gebruik nemen van een stuk van het Hanenberger veen ten noordoosten van het dorp. Enkele Haaksbergse ingezetenen (- -) hadden daar in 1678 een stuk veen afgebrand en daarop boekweit gezaaid”.





80.126

## Met braandschuppe en veurkorf noar 't ven ...

Als u het hier volgende relaas even mooi en interessant vindt als ik en er ook zoveel uit opsteekt, dan hebben we niet helemaal voor niks zoveel aandacht besteed aan het aandragen van **historisch bewijsmateriaal voor het veenbrandgebeuren in onze regio** en wijde omgeving. Ik zal het relaas zo goed mogelijk Nederlands vertalen, zoals ik het aantrof in een mij door **dh. J.H.B. te DENEKAMP** toegezonden lichtdruk-uittreksel uit een boek, getiteld: „Geschichte emsländischer Moorkolonien nebst einem Teil des Kreises Meppen und Hollands“, von Herm. Gröninger. Het boek is uitgegeven in Lingen a.d. Ems, in 1910, in Druck von R. van Acken - Ons uittreksel luidt:

„Dan komt het voorjaar, en de werkzaamheden in de tuin en in het veld beginnen. Nauweliks zijn de noodzakelijkste werkzaamheden ter plaatse (in der Plaatze) beëindigd, of alles moet naar het veen. Ook de flinkste (kräftigen) meisjes moeten mee aanpakken.

*Mit dei Stäwelholsche up den Nacken  
Noa dei Moore tau hacken  
Un dat kann sei ...*

Zo heet dat in een oud lied. Er moet gehakt, glad gemaakt (gekrauel), verkruid (zerkleinert), geploegd en geëgd worden. De droogte is aanhoudend en doordringend. Alle veenpercelen (Moorflächen) zijn droog en liggen eindelijk klaar om afgebrand te worden. Alleen de wind ontbreekt er nog maar aan. Dag na dag gaan de lieden erop uit met brandschoppen en veurkorf in de hoop dat de wind nog wel tegen de middag zal komen. Maar geen trekje lucht verzacht de brandende hitte. Maar eindelijk. 's Nachts is de wind naar het zuiden gedraaid en 's morgens neemt hij al in kracht toe. Alles stroomt naar het veen. En om tien uur stijgen de eerste dikke rookwolken al omhoog. De jongeman met de veurkorf zet de akker tegen de wind in in brand en weldra raast het vuur over akker en kampen. Waar de brandakkers aan elkaar liggen baant het vuur zich een weg (wält sich das Feuer) over de gehele oppervlakte. Het zou een waagstuk zijn, zich in de verstikkende rook te begeven.

's Avonds gaat de wind liggen. Hij gaat met de kippen naar bed om morgen vroeg weer op te waaien. De rook verdwijnt (verliert sich), af en toe stijgt nog een wolkje op, maar verder is alles uitgebrand.

Maar het vuur is in een bedenkelijke nabijheid van het akkerland gekomen. In een nieuwere kamp gloeien nog op veel plaatsen de veenkluiten. Van de woningen is het (vuur) nog duizend meter verwijderd. De burens (Nachbarn, bewoners van de boerschop) besluiten in alle vroegte (in aller Herrgottsfrühe) het vuur te blussen. Bij zonsopgang is elk licht roodwolkje te ontdekken. Prompt vier uur 's ochtends zijn zes man doende om ook maar het laatste vonkje te blussen. Voorzichtigheidshalve wordt van het gemeste akkerland nog een stuk omgeploegd. Godzijdank is dan alles geblust.

Om zeven uur worden de blussers afgelost om het ontbijt te nemen. Een verzengende wind veegt alweer over het afgebrande stuk veen, grote aswolken met zich mee voerend. Zwarte rook, die overal opstijgt, toont aan dat de veenbranders hun arbeid beginnen. Daar, op enige afstand breekt op de gebluste en bewaakte akker opnieuw vuur uit. Nauweliks zichtbaar, breidt het zich meteen met groot geweld uit. Aan blussen is al niet meer te denken, de strijd moet opgegeven worden. Op de naburige kamp staan de zes, de strijd tegen het vuur op te nemen. Van een grote strook is alles, wat maar droog is, verwijderd. In een breedte van honderd meter komt het vuur naderbij, een verstikkende rook voor zich uit drijvend (wäzgend). Tot hiertoe en niet verder, roepen de blussers elkaar toe. Elke vonk wordt met natte aarde verstikt (gedämpft). Het vuur schijnt al bedwongen te zijn, als bemerkt wordt dat op één plaats een vonk is overgesprongen. Met razende snelheid breidt zich thans het vlieg vuur (Flugfeuer) uit, onder handen van de blussers door (unterhalb der Linie). De wind zwelt aan tot een razende (brausenden) storm. En het is pas elf uur.

Opnieuw wordt een akker prijsgegeven en op de pas geploegde akker wordt post gevat. Boodschappers worden naar het dorp gestuurd om hulp. Er moeten zandwagens komen, alleen met zand kan nu nog wat bereikt worden. Het ongeploegde land kan weliswaar de sterke brand vertragen maar niet tegenhouden. Reeds begint de rogge op verscheiden plaatsen te branden en om te vallen. En dan: daar komt plotseling een van de boodschappers terug en roept dat het vuur al tweehonderd schreden verder is. En inderdaad. De storm of een wervelwind heeft het

door de lucht verder meegevoerd. En reeds stonder er al verscheiden turfhopen in vlammen en het vuur breidt zich maar uit, zowel over akkers als over de wilde bodem. Het tast al een kleine houtopslag aan van berken, eiken en dennen. Deze laatste branden als fakels en de vlammen slaan er meters hoog uit. De hemel is van de veen rook (Moorrauch) zo zwart als de nacht, de zon lijkt op een bloedrode schijf.

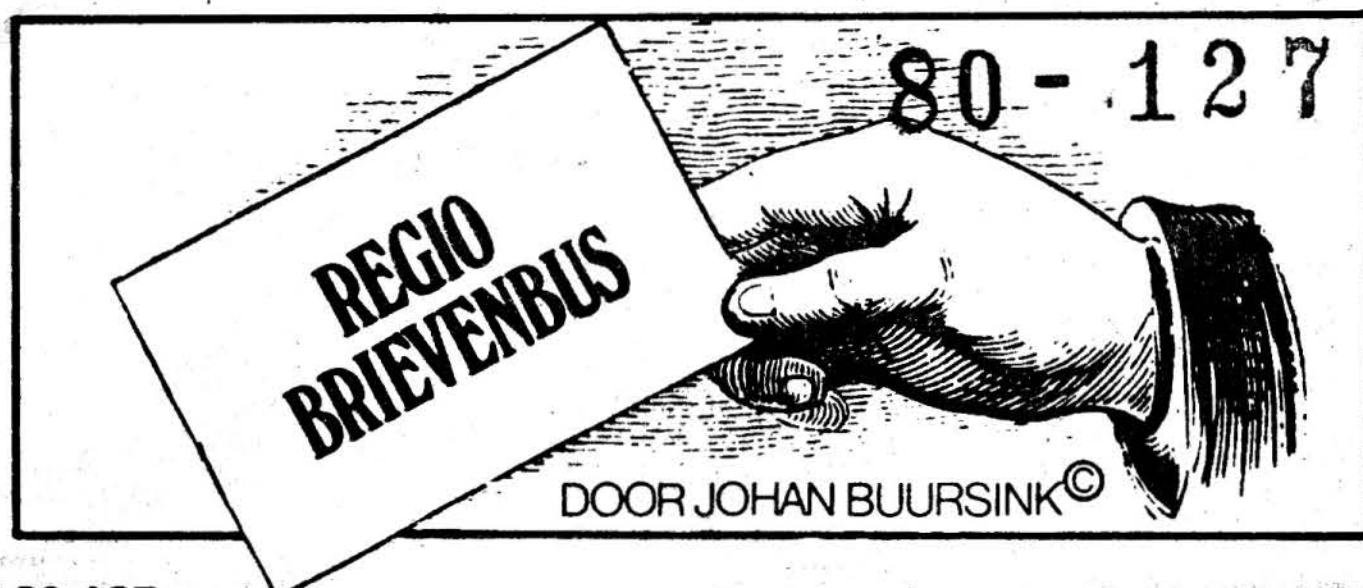
De eerste zandwagens komen. Ook van andere kanten komen boodschappers om hulp. Hier zou een schapenstal branden, daar lopen huizen gevaar en daar begint men al te ontruimen. Ook hier is het vuur nauweliks meer als honderd schreden van de gebouwen verwijderd. Elk brandbaar stofje plant het vuur verder voort. De rook wordt steeds dikker en lager, de zon is niet meer te zien. Alles schijnt verloren ....

Maar, wat is dat? Plotseling gaat de wind liggen en dikke regendruppels vallen sissend in het vuur, zodat de vonken hoog opspringen. De hemel bracht hulp in de hoogste nood. Opgelucht en met een dankbaar hart staarde iedereen naar de hemel. Het vlieg vuur heeft zijn kracht verloren. Afgemat gaan allen naar huis om zich uit te rusten en zich op te frissen en de verbrande ogen met karnemelk af te koelen.

Behalve dit zelf meegemaakte feit zouden er nog veel meer en nog ergere vermeld kunnen worden. Elke oudere veenboer weet daarover een liedje te zingen. Bizonder erg wordt het wilde vuur in de turfgraverijen en in het groentevengebied (Grünlandsmoor). Daar zijn al duizenden dagwerken turf en een rij gebouwen en woningen de elementen ten offer gevallen. Daar helpt geen ploeg en geen brandspuit tegen. Het vuur graaft vaak diepe gaten in de bodem en brandt hele stukken wel een voet diep uit. Zand is het enige middel om het vuur te smoren. Vaak moesten hele gemeentes dagenlang zand aanvoeren".

*Tot zover voor vandaag dit relaas, dat ik zo nauwkeurig mogelijk vertaald heb, de tekst op de voet volgend. Aan de nogal stuntelige en vaak onsamenvangende verteltrant en de wat onbeholpen stijl heb ik zodoende praktisch niet geschaafd. De schrijver zegt, dat hij er zelf bij is geweest, anders zou ik die plotselinge regen hulp van de hemel wel met een korrel zout willen nemen. Of tóch.....? In elk geval weten we nu wel afdoend, dat het afbranden van het veen ook wel degelijk uit de hand kon lopen en dat is dan ook wel eens op het Aamsveen onder Enschede gebeurd.*





80.127

## Veenboekweit - van zaaien tot dorsen

De rest van het boekweitverhaal uit de „Geschichte emsländischer Moorkolonien“ usw. (blz. 72-73) laat ik hier volgen, eveneens in een zo woordelijk mogelijke vertaling:

„Was het boekweitveen gebrand, dan werd begin juni de boekweit gezaaid. Er waren altijd „noaknooiers“ (Nachknoier), die pas brandden als de burens al gezaaid hadden. Vaak werden dan de reeds bezaaide akkers van die burens weer overgebrand.

Als regel gold: Vóór Sint Jan moet de schuldi-ge dat land weer nieuw bezaaien, nadien echter schadevergoeding geven.

Bleef de boekweit voor nachtvorst, storm en hagel gespaard, dan kon men een rijke oogst verwachten. Doch maar al te vaak verstoorde een nacht de beste verwachtingen. De boekweitverbouw was een loterijspel: óf nieten óf opbrengsten. - **De boekweit is nich eerder zeker of men mot hem in 't lief hebbn, zear de vrouw en doo veul eer de-pannkookn in de asche.** De boekweit kan Gods weer en weend nich verdräegn, wör d'r zegd. Begin september werd de boekweit gemaaid. Dat was dan een drukke tijd. Voor dag en dauw (voor Tag und Tage) togen de maaiers er op uit met zeis, Krapp (?) en haak, beladen met een Katine (?) vol karnemelk of water en een korf vol pannekoeken. Vaak was het 's morgens nog zo donker, dat ze het juiste veld nauweliks konden vinden; ook moest dikwels van elf tot vier uur de werkzaamheden rusten omdat de boekweit te haal (hall, trocken) werd. Tot één hectare werd dagelijks gemaaid. Was het weer aanhoudend droog, dan ging het vlot met het vervoer van de boekweit. Daar sommigen echter tot honderd voer oogstten werd meermalen een derde paard (Härwstdriwer) van de Bawinkeler markt gehaald.

's Morgens om twee tot drie uur gingen de eerste wagens er al op uit, om tegen acht, negen uur al met het eerste voer boekweit terug te komen. Nog twee voer en dan was het al donkere avond.

Was de boekweit al droog, dan moest 's avonds ook nog een heel voer met de vlegel gedorst worden, wat voor de vermoeide mannen lang geen kleine prestatie was. Uit één voer werden voor gewoonlijk acht tot twaalf Vierup (?) boekweit gedorst.

Sommige voerlieden gingen niet eens naar bed. De paarden werden weer aangespannen, de voerman hulde zich in paardedekens, en slapend reed hij dan tot in het veen, om na

twee uur op de gewenste plaats te ontwaken. Van een voerman wordt verteld, dat hij 's nachts het paard voor de boekweitwagen zou hebben gespannen, daarbij vergetende het inspan vast te maken. Omdat het koud was, nam hij het paard bij de teugel. Pas na drie kwartier kwam hij tot de ontdekking, dat hij de wagen vergeten had...”

*Tot zo ver gaat dit relaas van de schrijver Herm. Gröninger (1910). Bij enkele voor mij onvertaalbare, klaarblijkelijke verouderde dialectwoorden, heb ik een vraagteken geplaatst. Misschien kan een onzer lezers hier uitkomst brengen.*

*En dan ligt hier nog een aanhaling uit een jongere publikatie met aanhalingen uit een negentiende eeuwse rapport, die ons eveneens historische gegevens verschaffen over ons door een enkele lezer zo omstreden onderwerp.*

Het titelblad vermeldt: „Die Historie vom Twist. Skizzen zur Geschichte einer Grenzlandschaft und der ersten münsterschen Kolonie im Bourtanger Moor, von Horst H. Bechtluft, Meppen/Ems 1977”.

De schrijver haalt een verslag aan (blz. 108-109) over de boekweitverbouw (en heel bijkomstig ook van rogge) in de zogenaamde **brandcultuur**, welk verslag werd uitgebracht door de terzake kundige waarnemer, de latere Baurat Oppermann, aan de Pruisische Minister voor landbouweconomische aangelegenheden, in het jaar **1868**. Over de fantastisch grote opbrengsten bij het door hem zo genoemde **Buchweizenbrennen**, het boekweitbranden, maakt hij daarbij de opmerking, dat de boekweit, die tegenwoordig veel lieden alleen nog maar van horen zeggen zullen kennen, geen graansoort is doch een gewas uit de Duizendknoopfamilie (Fagopyrum), die zo uitstekend gedijde op de aan de oppervlakte afgebrande witte turf. Van het meel van het boekweitzaad werd vooral pannekoek gebakken, den Bookweitn-Janheenk (Bookweiten-Janhinnerk).

Aanhaling uit het genoemde Oppermann-rapport van 1868:

„Voor het afbranden van het veen, de zogenaamde brandcultuur, wordt het veen allereerst in akkers verdeeld van 6 tot 10 schreden breed en in een willekeurige lengte, welke akkers door sloten van ongeveer twee voet in 't vierkant begrensd werden. Deze laat men in de ongeveer vier voet diepe hoofdgravens aan de wegen of op andere diep gelegen punten uitmonden.

In de naherfst en winter, voor de vorst in-treedt, wordt het veen grondig gehakt, en dat

werk wordt in het voorjaar met een viertands hak herhaald. De grote veenbrokken worden, als ze uitgedroogd zijn, met de hak kapot geslagen en ook wel met de egge fijn gemaakt. Zijn deze stukken veen dan zo droog geworden, dat het vuur er in kan blijven gloeien, dan worden op afstanden van ongeveer acht voet droge stukjes turf bij elkaar gelegd en daarin wordt dan vuur gebracht door brandende kolen met behulp van een ijzeren pan zo goed mogelijk over het terrein te verdelen. Dit aansteken van het veen geschiedt tegen de wind in.

Bij de verspreiding van het vuur is de grootste voorzichtigheid geboden, daar men moet zien te bereiken, een dieper inbranden dan één duim (1 Zoll) als oneconomisch te verhinderen. Weliswaar kan het dieper indringen van het vuur verhinderd worden door de natuurlijke vochtigheid van de eronder liggende veenlaag, maar in droge jaren komt het dikwels voor, dat het vuur, dat niet door enige intussen opkomende regen geblust werd, tot op drie voet diepte doordringt, waardoor het veen voor de verbouw van gewassen voor een groot aantal jaren ongeschikt geworden is.

Na de regelrechte brand is dan over het gehele veen een aslaag verspreid, waarvan dan stuk voor stuk de ashopen uit elkaar worden en verkruid worden.

Zonder verdere bewerking en bemesting van de bodem wordt daarop de boekweit in de vaak nog warme as gezaaid, ingeharkt of door lichte eggen met houten tanden, die door mensen getrokken worden, ingeëgd.

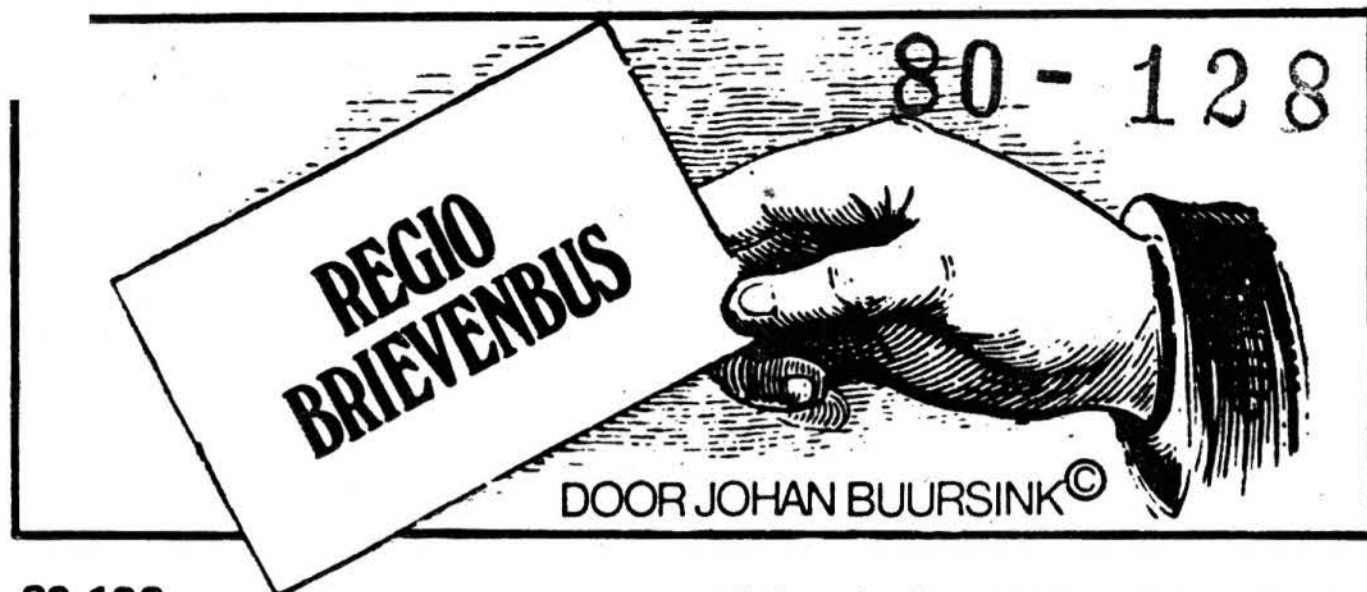
Dezelfde bewerking wordt elk jaar herhaald, alleen met dit verschil, dat zodra de akker dat mogelijk maakt, niet meer met de hand maar met de ploeg wordt gewerkt.

De hier geschilderde cultuur kan zo lang voortgezet worden tot de bovenste veenlaag in een dikte van hoogstens acht tot negen duim, geheel afgebrand is. Deze tijdsduur hangt geheel van de hoedanigheid van het veen af en is nooit groter dan acht tot tien jaar, binnen welke tijdruimte het veen reeds met elk jaar minder opbrengst gegeven heeft. Daarna is het veen voor de eerste twintig tot dertig jaar voor de vruchtverbouw onbruikbaar, herstelt zich (benarbt sich) echter geleidelijk weer, om dan verder nog als schapenweide benut te kunnen worden.

Meestal wordt bij de brandcultuur alleen boekweit verbouwd, en zeer zelden wordt af en toe eens met rogge afgewisseld”.

Aan dit uittreksel voegt de schrijver nog toe, dat van de veenbodem door ontwatering en bemesting voor de landbouw nog wel aanzienlijke opbrengsten te behalen waren, maar, afgezien nog van de arbeidsintensiviteit was dit praktisch onuitvoerbaar in die tijd, omdat de enorme hoeveelheden benodigde natuurlijke mest niet op te brengen waren.





80.128

## Snee met vèndaamp...

Ik heb me dikwels afgevraagd wat die uitdrukking toch zou betekenen: „snee met vèndaamp”, sneeuw met veendamp. Ik heb nooit een verband kunnen ontdekken tussen zo'n uitdrukking en de omstandigheden, waaronder het werd gezegd, of liever: ik heb me die later nooit kunnen herinneren. En tòch zei moeder het wel eens, wel zo vaak zelfs dat het in ons geheugen bleef zweven tot later, tot nu aan toe. Als ze nou gezegd had: „vendaamp met snee”, dan was er nog een punt van herkenning geweest. Want het zou wel eens kunnen gebeuren, dat er in het voorjaar, als het veenbranden van start ging, nog een verlate sneeuwvui het gebeuren kwam verstoren, maar als er eenmaal sneeuw is, dan is van het afbranden van het veen natuurlijk geen sprake. En uitgerekend dáárop duidt die wazige en onzinnige uitdrukking: „snee met vendaamp”.... Daar komt **dhr. W.F. te Almelo** me uit de droom helpen. Je familie mag je niet in de steek laten, zal hij wel gedacht hebben, want hij is getrouwd met de achterkleindochter van mijn overgrootvader van moederskant, vertrouwde hij me toe, maar dan in voor hem wat begrijpelijker stamboomkonstruktie. Maar dat hoeft allemaal niet in de krant.

Welnu: het was vroeger niet ongebruikelijk om op kindervragen of ook wel op kinderlike vragen een flauw, kinderachtig antwoord te geven, bijwijze van grappenmakerij. Zoals ik onlangs nog schreef: als we moeder eens vroegen: „Moo, woo laat is 't?” dan kon ze antwoorden: „Half detteen”, en nu herinnert dhr W.F. mij er aan, dat er ook wel gezegd werd, vooral onder ouderen: „'n keteer vuur 't hoonderpissen”, wat zoveel betekent als: „'n kwartier voor het plassen van de kippen”. Zo werd er vroeger ook wel als een soort grap geantwoord op de vraag: „Wavver wéér zo'w kriegn?”, d.i. „Wat voor weer zouden we krijgen”: met een onzinnig gezegde: „Snee met vèndaamp”, en dat was te enen male een onmogelijkheid. - Ter vergelijking ook nog het gangbare flauwekul-antwoord op de vraag: „Wanneer zö'j mij eindelijk ees betaaln?": „As poasken en pinkstern op éenen dag vaalt!”, d.i.: „Als pasen en pinksteren op dezelfde dag vallen!”. In het Hollandse spraakgebruik zei men in zo'n geval wel: „Met sint juttemis, als de kalvers op het ijs dansen!”. Misschien komen er nog méér van zulke dwaaze dingen los als men aan bovenstaande gevallen wordt herinnerd. Met dank aan de mij nog steeds persoonlijk onbekende heer W.F. uit Almelo, wiens vrouws grootvader in mijn vaderloze kinderjaren als oud-oom een grote rol heeft gespeeld in mijn jonge leven: Hennik-oom van wie ik vooral het oude Twents van midden vorige eeuw geleerd heb en die mij zo veel anekdotisch allerlei uit het oude Twentse

volksleven heeft verteld. Vooral hij was het die in mij belangstelling en liefde heeft gewekt en aangewakkerd voor eigen stad en land en volk en historie...

## Veendamp nog in de jaren twintig

Daar bracht me de post als verrassing een mooie brief van **dhr. B.J.H. te Hengelo**, van wie ik in het verleden al menigmaal een reactie geplaatst heb, doch wiens brieven ik alweer geruime tijd gemist had. Ik ben blij dat we elkaar nog niet uit het oog verloren hebben!

U zult er geen bezwaar tegen hebben dat ik hier de brief in zijn geheel ga plaatsen? Hier is hij:

„Johan Buursink! Het is alweer enige tijd geleden dat ik nogal eens reageerde op de Regio Brievenbus. Dat was toen er geschreven werd over het grondhooft. Ja, ja, over enige maanden hoop ik mijn 75e verjaardag te vieren. De rubriek Buursink volg ik altijd nog met zeer veel interesse. Zo ook nu over de veenverbranding. Johan, **Ik kan je wel verzekeren dat veenverbranding in de jaren twintig wel degelijk bestond.** Maar dit gebeurde altijd in uitgeveende grond, dat is veengrond waar de turf uit is. En het gebeurde ook wel op dunne lagen veen. Daar werd dan boekweit in gezaaid. Het veen tussen Vriezenveen en Vroomshoop. Hieronder valt ook Daarerveen, daar zijn grote percelen bij die helemaal uitgebrand zijn. Die veenbranden dat kon alleen als de bovenlaag goed droog was, n.l. bij een droge zomer en 's winters bij een lange vorstperiode, als het veen goed droog was. Dan kon het wel tien centimeter diep inbranden. Maar het is niet zo dat als de brand er eenmaal in zit, alle veen dan verbrandt. In de regel slingert zich de brand als een slang door het veen. Het was ook nog enigszins gevaarlijk om in het veen te lopen waar de brand in zat. Het vuur zat soms direct onder de bovenlaag. Soms zag je helemaal geen open vuur, alleen maar rook. Veenbrand is net zo als houtskool branden. Je ziet wel rook maar geen vuur. Wel als je het openmaakt, dan komt er voldoende zuurstof bij.

Johan, ik hoop dat dit schrijven jou en ook dhr T.B. te Enschede enigszins duidelijk gemaakt heeft. Dhr A.J.G. te Enschede schreef dat hij de veendamp nóg kon ruiken. Ik kan mij dat best indenken omdat in het Duitse gedeelte van het Aamsveen voor en na de oorlog het 's zomers zowat altijd rookte. (Ik neem aan dat de schrijver hier de Eerste Wereldoorlog bedoelt. Bsk.)

Hr. Buursink, hou je taai, dat doe ik ook, en met dit weer bloedworst in de pan, want doar kö'j met vedàn! De groeten...”

### MIJN OPMERKING:

**Deze brief is van de 4e december, dus kon dhr. H. de nadien verschenen brieven nog niet gelezen hebben met allerlei tech-**

nische bijzonderheden. Waar de diverse beschrijvingen van elkaar afwijken, kunnen we konstateren dat de brandmethodes overal wel wat verschillend zullen zijn geweest.

En wat de laatste wens betreft: **Bloedworst, op zien Enscheder plat gewoon buukesbrood, en bakleaver nich te vergettn... woo kö'j dat zo roadn... da's ja 't beste ettn wat 'n verstaandig means zich mår weunschen kan... en doar goa'k middn in de nacht vuur opstaan at 't nich aandrs wil.**

## Tuffel van de veeldgrond...

Op een bewering van dhr T.B. te Enschede in r.b.b. 80.123 komt **dhr. G.J.K. te Hengelo** in een nieuwe brief thans terug. Eerst even de opvatting van dhr. T.B. herhalen: „Niet veen of het abusievelijk genoemde VEENGROND werd afgebrand maar HEED of VEELD. Ook geen HEEDGROND of VEELDGROND, want dat word a'w 't plat good wilt zeggn: NOOOIIT duur dee oale boern zeg”. Hierop dhr. G.J.K.: „Als dhr. T.B. zegt, dat oudere Twentse boeren nooit praten over HEEDGROND of VEELDGROND, ben ik het wat dat heedgrond betreft wel met hem eens, maar met veeldgrond niet. Dat werd en wordt nog wel degelijk zo genoemd. Als dhr. T.B. beweert dat VEELD nooit veeldgrond werd genoemd en dan NOOOIIT schrijft, wat voor hem dus alle commentaar uitsluit, is dat de reden waarom ik hierop reageer. 't Hasseler Brook was vrogger vuur drie kwart 'n veeld. Dat is now almoal ontgunnen en de veeldgrond is now grösgrond of bouwlaand wördn en iej könt in veeldgrond wa nen lekkern tuffel verbouwn, mår iej mutt hem wa good 'n luk onder 'n jas gevven”.

- Uit deze inleiding van de brief van dhr. G.J.K. hebt U al gezien dat we even iets een andere kant opgaan, omdat dhr T.B. de benaming van grondsoorten even in het geding bracht. Dat is juist interessant in deze discussie, die ik nog steeds niet af wil ronden omdat de gegevens zo schaars zijn en ik hier de gelegenheid heb, heel wat misverstanden die uit onbekendheid zijn ontstaan, op te lossen. Hoewel dhr. T.B. de deskundigheid van CATO ELDERINK nogal in twijfel trok, wil ik toch nog even wijzen op het mooiste gedicht, dat naar mijn mening Cato Elderink nergens heeft verbeterd, en dat voorkomt in haar boek: Twènter Laand en Leu en Lèven: **Dauwtrèèn in de Vèldgrond.** Ik citeer het laatste koeplet van dit gedicht van Cato Elderink:

„Zóó as 'n oald gezicht glaanst bi-j et vrom gedènken

An alle leefde en lost, dee 't lèven ook wol schènken,

Zóó löcht de vèldgrond dan in waarme stille pracht

Ten hèmme! op en lacht”.





80.129

## Veenbranden als roofofbouw

Ik zou het onderwerp VEENBRANDEN al afgesloten hebben als niet dhr W.F.A. te LOS-SER mij nog wat materiaal had bezorgd, waaruit ik toch nog een en ander wil putten. In de eerste plaats wil ik daarbij verwijzen naar „NEDERLAND, Handboek der Aardrijkskunde” door R. Schuiling, 6e druk 1934, deel I, blz. 481/2: Landbouw op hoogveen.

Daarin wordt gesteld dat o.a. de Drentse venen als gevolg van de Hervorming, als kloostergoederen overgingen in bezit der gewestelijke besturen, „die ze gaandeweg aan particulieren ter ontginning overdeden”. Behalve van de heide (schapen, bijen, bezems), „trokken ze voordeel van een soort ROOFOFBOW, die denkelijk eerst in 't eind der 17de eeuw in ons land is begonnen. Van ons land uit heeft deze zich in korten tijd over geheel Noord-Duitschland verspreid.” - Als verdere dokumentatie voegt de schrijver hieraan nog in een noot toe: „Picardt, Antiquiteiten, 1660, bespreekt wel de venen en het veengraven, maar veenbranden kent hij niet. Was het den stichter van het naar hem genoemde Picardië bekend geweest, hij zou het stellig niet hebben verzwegen. In Oost-Friesland liet de predikant Bohlen (Bolenius) uit Wildervank den ervaren brander JAN KRUSE overkomen, om daar de bewoners het veenbranden te leren.”

Het veenbranden, zoals Schuiling dat verder beschrijft, hebben wij hier al uit andere bronnen leren kennen. Dat de boekweitopbrengst zeer wisselvallig was, hebben wij al jaar en dag geweten uit een spreuk, die nogal eens aangehaald wordt: „Bookweitsoad en vrouweleuroad lukt mår éénmoal in de zövven joar, àt 't lukt”, en SCHUILING geeft dienaangaande natuurlijke oorzaken:

„De opbrengst was zeer wisselvallig, vooral door de lage temperatuur van den natten veenbodem, die de zomerwarmte traag opneemt, terwijl de, gedurende een helderen zomernacht, uitgestraalde warmte slechts zeer langzaam van beneden wordt vergoed; daardoor kwamen er op het veen midden in den zomer wel eens nachtvorsten voor (in den nacht van 21 op 22 Juli 1881 vernielde één nachtvorst in de gemeente Emmen 3/4 van den oogst, geschat op f. 132.000). Ook de late oogst (october) verminderde de opbrengst nu en dan aanzienlijk. ( ) Thans behoort het telen van veenboekweit tot het verleden; van de dozijnen boekweitmolens is niet een meer over.”

## Waar ligt Mofrika?

Een aardige opmerking in het aangehaalde artikel van Friedrich Hamm over die „Haarrauch” wil ik u niet onthouden. Dat wij in 't algemeen in Nederland de Duitsers als „moffen” schelden, is ook voor de Duitsers geen geheim. Omgekeerd heb ik weleens gelezen

dat wij door de Duitsers wel eens voor „Holländische Muffen” worden uitgemaakt. Uit mijn jeugd herinner ik mij dat wij, over Duitsland sprekende, ons dikwels de laatdunkende naam MOFRIKA lieten ontvallen. Tegenwoordig kom je die scheldnaam niet meer tegen. In „Moorrauch” schrijft Friedrich Hamm hierover: „De oorzaken van dergelijke verduisteringen (Miszhelligkeiten) lag 100 km ver van Osnabrück verwijderd in het kleinere Emsland, de huidige Kreisen Meppen en Aschendorf-Hümmling. Dit gebied tussen Lingen en Papenburg droeg destijds de scheldnaam MUFFRIKA, die de Emslanders echter helemaal niet graag hoorden. Die naam komt echter in geen geval van het branderig ruikende gemuf (Gemüffel), dat van Mofrika als veendamp (Haarrauch) opsteeg. Veelmeer stamde deze landschapsnaam van de spottende aanduiding MUFFEN of MOFFEN, waarmee de Hollanders hun grensburen aan de Ems bedachten”. - Een beetje „goedkoop” vind ik deze verklaring van Friedrich Hamm wel. Want... hoe kwamen die Hollanders er bij, hun grensburen voor „moffen”, d.w.z. muffers, stinkers uit te maken? Zou het niet juist kunnen komen van dat „muffen”, kwalik rieken, Duits: „muffen”, verbasterd of liever vertwentst tot möffen, vernederlandst tot möffen, dat bij oostenwind van al die veenbranden naar hier kwam overwaaien?

Wie het beter weet mag zich melden.

## Veendamp als milieu-verontreiniging

Over de rook, die door de veenbranden verspreid werd, schrijft SCHULING:

„... welker rook soms eenige der schoonste Meidagen bedierf; dikke wolken stegen dan omhoog en verspreidden zich vanuit n.w. Duitschland en ons land over groote uitgestrektheden (in 1860 tot de noordafhelling der Alpen, in 1859 tot in Hongarije en Zevenburgen!).

In het reeds eerder aangehaalde werk uit 1838 van F.B. Diepenbrock: „Geschichte des vormaligen münsterschen Amtes Meppen usw.” wordt over een der destijds rookmakers („Dampfmacher”) gesproken als HAARRAUCH, wat wij gerust als HAARROOK kunnen vertalen, omdat bij ons ook de naam HAAR bekend is als begroeide hoogte. Hierover wordt geschreven in verband met de vestiging van nieuwe veenkolonies: „Al naar het geworpen lot betrokken de nieuwkomers (Ansiedler) de hun toegevalen plaatsen, bouwden zich armzalige hutten ( ), hakten de wilde bodem los, staken die met het vuur van hun tabakspijp in brand, en veroorzaakten daarmee zo veel rook en damp (Rauch und Dampf) dat het in het buitenland niet onbekend kon blijven dat er in het amt Meppen veertien nieuwe veenkolonies (Moorkolonien) aangelegd waren. Omdat men de kleine steppen, die afgebrand werden, ook HAAREN (Hare) noemt, behield de rook de naam HAARROOK (Haarrauch).”

En zo kom ik op een mij door dhr W.F.A. verstrekte publikatie in het tijdschrift „Niedersachsen” van 1964: „HAARRAUCH” van Friedrich Hamm. Uit deze publikatie vernemen wij o.a. dat de „Brandkultuur” omstreeks 1900 daar streng verboden werd, „omdat het intussen volksrijker geworden Noordwest-Duitsland de op verre afstand (weithin) werkzame plaag zat geworden was en omdat men ook andere, meer economische methodes voor het vruchtbaar maken van het veen had leren kennen. Daarmee eindigde dan ook de hoogte- of haarrook (der Höhen- oder Haarrauch) die alle omwonenden (Umlieger) van het Emsland eeuwenlang gevoelige last had veroorzaakt.”

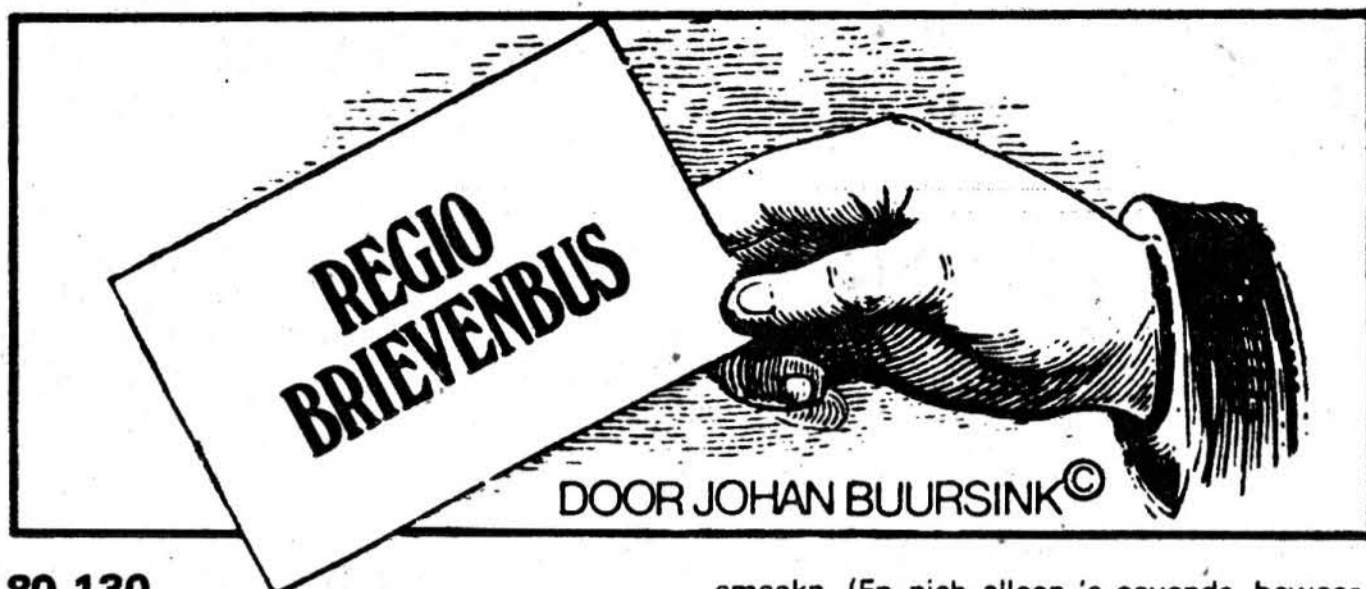
Ter verklaring van de naam Haarrauch, waarmee wij gerust onze benaming VENDAAMP kunnen vergelijken geeft de schrijver de volgende veronderstelling: „Voor het afbranden zochten zich de veenbewoners (Siedler) zeker niet de vochtigste delen van het veen uit, maar koos men de met minder last ontwaterbare, tot geringe bodemverhogingen hoger gegroeide veengebieden” - en aan deze hoogten ontleende men dan de naam van de rook, en niet aan het veen zelf, zoals bij ons.

De schrijver van bedoelde publikatie vertelt daarin hoe hij zich die „haarrook” uit zijn geboortestad Osnabrück herinnert toen hij als schooljongen elk jaar tussen midden mei en einde juni die blauwachtig grijze droge nevel (Dunst) meemaakte, die een of twee dagen over de stad en de omgeving trok, waardoor de zon bruinachtig gekleurd en in haar uitstralingskracht verzwakt werd; daarbij rook de hele lucht, tot in de woningen toe, enigszins branderig. Het uitzicht werd aanmerkelijk belemmerd. Onder deze trieste, drukkende natuurstemming (Naturstimmung) hadden vooral in de nauwe straten veel stadsmensen lichamelijk te lijden. En dat, terwijl de oorzaak, de veenbrand, op een afstand van rond honderd kilometer verwijderd lag.

„Bijzonder bemerkbaar maakten zich de gevolgen van dit nevelige verschijnsel daarom in de doktershuizen”, aldus deze schrijver, „omdat alle patiënten, die ook anders al enigermate over ademhalingsbezwaren klaagden, nu wel heel erg geplaagd werden en nu allen hoopten op verlichting van Oom Dokter, die hun echter ook geen zuivere lucht kon verschaffen. **Mieserig-koud regenweer volgde bijna altijd op de haarrook (vendaamp)** en bracht daarna weer een goed uitzicht en deed alle ademmoelijkheden weer verdwijnen”. En daarmee zijn we weer op ons uitgangspunt aangeland: het spreekwoord dat dhr G.J.K. uit Hengelo op het tapijt bracht, at 'n vendaamp blij hangn en nich de heugte in wil, dan gif 't reagen.

Het kon niet anders of dhr W.F.A. uit LOS-SER verstrekte mij ook nog literatuur over de VEENROOK van de hand van A.C.W. STARING, in de vorm van een gedicht onder die titel, met aantekeningen, maar daartoe ontbreekt mij vandaag al weer de ruimte.





80.130

## Van tōrf en schadden en 'n Bookweitn Jan- Heenik

Het wordt nu toch tijd, dat we van al dat veen en van die veendamp en veenbrand afstappen, maar eerst moeten we toch wel de laatste brieven afwerken om tot een goed besluit te komen. Eerst dan maar de brief van **dhr G.J.K. te HENGELO**, die ik in de voorlaatste regio-brievenbus al aansneed. Hij vervolgt:

„Wiej dwaalt now wa 'n luk van 't ven en den vandaamp of, dee as iej doar vrogger ok wa roekn kondn met noorder weend van oet 't Langven of Kloosterhaar en misschien nog wa van wieder op. Mär 't ven is ja ok laandbouw- of grōsgroond wōrdn en 't heed en de veeldgroond hebt dit met mekaar gemeen, dat ze vrogger albei vuur braand (= brandstof. Bsk.) gebroekt wōrdn: 't ven vuur 'n tōrf en de veeldgroond vuur schadden. En iej kondn ja gin schadden stekkn as iej doar gin grond an leutn. Wieders was d'r ok nog **mōsgroond**, mär dee was vuur **dekplaggen** um de weenterdag de tuffeln of te dekkn teggn de vorst. As de veeldgroond ontgunnen wōrdn dan mos d'r eerst met ne zwoare ploog schuurd wōrdn en dat gung d'r dan deep duur, zodat de boavenloag zo deep vot kwam dat iej doar vuur bouwlaand 't aander joar (= het volgende jaar. Bsk.) nich wier met de ploog in de heedstobbens en de wortel kwammn. Vuur grōsgroond was dat nich neudig, want dat hooven ja nich zo deep um, en doar was dan de grond ok nog better van. 't Was zo, dat iej met deep schuurn (= scheuren) wal de beste boavenloag deep vot drokkn en vaak grieze en rooie grond boaven brachtn.

Dee grieze veeldgroond is naa slechte grond en iej könt ja nog better rooie grond 'n moal good kriegn as dee grieze. Um dan humus in dee grond te kriegn wōrdn d'r vaak lupienen op zæjd en dee wōr d'r dan (noa 't bleujn. Bsk.) school (= ondiep) wier oonder strekkn. (strekkn = van striekn = ondiep ploegen). (Veeldgroond en grōsgroond met de ploog um maakn is schuurn of scheurn, tuffellaand en roggelaand wordt met de ploog um-bouwd). (Aan dat ploegen of ombouwen van zijn land heeft de boer, dat is eigenlijk de bouwer, zijn beroepsnaam van land-bouwer te danken. Tegenwoordig zeggen sommige lieden veel liever agrariër, maar een gewoon mens stoort zich daar niet aan. Bsk.)

Al zukke werkzaamheden warn de vroggerdag vuur de boern zwoar weark en dan leut zich 's oavends nen bookweitn-Jan-Hennik good

smaakn. (En nich alleen 's oavends, bewaarmie, want 'n dag begun a met pannkook, nam zien beloop met pannkook en kwam an 'n eand met pannkook. Bsk.)

Bookweit wōrdn hier ja vrogger vōl verbouwd. Doar maaktn ze gruttenmel van vuur de pannkook. Nen bookweitn-Jan-Hennik is nen dikkn pannkookn.

Dan nog nen teller kearmelk of görtnpap tot besloet en as ze dat achteroet wearkt haddn, kreupn ze nog wa reukloos 'n moal de berrestieë ien.

Görtnpap doar heur iej ja gils nich meer van, ok nich van plegestnsoep. Gört (= gort) en plegest (gerst) (plegest is verbasterd van pelgerst, gepelde gerst. Bsk.) wōrdn beide van gerstkorrels (gerstekeurn. Bsk.) maakt, dacht ik, misschien weet iej 't better, Johan. Mär wa'k nog vroagn wol, Johan, woarum zegt ze dan nooit görtsoep en plegestnpap? IK weet 't nich! Now zin ik ja duur den heer T.B. oawer 't veeld en de veeldgrond waarachtig bij 'n görtnpap terechte kommn. Dat krieg ik vanaovend nich in 'n teller. Ik nem mij nog wal 'n klein bōrrelke en dan goa'k 't nus ien, want de klok lōp net los vuur twaalf uur. De groetn en de komplemeantn an de vrouw. Gait-Jan oet Hengel”.

### MIJN REAKTIE:

Ziezo, die heeft z'n gemoed ook weer leeg geschreven voor een avond, en dat steet hem náá te priesen! Op ziene leste vroeg kaan'k nich aans as met ne wervroag bescheed gewwn: woarum zegt ze nooit görtsoep en plegestnpap? vrōg Gait-Jan. Boh, Gait-Jan, woarum zegt ze nooit erftnpap en beschuutnsoep? Woarum doot ze sniebonenbōlles aait in de soep en nooit in de pap? En woarum dōt de vrouw now ees nooit nen trad wos in de havermoutpap mär wal in de broenebonensoep? Heb iej walees nen hoond heurn kraëjn en nen hanen heurn blaffen? Van wāt-leu word d'r walees zegd: wat is dāt 'n soepje. Woarum zegt ze nooit: wat is dāt 'n pāpke? En... woarum zegt ze teggn riestsoep gin riestpap? En dan de hamvroag: Woarum zegt de Duutsers nooit gin Pappē teggn pap mär wāl Milchsuppe, wat zovōl te zeggn is as melksoep. Kön iej doar 'n touw an knuppn? Ik nich.

## Is die brandlaag wel veen?

Van **dhr J.H.B. te DENEKAMP**, die zo vriendelik was om mij een flinke hoeveelheid dokumentatiemateriaal te zenden, waarvoor ik hem zeer erkentelijk ben, wil ik nog een deel uit zijn laatste brief opnemen. Als volgt:

„De discussie in uw rubriek over het veenbranden heb ik met bijzondere belangstelling

gevolgd, wellicht ook, omdat ik uit het veengebied-bij-uitstek, zuid-oost-Drente, afkomstig ben. Ofschoon ik mij te jong acht - jaargang 1936 - om een gefundeerde bijdrage te kunnen leveren (kom-nou!- Bsk.) wil ik toch een paar feiten even noemen.

Ieder, die bij droog weer wel eens op het veen heeft gelopen, weet dat de bovenste laag dan droog is. Dat laagje is hard, het is haast een korst. Dat die bovenste laag branden wil en bij het veenbranden ook inderdaad brandde, lijkt me buiten discussie te staan. **Maar is die bovenste laag wel veen?** Het antwoord op deze vraag is afhankelijk van wat men onder **veen** verstaat. Begrijpt men daaronder alleen dat deel dat voor het turf graven of persen werd gebruikt, dan is die bovenste laag geen veen te noemen. Immers, de bovenste laag werd er afgebonkt, de dikte varieerde van een halve tot een hele meter en wat daarna onder de oppervlakte te voorschijn kwam, dat was het natte veen, geschikt om er turf van te maken.

**Ik vind overigens dat die bovenlaag ook veen is.** Hij verschilt namelijk met de onderste lagen alleen in het feit, dat de bovenlaag droog en de rest nat is. Maar het blijft daarom wel veen!

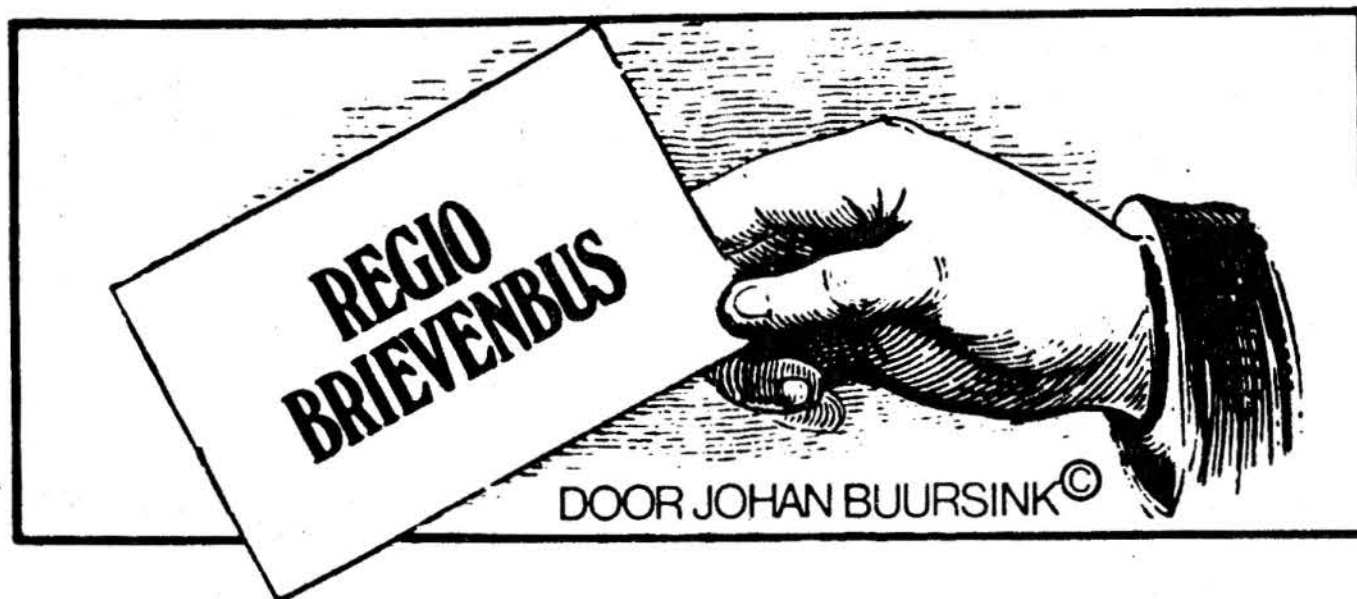
Eén opmerking nog. U vermeldde dat de plat op het veld liggende turf na enige tijd in hoopjes werden gezet om verder te drogen. Wel, die hoopjes heten **stoeken** en de omschreven bezigheid is **turf opstoeken**. Een stoeke was vijf turven hoog, twee naast elkaar, en bevatte dus tien turven.

U met uw rubriek veel succes toewensend... enz. (w.g.) J.H.B.

### MIJN WEERWOORD:

Dat turf opstoeken van dhr J.H.B. roept weer veel herinneringen bij me boven aan m'n kindertijd, toen ik voor moeder de turf op het bōnnke moest oppakken, als ze weer een voorraad had ingeslagen. Alleen de harde turven kwamen op dat zoldertje, de losse en de mand vol „brokken” voor de aanmaak bleven beneden in de stal. Ik deed dat werk op m'n gemak, want de stapels mochten niet omvallen. Een turf, bij ons **torf** genoemd, meervoud **tōrf**, tevens verzamelnaam, kwam ook in het spraakgebruik voor. Als met de hand onder het hoofd bij tafel zaten, vroeg moeder: „Za'k ow nen torf ophaaln?” of „Wo'j ok nen torf hebben?” (om het hoofd te steunen). Als moeder mij eens onder de arm nam, bijvoorbeeld om mij naar de overkant van 'n diek (zandweg, modderweg) te dragen, dan had zij „nen torf oonder 'n aarm”. Als we eens domme vragen stelden of iets niet wisten, dan was de vraag: „He'j torf in 'n kop in plaats van hessens?” Kluun noemden wij die kleine, steenharde baggerblokken, en dat was (en is nog wel) de scheldnaam voor de Drentenaren. Sorry, meener J.H.B., maar kan ik het helpen dat u inmiddels bovendien ne köttelpeer bent geworden?





80.131

## Tomas is geleuvig wordn

Ik ben aan het eind gekomen van al dat geschrijf over VENDAAMP en VENBRAAND en ik wil dan nu wel het laatste woord geven aan dhr T.B. te ENSCHEDE, die mij noopte om telkens nieuw bewijsmateriaal aan te dragen dat die veenbrandkultuur voor de boekweitverbouw geen verzinsels waren van schrijvers, die de klok hadden horen luiden maar die de klepel niet wisten te hangen. Wat dhr T.B. intussen zelf voor de klepel aanzag, bleek helemaal niet bij onze klok te passen. De uitdaging van deze lezer, om de moed op te brengen van mijn ongelijk te bekennen, sloeg hoe langer zo meer op hem zelve terug en in zijn laatste brief is hij dan ook amechtig ineengezegen, en hij is „noew wal van mening dat 't zo wal zal wean goan...” - Ik kan niet anders zeggen dan dat dhr T.B. een sportief verliezer is, al wil ik daarbij direkt de twijfel uitspreken of hij zich wel verliezer voelt... Maar laten we alle gekheid aan een stokje prikken, want het gaat niet om winnen of verliezen. Dhr T.B. heeft immers zelf al eens gezegd: het gaat er niet om, wie gelijk heeft en wie ongelijk, het gaat erom, de juiste toedracht van een zaak aan het licht te brengen. Met opzet had ik enkele brieven van dhr T.B. nog maar wat laten liggen, omdat zijn twijfels en bedenkingen vanzelf wel door het aangedragen bewijsmateriaal beantwoord zouden worden. Zijn laatste brief over dit onderwerp, gedateerd 9.12.80, is de moeite van het plaatsen dubbel en dwars waard. Vandaar dat die hier een plaats vindt. Dhr T.B. zal het mij ongetwijfeld ten goede willen houden, dat ik zijn dialectspelling wat aan de mijne aanpas, omdat ik in deze rubriek geen gewar van schrijfwijzen wil bevorderen. Bedoelde brief luidt:

„Noa de r.b.b. van gistern, 80.126, eleasn (elèasn, elèzen) te hebbn, wi'k eerst miene grootn dank en miene erkenning vuur oewe meute oetsprekkn, want iej hebt met disse rubriek, of mo'k zeggn met dit kraantnstuk?, bewezen da'j vuur oons Twenter plat en vuur al dee leu wel dat naa an 't harte lig, de catalisator of den gangmaker bint van een soort, woarat mår nen enkelden in de hoonderd joar geboorn of joonk van wordt. Iej hebt met oewe zeukeriej noar de juiste toedracht van

'n gebuurn as de boekweitverbouw en de terchtmaking van de grond of van 't ven, zo at dee doarbiej te pas keump an dee leu en benaamd an al dee wetgieregen, nen grootn deans bewezzen...”

*Mijn tussen-opmerking: Van een Tomas, zoals deze briefschrijver, wordt er blijkbaar maar eenmaal in de tweeduizend jaar één geboren. Maar laten we elkaar asjeblijft geen mietje noemen, zoals we dat vroeger plachten te zeggen. Je kunt mijn werk vergelijken met dat van een trainer van een voetbalclub, en misschien meteen met dat van de scheidsrechter. Zonder mensen die schrijven of telefoneren kan ik echter niet cataliseren, of hoe je dat noemen wilt en zonder lezers schieten we met al onze activiteiten niets op en zonder een gastvrije krant staan we allemaal in de kou. Niet zo overdrijven. Als ik niet zo bezeten was door dit werk dan zou ik niet vaak nog zo laat opzitten om zo'n stuk in elkaar te hengsten. Want schrijven is een ploeterwerk als je proberen wilt voor je plezier daarmee rijk te worden. Wat deze rubriek betreft: u hebt wel gezien dat de lezers mij een dienst bewijzen met hun medewerking, en alléén dáárom en dáárdóor kan ik er wat van zien te maken. De regio-brievenbus zal best een leerzame rubriek zijn, maar het meest heb ik er zelf uit geleerd. Maar daar praten we op m'n afscheidsreceptie nog wel over. We gaan eerst verder met de brief van dhr T.B.:*

„Dat het in verschillende marken anders toogung as hier in de Brookheurn is mij ja ók duudlik wordn. Ok bin ik deur aandern wies wordn dat de leu oet de grote, wiede en met naa onvruchtboare grond opgescheepte venstrekkn as 't Vreeskevenne en de Drentse onmeundig grote venstrekkn nich aans kóndn as duur het verbrandn van ven 'n luk vruchtbaarheid te kriegn um nog 'n luk te können verbouwn.

De brooklaandn zo as hier in de Brookheurn, kreegn ja nog ne reedelijke welligheid duurd dat de beekn, dee hier oaweral duur 't laand kreupn, de weenterdag 't laand of de grond met het metgenomen slib en organischen ofval oawerspeuld. Doar wórdn ja ok de meeste plaggen stokkn vuur 'n potstal dee met de driete van de beeste tót mest wór vertraampeld. Mår zó wat gaf 't ja in dee venstrekke nich, dat is mej wa duudlik wordn. En doarum warn dee leu ja wa genoodzaakt um eer ven te verbrandn um d'r nog 'n luk boekweit te können verbouwn.”

*Mijn tweede tussenopmerking: Dat door die*

*overstroomde beekjes het land met slib wat vruchtbaar gemaakt kon worden, is wel duidelijk. Maar of de nadelen van die overstromingen niet groter waren dan de vruchtbaarheid is een vraag, die ik weleens gedegen beantwoord wilde zien. Waarom moest anders de Buurserbeek zo nodig genormaliseerd worden. En de Dinkel. Omtrent de vorige eeuwwisseling was het aanleggen van zogenaamde vloeiveiden in ons land en ook in Duitsland een blijkbaar wel lonende onderneming van vooral de grootgrondbezitters om hun weilanden te verbeteren. Maar van door overstromingen verbeterde bouwlanden heb ik nog nooit gehoord. Lagen niet over 't algemeen de bouwlanden te hoog om overstroomd te kunnen worden? En wat die plaggen voor de potstallen betreft: inderdaad wordt altijd gesproken van plaggen, maar zouden het niet veel meer schadden zijn geweest, die als ligging voor het potstalvee moesten dienen? De brief van dhr T.B. besluit als volgt:*

„Mår nogmoals: het meeste hes doe d'r andoan en duur oewe bemeuienis bin ik en bint vólle aandern, en ik leuw ok iejzólven, 'n heel possie wiezer wordn wat den vendaamp anbelangt. En zodöän'9 is 't ja mangs wa good datter nen Thomas is dee nich voort mår zo allns aneamp wat em zegd word en wat hem op 'n telder word leg, benaamd duur leu dee d'r alleen mår van heurn zeggn oawer hebt schrewwn. Gigengack döt d'r ok oawer, mår beknopt, net zo as al dee aandern ok al en woar iej dan ok al weinig van kónt leern. Dat hier in 'n hook of roondum Eansche werkelijk ven wór vebraand, dat koon'k nog mår nich wies wordn, mår now bin ik dan wal van mening, dat 't wal zo zal wean goan as mij dat duur wel bevestigd wordt. Heer Buursink, gewoon vedan goan zo en dit ter leringhe ende vermaeck! (w.g.) T.B.

MIJN NAWOORD:

Een goeie Thomas blijft niet tegen beter weten in ongelovig! En een goeie Thomas zal zich niet beroemen op z'n ongelovigheid. Maar ook al zou deze Thomas zich eerder gewonnen gegeven hebben dan nóg zou ik met navorsen zijn doorgestaan, omdat het onderwerp nog lang niet uitputtend genoeg behandeld was en het nog steeds niet is, ook al geloven alle anderen het wel. Toch ben ik er nog niet helemaal gerust op, wat déze Thomas betreft, getuige z'n laatste zin, die wat cryptisch bij me overkomt. Desondanks zet ik er nu toch een dikke punt achter. Met dank voor aller aandacht...



80.132

**Dhr G.J.K. te HENGELO**, Hasseler van komaf, is er helemaal niet gelukkig mee, dat het Hasseler Brook, vroeger gemeente WEERSELO en thans gemeente HENGELO, op zo liefdeloze wijze die naam moest inleveren voor een andere. Leest u maar, wat hij er zelf over schrijft:

## Dat mooie Hasseler Brook...

„k Heb het kortns met oew had oawer 't Hasseler Brook“, aldus Gait-Jan oet Hengel, „dat was vrogger gemeente Weersel en is now Hengel wördn en dee Hengeler Heern, dee ja völ meer leerd hebt as de Hasseler boern, dee hebt dat stuk van de oale Maarke now umdeupt in **Slangenbeek**. Dat leut eer 'n luk deftiger en de Hengeler weend hef doar ja gils gin Hasseler teggweend had en dee jag dan zó mär evven nen eeuwenaldn streknaam van de kaart...

Dat mooie brook doar is nog wa völ oawer te vertelln, dat is 't, mär ik zin wa bang dat ik dat in de regiobusse almoal nich kwiet kan. 'n Klein betke wol ik d'r toch wa geern oawer zeggn en dan kom ik wier terecht op 't veeld, waar as vrogger de Hasseler boern braandschaddn stöckn. Now was dat brook vrogger naa eenleustig en weust en as iej dan duur 't brook noar Boorn of Almelo mostn, dan kwam iej altied oawer ne brede bek, wat ok zo 'n luk ne scheidinge was. Oawer dee bek lag ne zwoare höltne brug. Now zeadn ze in Hassel walees: Oet Boorn koomp nog ginnen goodn hoond vandan ! en dat mag dan ok wa zo hebbn west, mär dee Boornschen zölf... man hoal doar oawer op... was gin zalf an te verstriekn...

't Is now wa heel wat better wördn en dat hebt ze vuur 'n groot deel dan ok nog wier an dee Hasseler te daankn. Dee hebt eer heel billik nen goodn Pestoor bezörgd, eegnbouw nog wa, en den hef doar in Boorn wal 't een as 't aander recht zat en eer de twaalf artiekeln good oet de deuk doen. Hee is doar vlak oawer de bek an de boetnkaant van Boorn zo 'n luk as Zendeling begunnen en ziene keark steet nog altied an de boetnkaant van Boorn, doar is nog nooit rond umhen bouwd. Zölf heffe now pesjoen, of isse, zo at ze dat geleuf ik neumt, met erimtaat, of misschien isse a wa ophemmeld, dät weet ik nich zo krek.

Zó as ik a zeg heb mos iej oawer dee brug noar Boorn, mär dee Boornschen dee kondn ok oawer dee brug de Maarke ien kommn. En dät was 'n slim ding. As dan de Hasseler boern eere braandschaddn haddn stoon in 'n Brook um te dreugn, dan kwammn van dee Boornschen mangs bij nach en ontied met de hoondnkoar of ok wa met 'n schoefkôärken en dee haaldn doar dan van dee schaddn vot. Doar bint de Hasseler boern zo rebels oawer wördn dat ze de hele brug oet mekaar hebt eramd en in de bek hebt smettn. Doar haddn ze

dan zölf ja ok wa eer ongemak van, mär ze kondn ja ok wa de aandere kaant oet, op Oldnzel of op Eansche op an. Mär 't schaddn gappn was ofloopn...

Vuureerst dan mär töt zo wied. Goodgoan. (w.g.) G.J.K."

### MIJN KOMMENTAAR:

Ik heb wel even in twijfel gestaan of ik er wel aan mee mocht werken, door opname van deze brief, oude ressentimenten op te halen, ook al is alles verjaard. Mär zeg now zölf: wel löt zich now geern de schaddn oet de vaalt mäejn teggn atte ze dreug hef?

## Ne stroowissche in de kloomp

Van **dhr T.B. te ENSCHEDE**, dee met ne kepotte schriefmesien en met nen zeern aarm zich duftig zat te verveeln, heb ik nog nen met de haand geschreven breek liggnd dee now an de buurt is. Intusken is de mesien weer heel mär de zenuwontstekking doert nog luk an, heffe mej later loatn wettn, en doarmet wi'k em dan gauw betterschop weunschen.

„Het is wis en waarachtig vroom weenter dut joar“ - zo schrif dhr T.B. - „en völ leu hebt doar a g'heels gin niejn an. At 't de vroggerdag vröör, dan deere wiej ne strowis (stroowissche - Bsk.) in de kloomp, want dat was zo lekker waarm. Mär te zommerdag dee'w ne strowis um nen roggngaarf en beundn dee doarmet dicht, zodat he wis nich oet mekaar kon valln. Dee strowisse snee'j wier los a'j de röv (= rogge) mostn dösken en dat was dan wis zienen wissen dood. Hee zol nooit weer as wis zienen deanst doen. Zonne wis is 'n dink, ne haandvol laank stro, dat nen dikken bos stro bij mekaa mot hoaldn dat den nich oet mekaar vaalt. Mär wis is ok zeker en wiej weet wis en dree dat dat wisse woar is.

Now heb ik joarn elèn in de Buursker boerschop nog mangs het woord wis heurn broekn as d'r een good bij zien verstaand was. Dan zear men: den is wal wis, mär ok wal ees: den is wal gis, den löt zich vast nich in 't vesketukske spiejn! Doarbij heb ik ees 'n moal leasn dat de familienaam WISSINK ontstoan was deurdat 'n eenen of 'n aanderen kearl te vroggertied naa wis west hef. (-) Dat met den naam Wissink hef mij al joarn in de kop rond spookt en zol doar geern een of aandere bevestiging van kriegn, benaamd ok dat van de wöör wis en gis. En nog wat: dienen eigen naam Buursink, woo is den ontstoan?"

### MIJN KOMMENTAAR:

Zoals u al gemerkt hebt, heb ik een deel uit de brief weg moeten laten, dat betrekking heeft op veronderstellingen over het ontstaan van de namen Wissink en Ossel, onder verwijzing naar vergelijkbare namen in Zweden. Het ligt niet op mijn terrein om inzake naamsverklaringen aan het uitvorsen te gaan om mij tot uitspraken te laten verleiden die ik niet verantwoord kan. Maar ik kan zonder verder na te denken wel zeggen dat die naamsverklaring

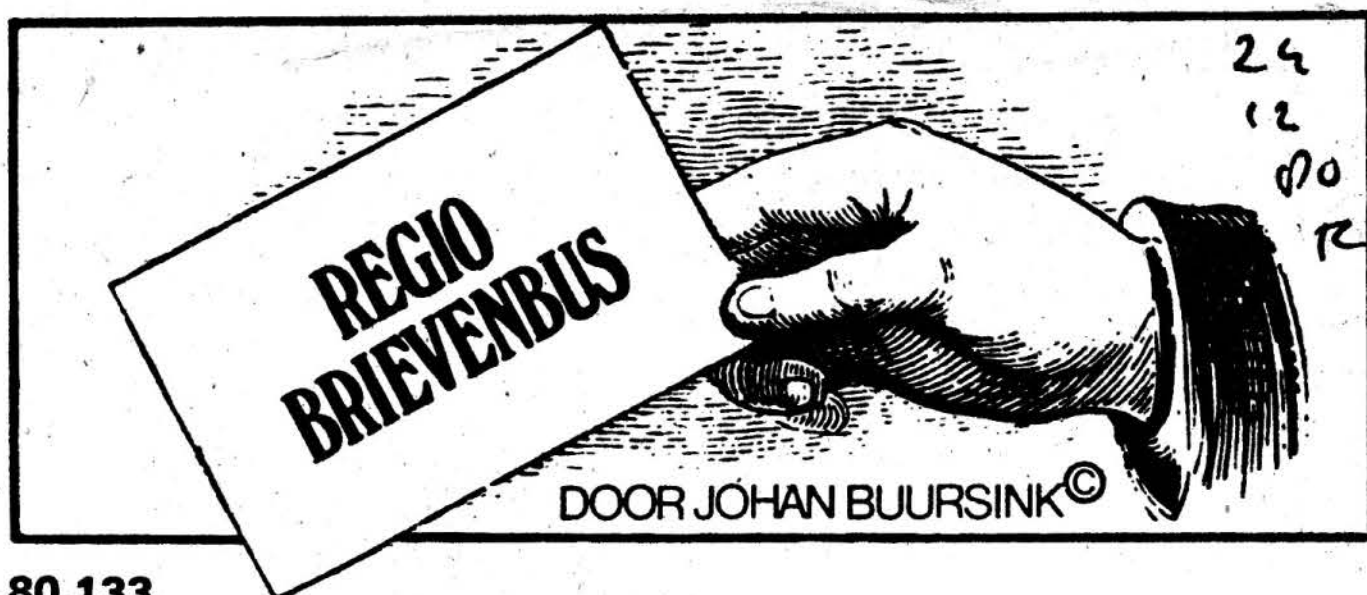
dat een wis man (wis volgens dhr T.B. in de betekenis van klook, good bie, zölfverzekerd, persoonlijkheid, vast karakter) zich de naam Wis-sink bezorgd heeft, de grootste flauwekul is die maar te bedenken is. At 't dan héél wisse woar is dat dhr T.B. dat ees 'n moal woar leasn hef, dan zal he dat wisse leasn muttn hebbn in 't Stuuwersblad of de Automaat of in Kiekerekie mär nich in de Regiobusse. En dan dat woord gis: vertel het toch niet verder dat dat een Twents woord is, en evenmin is het goed Nederlands. In 't Bargoens komt het voor, in de betekenis van o.a. link.

Wat mijn eigen naam betreft: die is afgeleid van Buurse, vanwaar mijn geslacht stamt. Maar als u meer wilt weten over eigennamen dan verwijs ik u naar een boekje van de deskundige op dit gebied, dhr Hekket te Hengelo, aan wiens autoriteit ik niet twijfel. Het is hachelik en men maakt zich zo gauw belachelik als men op eigen houtje zonder gedegen vooropleiding en studie aan het naamsverklaren wil gaan doen. Daarom waag ik mij niet op dit terrein.

Tot leringhe ende vermaeck wil ik echter toch eens een voorbeeld bedenken van hoe men zich onsterfelijk belachelik kan maken.

Ik zou in het Aardrijkskundig Woordenboek moeten kijken om aan de weet te komen waar het plaatsje WISSEKERKE ergens ligt. Meer het ligt wel ergens in ons land. Welnu, in dat Wissekerke zaten een paar gisse jongens aan de stamtafel, en die wilden weleens weten, hoe hun geboorteplaats aan die merkwaardige naam Wissekerke was gekomen. De man A. zei: het moet stellig een afkorting zijn van Wisselkerker omdat hier vroeger bedriegelijke geldwisselaars gekerkerd werden. Nee, zei de man B., het is wel terdege Wissekerke en ik meen weleens ergens gelezen te hebben dat hier vroeger de kerk van de wissen heeft gestaan, dat waren de wissen in het geloof, die het echte en beste geloof in die kerk beleden. Dat is helemaal niet waar, zei de man C., dat wisse komt van de strowissen die de boeren vroeger 's winters in hun klompen deden omdat ze in de onverwarmde kerk anders kouwe voeten kregen. De man D. wist het nog weer beter te versieren; volgens hem was die naam ontstaan omdat heel vroeger de dominee altijd het zweet van zijn voorhoofd moest wisselen als hij zo driftig stond te preken en dat dan de kerkgangers de tranen uit hun ogen moesten wisselen uit zondebesef en berouw. En zo ging het nog een poosje door. Als die jongens eens wat meer gelezen hadden en wat meer bestudeerd waren geweest dan hadden ze zich wel stil gehouden. Want: heet iezer en nen möllensteen en aandermans vrouw doar mo'j met de vinger òf bliuwn, dat mo'j. Professor dr Jan de Vries geeft als naamsverklaring voor Wissekerke (als plaatsnaam): kerk gesticht door een persoon met de naam WISSO. - Ik geef dit maar als voorbeeld om aan te tonen dat gissen leidt tot missen, want „man kann nicht alles wissen“.





80.133

„Dat nich alle vandaamp van 't veur hoof te kommn“, schreef dhr T.B. te **ENSCHEDÉ** in zijn brief van 10 december, „wordt duch miej naa net oet de deuk doan duur dhr G.H.B. oet Deanekeamp in rbb 80.124. Dèn daamp, ontstoan duur nen fellen zunnebraand, kan zich 's oavends as zonnen zacht doonzegen dekn daal leggn. En dan kan 't gebuurn dat de witte boksenwiewe, de dwellichter en de oeln gängs goat...“ - En dan komt zijn verhaal.

## Jaan oet 't Siberie

„En werachtig... dat kö'w nów nog beleawn in 't Hoksebarger ven. En bie dat ven, 'n luk op Buurs op an, doar he'j nen hook dee Siberie wordt neumd. Dat was te vroggerdag allemaal ja heed en veald en wiederhen doar lear ja dat ven.

In dat Siberie wordn Jaan joonk en hee wör Hutters Jaan neumd omdat ziene verre vuuroaldn mood en duurzettingsvermoogn genog haddn had om dee weuste grond wäerig te maakn (te ontginnen) en te beginnen in ne tossenhut. Mär doo Jaan joonk wör ton was dee hut d'r al lang nich meer, 't was in ne boerderiej dat hee geboorn wör, mär den hoesnaam was nog aait bleven as 'n Hutterd.

Wat dee leu doar hebt presteerd en wat dee hebt oäsd en kläejd um met de haan an de schup dat almoal kloar te maakn töt wat d'r now oet wordn is, dat is ja hoast nich um te geleuven...

Mär in dat Siberie is Jaan nich oald wordn. Oald is hee wordn bie Mösbenads in Ossel an 'n Mösweeg, en ziene leste röstplaats heffe voondn op dat vreadige stille pläetske achter Kearknbruwwert ziene grond, op 'n Osseler Kearkhof.

Heel völ fijne herinneringen komt wier boaven a'k bie dee stille stea stoa, bie dee grafstea, woaras Mösbenads-Getjaan en Hanna hem nen respektaabeln steen op hebt zat. Jaan har dan ok méér as vieftig joar as medewearker èn as hoengenoot bie Getjaan en Hanna wes. Now kwam het duur den oorlog dat ok ik, zeg de gek, doar bie Mösbenads verzeild raaktn. Ik heb 't doar bezeunders best had, en ik heb doar nen heeln hoop leerd, dat he'k. Mär 't meeste har ik d'r wil an a'k kon lostern noar wat de oaldn doar vertealdn oawer de vroggerdag en benaamd oawer 't ven...

Vrooger, zear Jaan dan, dan mos ik as jong 's oavends mangs gas haaln oet Hoksebargen. As 't duur 'n drokkn vergettn was om oawerdag wat met te nemmn, dan mos ik in 'n tweedoonekern oawer de schaddnspuurs duur 't heed en 't veald om ne fleske gas doar hèn loopn, dat de gaslaamp mär kon bliuwn brandn.

Iej mott nich meenen dat dee leu vrogger in Siberie al stadsgas of eerdgas haddn vuur eere laampn. Nee, gas (of gasöllie - BsK.) dat was petrolie en de petrolielaamp dee wör de gaslaamp neumd.

Now was 't ok de vroggerdag in 't weenfèr al voo doonker (rechtevoort nõg wa - BsK.) en zodöänig ok na eenleustig en spookachtig in 't ven. Het was vuur Jaan dan ok aait nen naarn gaank wes noar Hoksebargen, benaamd omdat 't ja aait spookn in 't ven. Jaan leup dan ok aait onmeundig hard, mär woo harder of ik leup, vertealdn Jaan dan, woo harder of dat spook gölln. Dat dat gölln van dat spook duur de weend kwam, dee in de fleske bleus, dat wus hee doo nog nich. A'k mär eenmaal in

Hoksebargen was en de fleske vol gas har, dan waj'k nich meer bang, dan dörfdn dat spook nich meer bie miej te kommn, zear Jaan, want an gas haddn dee nen naan hekel. En ok as 's oavends het ven löchtn, dan mos vóört de gaslaamp an, want doar heul iej dee speuksels met eere spookeriej met oet 't hoes.

En as wiej Jaan dan vreugn: was d'r dan numms dee ow vertelln kon woo dat gespook in wearkeelikheid in mekaar zat, en ha'j dan ginnen kork, dee'j op dee fleske kondn doon? - mär dan wöl d'r 'n verhaal los kommn, van hier töt gunter en töt Oatmöske an too oawer dee tied en oawer 't krappe geald, oawer 't biegeleuf en de angsten, oawer de weelde jacht en zo...

...en dat leek miej now ees wat vuur de Regiobus, 't is ees 'n moal wat aandere as al oawer den vandaamp...“, zo besluit dhr T.B. zijn brief, die me weer zeer welkom was.

## Voetballen op de heide

„Johan, hoe gaat het er nog mee“? zo begint **HEIDEVRIEND** uit **OVERDINKEL** zijn laatste brief van 't jaar, die ik niet tot volgend jaar wil laten liggen en meteen wil ik op die vraag antwoorden met: „Géét wa, met oew dan“?, zoals dat bij ons gebruikelijk is. Om dan deze trouwe regiobus-deelnemer verder aan het woord te laten. Als volgt:

„Ik wil het vandaag eens hebben over voetballen van weleer, zo'n dikke vijftig jaar geleden op de afgestoken heidevelden van Vita en Volharding. We moesten zelf het terrein in orde maken 's zondagsmorgens want onze spelers moesten het 's middags kunnen. De clubs van weleer, die nu al lang over de kop zijn. Volharding met de vier gebroeders Klaver: de uitblinkers waren Klaas en Reint. Dirk en Andries waren ook goed maar niet zó bekend. Dan Vita met Hendrik Nijenhuis en Drieks Paus als de besten. Dan had je S.A.K. van Glanerbrug met hun Mietze Kuper en Krabben Berndt. Eilermark met Jan Faken, H. Schoenmaker en Piet van Ojik.

Op die zandvelden van Overdinkel beten verscheiden clubs in het zand. Verder had je nog Twente Oldenzaal met Alex Potmeier, en EVU (?) Enschede met IJspeerd, Golto Hengelo met Tinsel en Leerkotte.

Als het weleens te gek ging zodat de vonken er af vlogen dan wilden de toeschouwers zich weleens omdraaien...

In de Grenouw had je destijds ook in haast elke buurt een club en ook daarvan is er haast geen enkele over. Daar had je bijvoorbeeld Union, Phönix, D.J.K., Concordia, Viktoria, Spielverein 24, F.C.-09, Arb. Sport, Eintracht. 't Liefste was ons echter S.A.K. uit Glanerbrug. Dat waren allemaal fabriekers, net als wij.

Er werd 's zaterdagsmorgens in de fabriek nogal eens een wedstrijd aangenomen, ik meen door Teun v.d. Scheur. Dat ging ja allemaal heel gemoedelijk. We gingen lopend naar Gronau en op de fiets naar Glanerbrug. Nu kun je wel vragen: waarom over al die clubs en hun spelers geschreven, maar dat betekende voor ons zo veel omdat hier anders niks te beleven viel. Nú kun je alle kanten op. Misschien zijn er wel van die clubs die nog niet over de kop zijn maar gefuseerd of zo, maar dat kan ik allemaal niet weten, het is al zo lang geleden...

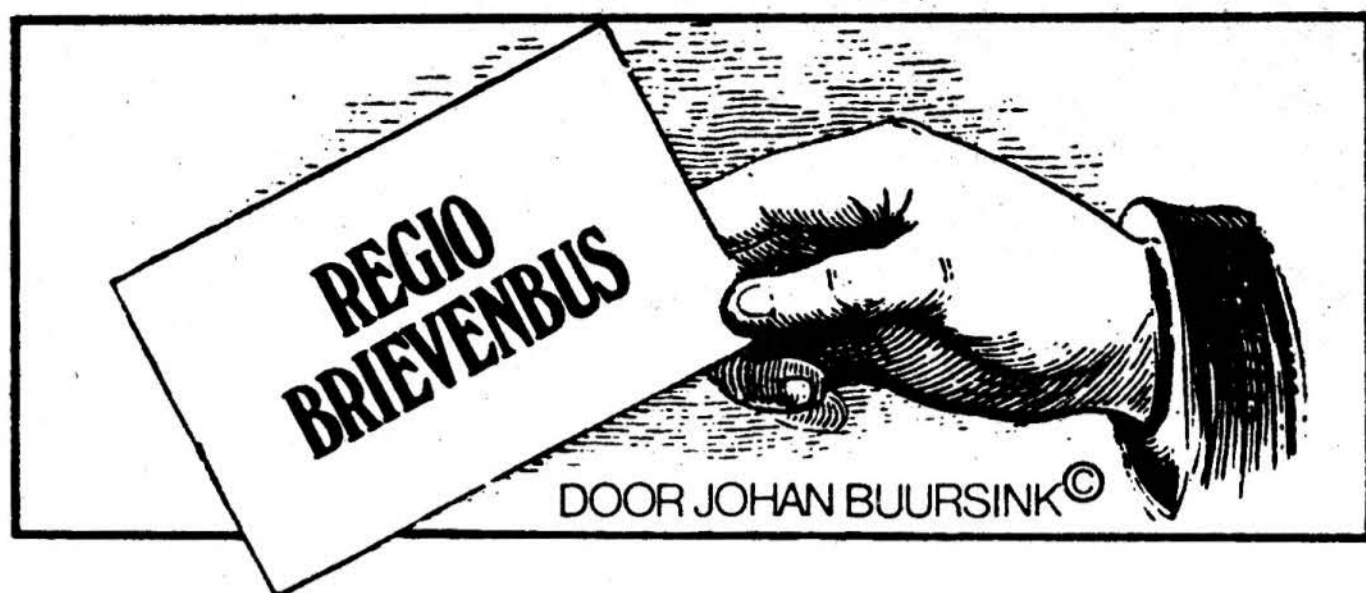
En dan dít nog, Johan en de vrouw: 'n recht Zalig Kerstfeest en 'n Gelukkig nieuwjaar en tot zover deze brief van Heidevriend.

### WAT IK NOG ZEGGEN WIL:

Van de brieven, die mijn vrouw en ik altijd met grote genegenheid lezen, staan die van onze - hoewel in levende lijve (nog) onbekende - Heidevriend mede boven aan. Wij verstaan namelijk een beetje de kunst, zo'n brief tussen de regels door te lezen, achter zo'n brief de schrijver te zien. En op onze beurt wensen wij Heidevriend en met hem al onze trouwe lezers eveneens een recht Zalig Kerstfeest en een Gelukkig Nieuwjaar.

**VREDE zal op sarde dagen  
Zalig, wie naar VREDE vragen  
GOD heeft in den mens behagen:  
JEZUS LEEFT, dies: hoort Zijn Stem!**





80.134.

## 'n Oam lig 'n keteer van 'n Braom...

Het schijnt weer in de lucht te zitten en ik houd m'n hart vast.

Nauweliks heb ik me met 'n Jenske van Loster (= i.p.v. 'n Jantje van Leiden) en met een flauwe grap (wat betreft de oorsprong van de naam WISSINK) van het geven van naamsverklaringen afgemaakt, omdat zo iets boven mijn erudiete know-how gaat, en nauweliks is de inkt van het regiobusnummer gedroogd hoewel de stank ervan mijn ademwegen nog 'n luk irriteren, of daar rinkelt, ratelt, klingelt de telefoon alweer, juist als ik nèt een flinke hap van m'n avondboterham genomen heb, onmiddellijk begeleid door een flinke mondvol opgewarmde koffie zonder suiker. **Dhr. J.A.H. uit Enschede** (75) aan de lijn, met de vraag of ik weet woarat 'n AOM lig. Joa, wa zo ongeveer: is dat nich 'n keteer achter 'n Braom...".

„Gelijk hêj...” zegt dhr. H., en hij verduidelikt: *'n Aom lig 'n keteer achter 'n Braom, Um 'n aandern dag reagn*

*Aanders hef 'n Aom gin zeagn...!*

En nu wilde hij van mij weten waar toch die naam 'n Aom vandaan komt.

Ja man, doar vraag iej mij wat. Ik zit al vijfentwintig joar en langer te wochtn op één wel mij dât oet de deuk kan doen, en ok nog zóddoänig da'k 't geleuvn kan. En ik zou me vast niet hebben laten verleiden er in de regio-brievenbus aandacht aan te besteden, als die naam 'n Aom, en meer nog de naam Aamsveen, en hogerop de naam de EMS, mij al jaren niet hadden geïntrigeerd, om redenen die ik nog niet naar voren kan brengen. Ik heb alle mogelijke betekenissen van dat AAM nagezocht en geprobeerd uit te pluizen, mâr ver-gieuws!

De ontdekking die **dhr. J.A.H.** had gedaan, komt ongeveer op het volgende neer, maar dan moeten we er rekening mee houden dat alles al even vaag en onbestendig klinkt, maar wel een béétje romantisch.

In vroeger jaren, dat wil zeggen „er was eens”... daar komt het op neer, als u voelt wat ik bedoel. Welnu: er was eens een man die in die Buurser veenstreken een hoog gelegen stuk grond bezat, ongetwijfeld veel heide en waarschijnlijk ook wel bouwland met een boerenvoortvaring. Die man wilde die bezitting wel kwijt en er was een andere man die het wel graag het zijne wilde noemen. Baar geld was in die tijd nog schaars en daarom „betaalde” men elkaar veel „met 'n tooën tuk”, dat is met de toeë, d.i. dichte, gesloten zak. Een ruilkoop werd gesloten voor een AAM. Ja, nou ben ik net weer aangekomen waar ik niet verder kan. En dat ik er geen barst van geloof hoefde niet direkt in de krant. **Dhr. J.A.H.** had gehoord dat met die AAM een Engels geldstuk bedoeld was, maar later kreeg ik een nieuw telefoontje, dat die AAM een inhoudsmaat was. Ja, dât wist ik al sedert m'n derde klas van de bijzondere lagere school. En hoe groot zo'n aamvol is, kan me niet schelen. Maar een AAM... wât? Misschien wel een aam Prusken foesel, of een aam boekweit-zoad? Als vochtmaat is een aam zo'n honderdvijftig liter. Dan moet die koop wel voor 'n prikje tot stand zijn gekomen, wat helemaal niet onmogelijk is. Toch eigenlijk niet zo gek om die verklaring voor het ontstaan van die boerderijnaam voor niet helemaal onmogelijk te houden...

## Pepier en brief

Wiej haddn vuur ne brulfte 't moomaker-söävendke. Dan moster één vuur de reuskes rood en wit **reuskespepier** haaln, rood vuur de breugeman en wit vuur de broed. An ziene piep en an zien koffieköpke en zien borrelgläeske kwam 'n rood reuske en an äere spuln zo'n wit. Ok an de beide lönningsteul kwammn rooie en witte reuskes zo at zik dat heurt. En wieders was allens vol met van zukke reuskes, töt an 't grote speegel achter 't broedspaar too.

A'w de zommerdag oonze vleeegers op wolln loatn op 't stoppellaand dan mostn wiej ja eerst dee vleeegers zölf maakn, want doodeetied woar ik 't oawer heb ko'j dee ja nog nich in de weenkels koopn. Wiej gungn eerst 'n boer op um van dee kronenstökke te sniedn en dan most wij nog touw hebbn: **näejosrn** vuur nen kleinen vleeeger en dun goarn (zo iets als vissersgaren) atte wat groter was. Dat maaktn vaak de duurte oet. A'w 'n paar ceant de moor oet de knip kondn proatn, dan haaldn wiej van dat gekleurde **kletterpepier**, in rood, wit, blauw, gel en greun. A'w 't met ne kraant mostn doen dan schaamdn wiej oons doar wal ees um.

Op 't huuske ha'w gin klosetpapier, mâr ne oale kraant. Huuskespepier keandn alleen de rieke leu en dan kwam dat doar alleen op 't huuske te hangn at 'r volk kwam. At de vesiet weer vot was gung 't huuskespepier ok weer achter 't slot töt 'n volgend maal. Toetnpepier ko'j 't gat nich met öfveagn. Dan nog better met 'n fuske grös of heui...

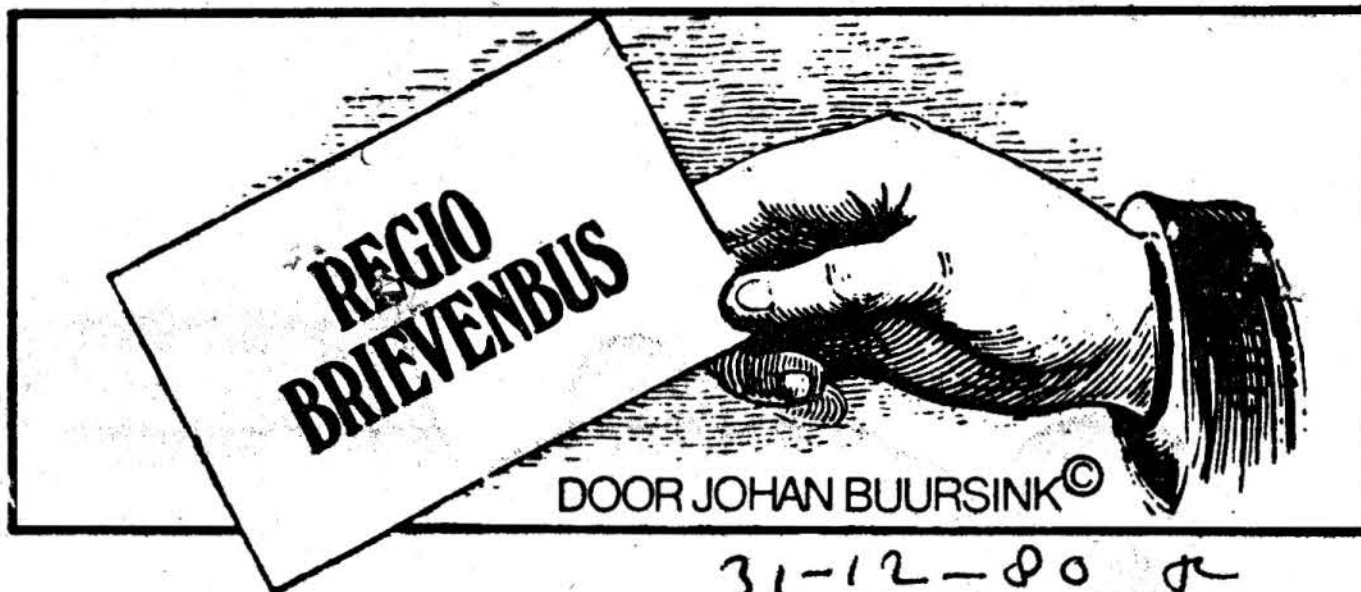
A'j ees nen pepiern brief kreegn, dan was dat heel wat. Dee kwam dan van 't stadhoes of van 't kedaster of zo of van familie van oawer veer. Vuur ne aandere bosschop dee op pepier mos ko'j ja 'n stukske van nen koffietoetn ofschuurn. Echt pepier was beteun en doarum schreven de keender op school 't oefenweark àl (= allemaal) op leien. Men nen griffel.

De postbode was 'n breevenbesteller en zo völ bewoondering ik vuur zonnen man in zo'n mooi uniform met zo'n parmantig kipsken (= petje) op har, zo völ meuite har ik met dat woord besteller. Bestelln dat doo'j a'j weenkelaar of zo neudig hebt, en bestelln dat deu de moor at z'ow zear wa'j te doen haddn, en slechte leu deudn 'n aander bestelln um zich-zölvn te verriekn.

De breevenbus dee waster vuur 't postketoer en vuur de rieke leu. Gewone leu haddn ne vuurduur zonder breevenbus en 'n breevenbesteller gung gewoon aait achterum. Wel van oonsleu méér verbeelding op de hoed haddn dee wolln walees ne breevenbus hebbn, in later joarn, en ok nog wa zonne trekbel, mâr 'n brödke met 'n naam d'r op op de duur dat was d'r heelmaal bie-jhên.

De melkboer kwam met ziene zwoare bus met echte melk ok wa achterum, zonder moppern. Dan kochtn de moor losse melk in de pan en doodeetied ko'j nog an dee melk roekn dat 't melk was, echte melk. En ok de kearnmelk wör men nog nich met belazerd... en maggeriene mos iej 'n melkboer nich um vroagn. dee waster vuur de leu van 't zal wat wean en 't is nich wat.





80.135

## Loat mär kuuln... 't löp tòch nich los...

Nich-vuur-niks heb wiej, duch miej, as Twenter leu den biejnaam van „too-mäer-kearls”. Woarat den naam hèn koomp? Ik zol 't nich können zeggn zonder onwoarheid te sprekn. Mär 'k wil nich leuwn da'w den van oonszölven hebt. Wel geet now geern prat op ziene eigene onvolkommnheeden? Want 't is ja ginne naam um oons te bepochen. Wel zet zichzölven now geern in 't heamp? Néé... 't bint de áanderen west dee't oons zonnen naam an hebt doan en 't steet nog te bezen of dat zienen goeien grond had hef.

En tòch...wordt 'r ginne koo boont neumd op d'r zit wal 'n zwat of 'n rood vleksken an. Toomäer... allns hef zienen bestemden tied, behalve vleu vangn. En... 'n belastingbrief invulln. Of... is 't nich zo?

En doar hèj 't al: d'r hef nog nooit éene ne vloot können vangn in zienen sproonk. Nee man, onderwiel den ow bit mo'j em pakkn op de stea woarat hee ow al an 't benöädern is. Ne hungerige vloot löt zich nich lechveerig vangn, en dat lik oons net de umgekeerde wereld, want 'n hungerig means löt zich vaak méer gevalln as één, den alle daage nog wa duftig 't lief op de leest kan zettin.

In nen hoop van dee gevalln waarin wiej as „too-mäer-kearls” te book stoat, kan 't ok nog wa liedn da'w de ene of aandere zaak op zien beloop loatt, en as zodöänig strekt oons dat tot eer. Wiej bint vuur allns praktiese leu. Wiej waart oons wa um de haan in 'n wepsennus te stekkn en wiej deankt d'r nich an um met 'n vinger te willen veuln of 't water kocht want iej könt ja nooit weeten... Dat zear den boer ok en doo beun he nen dooin hoond 'n bek too. 't Gevoar geet ok wa vuurbij zonder da'w d'r oons teggn of zett... too-mäer... en dan ók zonder da'w doarbij schram of stoot op hebt loopn. Behalven at 't oons zölven in de knip te veuln koomp.

Ik weet ja zölf wa woar a'k 't oawer heb... want... och, ik wil oewleu wal in vertrouwn nemmn... ik krieg walees nen hoop teuteriej of

nöäleriej an 'n kop en doar hèk 'n kop ja aait nich noar staon. Dan deank ik ók heel vaak: tóó-mäer... loat mär goan... mär nich in de boks... en dan been'k umsgelieks 'n moal van 't gezanik of. Zo heb ik in mien schriefberoo eene hele deepe la, dat is miene too-mäer-la. Doar goat alle breew en stukke in woarat ik voort gin weg met weet of woar ik gin tied an mag besteedn, um d'r op in te goan. Noa verloop van tied - en dat is dan in de regel zo teagn 'n eand van 't joar, at dee la hoast nich meer los of too wil - dan zet ik 'n pepierkoarf d'r bij en wat blik dan? Toomäer... de meeste van dee breew bint heelmoal oawerböädig west en alle andacht dee'k d'r an besteed zol hebben a'k d'r op in was goan zol verlorne tied west hebben en verlorne meute en dan is 't mooiste doarbij nog dat intusken de wearld nog lang nich vergoan is. En at de wearld dan tòch vergoan wil... too-mäer... loat mär kuuln... 't löp ja toch nich meer los rechtevoort...

Tòch wil ik mej nich zo in dat „too-mäer” vastbietn, dat ik met zónne oonwiezenfilosofie 't oale joar oet en 't nieje in zol dörvn te goan. Um eerlik te wean: heb ik 't wa bij 'n rechtn eand at ik dat „too-mäer” opvat in den zin van berösting en slapmeudigheid?

Ik leuw dat 't walees verstaandiger zol können wean um negatieve gedachten um te zettin in positieve. Iej könt met luk nen aandere klaank in de stem met dezölfde weur van berösting oawergoan in striedveerigheid. Ineens köj dan vanoet de doonkere kaant van 't leaven allerhaande dingen en gebeurtenissen in 'n mooi lecht zeen. Mär dan mo'w dat „toomäer” nich langer zeen met 'n bang gemood van 't löp tòch nich los... dan mo'w dat zölfde „toomäer” loatn kleenkn as ne ansporing um duur te zettin. En met zo'n ansporing van „toomäer” dörf ik het nieje joar wal an.

*Werd ooit uw hoop beschaamd?*

*Zo houdt niet op te hopen:*

*Werd één deur dichtgedaan,*

*Er staan er nog tien open!*

*Al werd uw hoop beschaamd*

*Blijf tòch-maar, toe-maar hopen:*

*zijn vele deuren dichtgegaan...*

*Ze gaan ook wel weer open!*

## Woordspölleriejkes

Wat we allemaal niet met een enkel woord kunnen doen...

Voor al met dat „doon” kunnen we in ons dialektidoom zóveel „doen” dat er wel een boek vol over te schrijven zou zijn. En in ons vaak vertwentste Hollands leidt dat vaak tot de wonderlijkste uitdrukkingen. Een van de meest voorkomende uitdrukkingen kan men ontdekken in de winkel. Daar zeggen geloof ik wel negen van de tien winkelende dames, die hun dialekt verleerd denken te hebben: „Doe mij maar 'n pond van die druiven”. Of op koffiev-site: „Doe mij dan maar 'n kopje koffie”. Ja-ja, wat je zo al niet met „doen” kunt doen. Er was onlangs een begrafenis. Na afloop vroeg de ene vrouw aan de andere, die er bij geweest was: „En... har Sientje d'r nog onder te dóón?” en meteen ter verduideliking daar nog boven op: „Har ze d'r nog onder te knóóin...?” - De andere vrouw begreep wel wat de ene bedoelde: „Had ze er onder te lijden?”

Wat kunnen we met dat woord „knooin” toch veel zeggen. Het betekent alleen maar „knoeien”, maar wij kunnen met dat „knooin” heel wat kanten op.

Ik bin 't leste joar liik an 't knooin wes... ik heb lelik met de gezondheid gesukkeld.

Ik mag zo naa geern luk in 'n hof knooin... ik hou zoveel van een beetje tuinieren.

Wat-leu knooin zo geern met 't elektriëk... sommige mensen knutselen graag enz.

Wat van ettn hes mej doar terecht knooid?... wat voor eten heb je me daar klaargestoofd, klaargemaakt?

Geknooi en gefosker... gepruts, ook: geheimzinnigdoenerij.

En dan dat zó. Ik kom zó= ik kom stonds, direkt. - 't lster zo an too= het duurt niet lang meer. - Zee löp d'r ók weer zó bij= zij is ook weer in verwachting.

Wat doo'j a'j niks te doon hebt? - Met deze vraag werd bedoeld: Wat doe je in je vrije tijd? Het is met al deze dingen zo: a'w oons mekaar mär verstoat en begriëpt. Begriëp iej wa?